

34

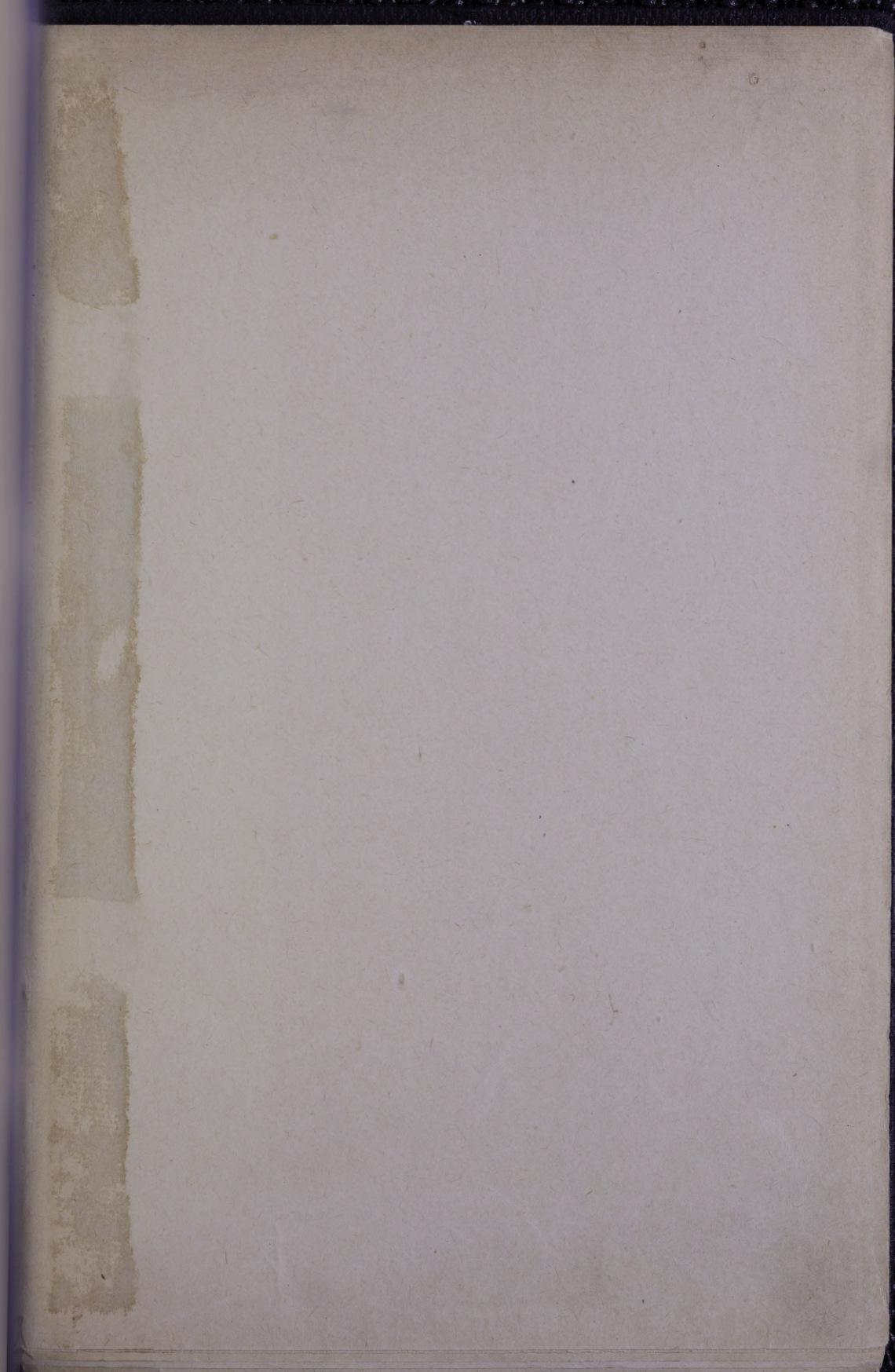
143

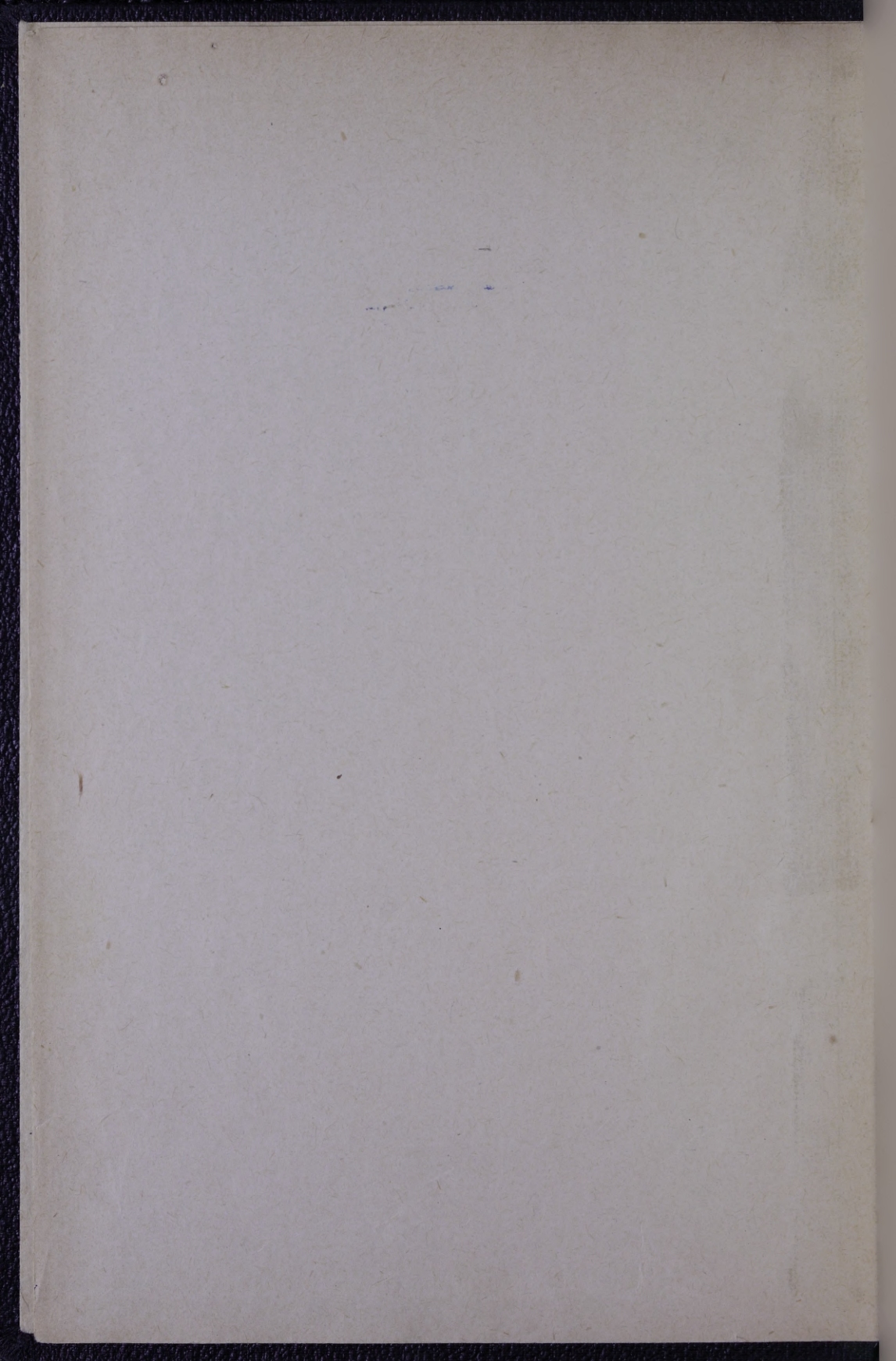
m/g

A. ŠVĀBE

Livonijas bruninieku tiesības

N- 451 - 115/16.

L $\frac{34}{143}$ m/f

Arveds Švābe

AIN. 281

Livonijas senākās bruņnieku tiesības

Teksts un avotu kritika.

1932

Izdevis A. Gulbis Rīgā

34(09)+902:2(A)

Part 59

Latv. PSR Valsts Bibliotēka
Inv. 385.114

~~31.12.1974~~

0908041352

A. Gulbja grāmatu spiestuve Rīgā, Ausekļa ielā 9.

I. Teksts.

Ievads.

In nomine Domini. Amen.

Als dat recht bisterlei¹ under dem volke gehalden² hat unde wedderwillen sik darvan erhaven, darumme³ satte de bishop, umme bede willen unde mit rade unde⁴ vulbort siner gemeinen manne dat nageschreven recht.

¹ B. seltzsam läuft. ² fehlt bei B. u. H. ³ B. fügt hinzu: durch die gnade und gerechtigkeit Gottes und guter leute bitte. H. durch friede und gnade des landes und auch durch die gerechtigkeit etc. ⁴ Ergänzt aus B. und H.

Tā Kunga vārdā. Amen.

Tā kā (līdz šim) tautā bij greizi uzskati par tiesībām, no kā ceļas (visādas) nelikumības, tad bīskaps, paklausīdams lūgumam, ar savu bruņnieku padomu [un] atļauju nosaka šādas rakstītas tiesības.

Art. 1.

§ 1. Wenn ein bishop gekaren' unde der huse in dem lande weldich is unde dar in kumt, so is ein islich man des

Paskaidrojums. Lejasvācu teksts ņemts no F. G. fon Bunes izdevuma (*Altliolands Rechtsbücher*, 71—94), kas savukārt iespiests pēc Zviedrijas valsts arhīva rokraksta. Citas Senāko kā arī Vidējo bruņnieku tiesību tekstu recenzijas atzīmētas zem katra panta ar pētīt-salikumu, pie kam lietoti šādi saīsinājumi: B., Brandis' Text des ältesten Ritterrechts; D., Dresdener Handschrift des mittlern Ritterrechts; H., Hiärn's Text des ältesten Ritterrechts; M., Mittleres Ritterrecht, Druck von 1537; O., Wiek-Oesel'sches Lehnrecht, Ausgabe von Ewers; St., Stokholmer Text des ältesten Ritterrechts; f. h., fügt hinzu. Iekavu nozīme: () tulkoņāja iesprausti vārdi; [] citu recenziju teksti.

stichtes plichtich, sin lengut to entvagen binnen jar unde dach, so it eme witlik wert. § 2. Wo aver nicht², unde wil he sin recht darvor don, he blift des ane schaden. § 3. Benimt it eme echte unde rechte not, dat he nicht komen mochte und sweret he³ dat up den hilligen, de blift des aver ane schaden.

¹ *B. f. h.* und bestetiget ist. ² *B.* Ist es ihm nicht wissentlich.

³ *St.* swer.

§ 1. Kad bīskaps ir ievēlēts [un apstiprināts] un valda par šīs zemes pilīm un tur ierodas, tad katra bīskapijas vīra pienākums ir saņemt savu lēņa muižu gada un dienas laikā, ja tas viņam zināms. § 2. Bet ja nav [zināms], un grib viņš (zvērot) savu tiesu darīt, tad tas viņam nekaitē. § 3. Bet ja nediena aizkavē nolikto dienu un viņš nevar ierasties un to apzvērē pie svētajiem, tad arī tas viņam nekaitē.

Art. 2.

§ 1. Wenn se denn komen to dem bischope, erēm heren, er gut to entvagen, so is en de bischop plichtich, er gut to lenende mit hande unde mit munde. § 2. Unde wenn de bischop den man verlenet heft, so schal de man¹ sweren, dem bischop unde sinem stichte getruw und holt to sin, als ein man to rechte sinem heren schal, dewile he sin man is. § 3. De guden manne sint ok plichtich dem bischop denstes binnen landes², unde buten landes nicht.

¹ *BM. f. h.* hulden (huldigen) und. ² *M. f. h.* und sin lant to warendē (*B.* beschirmen).

§ 1. Kad viņi tad ierodas pie bīskapa, sava kunga, lai saņemtu savu muižu, tad bīskapam ir pienākums šo muižu izdot lēņos ar roku un muti. § 2. Kad bīskaps ir aplēņojis vīru, tad vīram jāzvērē, ka būs uzticīgs bīskapam un viņa bīskapijai, kā tam tiešām jābūt, kamēr viņš ir bīskapa vīrs. § 3. Bruņnieku pienākums ir kalpot bīskapam iekšzemē [un aizsargāt viņa zemi], bet ne ārzemēs.

Art. 3.

§ 1. Sint de christendom hir belegen is bi der heiden-schop¹ der Lettowen unde Karelen², unde de guden manne dat

stichte beschermen¹ schollen up eres sulvest kost, werden se gevangen, se moten sik sulven losen, verlesen se ere have, se dragen den schaden. § 2. Dorch dat so verlenet en de bischop er gut mit aller vriheit, mit tegeden, mit tinsen, mit aller nutte unde rechte in hals, in hant, in dorpen, in velden, in holten, in water, alse verne eines mannes marke keret.

¹ MD. den unglöyigen. O. f. h. der Reussen. ² der Lettowen u. Karelen fehlt in BDM. ³ M. dat richte waren.

§ 1. Tā kā kristīgie še atrodas starp [neticīgiem] pagāniem, [krieviem] leišiem un kareļiem, tad bruņniekiem ar saviem paša līdzekļiem jāaizsargā šī bīskapija; krītot gūstā, pašiem sevi jāizpērk; zaudējot mantu, pašiem jācieš zaudējumi. § 2. Ar to bīskaps dod viņiem lēņos muižu ar visām brīvībām, desmito tiesu, gobu, ar visiem (zemes) augļiem un tiesībām uz kaklu un roku ciemos, laukos, mežos, ūdeņos, cik tālu sniedzas vīra novads.

Art. 4.

§ 1. Wenn einer sin gut willens¹ is to entvangende van sinem heren, dem bischope, so spreke he aldus: Her! Ik sinne an juw sodanes gudes, als ik mit rechte² an juw gebracht hebbe, unde bede³ juw mine manschop⁴ eine werf, ander werf, drüdde werf, unde sette juw desse manne to tuge. § 2. Weigert denn de bischop⁵ to unrechte, so⁶ sinne he aver ein jar wedderumme⁷ sin gut; so en mach he sik nit versumen, wo⁸ he twe des stichtes man hebbe to tuge, de dat horden unde segen, dat he sin gut gesunnen⁹, alse he van rechte scholde¹⁰.

¹ BM. sinnende. ² Ergänzt aus BDM. ³ M. bidde. ⁴ B. bitte euch um die manschaft. ⁵ M. f. h. sin gut to lenende. ⁶ M. f. h. de man beholt sin gut unde. ⁷ M. unde sinne överst jo des jares eins. B. ähnlich. ⁸ M. ift. ⁹ M. dat he also gedan sines landes. B. dass er also gethan. ¹⁰ In D. fehlt der ganze Satz: so sinne — gesunnen. In O. lautet § 2: Weigert den der bischof, ihm das gut zu vorlehn, der mann hat sich bewahret in seinem lehn, und behelt sein gut mit aller nutzigkeit, und erbet das vorthin an seinen erben. Hat er auch keinen erben, so fellt es an den bischof.

§ 1. Ja kāds (vīrs) griežas pie sava kunga, bīskapa, lai saņemtu (lēņos) savu muižu, tad viņš saka tā: Kungs! Es griežos

pie jums tās muižas dēļ, ko esmu cēlis jums priekšā, un lūdzu jūs pirmo reiz, otro reiz, trešo reiz izdot man to lēņos, un stādu jums priekšā šos vīrus par lieciniekiem. § 2. Ja tad bez likumīga iemesla bīskaps liedzas [muižu viņam izlēņot], tad vīrs [patur savu muižu un] griežas pēc gada no jauna (pie bīskapa) savas muižas dēļ; tad tas viņam nekaitē, ja divi bīskapijas vīri, kas to ir dzirdējuši un redzējuši, var apliecināt, ka viņš savas muižas dēļ visu to ir darījis, kas viņam pēc tiesas bij jādara.

Art. 5.

Welk man gut¹ heft jar unde dach in siner were ane rechte bisprake, dat sin len is², de is neger to beholden sin rechte len mit siner eigen hant up den hilligen, dann em jenich man aftowinnen.

¹ BM. ein lehngut. ² M. dat it sin si.

Ja kāds gada un dienas laikā bez tiesas (atzītām) ierunām valda kādu muižu, kas ir viņa lēnis, tam ir vairāk tiesības paturēt savu likumīgo lēni, liekot sava paša roku uz svētajiem, nekā jebkuŗam citam to apstridēt.

Art. 6.

§ 1. Sint twe bröder edder meer in ungedelede dem gude, de hebben ere samende hant an dem gude, unde ervet van einem up den andern, dewile se ungedelet sin. § 2. Stervet de eine, de dat gut entvangen heft, de ander entvangen dat gut binnen jar und dage, edder se versumen er gut, se mogen denn bewisen echte not, als darvan geschreven steit.

§ 1. Ja diviem vai vairākiem brāļiem ir nedalīta muiža, tad viņi valda koprokā un manto viens no otra, kamēr paliek nedalīti. § 2. Ja nomirst tas, kas šo muižu saņēmis (lēņos), tad citiem (brāļiem) jāsaņem šī muiža gada un dienas laikā, vai ari muiža jāzaudē; bet viņi var pierādīt, ka nediena aizkavējusi nolikto dienu, kā tas ir priekšā rakstīts.

Art. 7.

§ 1. Wenn aver de brödere delen, so is de samende hant ut¹. § 2. Verlenet averst de bishop brödern oft broderkin-

dern, edder ok andern luden de samende hant eres gudes na erer delinge², und stervet erer ein ane kinder, sin gut velt an de jenigen, de de samende hant daranne hebben, unde schollen sine schult gelden, dewile dat gut reket, dat en angevallen is. § 3. Heft he averst ein wif, de beholdet ere liftucht edder de morgengave an eres mannes gude³. § 4. Heft he döchtere, de beholden ok ere liftucht daran, gelik der moder, edder se schollen se beraden.

¹ M. quit. ² St. schaltet hier hebben ungehörig ein. ³ Ergänzt aus B. und M.

§ 1. Bet ja brāli dalās, tad koprokai ir beigas. § 2. Bet ja pēc sadališanas bīskaps izlēno brāļiem vai brāļu bērniem vai ari citiem ļaudīm viņu muižu koprokā, un viens no viņiem nomirst, neatstādams bērnu, tad viņa muižas (daļa) piekrīt tiem, kas to valda koprokā; tiem jāmaksā viņa parādi, cik tālu muižas (daļa) sniedz, ko viņi mantojuši. § 3. Bet ja viņam ir sieva, tad tā no vīra [muižas] saņem mūža uzturu vai krienu. § 4. Ja viņam ir meitas, tad ari tās saņem savu mūža uzturu līdzīgi mātei, vai ari viņiem (mantiniekiem) tās ir jāizprecina.

Art. 8.

Vorsaket de bishop de samende hant, dat he se nicht vorlenet hebbe, de guden manne sint neger to beholden mit des bishops breven edder¹ mit twen stichtes mannen up den hiligen, de unbespraken sint eres rechtes, dat se geseen unde gehort hebben², dat de samende hant en vorlenet wart.

¹ B. f. h. zu dem minsten. ² H. f. h. die briefe.

Ja bīskaps noliedz koproku, (teikdams) ka viņš to neesot izlēnojis, tad tomēr bruņniekiem ir priekšroka pierādīt ar bīskapa (lēņa) grāmatām vai diviem tiesībās nevainotiem bīskapijas vīriem pie svētajiem, kas ir redzējuši un dzirdējuši, ka koproka viņiem tikusi izlēnota.

Art. 9.

Vorsaket de bishop einem manne sin gut, dat he it eme nicht vorlenet hebbe, noch sinen vorvaderen¹, unde sit² de

man an der were des gudes, de man beholt sin len³ mit twen des stichtes mannen, de unbespraken sint eres rechten, up den hilligen, den dat witlik si, dat he dat gut⁴ entvangen hebbe⁵, wente he de were dar inne heft.

¹ *M. sin vorvare.* ² *M. is.* ³ *B. fügt hinzu:* mit des bishofs brieven oder zum wenigsten. ⁴ *Ergänzt aus B. u. M.* ⁵ *B. f. hinzu:* und haben des bishofs brieve darauf gesehen.

Ja bīskaps noliedz kādam vīram viņa muižu, (teikdams) ka viņš to neesot izlēņojis ne viņam (pašam), ne viņa senčiem, bet ja vīrs jau valda par muižu, tad viņš patur savu lēni [pierādot ar bīskapa grāmatām vai vismaz] ar diviem tiesībās nevainotiem bīskapijas vīriem pie svētajiem, kuriem tas zināms, ka viņš to [muižu] ir saņēmis (lēņos) [un kas ir redzējuši bīskapa lēņa grāmatas] un sen jau to valda.

Art. 10.

§ 1. Wor alsdann de samende hant is, unde wil ein sin gut vorkopen edder utsetzen, de schal dat dem andern up beden, de daran de samende hant heft, unde schal darto nemen twe des stichtes manne, de dat seen edder horen unde betugen mogen, oft he des bodervet, dat he it eme upgebaden hebbe.

§ 2. Wil de jenne dat hebben, so is he des kopes edder der settinge neger dann jemant, um so vele geldes, alse de jenne vordinget heft dat gut¹, edder utsetzen wil². § 3. Wil aver dusse des gudes nicht, so mach de jenige sin gut vorsetten edder vorkopen, wem he wil³. § 4. Wat also vorkoft wirt, dar is de samende hant mit gebraken; averst de settinge breket keine samende hant, wente men settinge losen mach. § 5. Item wil de jenige versaken, dat em kopinge edder settinge nicht gebaden si⁴, de ander is neger to beholden mit twen des stichtes mannen up den hilligen, de dat segen unde horden, dat it eme upgebaden si, dann de jenne to versakende.

¹ *BDM. de jenne, de dat gut vordinget heft.* ² *Ergänzt aus BDM.*

³ *B. fügt hinzu:* ohne den bischof, der da näher ist zu kaufen. ⁴ *M. gehalten is.*

§ 1. Ja kur ir koproka un kāds grib savu muižu pārdot vai iekīlāt, tam tā jāpiesola citiem, kam šī muiža ir koprokā, un

pie kam jāņem līdzī divi bīskapijas vīri, kas to redz vai dzird un var apliecināt, ja tas ir vajadzīgs, ka viņš to viņiem ir piesolījis. § 2. Ja tad (koprocis) grib to iegūt, tad viņam ir vairāk tiesības to pirkt vai ņemt ķīlā nekā jebkuram citam par tādu naudu, par kādu tas šo muižu ir nolīdzis vai [grib] ķīlā ņemt. § 3. Bet ja šis (koprocis) negrib muižu (ņemt), tad (atsavinātājs) var savu muižu iekīlāt vai pārdot, kam grib [ar bīskapa atļauju, kam pieder izpirkuma tiesības]. § 4. Un kas šādā kārtā tiek pārdots, tur koprokas (līgums) ir laužts; bet iekīlāšana neatceļ koproku, jo ķīlu var izpirkt. § 5. Bet ja kāds grib noliegt, (sakt) ka viņam pirkums vai iekīlājums neesot piesolīts, tad otram (atsavinātājam) ir vairāk tiesības to pierādīt ar diviem bīskapijas vīriem pie svētajiem, kas to redzēja un dzirdēja, ka viņam tika piesolīts, nekā pirmajam to noliegt:

Art. 11.

§ 1. Stervet ein man, de ein wif heft unde nene kinder, de vrowe besit in eres mannes gude ere dage, unde se gelt sine schult¹, unde se ervet dat gut an eres mannes erven. § 2. Heft he nene erven, so ervet de² bischop.

¹ BDM. f. h.: unde vordert sine schult. ² Das. it up den.

§ 1. Ja nomirst kāds vīrs, kam ir sieva, bet nav bērnu, tad atraitne valda sava vīra muižu, kamēr dzīvo, un viņa dzēš [un piedzen] viņa parādus, un atstāj šo muižu par mantojumu sava vīra mantiniekiem. § 2. Ja viņam nav mantinieku, tad manto bīskaps.

Art. 12.

§ 1. Stervet ein man, de erven¹ heft, söne unde döchter, unde sint de kinder nicht komen to eren jaren, de negeste swertmach schal vormunder sin, so he des stichtes man is. § 2. Is dar nen swertmach, so is de bischop vormunder. § 3. Sint averst de kinder to eren twelf² jaren³, gekomen, edder wenn se twelf jare olt werden unde sös weken, so schollen de sons er gut entvangen unde hulden erem heren, unde mogen to vormundern kesen einen des stichtes man, wen se willen.

§ 4. De dōchtere dorfen nen gut entvangen unde nene manschop don, wenn se hebben nicht dann de⁴ liftucht an erem erve.

¹ MD. kinder. ² fehlt in B. ³ In M. und D. ist die ganze Stelle von de negeste swertmach bis eren jaren ausgelassen. ⁴ M. allene.

§ 1. Ja nomirst kāds vīrs, kam ir mantinieki [bērni], dēli un meitas, un ja bērni nav sasnieguši pilngadību, tad tuvākam agnātam jābūt aizbildnim, ja viņš ir bīskapijas vīrs. § 2. Ja nav neviena agnāta, tad bīskaps ir aizbildnis. § 3. Ja turpretīm bērni sasnieguši savus [divpadsmīt] gadus, t. i. ja viņi ir divpadsmīt gadus un sešas nedēļas veci, tad dēliem jāsaņem sava muiža (lēņos) un jāzvērē uzticība savam kungam, un tie var par aizbildni izvēlēties kādu no bīskapijas vīriem, ja tie grib. § 4. Meitas nedrīkst ne muižu saņemt, ne vīros iestāties, jo viņām pienākas tikai mūža uzturs no viņu mantojuma.

Art. 13.

§ 1. Wol vormunder is vrowen edder kindern, de schal se unde er gut vorstan, unde er gut in eren nut keren, unde schal erem heren denstes plegen. § 2. Unde wat he vordeit in eren werven, dat neme he van dem eren. § 3. Kunt de vormunder in jenigen schaden erenthalven, den schaden schollen dragen, des he vormunder is¹.

¹ MD. schollen se dregen.

§ 1. Kas ir atraitņu vai bērnu aizbildnis, tam vajaga pārstāt viņus un viņu mantu un to pārvaldīt viņu labā, un tam jākalpo viņu kungam. § 2. Un ko viņš izdod viņu darīšanās, to lai viņš ņem no viņu (mantas). § 3. Ja viņu dēļ aizbildnim ceļas kādi zaudējumi, tad zaudējumi jānes tiem, kuŗu aizbildnis viņš ir.

Art. 14.

§ 1. Ein vormunder mach noch vrowen noch kindes gut vor gerichte nicht vorspreken edder versumen; behalven weddet¹ he vor gerichte, dat si er schade. § 2. Item ein vormunder mach nen gut vorkopen, noch vorschichten², noch ut-

setten, sonder vulbort der jennen, der he vormunder is, oft se to eren jaren komen sint. § 3. Sint se benedden eren jaren, so mogen se it wedderkeren³, wenn se to eren jaren komen, it blivet unstede. § 4. Versumen se sik aver, dat se it nicht wedderropen⁴ binnen jare dagen⁵, na dem dat se to eren jaren komen sint, so mot it stede bliven. § 5. Vormundschoep mach man upgeven, wenn man wil, unde afsetten wenn man wil⁶.

¹ *D. hat hier die Randglosse:* «Der wedde halven is dot gelegt, wie vorberurt.» ² *D. vorstichten.* *B. vertauschen.* ³ *B. widerrufen.* ⁴ *MD. wedderreden.* ⁵ *Das. und B. wohl richtiger:* jare unde dage. ⁶ *In MD. fehlt der Schlusssatz:* unde afsetten w. m. w.

§ 1. Ar savu (neveiklo) pārstāvību vai nokavējumu tiesas priekšā aizbildnis nevar (kaitēt) ne atraitnes, ne bērna mantai; ja turpretīm (viņu vainas dēļ) tam tiesa uzliek soda naudu, tas ir viņu zaudējums. § 2. Tāpat aizbildnis nevar muižu ne pārdot, ne mainīt, ne iekļāt bez to atļaujas, kuŗu aizbildnis viņš ir, ja tie ir pilngadīgi. § 3. Ja tie nav pilngadīgi, tad viņi var to (muižu) atgūt [atsaukt], kad tie paliek pilngadīgi, jo tas nav uz visiem laikiem. § 4. Ja turpretīm viņi nokavē to atsaukt [iebilst] gada un dienas laikā pēc tam, kad viņi ir palikuši pilngadīgi, tad tas ir uz visiem laikiem. § 5. No aizbildnības var atteikties, kad tik grib, un nolikt to, kad tik grib.

Art. 15.

Sint brödere, ein, tve edder meer, de süsteren hebben, unde willen de brödere delen¹, so beraden se de süstere ersten, edder se gan to liker delinge mit eren bröderen, sunder er gut ervet wedder an de brödere².

¹ *fehlt in MD.* ² *BH. fügen hinzu:* mit des bischofs vollwort.

Ja ir brāļi, viens, divi vai vairāk, kuŗiem ir māsas, un ja brāļi grib dalities, tad viņiem jādod māsām pūrs, | vai arī tās līdzīgi dalās ar saviem brāļiem, bet māsu daļas atkal manto brāļi [ar bīskapa atļauju].

Art. 16.

Stervet ein man, de gedelet is van sinen bröderen, de wif unde kinder heft, dewile se¹ sik nicht verandert unde ungede-

let is van eren kindern, de mach wol ane vormunder wesen, oft se wil, und versta er gut unde ere kinder, unde schaffe denst èrem heren van erem gude².

¹ B. die wittib. ² MD. *lautet nach den Worten* kinder heft: dat wif blift in den güdern, dewile se sik nicht vorandert unde ungedelet is van eren kindern unde schafft denste etc.

Ja nomirst kāds vīrs, kas ir atdalījies no saviem brāļiem, un tam ir sieva un bērni, tad, kamēr viņa [atraitne] paliek atraitnēs un neatdalās no saviem bērniem, viņa var palikt bez aizbildņa, ja to grib, un pārstāt savu muižu un bērnus, un kalpot savam kungam par šo muižu.

Art. 17.

§ 1. Wert einer vrowen morgengave gegeben in dem brutstole an gelde unde gude, dat er¹ benomet is, des se betugen mach sulf drüdde des stichtes mannen, unbesproken eres rechten, up den hilligen, dat se segen unde horden², wat er geven und settet wart, des is se neger, to beholden, dan er jenich aftowinnende. § 2. Stervet ein man sunder erven darna³, se schal besitten na eres mannes dode in eres mannes gude jar unde dach, unde helpen sine schult gelden unde plegen siner selen.

¹ St. *hat offenbar unrichtig vor; emend. nach BDM.* ² In MD. *fehlt* unde horden. ³ BDM. *stervet er man darna sunder erven.*

§ 1. Ja kādai sievai dod brūtes krēslā krienu naudā un muižā uz viņas vārda, ko viņa var apliecināt pati kā trešā ar (diviem) tiesībās nevainotiem bīskapijas vīriem pie svētajiem, kas ir dzirdējuši un redzējuši, ko viņai deva un nolika, to viņai ir vairāk tiesības paturēt nekā jebkuŗam citam apstrīdēt. § 2. Ja pēc tam [viņas] vīrs nomirst bez mantiniekiem, tad pēc sava vīra nāves viņa valda vīra muižu gadu un dienu un palīdz dzēst viņa parādus un gādā par viņa dvēseles (aizlūgumiem).

Art. 18.

§ 1. Wenn averst jar unde dach umme kumt, so neme se¹ ere morgengave an gelde, als er gelavet was; dat gelt

mach se keren, wor se wil. § 2. Wart er averst dat gut dar vor gesettet, dat er benomet was, des en mach se nicht meer vergeven, denn alsovele, als ere medegifte was, dat mach se geven, wem² se wil. Aver de weddergave, dat is de morgen-gave, de en mach se nergen geven na erem dode, men dat ervet wedder³ an eres mannes erven; is dar averst kein erve, so ervet it de bishop.

¹ DM. so geve men er. ² Das. wente. ³ Das. fehlt wedder.

§ 1. Bet kad paiet gads un diena, tad lai viņa ņem [tad lai dod viņai] savu kriena naudu, kā tas viņai bij solīts; šo naudu viņa var izlietot, kur grib. § 2. Bet ja viņai par krienu bij iekļāta muiža uz viņas vārda, tad viņa to var tālāk nodot tikai tikdaudz, cik liels bij viņas pūrs; to (daļu) viņa var dot, kam grib. Bet (vīra noliktu) atraitnes daļu viņa nevar nevienam atstāt pēc savas nāves, jo to atkal manto viņas vīra mantinieki; bet ja mantinieku nav, tad to manto bīskaps.

Art. 19.

Heft averst eine vrowe ein kint, dat se betugen mach sulf drūdde, dat it de veer wende beschriet heft¹, so is alle morgengave dot, unde se besittet eres mannes deel des gudes ere dage, unde gelt² sine schult unde vordert sine schult, unde schaffet denst erem heren van dem gude.

¹ DM. f. h. wenn it to der werlt kumt. ² Das. betalet.

Bet ja sievai ir kāds bērns, un viņa var aplicināt pati kā trešā, ka tas ir piekļiedzis četras sienas [kad tas nāca pasaulē], tad viņa nedabū krienu, bet valda par sava vīra muižas daļu visu savu mūžu, un maksā viņa parādus un piedzen tos un kalpo savam kungam par šo muižu.

Art. 20.

§ 1. Wor twe brödere sint, de delen willen, de oldeste schal delen, unde he heft sös weken dach; de jungeste kese ok binnen sös weken. De oldeste neme dat herwede. § 2. Sint averst der brödere¹ drei edder veer ofte meer, so schollen se gelik delen, und lotten denn: wat malkem Got gift, dat si sin².

¹ *St. fügt hinzu* twe. ² *Der Schlusssatz von unde lotten an fehlt in DM.*

§ 1. Kur ir divi brāļi, kas grib dalīties, tur jādala vecākam, un viņam ir sešas nedēļas laika; jaunākam jāizvēlas (sava daļa) arī sešas nedēļas. Vecākais paņem kara apbruņojumu. § 2. Bet ja brāļu ir trīs vai četri vai vairāk, tad viņiem jādalās līdzīgi un tad jāizlozē: ko Dievs katram dod, tas lai ir viņa.

Art. 21.

§ 1. De moder geit to geliker delinge mit den kinderen, unde ervet er deel wedder an de kindere¹, unde gelt de schult gelik den kinderen, und beret ere dōchter gelik den kinderen². § 2. Wat varende have³ is, dat gehort der moder. § 3. Tins und tegeden in den dorpen is nene varende have unde wat ertvast unde nagelvast is.

¹ *BH. fügen hinzu:* mit des bischofs vollwort. ² *MD.* unde böret gelik eren dōchtern mit den kindern. ³ *Das.* Wat dar an varendes have.

§ 1. Mātei jāiet dalīties līdzīgi ar bērniem, un savu daļu tā atkal atstāj par mantojumu bērniem [ar bīskapa atļauju] un dzēš parādu līdzīgi bērniem un saņem bērna daļu līdzīgi savām meitām. § 2. Kustama manta pieder mātei. § 3. Goba un desmitā tiesa ciemos nav kustamā manta, tāpat arī tas, kas piestiprināts zemei vai pienaglots.

Art. 22.

§ 1. Ridder herweide is dat beste pert, mit dem sadel, sin ridepert mit dem sadel¹, twe knechte perde, ein tom mit dem sadel², mit alle dem, dat men dar plecht up to vatende³, unde alle de wapen, de de ridder plecht to vorende⁴. § 2. Knechtes herweide: dat beste pert mit dem sadel, unde twe knechtes perde, mit alle den wapen, de de knecht to sinem live plach to vorende. § 3. Is dar nen herweide, men darf dar nene maken⁵.

¹ *In BDM. fehlt:* sin ridepert — sadel. ² *Das.* mit den tömen unde sedelen. ³ *BH.* zu führen. ⁴ *DM. f. h.* to sinem live. ⁵ *DM. f. h.* Ift men se darumme beschuldiget, dar mach se ere unschult vör don.

§ 1. Bruņnieka kara apbruņojums ir labākais zirgs ar sedliem, viņa kara zirgs ar sedliem, 2 puīšu zirgi ar iemauktiem un sedliem un ar visu, kas tur parasti pieder, un visi ieroči, ko bruņnieks parasti valkā [uz savas miesas]. § 2. Puīša kara apbruņojums: labākais zirgs ar sedliem un divi puīšu zirgi ar visiem ieročiem, ko puisis parasti valkā uz savas miesas. § 3. Ja kara apbruņojuma nav, tad nedrīkst to taisīt. [Ja viņu (atraitni) par to apvaino, tad viņai jāpierāda sava nevainība.]

Art. 23.

Stervet eine vrowe, de einen man heft¹ und nen kint² gehat heft, de moder boret er ingedome³ unde wat se klenads van hus gebracht heft, behalven wat se vor ere sele gift.

Dieser Artikel kommt in M. (nicht auch in D.) zweimal vor, als Cap. 23 und 57. In dem erstern finden sich nachstehende abweichende Lesarten:

¹ hadde. ² nene kinder. ³ ingedömede.

Ja nomirst sieva, kurai ir [bij] vīrs un nav bijis neviena bērna, mātei pieder viņas ienestā manta (mājas lietas) un tas, ko viņa atnesusi līdz no (vecāku) mājas vērtslietās, izņemot to, ko viņa devusi savas dvēseles labā.

Art. 24.

Stervet ein man edder eine vrowe erflos, de lengut heben van dem stichte, dat gut velt an den bischop, unde de schal ere schult gelden, so verne dat gut wendet, dat em angevallen is.

Ja kāds vīrs vai sieva nomirst bez mantiniekiem, un viņiem ir bīskapijā lēņa muiža, tad šī muiža piekrīt bīskapam, kam arī jādzēš viņu parādi, cik var segt no tās muižas, kas viņam piekritusi.

Art. 25.

§ 1. Des erflosen mannes herweide gehort dem negsten swertmage. § 2. Is dar kein swertmach, so nimt it de bischop¹.

¹ BDM. *fügen hinzu*: Is der nene (herweide), men darf nene maken.

§ 1. Bezmantinieku vīra kara apbruņojums pieder tuvākam agnātam. § 2. Ja agnātu nav, tad to paņem bīskaps. [Ja kara apbruņojuma nav, tad to nedrīkst taisīt.]

Art. 26.

Ein man edder vrowe, de dar nene erven hebben¹, de mogen nen gut verkopen edder versetten ane des hern vulbort, it si dann, dat se mogen bewisen rechte schult unde betugen de up den hilligen².

¹ de dar — hebben *fehlt in B.* ² et si dann — billigen *desgleichen.*

Vīrs vai sieva, kam nav neviena mantinieka, nevar muižu ne pārdot, ne iekļāt bez kunga atļaujas, izņemot (to gadījumu), ja viņi var pierādīt likumīgu parādu un to apliecināt pie svētajiem.

Art. 27.

Einer¹ mach sin gut wol vorlenen to lantrechte², dewile he so stark is, dat he mach riden unde gan sunder hulpe, ane des heren vulbort, al en heft he nene erven³, oft he dan were ut der sate⁴, de manschop velle⁵ an den bischop⁶.

¹ BDM. Ein man. ² Das. richtiger: lenrechte. ³ DM. allene dat he nene erven en heft. ⁴ Das.: efte he dat gut ut der were late. ⁵ Das. de manschop aver so valt it. ⁶ Das. wird hinzugefügt: na sinem dode. In O. fehlt der ganze Artikel.

Katrs vīrs, kamēr viņš ir tik spēcīgs, ka var jāt un iet bez (citu) palīdzības, var savu muižu izlēnot pēc lēņu tiesībām un bez kunga atļaujas (un arī tad), ja viņam (vīram) nav neviena mantinieka un ja viņš (līdz ar to) atsakās no šīs muižas valdīšanas; bet [pēc viņa nāves] lēņa kunga tiesības piekrit bīskapam.

Art. 28.

De vader ervet¹ up den sone; so deit de sone up den vader, dat eme de vader gelaten hadde, wente de vader mach dem sone laten, wat he wil.

¹ BDM. f. h. sin gut.

Dēls manto no tēva (viņa muižu), tāpat tēvs no dēla, ko viņam tēvs ir atstājis, jo tēvs var dēlam atstāt, ko grib.

Art. 29.

Delet de moder van dem sone, de suster van dem broder, de moder ervet wedder an den son er gut na erem dode; so deit de suster an den broder¹; aver de sone ervet nicht² wedder an de moder, noch de broder an de suster, sint se gedelet sin.

¹ BH. f. h. mit vollwort und gnaden des bischofs. ² Ergänzt aus BDM.

Ja māte atdalās no dēla (vai) māsa no brāļa, tad pēc mātes nāves dēls atkal manto viņas muižu; tāpat brālis no māsas [ar bīskapa atļauju un žēlastību]; bet dēli [neatstāj mantojumu] mātei, ne ari brāļi māsām (tai gadījumā), ja viņas ir izdalījušās.

Art. 30.

§ 1. De vader ervet up de dochter, de broder up de suster er gut, so se unbemannet sint unde¹ ungedelet. § 2. Vorandert sik ein man mit einem wive², de leste heft gelik recht der ersten, unde³ de ersten gelik recht den lesten kindern⁴.

¹ B. oder. ² BDM. mit wiven. ³ de leste — unde fehlt in DM. ⁴ Das, de latesten kinder hebben gelik recht den ersten unde de ersten gelik recht den latesten.

§ 1. Meita manto no tēva, māsas no brāļa, ja viņas nav izgājušas pie vīra un [vai] atdalījušās. § 2. Ja vīrs ņem otrreiz sievu [sievas], tad pēdējai ir tādas pašas tiesības kā pirmajai, un pirmās (sievas) bērniem līdzīgas tiesības ar pēdējiem.

Art. 31.

§ 1. Welk stichtesman sin lengut verkopen wil, de schal dat sinem heren, dem bischop, ersten¹ beden to dren stunden, unde nemen darto twe des stichtes manne, de eme dat helpen tugen up den hilligen, oft eme de bischop des vorsaken wolde, dat he it eme nicht gebaden hebbe. § 2. Wil he it nicht kopen, so verkope he it, wem he wil. § 3. De jenne, de it koft, dem

vorlenet it de bischop, und he do² van dem gude, als de jenne dede³. § 4. Wil aver de bischop dat gut kopen, so is he de negeste darto umme den pennink, als it de man verdinget heft. § 5. Wil de bischop des nicht truwen⁴, de man mot it war maken up den hilligen⁵, dat he it so dur verdinget heft.

¹ fehlt in DM. ² B. diene. ³ DM. als de andern deden. ⁴ B. entbehren. ⁵ In D. fehlt de man — hilligen.

§ 1. Kuŗš bīskapijas vīrs grib pārdot savu lēņa muižu, tam tā vispirms jāpiesola savam kungam, bīskapam, pa trim lāgiem un bez tam jāņem divi bīskapijas vīri, kas viņam to palīdz liecināt pie svētajiem (tai gadījumā), ja bīskaps gribētu noliegt (teikdams), ka vīrs viņam to neesot piesolījis. § 2. Ja viņš (bīskaps) to (muižu) negrib pirkt, tad viņš (vīrs) var pārdot to, kam grib. § 3. Tam, kas to pērk, bīskaps dod to (muižu) lēņos, un viņš par to muižu dara [kalpo] to pašu, ko pirmais darījis [ko citi darīja]. § 4. Bet ja bīskaps grib šo muižu pirkt, tad viņam ir priekšroka par to pašu naudu, par kādu norunājis cits. § 5. Ja bīskaps tam netic, tad vīram tas jāpierāda pie svētajiem, ka viņš to tik dārgi ir nolīdzis.

Art. 32.

Ein man, de erven heft, de mach sin gut utsetzen des stichtes man, wem he wil¹.

¹ BH. f. h. wo das geschieht mit des bischofs vollwort.

Vīrs, kam ir mantinieki, var savu muižu iekļāt katram bīskapijas vīram pēc patikas [bet tam jānotiek ar bīskapa atļauju].

Art. 33.

Wil ein sin gut utsetzen deme¹, de des stichtes man nicht en is, so is de bischop der settinge neger umme de penninge.

¹ BDM. einem.

Ja kāds grib savu muižu iekļāt tam, kas nav bīskapijas vīrs, tad bīskapam ir priekšroka ņemt ķilā par to pašu naudu.

Art. 34.

Ein man, de erven heft, de en mach sodan gut nicht verkopen, als em sin vader geervet heft, edder utsetzen, ane siner erven vulbort, he moge denn bewisen echte¹ not: venknisse, schattinge, armot².

¹ *B. f. h. und rechte.* ² *fehlt in B. Dagegen hat B. die Anfangsworte des folgenden Artikels: aber — versäumen irrig hier aufgenommen.*

Vīrs, kam ir mantinieki, nevar tādu muižu pārdot, ko viņš mantojis no sava tēva, ne ari to iekīlāt bez savu mantinieku atļaujas, vai ari viņam jāpierāda (ka tam uzbrukusi) nediena: gūsts, mantas apķīlājums, nabadzība.

Art. 35.

§ 1. Aver de erven mogen sik wol vorsumen, wedderspreken se it nicht binnen jar unde dach, wenn se to eren jaren komen sint. § 2. Wedderspreken¹ se it denn, so beholden se er erve, unde geven dem jennen er gelt, dat de vader hadde upgebort².

¹ *DM. Bespreken.* ² *Das. upgehaven B. empfangen.*

§ 1. Bet mantinieki var gan nokavēt (termiņu), ja viņi neceļ iebildumus gada un dienas laikā, kad tie sasnieguši pilngadību. § 2. Bet ja viņi iebilst (pret pārdevumu vai iekīlājumu), tad tie patur savu mantojumu un atmaksā naudu, ko viņu tēvs bij saņēmis.

Art. 36.

Wat gudes averst ein man koft edder verdenet edder verworven heft, dat mach he verkopen edder versetten ane siner erven vulbort.

Bet muižu, ko kāds vīrs pērk vai nopelna vai ieguvīs, to viņš var pārdot vai iekīlāt bez savu mantinieku atļaujas.

Art. 37.

We gut verkoft edder versettet, de schal sinen kopman¹ waren des gudes vor juweliker ansprake jar unde dach, dar

sin dann vorwort gescheen², de men bewisen mach, wente vorwort breken alle rechte.

¹ *M. jennem st. sinen kopman.* ² *fehlt in BDM.*

Kas kādu lietu pārdod vai ieķīlā, tam pircēja priekšā jānes atbildība par šo lietu pret jebkādu prasījumu gada un dienas laikā, izņemot [gadījumu], ja notikusi (pretēja) noruna, kas jāpierāda, jo norunas atceļ visas tiesības.

Art. 38.

§ 1. Welk man des stichtes sin gut¹ vorlenet mit sodanem rechte, als he² it heft van dem stichte, sine manne hebben glik recht² des stichtes mannen. § 2. Stervet de lenher sunder rechte erven, de manschop ervet up den bischop, unde nicht up wif, of up dochter, noch up suster, noch up moder³.

¹ *DM. lehn.* ² *Ergänzt aus BDM.* ³ *St. bröder, bericht. nach BDM.*

§ 1. Ja kāds bīskapijas vīrs izlēņo savu muižu [lēņi] ar tādām pašām tiesībām, ar kādām viņš to saņēmis no bīskapijas, tad viņa (lēņa) vīriem ir līdzīgas tiesības ar bīskapijas vīriem. § 2. Ja šis lēņa kungs nomirst bez likumīgiem mantniekiem, tad viņa lēņa kundzību manto bīskaps, bet ne sieva, ne meita, ne māsa, ne māte [ne brāļi].

Art. 39.

§ 1. Wil de bischop beklagen sinen man umme lengut, unde is de man to antworde, he wint sōs weken dach¹. § 2. Beklaget he en aver umme ander sake, so mach he antworden altohant.

¹ *BDM. fügen hinzu: ift he wil. Is he aver see, so heft he jar unde dach.*

§ 1. Ja bīskaps grib sūdzēt savu vīru lēņa muižas dēļ, un vīrs ir klāt, tad viņš var atbildēt sešu nedēļu laikā [ja viņš grib (šo termiņu izlietot). Bet ja viņš atrodas aiz jūras, tad viņam dod gadu un dienu]. § 2. Bet ja viņš (bīskaps) to sūdz citā lietā, tad viņam jāatbild tūlīt.

Art. 40.

§ 1. Is he¹ nicht to antworde, so legge men em sine dage, xiiij. nacht unde echter² xiiij. nacht, oft he in dem stichte wonet³. § 2. Wonet he averst buten dem stichte, so legge men eme vj. weken unde echter vj. weken⁴, unde entbede eme de dage in sin hus⁵. § 3. Kunt he nicht, so averst dach unde nacht vorbi sint⁶, so breket he dre wedden⁷, dat sint lx. schilling, he moge dann bewisen echte not, dat he nicht komen konde, unde make dat war⁸ up den hilligen.

¹ BDM. ein man. ² Das. överst unde tom drüdden mal. ³ Das. wonhaftich si, unde entbede em de dage in sin hus mit warteken. ⁴ Das. to dren malen st.: u. e. vj. w. ⁵ Das. gut. ⁶ Das. fehlt so averst — sint. ⁷ St. verde, berichtet nach BDM. ⁸ BDM. sweren dat st. m. d. w.

§ 1. Ja viņa [vīra] nav klāt, tad noliek viņam viņa dienas, četrpadsmit naktis un vēl reiz [un ari trešo reizi] četrpadsmit naktis, ja viņš dzīvo bīskapijā [un aicina viņu šais dienās (atstājot) pavēsti viņa mājā]. § 2. Bet ja viņš dzīvo ārpus bīskapijas, tad noliek viņam sešas nedēļas un vēl reiz [trīsreiz] sešas nedēļas un aicina viņu šais dienās viņa mājā [muižā]. § 3. Ja viņš tad neierodas, kad noliktais laiks ir pagājis, tad viņu soda ar trīskārtēju sodu, t. i. ar sešdesmit šķiļņiem, vai ari viņam jāpierāda, ka nediena aizkavējusi ierasties un tas jāapliecina [zvērot] pie svētajiem.

Art. 41.

Is he¹ unvelich sines lives vor sinem heren edder vor sinem viende², de here schal eme vogen velicheit vor eme unde sinen vienden, de in dem stichte wonhaftich sin, vor to komen unde wedder vort³, wor he wil.

¹ B. ein mann. ² M. f. h. de in dem stichte wonhaftich sin. ³ Ergänzt aus BDM.

Ja viņš [vīrs] nav drošs par savu dzīvību sava kunga vai savu ienaidnieku dēļ [kas dzīvo bīskapijā], tad kungam jānodod viņam droša ceļa solījums kā savā, tā viņa ienaidnieku (vārdā), kas dzīvo bīskapijā, (lai viņš varētu) ierasties un atkal aiziet, kurp grib.

Art. 42.

§ 1. Wil ein man nicht vorkomen unde vrewentliken besitten blivet¹, unde nemants rechts plegen, so mach em de bischop sin gut bespreken², unde dwingen en to rechte³ also lange, bet⁴ he rechtes plege. § 2. Averst he schal dar nitches utnemen. Nimt dar averst jemant wat ut binnen der besprekinge⁵, so deit he rof: dat mach men vorderen, als recht is. § 3. Wenn averst ein man vorkomt unde sik to rechte but, so heft he sin gut gevriet.

¹ blivet fehlt in BDM. ² B. besperren. ³ St. schaltet hier die un-gehörigen Worte de bischop wente ein. ⁴ Ergänzt aus BDM. ⁵ B. besperringe.

§ 1. Bet ja kāds vīrs negrib ierasties (tiesā), bet tīšā prātā paliek mājās un izvairās no tiesāšanas, tad bīskaps var apkīlāt viņa muižu tik ilgi, kamēr viņš, likumīgi piespiests, (ierodas) uz lietas iztiesāšanu. § 2. Bet viņš nedrīkst no tās (muižas) nekā ņemt. Bet ja kāds ko izņem apkīlājuma laikā, tad viņš izdara laupīšanu; par to viņš atbild, kā to nosaka tiesības. § 3. Bet kad vīrs ierodas un stājas tiesas priekšā, tad viņš (ar to) ir atbrīvojis savu muižu.

Art. 43.

Spreket ein man, eme sint sine dage nicht gelecht, als men van rechte scholde, so is de bischop edder sin richter, de dat richt sitt, neger to vullenkomende mit sinen waren worden unde twe dinges luden, des stichtes mannen, up den hilligen, dat se dar aver weren, dat men sine dage ledde unde vervolgede, als men to rechte scholde.

Ja kāds vīrs iebilst, ka viņam viņa dienas (termiņi) nav noliktas tā, kā to nosaka tiesības, tad bīskapam vai viņa tiesnesim, kas sēž tiesā, ir priekšroka pierādīt ar saviem patiesiem vārdiem un diviem dingmaņiem, bīskapijas vīriem, pie svētajiem, ka viņi ir bijuši klāt, kad viņam nolika viņa dienas un to uzaicināja tā, kā to nosaka tiesības.

Art. 44.

Spreket ok ein man, eme en si nen warteken gekomen edder em si men¹ ein edder twe gekomen, unde dar he dat war maken² up den hilligen, he en darf nene wedde mer utgeven, alse he versumet heft.

¹ *M. mer denn.* ² *M. dat he dat waren wil.*

Ja kāds vīrs iebilst, ka viņš nav saņēmis nevienu pavēsti vai ari tikai vienu vai divas, un ja viņš to apstiprina pie svētajiem, tad viņš nedrīkst vairāk soda naudas dot nekā viņš ir nokavējis (terminus).

Art. 45.

Likerwis vorklaget ein stichtes man den andern, unde is he to antworde, he mot to hant antworden; is he nicht¹, so legge men em sine dage unde dwinde en to rechte, als hir vor geschreven steit.

¹ *DM. fügen hinzu so gelegen.*

Līdzīgā kārtā viens bīskapijas vīrs sūdz otru, un ja viņš (apsūdzētais) ir klāt, tad viņam jāatbild tūlī; ja viņa nav (klāt), tad noliek viņam viņa dienas un spiež viņu atbildēt tiesā, kā tas jau agrāk rakstīts.

Art. 46.

§ 1. Weddet ein man vor gerichte, dat schal he beteren¹ bi schinender sunnen. § 2. Betert¹ he nicht de wedde binnen dren dagen, so breket he² des ersten dages twe punt, des andern dages iiij. punt, des drudden dages viij. punt, unde nicht hoger; so lecht eme de richter sine dage, echte³ xiiij. nacht. § 3. Beret⁴ he denne nicht, so pandet de richter ut sinem have edder ut sinem gude, edder wor he des sinen ichtes vindet.

¹ *DM. bereden, beredet.* ² *BDM. he it nicht, so sticht de wedde dre dage: des ersten etc.* ³ *Das. aver.* ⁴ *B. bessert D. beredt M. höret.*

§ 1. Ja kādam vīram tiesa piespriež naudas sodu, tad tas maksājams saulei spīdot. § 2. Ja viņš to nemaksā, tad brēke aug trīs dienas: pirmo dienu divas mārciņas, otro dienu četras

mārciņas, trešo dienu astoņas mārciņas, bet ne augstāk; tad tiesnesis noliek viņam viņa dienas: vēlreiz četrpadsmit nakts. § 3. Ja arī tad viņš nemaksā [neklausā], tad tiesnesis apķīlā viņa mantu vai muižu, kur arī tā atrastos.

Art. 47.

§ 1. We ein unrecht ordel vindet, dat is ein punt. § 2. We ein recht ordel beschelt, dat sint twe punt.

§ 1. Kas taisa netaisnu spriedumu, tam (sods) ir viena mārciņa. § 2. Kas pārsūdz taisnu spriedumu, tam (sods) ir divas mārciņas.

Art. 48.

Settet¹ de bischop einen richter, to richtende an sine stede, gelik also he dar sulven sete², wat dar gerichtet wirt edder geendiget wart, des de richter vullenkamen wil³ mit sinen waren worden, unde twe dingemans, de des stichtes manne sin, up den hilligen, dat mach nemant wedderspreken.

¹ DM. stedet. ² Das. fehlt gelik — sete. ³ Das. des is de richter wol vullenkamen.

Ja bīskaps iecel kādu tiesnesi, kas lai tiesā viņa vietā, itkā viņš pats tur sēdētu, tad neviens nevar apstrīdēt to, kas tur tiek iztiesāts vai nospriests, un ko tiesnesis grib apliecināt ar saviem patiesiem vārdiem un diviem dingmaņiem, kas ir bīskapijas vīri, pie svētajiem.

Art. 49.

§ 1. Wat klage vor gerichte kumt, de en mach men nicht vorliken ane des richters vulbort. § 2. Wes averst vor gerichte nicht beklaget wirt, dat en darf men nicht richten.

§ 1. Ja sūdzība iesniegta tiesā, tad nevar salīgt ar labu bez tiesneša piekrišanas. § 2. Bet par ko tiesā nesūdzas, to nedrīkst arī tiesāt.

Art. 50.

De vader is des sones richter, dewile de sone nen gut ontvangen heft van sinem heren.

Tēvs ir dēla tiesnesis, kamēr dēls nav saņēmis (lēņos) muižu no sava kunga.

Art. 51.

§ 1. Wor bröder sin in samendem gude, de oldeste is der jungesten richter, dewile de sin under sinem dwange¹. § 2. Wenn se averst so verne komen, dat se erem heren denen mogen mit den wapen, unde mogen recht geven unde nemen, so schal de here er richter wesen, allene se nen gut entvangen hebben.

¹ DM. under erem denst.

§ 1. Kur brāļiem ir kopēja muiža, tur vecākais ir jaunāko tiesnesis, kamēr tie atrodas viņa klausībā [dienestā]. § 2. Bet kad viņi pieaug tiktāl, ka spēj savam kungam kalpot ar ieročiem un spēj tiesības dot un ņemt, tad kungam jābūt viņu tiesnesim, kaut arī viņi vēl muižu nebūtu saņēmuši.

Art. 52.

§ 1. Welk man rof¹ edder huswelde vor gerichte averwunnen wert, dat is sin hals; düfte de galge, is se eines verdinges wert². § 2. Mort unde vorredernis³ unde kerkenbreken dat is dat rat. § 3. Werden se mit der dat upgeholden, men schal se richten. § 4. Komen se averst en wech, men schal se vorvesten unde vredelos leggen in dem stichte, went so lange se sik vorliket hebben mit dem richter unde mit dem kleger. § 5. Averst er gut vorbreken se nicht: dat beholt er wif unde kinder⁴.

¹ BDM. roves. ² fehlt in St., ergänzt aus BDM. ³ St. irrig veretnitz.

⁴ Der letzte Satz fehlt in B. — DM. fügen noch hinzu: unde rechte erven.

§ 1. Kam tiesā pierāda laupīšanu vai ielaušanos, tam (sods) ir viņa kakls; par zādzību karātavas, ja nozagtā lieta ir vērdīņu vērts. § 2. Slepka vība un nodevība un baznīcas aplaupīšana (sodāma) ar ratu. § 3. Ja viņi (šādā) noziegumā tiek piekerti, tad (tā) sodāmi. § 4. Bet ja viņi aizbēg, tad tie (izsludināmi) bīskapijā par tiesības zaudējušiem tik ilgi, kamēr viņi nav gandarījuši tiesnesi un sūdzētāju. § 5. Bet savu

mantu viņi nezaudē: to patur viņu sieva un bērni [un likumīgie mantinieki].

Art. 53.

§ 1. Wat ein man lavet, dat schal he losen¹. § 2. Wert he averst gevangen unde gedwungen to laven, des en darf he nicht holden. § 3. Lavet he averst eine orveide, dat schal he holden. § 4. Van loften, de up truwe utgan², spreke ik nicht: dat is ein ander recht.

¹ BDM. holden unde leisten. *H. stimmt.* ² BDM. van truwe lavende.

§ 1. Ko kāds vīrs sola, tas viņam jāizpērk [jātur un jādod]. § 2. Bet ja viņu saņem gūstā un piespiež apsolīt, tad to (solījumu) viņš nedrīkst turēt. § 3. Bet ja viņš atteicies no vaidu tiesībām, tad tas viņam jāpilda. § 4. Es nerunāju par uzticības solījumiem: tās ir citas tiesības.

Art. 54.

De sone darf des vaders lofte nicht losen¹, behalven orveide, de de vader gelavet hedde vor gebaren unde ungebaren, unde rechte schult, de de vader geborget hedde.

¹ BDM. leisten. *H. holden.*

Dēlam nav jāizpērk [jāpilda] tēva solījumi, izņemot atteikšanos no vaidu tiesībām, ja tēvs to ir solījis dzimušo un nedzimušo vārdā, un likumīgus parādus, ko tēvs bij aizņēmis.

Art. 55.

§ 1. De sone darf ok nicht des vaders¹ bröke beteren, noch de broder des broders. § 2. Umme² dotschlach unde wunden, de ungebetert sint, de ervet de vader up den sone unde de broder up den broder, de gescheen sint, dewile se ungescheiden weren.

¹ MD. andern. ² fehlt in BDM. *In den bisherigen Ausgaben beginnt (wohl minder richtig) § 2. erst nach dotschlach, mit unde wunden.*

§ 1. Dēls nedrīkst ari izpirkt tēva brēkes, ne ari viens brālis otra brāļa. § 2. Turpretīm (buses) par nonāvēšanu un brūcēm, kas nav izpirktas, dēls manto no tēva un brālis no brāļa, ja tas noticis (tai laikā), kad viņi (brāļi) vēl nebij atdalījušies.

Art. 56.

§ 1. Sleit ein stichtesman den andern dot, he schal wiken jar unde dach ut dem stichte. § 2. Wenn jar unde dach ummekomen sint¹, unde wil he wedder in, so geve he dem bischop xiiij. fl.² unde iiij. ore, unde legge denn de sake af, oft he mach; mach he nicht, so drege he ere veide.

¹ DM. umkumt unde umgekomen is. ² B. verding. DM. gülden. H. florenen.

§ 1. Ja viens bīskapijas vīrs nogalina otru, tam uz gadu un dienu jāatstāj bīskapija. § 2. Kad gads un diena ir apkārt un viņš grib atgriezties, tad lai viņš dod bīskapam trīspadsmit florinus [vērdinūs, guldenūs] un četras ēras un izbeidz šo lietu, ja viņš spēj (maksāt); ja viņš nespēj, tad lai cieš vaidu sekas.

Art. 57.

Vorsaket ein man des dotschlages, unde is ein ander, de den doden up sik nimmt unde wiket¹, so mach he des entgan, de des vorsakede, sulf sövende, de des stichtes manne sint, bederve lude, oft he sulven des stichtes man is. Is he nicht, so sin dat ander bederve lude, de em helpen sweren², dat he rades unde dades unschuldich si; so schal em de bischop oft sin richter vrede werken, bi dem halse.

¹ BDM. f. h. ut. ² DM. lassen die Worte de — sweren weg.

Ja kāds vīrs neatzīstas nonāvēšanā un kāds cits uzņemas šo nāvi uz sevis un bēg, tad tas, kas noliedza (savu vainu), var tikt valā (no apsūdzības) ar savu un sešu goda vīru zvērstiem, ja tie un viņš pats ir bīskapijas vīri. Ja viņš nav (bīskapijas vīrs), tad citi goda vīri var viņam palīdzēt zvērēt, ka viņš ne ar padomu, ne ar darbiem nav vainojams (šai nozie-

gumā); tad bīskaps vai viņa tiesnesis nolemj izbeigt pret viņu vajāšanu, (piedraudot) ar kaklu.

Art. 58.

Sleit he einen¹ in sinem have oft huse mit vorsate, unde willen dat söven bederve mans des stichtes weren² up den hil-ligen, dat se dat warliken weten, so mach he dat lant³ nicht wedder winnen, he en hebbe it dann mit leve unde gunst des bischops unde siner viende.

¹ BDM. Sleit ein den andern. ² Das. sweren. ³ St. bote, *berichtigt nach BDM.*

Ja kāds tīšā prātā nonāvē otru viņa muižā vai pilī, un septiņi bīskapijas goda vīri grib to apzvērēt pie svētajiem, ka viņi patiesi to zina, tad viņš nevar vairs atkal atgriezties šai zemē; ja viņš to dara, tad tikai ar bīskapa un savu ienaidnieku gribu un žēlastību.

Art. 59.

Lemet edder wundet ein den andern, dar is nen recht up gesettet; men¹ legere en edder drege sine veide.

¹ BDM. *f. h. he.*

Ja kāds otru sakropļo vai ievaino, par to nav nekādu notei-kumu; lai viņš dod gandarījumu vai cieš vaidu sekas.

Art. 60.

De bischop mach sinen werltliken man nicht bannen umme werltlike sake willen, he en vervolge de sake mit werltlikem rechte, et si dann dat¹ he dat werltlike hebbe² mit dem geist-likem.

¹ B. sintemal. DM. sint st. e. s. d. d. ² BDM. heft.

Bīskaps nevar izraidīt savu laicīgo vīru laicīgu lietu dēļ; bet viņam šai lietā jāmeklē (sev taisnība) pēc laicīgām tiesī-bām, jo viņam pieder kā laicīgā, tā garīgā (tiesas vara).

Art. 61.

§ 1. Binnen eines dorpes beslotener marke mach nimant¹ eigendom betalen. § 2. Hebben aver lude acker edder wisen² binnen einer andern mark, dar mogen se weddeschat edder manbote³ an beholden up iglichem acker edder wise mark lantgudes⁴ mit söven manne, bederve lude, up den hilligen, oft de acker edder wise² also gut si edder beter. § 3. Sin se averst arger, so en darf men nicht meer utgeven, dann also se wert sin⁵; dat sollen werdigen⁶ twe manne des stichtes, de de bischop darto sendet. § 4. Spreken se averst manbote⁷ darup, unde sint se des wert edder beter, so mogen se man einen man eme manbote up einen acker⁸ edder up eine⁹ wise beholden, mit twelf man unbesprokener lude up den hilligen.

¹ M. en mach nene manne. ² St. wisch, *emend. nach BDM.* ³ M. weddeschat, manbute. ⁴ St. marke edder lantgude. ⁵ St. also vorgesecht, *berichtigt nach BDM.* ⁶ Uebereinstimmend nur H. — Nach B. wardeien schätzen. DM. vordingen. ⁷ St. nen bote, *emend. nach BDHM.* ⁸ Statt so mögen acker *hat B.:* so mögen sie nur ihre manbusse auf ihren acker. DM. so mögen se men ere manbute up eren acker. ⁹ BDM. up eren wisen.

§ 1. Ciema novada robežās neviens nevar pērkot iegūt īpašumu. § 2. Bet ja ļaudīm ir lauki vai pļavas kāda cita novada robežās, tad viņi tur var pierādīt, ar septiņiem krietniem vīriem pie svētajiem, (savu) ķīlu [vai] manbusi: par katru lauku vai pļavu vienu mārkū kaltā naudā [mārkū (sudraba) vai kaltā naudā], ja lauki vai pļavas ir tik labas vai labākas. § 3. Bet ja tās ir sliktākas, tad nedrīkst vairāk izdot nekā tās ir vērts, kas jānovērtē diviem bīskapijas vīriem, kuŗus bīskaps turp nosūta. § 4. Bet ja viņi (ļaudis) ceļ manbuses prasību un ja tie (lauki vai pļavas) ir to vērts vai labāki, tad viņi var pierādīt tikai savu manbusi uz kādu [savu]lauku vai [savu] pļavu ar divpadsmit (tiesībās) nevainotiem vīriem pie svētajiem.

Art. 62.

§ 1. Wil averst de jenige, de de losinge but, ene¹ de hant afstriken unde dregen dat isern, bernet he sik, so gift he² man-

bote na lantrechte, dat sint veertich mark lantgudes, den drudden deel sinem heren, de twe dele deme³ sakewolden, edder he late em den acker edder de wise stan vor dat sulvige gut⁴, wente he it losen mach. § 2. Wert he averst schir, jenne verlust beide; gut unde lant, behalven also vele, alse nu gudes daran bekant heft⁵.

¹ BDM. eer. ² DM. f. h. dre mark. ³ St. de mede, emend. nach BDM. ⁴ Ergänzt aus BDM. ⁵ BDM. behalven als men em gudes daran bekant (B. erkannt) heft.

§ 1. Bet ja tas, kam jāizpērķ, grib noraidīt (zvērasta) roku un nest (karstu) dzelzi, (tad) ja viņš apdedzinās, dod manbusi pēc zemes tiesībām, tas ir četrdesmit mārkas kaltā naudā — trešo daļu savam kungam (un) divas daļas pretiniekam vai ari atstāj viņam par šo pašu naudu lauku vai pļavu, kamēr viņš to var izpirkt. § 2. Bet ja viņš (nesējs) iziet sveikā, tad otrs zaudē ir naudu, ir zemi, izņemot to, ko viņam par to piesprieda naudā.

Art. 63.

§ 1. Hebben averst lude acker edder wisen buten erer mark, unde¹ binnen des² dorpes beslotener mark³, twischen twier edder meer dorper scheidunge, unde spreken⁴ se weddeschat edder manbote daran, an⁵ welchem dorpe se bekennen⁶ der losinge, dar⁷ ere mark an schetet, de sin der losinge neger, dann ander jenich; averst⁸ se mogen alle sweren up den hilligen, oft ein man⁹ van en hebben wil, de dat lant in weren heft, dat dat dorp der losinge neger si. § 2. Spreken se averst erve edder¹⁰ egendom daran, unde willen dat beholden mit twelf mans sekerer lude up den hilligen, se sint des neger to beholden, denn jemand en aftogewinnen, sint dat dat lant in nemants marke beschloten is¹¹.

¹ BDM. f. h. doch. ² Das. nenes. H. seit des. ³ B. f. h. nur, DM. men. ⁴ St. spelen. ⁵ fehlt in BDM. ⁶ MD. so kumt. ⁷ B. die, MD. der. ⁸ In H. fehlt jenich; B. stimmt; DM. jegen en aver. ⁹ BDHM. ift men it. ¹⁰ M. unde. D. fehlt erve edder. ¹¹ BDM. dat lant binnen nenes mannes beslatener mark en licht.

§ 1. Bet ja ļaudīm ir lauki vai pļavas ārpus viņu novada un [tomēr neviena] ciema nospraustā novadā, starp divu vai vairāku ciemu robežām, un ja viņi par tiem (laukiem vai pļavām) ceļ kļīlas vai manbuses prasību, tad jāizpērk tam ciemam, kura robeža ir blakus, un tam ir vairāk tiesības izpirkt nekā jebkūram citam; bet ja kāds to prasa, tad visiem tiem, kas šo zemi valda, jāzvērē pie svētajiem, ka šim ciemam ir priekšroka izpirkt. § 2. Bet ja viņi ceļ mantojuma vai īpašuma prasību un grib to pierādīt ar divpadsmit uzticamiem vīriem pie svētajiem, tad viņiem ir vairāk tiesības to pierādīt nekā jebkūram (citam) to apstrīdēt, ja tikai šī zeme neatrodas kāda cita [vīra] nospraustā novadā.

Art. 64.

§ 1. Kiven twe dorpe umme ere scheidunge, unde kan se er here nicht scheiden, so sende de bischop dre des stichtes manne darto, de dar¹ nicht mede to donde hebben², up ere kost³, de schollen sik bevragen mit eren⁴ ummesaten⁵, we de erste hebbende⁶ were daran hebbe gehat van oldings, jar unde dach edder lenk, ane rechte bisprake, dat schollen se betügen mit eren waren worden, unde bi den truwen, de se Gode und eren heren schuldich sin. § 2. Dem se denn de were todelen, unde also verne als se em todelen⁷, also verne mach he des dorpes here sin⁷, sine were unde scheide⁸ beholden up den hilligen mit sinem ede⁹ sulfsövende. § 3. Mogen averst de dre, de de bischop darto geeschet¹⁰ heft, nicht aver ein dragen, wor de twe willen¹¹, dar schal de drüdde mede volgen. § 4. Hebben averst beide dorpe lik rechte hebbende⁶ were daran, se dregen dat isern up beiden siden. Wem it dan Got gift, de hebbe¹² it. Werden se averst beide schir, so dele men eme¹³ dat lant; bernen se sik beide, so schal men dat lant averst delen.

¹ DM. mit dem kfe. ² BH. die mit den parten bluts halben nicht verwandt sind *statt* de dar—hebben. ³ BH. f. h. und zehrung. ⁴ DM. den. ⁵ BH. f. h. und beiliegenden nachbaren. ⁶ hebbende *fehlt in* BHDM. ⁷ *Ergänzt aus* BHDM. ⁸ BDM. stede. ⁹ BDM. ersten. ¹⁰ Das. gesant. ¹¹ B. hin wollen. H. hin falln. DM. tofallen. ¹² DM. beholt. ¹³ f. BDM.

§ 1. Ja divi ciemi prāvojas savu robežu dēļ un viņu kungi nevar šo lietu izšķirt, tad bīskaps sūta uz viņu rēķina trīs bīskapijas vīrus, kam ar šo ķildu nav nekā kopēja [kas ar prāviniekiem nav asinsradi]; tiem jāiztaujā apkārtējie [un tuvākie] kaimiņi, kurš (no prāviniekiem) ir pirmais (šo zemi) valdījis bez likumīgām ierunām no senatnes gadu un dienu vai ilgāk; tas viņiem jāapliecina ar saviem patiesiem vārdiem pie zvērasta, ko viņi ir devuši Dievam un savam kungam. § 2. Kam tad viņi piešķir valdīšanas tiesības un, ciktāl viņi tās piešķir, tiktāl viņš var būt šī ciema kungs un var pierādīt savas valdīšanas tiesības un robežas, zvērot pie svētajiem pats kā septītais. § 3. Bet ja tie trīs, ko bīskaps turp sūtījis, nevar vienoties, tad ko divi lem, tam padodas trešais. § 4. Bet ja abiem ciemiem ir vienādi pilnīgas valdīšanas tiesības, tad abām pusēm jānes (karsta) dzelzs: kam tad Dievs dod, tam paliek. Bet ja abas puses iziet sveikā, tad zeme jāsadala; ja abas puses apdedzinās, arī zeme jāsadala.

Art. 65.

§ 1. Ein man helt¹ sine scheide² mit twen stichtes mannen up den hilligen, de dat segen, dat men de scheide² dar makede. § 2. Sint twe dorper edder meer, de gemeinheit hebben an ackeren, an wisen, an weiden, an holte, an vischerie, der meinheit³ mach bruken ein jewelik man, na siner macht, de dar up wonhaftich is. Mit hulpe vremder lude mach nen man bruken der meinheit.

¹ DM. beholt. ² Das. schedinge. ³ St. mennicht, *bericht. aus BDM.*

§ 1. Katrs pierāda savas robežas ar divu bīskapijas vīru (liecībām) pie svētajiem, kas redzēja, ka robežu tur novilkā, § 2. Ja diviem vai vairākiem ciemiem kopumā atrodas tīrumi, pļavas, ganības, mežs un zveja, tad šo kopumu paša spēkiem var lietot katrs, kas tur apmeties uz dzīvi. Bet ar svešu ļaužu palīdzību neviens nevar lietot kopumu.

Art. 66.

§ 1. Mennich man heft ok egendom binnen der meinheit¹, dar mach he wol upsetten, wat he wil, unde bruket der mein-

heit gelik den andern. § 2. Averst up der meinheit mach nemant woninge setten sunder vulbort der andern.

¹ *Ergänzt aus BDHM.*

§ 1. Ja kādam bez tam vēl ir īpašums kopuma robežās, tad viņš tur var celt, ko grib, un lietot kopumu līdzīgi citiem. § 2. Bet uz kopzemes neviens nevar celt dzīvokli bez citu atļaujas.

Art. 67.

§ 1. Kivet ein man binnen der meinheit egendom to sik, unde vorsaken em des de to der meinheit horen, so sint se neger, ere meinheit¹ to beholden mit söven mans up den hilligen, denn de jenne¹. § 2. Wil averst de jenne en de hant afstriken unde dat isern dregen, dat mach he don. Winnet he, de söven geven erem heren eine mark sülvers; verlust he, so gift he sinem heren² eine mark.

¹ *Ergänzt aus BDM.* ² *BH. dem heren. In DM. fehlt sinem heren.*

§ 1. Ja kāds vīrs prāvojas, ka viņam piederot īpašums kopuma robežās, un to noliedz tie, kas pieder pie kopuma, tad pēdējiem ir vairāk tiesības pierādīt savu kopumu ar septiņiem vīriem pie svētajiem nekā pirmam (savu īpašumu). § 2. Bet ja tas grib noraidīt viņu (zvērasta) roku un nest (karstu) dzelzi, tad viņš to var darīt. Ja viņš vinnē, tad šie septiņi dod savam kungam māрку sudraba; ja zaudē, tad viņš dod savam kungam vienu māрку.

II. Avotu kritika.

Avotu kritikai ir trejādi uzdevumi¹: 1. individualizēt avotu, t. i. noteikt, kādam avotu tipam tas pieskaitāms, kur un kad izcēlies, kas ir autors; 2. recenzēt avotu, t. i. pēc norakstiem, tulkojumiem un citiem teksta lieciniekiem (Textzeugen) noteikt zudušā pirmraksta varbūtējo formu; 3. spriest par īstenību, t. i. iztulkot īstu avotu liecības kāda fakta nodibināšanai. Pēdējo kritikas veidu sauc arī par iekšējo pretstatā pirmam un otram, ko dēvē par ārējo jeb formālo kritiku. Dažreiz recenzēšanu sauc par zemāko kritiku pretstatā individualizēšanai jeb augstākai kritikai; pirmā sprauž par mērķi slēgt no noraksta par pirmrakstu, turpretim augstākās kritikas būtība ir slēgta no darba par darītāju, t. i. par autora personu, visā pilnībā noskaidrojot avota izcelšanās apstākļus².

1. Viduslaiku kodifikāciju raksturs.

Pirms stādam jautājumu par Livonijas senāko bruņnieku tiesību (Sbt.³) izcelšanās laiku un vietu, jāatgādina, ka Sbt. nav vienīgā Livonijas bruņnieku un lēņu tiesību kodifikācija, kas izdarīta jau tā sauktā Livonijas patstāvības laikmetā (līdz 1561. g.). Pēc Fr. G. Bunes nodibinātās doktrīnas⁴ pirmās lēņtie-

¹ Cl. v. Schwerin, Einführung in das Studium der germanischen Rechtsgeschichte, 70 (1922).

² H. Kantorowicz, Einführung in die Textkritik, 4—5 (1921).

³ Turpmāk lietosim šādus saīsinājumus: Sbt., Livonijas senākās bruņnieku tiesības; Vbt., Vidējās un Pbt., Pārstrādātās bruņnieku tiesības; VEt., Valdemāra un Erika lēņu tiesības.

⁴ F. G. v. Bunge, Altlivlands Rechtsbücher. Leipzig 1879.

siskās normas Livonijā noteicis dāņu karalis Valdemārs II. (1170—1241. g.) saviem Igaunijas vasaļiem Hārijā un Vīrijā, bet tās uzrakstītas un kodificētas tikai 1315. g. ar karaļa Erika VI. Menveda pavēli, kāpēc šo kodifikāciju tagad literatūrā dēvē par Valdemāra un Erika lēņu tiesībām (VEt.). Drīz pēc tam arī pārējā Livonijā, un vispirms bīskapijās, ķērās pie līdzīgiem kodifikācijas darbiem, pie kam tik cieši turējās pie VEt. parauga, ka tās lielāko tiesu norakstīja vārdu pa vārdam, tikai nepieciešamos gadījumos pārgrozot VEt. tekstu, lai tas saskanētu ar bīskapiju satversmes īpatnībām (piem., karali atvietoja ar bīskapu). Šādā kārtā lejasvācu valodā sastādītu kodifikāciju pieņemts saukt par Livonijas senākām bruņnieku tiesībām (das älteste livländische Ritterrecht). Tāpat 14. g. s. nezināms autors lokalizējis Sakšu spoguļi, piemērodams to Livonijas apstākļiem; tā izcēlusies tiesību grāmata, ko Bunge sauc par Livonijas zemes un lēņu tiesību spoguļi (Spiegel des Land- und Lehnrechts für Livland). Kombinējot šo tiesību grāmatu savukārt ar Sbt., 14. g. s. beigās vai 15. g. s. pirmā ceturksnī radusies jauna kodifikācija lejasvācu valodā, ko tagad apzīmē par Vidējām bruņnieku (Vbt.) tiesībām (das mittlere livländische Ritterrecht) un kas pirmo reizi tika iespiesta 1537. g. Beidzot, kāds cits autors mēģinājis Vbt. samistrotās normas pārstrādāt sistēmā, sakārtodams tās trijās grāmatās pa 33, 40 un 28 nodaļām katrā. Šo Vbt. apstrādājumu tagad sauc par Pārstrādātām jeb sistematiskām (Pbt.) bruņnieku tiesībām (das umgearbeitete oder systematische Ritterrecht), un tās uzglabājušās tikai augšvācu valodā.

Baltijas juridiskā literatūrā diezgan ilgi un plaši diskutēts jautājums, kādā tiesību avotu grupā ierindojami minētie kodifikācijas darbi, pie kam vienmēr jautājumu formulēja alternatīvas veidā: vai Sbt., Vbt. un Pbt. bij tiesību vai likumu grāmatas? Kā zināms, par tiesību grāmatām (Rechtsbücher) sauc privatas kodifikācijas pretstatā oficiāliem likuma kopojumiem jeb likumu grāmatām (Gesetzbücher). Tomēr šis dogmatiski pareizais pretstatījums nav vēsturiski diezgan precīzs, jo pēc viduslaiku uzskatiem likuma spēks bij tikai ķeizara un pāvesta

dotām tiesībām⁵; turpretim visas pārējās spēkā esošās tiesības uzskatīja par statutiem un to kopojumus par statutu grāmatām (Statutenbücher). Šo terminoloģiju ievēroja nevien Vācijā, bet arī Livonijā. Piem., ordeņa mestrs savos priekšlikumos, kas bij domāti 1532. g. landtaga apspriešanai, runā⁶ par „visas svētās kristīgās baznīcas un Romas valsts ieradumiem un likumiem“ (gesetzen). No otras puses virsbīskaps Hennings, publicēdams Rīgas provinces koncilā 1428. g. pieņemtās „konstitucijas“ sauc tās nevis par baznīcas likumiem, bet tikai par mūsu provinces statutiem⁷, lai gan 49—56 lp. biezais statutu manuskripts ar saviem 48 pantiem apmēru ziņā vien jau pelnīja statutu grāmatas nosaukumu. Tāpat jāatgādina, ka pēc chronista Vartberges liecības arī lībjiem un latvjiem 13. g. s. zemes kungu dotās zemes tiesības sauktas par statutiem.⁸ Pat vēl 17. g. s. nevien Rīgas pilsētas tiesības, bet arī Kurzemes zemes tiesības sauca par statutiem⁹. Tā tad attiecībā uz Sbt. parastā formula „tiesību vai likumu grāmata“ atvietoājama ar citu: tiesību vai statutu grāmata?

Abos gadījumos runājam par grāmatu, jo Sbt. tiešām bij „grāmata“ jeb kodeks, t. i. nevis atsevišķi aprakstīti vaskoti galdiņi¹⁰, vai vaļējas pergamenta vai papīra lapas, vai saritināmi rulli¹¹, bet gan zināmā formā izdarīts kopojums: tehniskā ziņā — sējums, juridiskā — kodifikācija. Gandrīz katras tiesību sistēmas vēsturē agri vai vēlu rodas vajadzība, vai nu tikai saskaņot un sistematizēt dažādos laikos un novados nodibinātās tiesību normas, vai arī papildināt tās ar jauniem institūtiem, vai beidzot — cīņā par labākām tiesībām — spēkā esošās normas

⁵ P. Rehme, Über Stadtbücher als Geschichtsquelle, 14 (1913).

⁶ AR., III. 291 § 6.

⁷ UB., VII. 690 § 48: „nostra provincialia statuta“.

⁸ AR., I. 21.

⁹ Sal. Gotarda Ketlera 25. 6. 1570. g. privilēģijas 4. p.: „Wollen Wir ... befördern helfen, damit ein Landrecht ordentlich beschrieben und in einem Statutenbuche zusammengetragen ... werde“.

¹⁰ Sal. N. Busch, Die Wachstafeln des Rigaschen Dommuseums, S. 108. SB. Riga 1896; SB. Riga 1897, S. 164.

¹¹ Piem., kādas cunftes amata rullis.

pilnīgi vai pa daļai atvietot ar jaunām. Sbt. savā ievadā kodifikācijas nepieciešamību motivē šādiem vārdiem: „Tā kā līdz šim tautā bij greizi uzskati par tiesībām, no kā ceļas visādas nelikumības“ u. t. t. Vērtējot kodifikācijas nozīmi, jāievēro sekošais.

Pirmkārt, kodeks neaptver visu kodifikācijas laikmeta tiesību materiju un pat kodificējamā tiesību nozarē apskata tikai galvenos un svarīgākos institutus¹²; tā tad kodifikators ar nolūku — dažreiz arī neuzmanības un nezināšanas dēļ — atstāj ārpus kodeka lielāku vai mazāku normu kompleksu, ko A. Ross sauc par ekstrasistematiskām tiesībām.¹³ Ari Sbt. autors nav sako-
pojis visas bruņnieku tiesības, jo viņš pats paskaidro: „Es nerunāju par uzticības solījumiem: tās ir citas tiesības“ (53 § 4). Bez tam ikdienas blakus formali noslēgtai kodifikācijai likumi, līgumi un ieradumi nodibina jaunas, sistemai svešas tiesības, kas tomēr ietekmē tiesību sistemu, tāpat kā pārmaiņas dzīves apstākļos iespaido organismu.¹⁴ Reaģējama uz ekstrasistematiskām tiesībām sistema patur tikai relatīvu pastāvību un patiesībā nepārtraukti mainās.¹⁵ Saprotams, jo labāk juridiskās tehnikas ziņā ir izveidota kāda sistema (piem., romiešu tiesības), jo tā ir elastiskāka un dzīves spējīgāka; jo plašāka ir sistematizētā tiesību materija, jo nenozīmīgāks („likumdošanas nūdeles“) ir tas normu komplekss, kas paliek ārpus sistēmas.

To nekādā ziņā nevar teikt par viduslaikiem, kad tiesību materijas lielākā masa bij ieradumi, tā tad ekstrasistematiskās tiesības, un pat plašākie statuti apmēru ziņā nevarēja līdzināties tagadējiem kodekiem. Tāpēc statutos fiksētās „grāmatu tiesības“ var būt ļoti greizs juridiskās īstenības spogulis. Piem., Livonijā bruņnieku cīņa par labākām tiesībām — par kārtu priekšstāvību valsts satversmē un mantošanas tiesību piešķir-

¹² А. Нольде, Очерки по истории кодификации местных гражданских законовъ, II. 7 (1914).

¹³ А. Ross, Theorie der Rechtsquellen, 287 (1929).

¹⁴ Ross, a. a. O., 288.

¹⁵ Šai ziņā būtu ļoti svarīgi noskaidrot Latvijas agrarās reformas likuma iespaidu uz Vietējo civillikumu kopojumu.

šanu blakus līnijām — pavisam maz atspoguļojas statutu grāmatās, jo minēto tiesību paplašinājumus deva nevis statuti, bet privileģijas, tā tad ekstrasistematiskas tiesības. Bieži pagāja gadu desmiti un simteņi, pirms jaunais, ieradumu vai privileģiju ceļā iegūtais, tiesiskais stāvoklis izveidojās statutu cietās formās. Tāpēc tiesību vēsturnieks var ļoti maldīties, ja viņš par kāda laikmeta spēkā esošām tiesībām uzskata tās, ko perioda sākumā nosaka statuts un perioda beigās neatceļ kāds cits statuts, lai gan patiesībā jau perioda vidū bieži vien ieradumu tiesības nodibina pavisam citu tiesisku stāvokli.¹⁶

Otrkārt, nav jāaizmirst, ka ieradumu tiesības pastāv tikai laika biedru, sevišķi vecākās¹⁷ paaudzes atmiņā; tāpēc šīs tiesības sauca par „vecu tiesu“. Ja šo tiesību normas jau tautas mutē nav ieguvušas brachiloģisma (piem., sakām-vārda) stingro formu vai nav sastingušas par bieži atkārtotu procesuali svarīgu (piem., zvērasta) formulu, tad gandrīz katrs laika biedrs šo normu formulē citādi, t. i. dod tai savu īpatnējo loģiski-gramatikalo kalumu. Bet vēl vairāk mainās ieradumu tiesības, ja tās kāds uzraksta kodifikācijas nolūkos; tad patiesībā vairs nevar runāt par normas uzrakstījumu, bet gan apstrādājumu,¹⁸ vismaz stilistiskā ziņā. Bez tam iestrādājot ieradumu tiesības jau pastāvošā statutā, tās vairāk vai mazāk jāpieskaņo statuta sistēmai, t. i. no ekstrasistematiskām tiesībām jāpārstrādā par sistematiskām. Tā tad katrs kodifikators vai nu apzinīgi izvēlētās sistēmas vienības dēļ, vai sekodams juridiskās domāšanas neapzinātai plūsmei, pārgroza spēkā esošās tiesības¹⁹ pat tad, kad viņš to negrib darīt un viņam nav tāda augstākās varas pilnvarojuma. Tāpēc Fr. G. Bunge nav precīzs, apgalvodams, ka Sbt. „pantu rinda“ (Artikelreihe, 52—60) par vaidu un sodu tiesībām esot aizņemta no tā laika vietējām ieradumu tiesībām.²⁰ Tā kā nerakstītām ieradumu tie-

¹⁶ P. Rehme, a. a. O., 20.

¹⁷ AR., I. 136.

¹⁸ Нольде, Очерки, II. 11.

¹⁹ Turpat, 10.

²⁰ Fr. G. v. Bunge, Altlivlands Rechtsbücher, 17 (1879).

sībām nav ne sistēmas, ne „pantu“, tad stingri ņemot ne tiesību, ne statutu grāmata no tām nevar neko patapināt mehāniskas uzrakstīšanas ceļā. Citiem vārdiem, ja kodifikācija (piem., Vietējo civillikumu kopojuma 1543—52 p.) par kādu pantu avotu uzdod ieradumu tiesības, tad tāds noraidījums jāsaprot ļoti relatīvi un bieži izskaidrojams vienīgi ar to, ka noraidītājs nav zinājis normas īsto avotu, vai arī tāda nemaz nav, ja kodifikators sistēmas labā ir radījis jaunu normu, bet grib to noslēpt, jo ir pārkāpis sava pilnvarojuma robežas. Lai gan vēl līdz 19. g. s. vidum tiesību vēsturnieki izvairījās no tā saukto netiešo tiesību avotu studijām, kas daļai mūsdienās arī Būrges darbos, tomēr tagad arvien vairāk nostiprinās pareizais uzskats, ka par kāda laikmeta juridisko īstenību nevar spriest tikai pēc tiešiem avotiem vien (tiesību, statutu un likumu grāmatām), bet tie vienmēr salīdzināmi un koriģējami ar tā paša laikmeta tiesiskās dzīves avotiem (Quellen des Rechtslebens)²¹: tiesisku notikumu un attiecību ierakstiem spriedumu, parādnieku, mantojumu, vaku, zemes u. c. amata grāmatās.

Ja pēc šiem metodoloģiskiem aizrādījumiem atgriežamies pie jautājuma, vai Sbt., Vbt. un Pbt. bij privātas vai oficiālas kodifikācijas, tad jau iepriekš varam teikt, ka šādam tīri dogmatiskam pretstatījumam ir maza nozīme vēsturiska jautājuma noskaidrošanā, jo: 1. tas, ko mēs saucam par tiesību un statutu resp. likumu grāmatām, ir tikai divi dažādi momenti ieradumu tiesību pozitīvacijas un sistematizācijas gaitā; 2. Livonijā, tāpat kā citās teritorijās, zemes kunga galvenā regalija bij tiesas vara, kas, vismaz daļai, uzsūca otro valsts varas funkciju — likumdošanu.²² Tāpēc statuta spēks bij visām tām normām, kuras tiesa atzina par spēkā esošām tiesībām un tās piemēroja. Pietiek minēt dažus piemērus. Lai gan poļu komisāru un vācu bruņniecības kopīgi izstrādātos Kurzemes statutus (1617. g.) neapstiprināja ne Polijas karalis, ne seims, tomēr Kurzemes tiesas sāka pēc tiem spriest,

²¹ Cl. v. Schwerin, Einführung in das Studium der germanischen Rechtsgeschichte, 48. Rehme, a. a. O., 20—21.

²² A. Švābe, Pagasta vēsture, I. 145—6 (1926).

ar ko statutu projekts ieguva likuma spēku, ko vēlāk neapstrīdēja pat Polijas valdība.²³ Tāds pats bij F. Krūzes Zemes tiesību projekta (ap 1650. g.) liktenis Igaunijā: arī tas netika apstiprināts, un tomēr tiesu prakse to atzina par statutu grāmatu.²⁴

2. Virsbīskapa Ambundi likumi 1422. g.

Šķiet, arī jautājums par Sbt. likumisko spēku viegli atrisināms tādā pašā kārtā ar tiesas spriedumu palīdzību. Bet H. Bruinings²⁵ jau 1882. g. konstatēja, ka laikmetā līdz 1561. g. ne parti, ne tiesa nemēdz atsaukties uz kādu noteiktu tiesību normu, vai nu to citējot vai vismaz noraidot uz konkrētu tiesību avotu. Tikai vienreiz (1530. g.) starp vairāk nekā 400 Hārijas un Virijas zemes padomes spriedumiem (1492—1548. g.) kāds prāvnieks, laikam, atsaucās uz VEt.²⁶, kas nevien faktiski, bet arī formāli bij likumu grāmata. Visos pārējos gadījumos tiesa un parti tikai vispārīgās frazēs runā par „šīs zemes tiesībām“, „zemes ieradumiem un veco tiesu“, „parastām zemes tiesībām“, „mūsu privilēģijām un bruņnieku tiesībām“²⁷ u. t. t. Protams, ka pēc tik nenoteiktiem norādījumiem nevar spriest, kādu bruņnieku tiesību kodifikāciju (piem., VEt. vai Pbt.) ir lietojusi Hārijas un Virijas tiesa.

Bet varbūt citu Livonijas tiesu aktīs atrodam tuvākus pieturas punktus? Uz to jāaizrāda, ka līdz šim ne Kurzemei, ne Sāmsalai nav vēl savas avotu edīcijas šī vārda īstā nozīmē. Vidzemes lēptiesiskos dokumentus 1207—1545. g. gan ir izdevis H. Bruinings, bet no tiem redzams, ka vienīgi no Rīgas virsbīskapijas kaut cik nozīmīgā skaitā ir uzglabājušies tiesu iekārtas un procesualo tiesību avoti; turpretim Tērbatas bīskapijā to ir pavisam maz un senās Vidzemes ordeņa novados gandrīz ne-

²³ (O. v. Rahden u. Graf Em. Sievers), *Geschichtliche Übersicht der Grundlagen u. d. Entwicklung des Provinzialrechts*, 161 (1845).

²⁴ O. Schmidt, *Rechtsgeschichte Liv-, Est- und Curlands*, 250 (1894).

²⁵ H. v. Bruiningk, *Zur Geschichte des Umgearbeiteten Livländischen Ritterrechts*, 7 (1882).

²⁶ Bfl., I. 1010: „Auch zog er an einen Artikel unserer Privilegien, der da mitbringt...“

²⁷ Bfl. I. 797.

maz.²⁸ Tiesa, jau pirms 50 g. H. Bruinings šo avotu starpā bij atradis²⁹ ļoti-svarīgo Rīgas virsbīskapa Miķeļa un viņa padomes spriedumu kādā vasaļu mantošanas lietā, ko iztiesāja Raudas mantagā 1492. g. Pretēji parastai kārtībai šis spriedums³⁰ ir nevien ļoti plaši motivēts, bet arī pamatots ar vārdiski citētu virsbīskapa Silvestra privilēģijas³¹ (6. 2. 1457) noteikumu par sievas kriena tiesībām. Tālāk spriedumā teikts: „Tāpat arī likumos (gesetten), ko 1422. g. Limbažos izstrādāja nelaikis Habundi kungs kopā ar savu padomi, atrodam sekošo“... Tam seko kāda panta citāts, ko sastopam visās četrās Livonijas bruņnieku tiesību grāmatās: VEt. (22 p.), Sbt. (17 § 1), Vbt. (53) un Pbt. (I gr. 10 § 1). Lai gan terminu „likumi“ 15. g. s. Livonijā reti lietoja, tomēr minētā sprieduma īstēnību nav iespējams apšaubīt, jo tas izgatavots virsbīskapijas padomes kancelejā un apliecināts ar virsbīskapa zīmogu.

Habundi resp. Ambundi bij Rīgas virsbīskaps Jānis VI. (1418—24), mantagi bieži notika Limbažos, un virsbīskapa valdības kolleģijas jeb padomes bijumu šai laikmetā apliecina arī Rēveles bīskaps³² un ordeņa mestrs.³³ Beidzot, ar to saskan citos avotos dokumentētā Livonijas rosība politiskā un likumdošanas laukā 15. g. s. pirmā ceturksnī, kas pa daļai saistāma ar Ambundi personu.³⁴ Jau 1419. g. februārī³⁵ viņa vadībā Valkā notiek Livonijas zemes kungu un kārtu apspriede, ko var uzskatīt arī par landtaga dibināšanas gadu. 28. janvārī 1422. g. Valkas landtags pieņem vispārējās zemes tiesības,³⁶ par kuŗu garīgo tēvu uzskatāms pats virsbīskaps³⁷, un kuŗu

²⁸ H. v. Bruiningk, GU., I. Einleitung p. XI.

²⁹ H. v. Bruiningk, Zur Geschichte des U. R. R., 24.

³⁰ GU. I. 608.

³¹ UB., XI. 644.

³² AR., I. 278, 19. 2. 1421. g.

³³ UB., V. 2686 S. 954, 21. 2. 1423. g.

³⁴ Dzimis Meklenburgā, ieguvis abēju tiesību doktora gradu, pēc tam teoloģijas un kanonisko tiesību prof., 1416. g. ievēlēts par Chūras bīskapu, 1418. g. pārcelts uz Rīgu par virsbīskapu.

³⁵ AR., I. 239.

³⁶ AR., I. 299.

³⁷ Sal. L. Arbusow, Akten und Rezesse, I. S. 260 (1926).

nolūks bij spiest zemniekus izpildīt baznīcas noteikumus par kristībām, laulībām, gavēni u. t. t., kā arī pacelt zemnieku saimniecisko stāvokli, aizliedzot augļošanu.³⁸ 1422. g. augustā Cēsu landtags pieņem svarīgo naudas reformas likumu³⁹ (27. aug.), ar ko ieveda jauna kaluma pilnvērtīgāku mārku, kas līdzinājās 3 agrākām. Šai jautājumā virsbīskaps jau 9. jūnijā 1420. g. savā Limbažu pilī sasauca iepriekšēju konferenci, kas nolēma⁴⁰ uz 2 gadiem (līdz 24. 6. 1422) pārtraukt naudas kalšanu Rīgā, Tērbatā un Rēvelē. Lai gan virsbīskaps Jānis VI. mira jau 16. jūnijā 1424. g., tomēr jādomā, ka uz viņa iniciatīvi izstrādāti arī 1424. g. oktobra Valkas landtagā pieņemtie likumi⁴¹ par zemnieku parādu dzēšanas kārtību, par aizbēgušo parādnieku izdošanu vai izpirkšanu, par drellības (verdžības) ilguma ierobežošanu tikai ar 10 gadiem u. t. t.

Tā tad virsbīskapa Jāņa VI. īsā valdības laikā tiek izveidots landtags, ieviesta jauna valuta, iesākta verdžības instituta likvidācija, izdoti noteikumi par zemnieku saimnieciskā stāvokļa uzlabošanu un kristīgās ticības sekmēšanu tautā, kas pa daļai stāv Konstances koncila (1417. g.) ievadītās reformu kustības ietekmē,⁴² bet lielāko tiesu izskaidrojami ar Ambundi politikas gala mērķi: atbrīvot Rīgas baznīcu no inkorporācijas Vācu ordenī, ko nodibināja pāvesta Bonifacija IX bullas 1393.—94. g., kā arī atsvabināt Rīgas pilsētu no ordeņa virskundžības, ko nodibināja 1330. g. padošanās akts.⁴³ Tiešām, Rīgas virsbīskapam draudzīgais pāvests Mārtiņš V. 13. janvārī 1423. g. suspendē Bonifacija inkorporācijas bullas.⁴⁴ Šis ordenim naidīgās politikas vešanai virsbīskapam bij vajadzīgs nevien pārējo Livonijas prelatu,⁴⁵

³⁸ Daudzus no šiem pantiem pārņēma 1428. g. Rīgas baznīcas statuts, kas liecina, ka 1422. g. zemes tiesībām bij galveno kārt baznīctiesisks raksturs pretstatā Prūsijas 1420. g. vispārējām zemes tiesībām.

³⁹ AR., I. 307, 308.

⁴⁰ AR., I. 256, 257.

⁴¹ UB., VII. 206.

⁴² Sal. L. Arbusow, Akten und Rezesse, I. S. 260 (1926).

⁴³ AR., I. 303.

⁴⁴ AR., I. 318.

⁴⁵ Šais nolūkos Ambundi sasauca slēgtas prelatu konferences (Prälatentage) 1419. un 1423. g. AR., I. S. 231, nr. 317.

bet arī kārtu atbalsts, kādos nolūkos virsbīskaps organizē landtagu kā kārtu (t. i. bruņniecības un 3 pilsētu) pārstāvības organu. Ievērojot augšā teikto, kļūst nevien pilnīgi ticams, bet arī saprotams Ambundi likumdošanas akts 1422. g. mantagā Limbažos, kas laikam noturēts 9. jūnijā,⁴⁶ tā tad starp diviem landtagiem. Pēc tam, kad virsbīskaps 1422. g. janvāra landtagā bij panācis vispārējā zemes statuta pieņemšanu, Rīgas virsbīskapijas bruņniecībai bij pilnīgs pamats prasīt, lai viņas atbalstītais zemes un lēņu kungs Ambundi apstiprina arī bruņnieku tiesības par statutu grāmatu — vēl jo vairāk tāpēc, ka tikko izdotās zemes tiesības saturēja galveno kārt baznīcietiskās normas un bij domātas zemniekiem.

Bet kurā no mums pazīstamām Livonijas bruņnieku tiesību kodifikacijām virsbīskaps Ambundi un viņa padome 1422. g. apstiprināja par statutu grāmatu? — 26. marta 1492. g. spriedumā par to nekas nav teikts. Bez tam jāievēro, ka tagad literatūrā pieņemtie bruņnieku tiesību nosaukumi (Sbt., Vbt., Pbt.) izcēlušies tikai 17.—19. g. s. Ja arī Morics Brandiss jau ap 1600. g. lieto Sbt. nosaukumu⁴⁷ „Pirmās un senākās Livonijas bruņnieku jeb zemes tiesības“, tad, turpretim, Pbt. viņš citē ar nosaukumu⁴⁸ „Livonijas zemes tiesības“ (Liefl. Landt-Recht); tāpat Pbt. sauc arī Filips Krūze⁴⁹ savas kompilācijas avotu norādījumos vēl 1650. g. Bet jau viens no pirmiem Baltijas tiesību vēsturniekiem, Rīgas birģermeistars Joh. Christofs Švarcs 1794. g. lieto nosaukumu⁵⁰ „Pārstrādātās bruņnieku tiesības“, un Dr. K. J. A. Paukers 1842. g. lika priekšā⁵¹ tās nosaukt par „Pārstrādātām jeb visjaunākām un pēdējām (neueste und letzte) bruņnieku tiesībām“. Tā it dabīgi radās Vidējo bruņnieku tiesību nosaukums: tā ir

⁴⁶ Sal. L. Arbusow, Akten und Rezesse, I. 305.

⁴⁷ Monumenta Livoniae Antiquae, III. 146 (1842).

⁴⁸ Turpat, 115.

⁴⁹ J. Ph. G. Ewers, Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Land-Rechte, S. 190—191 (1821).

⁵⁰ J. Ch. Schwartz, Versuch einer Geschichte der liefländischen Ritter- und Landrechte, 150—153. Neue Nordische Miscellaneen. V—VI (1794).

⁵¹ Monumenta Livoniae Antiquae, III. 147.

kodifikacija, kas izcelšanās laika ziņā stāv vidū starp Sbt. un Pbt. Bet arī šis Vbt. tituls ieviešas tikai 19. g. s. Nedrīkst aizmirst, ka pirmā iespaidumā (1537. g.) Vbt. tituls skan „De gemenen stichtischen Rechte, ym Sticht van Ryga, geheten dat Ridderrecht“, t. i. Vispārīgās bīskapijas tiesības Rīgas bīskapijā, sauktas par bruņnieku tiesībām. J. G. Arnts (Arndt) savas Livonijas chronikas otrā daļā (1753. g.) Vbt. uzskata tikai par Sbt. jaunizdevumu. J. Ch. Švarcs visbiežāk Vbt. dēvē par „bīskapijas tiesībām“ (stiftisches R. R.⁵²) un tikai dažreiz lieto nosaukumu „Paplašinātās bīskapijas tiesības“⁵³, kādu terminu blakus nosaukumam Vidējās bruņnieku tiesības Fr. G. Bunges darbā sastopam vēl 1849. g.⁵⁴

Šis pārskats rāda, ka 15.—16. g. s. avotos velti meklēt Sbt., Vbt. un Pbt. tagadējo nosaukumu pēdas; tāpēc arī no pārrunājamā avota (1492. g. sprieduma) nevar prasīt, lai tas nosauc vārdā 1422. g. mantaga pieņemtos „likumus“, resp. statutu grāmatu. Lai spriestu, kurai no Livonijas bruņnieku un lēņu tiesību kodifikacijām pieder 1492. g. spriedumā citētā panta teksts, tas rūpīgi jāsalīdzina ar attiecīgiem noteikumiem VEt., Sbt., Vbt. un Pbt. (Sk. tabulu 45. lp.)

Lai gan Pbt. uzglabājušās tikai augšvācu valodā, tomēr jau paviršs salīdzinājums liecina, ka šis teksts stāv vistālāk no 1422. g. „likumu“ redakcijas. Pirmkārt, Pbt. divās vietās paplašinātas ar retinātā šriftā iespiestiem vārdiem, pie kam pirmais paplašinājums (mit beschworenen), acīmredzot, Pbt. autoram bij vajadzīgs tāpēc, ka viņš negribēja lietot terminu „bīskapijas vīrs“ (Stiftes Mann), bet to atvietoja ar parasto vasaļa nosaukumu „vīrs“, „zvērināts vīrs“, nenorādot tuvāk, kam zvērēta uzticība — bīskapam, ordeņa mestram vai karalim. Otrkārt, Pbt. teksts, salīdzinot ar citām kodifikacijām, vienā vietā sašaurināts, jo formulā „dots un nolikts“ (gegeben und gesetzt) izlaisti divi pēdējie vārdi (izlaidums apzīmēts

⁵² Schwartz, Versuch, 148—151.

⁵³ Schwartz, a. a. O., 153.

⁵⁴ Bunge, Einleitung in die Rechtsgeschichte, 113 § 50: „Das erweiterte oder mittlere livländische Ritterrecht“.

VEt., 22.	Sbt., 17 § 1.	Ambundi 1422 g. likumu pants.	Vbt., 53.
Wert over einer vrowen morgengave gegeben in dem brutstole an gelde efte an güdern, dar vor benömet, dat se betugen mach sulff drüdde des koninges mannen, unbesproken eres rechtes, up den hilligen, de it segen unde horden, wat er gegevenn unde gesath wert, des is se neger to beholden, denn jennich man er aftowinnende.	Wert einer vrowen morgengave gegeben in dem brutstole an gelde unde gude, dat vor benomet is, des se betugen mach sulff drüdde des stichtes mannen, unbesprochen eres rechten, up den hilligen, dat se segen unde horden, wat er geven und settet wart, des is se neger to beholden, dan er jenich aftowinnende.	Wert eyner frouwen wenn morgengave gevenn in deme bruth stole an gelde unnde guth, dar vorbenometh, dat sze betugenn mach szulff drudde des stichtes manne unbesprokenn ores ruchtes unnde de dat up den hilgenn seggenn unnde hordenn, dat yd or gegevenn unnde gesaeth warth, des is sze neger to beholdende, den er jennich man aff wynnenn mach.	Wert öuerst einer frouwen morgengave gegeben in erem brudtstole an gelde unde gude, dat ydt were benömet, dat se betügen mach sülf drüdde, des stichtes mannen, unbesproken eres rechten, unde up den hilligen, de dat segen, dat ydt er gegeben unde gesettet wart: dat ys se neger tho beholden, den er enich mn aaff tho winnen.

Pbt., B. I, Cap. 10 § 1: Wird einer Frauen Morgengabe gegeben in ihrem Braut-Stuhl an Gelde oder Gut, das sie benennet, dass sie bezeugen mag selbst dritte, mit beschworenen und unbesprochenen Mannen ihres Rechten, **die es mit ihrem Eide erhalten**, dass sie es gesehen und gehöret, was ihr gegeben (....) worden: das ist sie näher zu behalten, denn ein einziger Mann ihr abzusagen und abzugewinnen.

ar....). Treškārt, Pbt. vairs nelieto parasto katoļu laiku procesualo izteicienu „uzturēt (spēkā savu liecību) pie svētajiem“ (behalten... auf den Heiligen), bet to apraksta trekni iespīestiem vārdiem „mit ihrem Eide erhalten“ — šķiet, tāpēc ka Pbt. autora laikā bij atcelts senais katoļu ieradums zvērēt pie svētajiem, t. i. pie šķirsta, kur glabājas kāda baznīcas svētā relikvijas.⁵⁵ Šī Pbt. teksta analīze rāda, ka virsbīskapijas padomes sekretars, izgatavodams 26. marta 1492. g. spriedumu un to motivēdams ar 1422. g. „likumu“, nekādā ziņā nevarēja attiecīgo pantu citēt pēc Pbt., bet gan šo citātu ir izrakstījis no kādas citas statutu grāmatas. Spriežot pēc tekstu līdzības, tāds citāts drīzāk varētu būt ņemts no VEt. nekā no Pbt.,

⁵⁵ Sal. H. Oppikofer, Das Unternehmensrecht, 47 (1927).

bet tādā gadījumā jāpielaiž, ka citējais tai pašā laikā arī pār-
labojis citēto pantu, likdams „karaļa vīru“ (koninges mannen)
vietā vārdus „bīskapijas vīri“ (stichtes mannen). Tomēr šī
varbūtība ir pilnīgi neticama, jo tā nozīmētu, ka 1422. g. virs-
bīskaps Ambundi būtu saviem vasaļiem apstiprinājis svešas
valsts (bijušās dāņu Igaunijas) lēņu tiesības (VEt.) par bruņ-
nieku statutu grāmatu. Šāda svešu tiesību recepcija runā pre-
tīm nevien virsbīskapa izcilam hierarchiskam stāvoklim Livo-
nijas valstu savienībā, bet nav arī saskaņojama ar Ambundi
politiku, kas bij vērsta pret Vācu ordeni. Pēc tam, kad Dānija
1346. g. bij pārdevusi Igauniju Vācu ordenim, VEt. bij jau pa-
likušas par ordeņa vasaļu tiesībām Hārijā un Virijā, un tā-
pēc to recepcija Rīgas virsbīskapijā, sevišķi vēl ordenim nai-
dīga virsbīskapa laikā, būtu nesaprotama. Tā tad atliek vairs
tikai divi teksti, Sbt. un Vbt., kas nevien gandrīz vārdiski sa-
skan ar 1492. g. sprieduma citātu, bet kuŗu recepcijai 1422. g.
mantagā nebij arī ārpolitisku šķēršļu.

3. Doktrina par Pbt. likuma spēku Rīgas virsbīskapijā.

Pirms izšķīramies par vienu vai otru no šīm kodifi-
kacijām, kritiski jāpārbauda valdošā doktrina, itkā 1422. g.
mantagā būtu notikusi Pbt. recepcija. Šo mācību 1882.
gadā nodibināja H. Bruinings⁵⁶, un prof. O. Šmits to
bez kritikas pārņēma savā tiesību vēstures kursā⁵⁷
(1894. g.), no kurienes tā ieviesās plašākās juristu un vēstur-
nieku aprindās. Vēl 1926. g. L. Arbuzovs jun. atsaucās⁵⁸ uz
šo H. Bruininga hipotezi kā uz pierādītu faktu. Tāpēc ir ļoti
svarīgi gandrīz pēc 50 gadiem no jauna pārbaudīt visas liecī-
bas par un pret valdošo doktrīnu Pbt. jautājumā. Vērojot
H. Bruininga zinātniskās darbības attīstību, jāslēdz, ka viņš
pie savas teorijas par Pbt. recepciju 1422. g. Limbažu man-
tagā nonāca sakarā ar studijām par Dionisiju Fabri. Par šo
Livonijas juristu maz kas zināms. 1539. g. iznāca grāmatā

⁵⁶ Zur Geschichte des U. R. R., Dorpater Zeitschrift für Rechts-
wissenschaft, VII. S. 255 ff. (1882). Citēju pēc atsevišķa novilkuma.

⁵⁷ O. Schmidt, Rechtsgeschichte Liv-, Est- und Curlands, 115—16.

⁵⁸ AR., I. 305.

viņa 1533.—38. g. sastādītais darbs par civilprocesu ar nosaukumu *Formulare procuratorum*, iedalīts 5 grāmatās, pie kam avotu kritika (Fr. G. Bunge, O. Šmits un jo sevšiķi H. Bruinings⁵⁹) pierādīja, ka par Fabri patstāvīgu darbu uzskatāmas tikai pirmās četras grāmatas, turpretim piektā ir norakstīta⁶⁰ no kādas bīskapijas vasaļu tiesas (aizkrustojuma) procesa noteikumiem (*Manngerichtsordnung*). Gandrīz ar pilnu drošību var teikt, ka šī bīskapija bij Rīgas virsbīskapija, kuŗas vasaļu tiesas procesa noteikumus piemin⁶¹ virsbīskaps Tomass Šēnings 16. nov. 1531. g., apstiprinādams savas bruņniecības privilēģijas; tie minēti arī Rīgas domkapitula un bruņniecības līgumā, kas tai pašā dienā parakstīts Koknesē.⁶² H. Bruinings ir pārliecinoši pierādījis,⁶³ ka D. Fabri nevien dažās vietās ir pārpratis un kļūdains lasījis *Formulare* piektā grāmatā izlieto to tiesību avotu, bet vispār sava darba patstāvīgā daļā (pirmās četras grāmatās) gandrīz bez izņēmuma vienmēr ņem par pamatu Hārijas un Vīrijas tiesu iekārtu un tiesāšanas kārtību, to diezgan bieži papildinādams ar Tērbatas bīskapijas vietējām īpatnībām. Turpretim Fabri vai nu pilnīgi noklusē, vai piemin tikai vienreiz visas pārējās Livonijas teritorijas — Sāmsalas-Vīkas un Kurzemes bīskapiju, Vācu ordeņa valsti un Rīgas virsbīskapiju, pie kam par pēdējo pats Fabri saka, ka „tur visas lietas notiek citādi“.⁶⁴ Tāpēc nav patiesi divi Fabri apgalvojumi, ka: 1. darba piektā grāmata esot viņa paša sarakstīta⁶⁵; 2. viņa sastādītie procesualie noteikumi esot spēkā (im gebruke) visā Livonijā.⁶⁶ Jāpievienojas H. Bruininga slēdzienam, ka *Formulare procuratorum* bez ierunām var attiecināt tikai uz Hāriju un Vīriju, kā arī uz Jervu un Tērbatas bīskapijas apstākļiem, bet vai šīs normas piemērotas

⁵⁹ H. v. Bruiningk, *Zur Quellenkritik der Fabri'schen Prozessordnung*, *Ztschr. für Rechtswissenschaft*, VI. S. 145—165 (1878).

⁶⁰ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 35 (1879).

⁶¹ AR., III. 289 § 1.

⁶² AR., III. 290 § 5.

⁶³ H. v. Bruiningk, *Zur Quellenkritik*, 148—149.

⁶⁴ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 198 § 35: „Ok geit it dar mit allen dingen anders to“.

⁶⁵ Bunge, a. a. O. 186.

⁶⁶ Bunge, 185.

ari citās teritorijās, tas jāpierāda ar citiem avotiem.⁶⁷ Pēc sīkāka iztīrījuma H. Bruinings konstatē, ka Fabri parasti noklusē tās tiesu iekārtas un tiesāšanas kārtības savādības, kas toreiz jau pastāvēja virsbīskapijā. „Šis noklusējums lieku reizi pierāda, cik maz Fabri darbs spēj attēlot (darzulegen) to tiesisko kārtību, kas pastāvēja ā r p u s Hārijas un Vīrijas“.⁶⁸

Pēc visa tā ir grūti saprast, kā 4 gadus vēlāk H. Bruinings varēja piešķirt tik lielu svaru D. Fabri liecībai jautājumā par to, kādas tiesības bij spēkā viņa laikā Rīgas virsbīskapijā. Kā zināms, lieta grozās ap *Formulare procuratorum* piektās grāmatas 50. panta (resp. 113. lp.) beigām, kas skan šādi⁶⁹: „de denne schollen gestraffet unde gerichtet werden na stiftischem lantlöpigem rechte, alse enthouden is im drüdden boke des stiftischen gudes (?) van gewalt unde stemmen“; latviski: „tie sodāmi un tiesājami pēc vispār pieņemtām bīskapijas tiesībām, kā tas teikts bīskapijas muižu (?) tiesību trešā grāmatā par patvarību un (nocirstu koku) celmiem“. Ne H. Bruinings, ne Fr. G. Bunge⁷⁰ nepiegrīza vērību tam svarīgam apstāklim, ka augšā minētā citata pēdējā puse, sākot ar vārdiem „alse enthouden is im drüdden boke“, nav sastopama Fabri izlietotā avotā — virsbīskapijas vasaļu tiesas procesa likumā, bet ir tikai Fabri interpolācija⁷¹, kuŗas nolūks bijis komentēt avotu — proti, to vietu, kur 1531. g. procesa likums nosaka, ka par patvarīgu meža un koku ciršanu vainīgie sodāmi pēc „vispār pieņemtām bīskapijas tiesībām“ (na stiftischem lantlöpigem rechte). Tā kā D. Fabri spēkā esošās tiesības sava darba pirmās četrās grāmatās parasti sauc par „zemes“ (lantrecht⁷²) vai „vispār pieņemtām tiesībām“ (lantlöpiges recht), tad piektās grāmatas avota biežie aizrādījumi uz „bīskapijas tiesībām

⁶⁷ Bruiningk, *Zur Quellenkritik*, 151—2.

⁶⁸ Bruiningk, a. a. O., 163.

⁶⁹ Bunge, *Altivlands Rechtsbücher*, 262.

⁷⁰ *Einleitung in die Rechtsgeschichte und Geschichte der Rechtsquellen*, 121 (1849).

⁷¹ Bruiningk, *Zur Quellenkritik*, 148.

⁷² B. I Art. 58, II. 1.

⁷³ B. IV. 17.

un privileģijām⁷⁴ bij neparasti šī avota kompilatoram un, jādoma, arī tiem viņa sastādītās rokas grāmatas lietotājiem, kas dzīvoja Livonijas igauņu daļā un nepazīna Rīgas virsbīskapijas tiesības. Tāds „bīskapijas tiesību“ termina paskaidrojums bij vajadzīgs arī tāpēc, ka piektā grāmata kādā vietā, sekodama virsbīskapijas tradīcijām,⁷⁵ par zemes tiesībām (lantrecht) sauc nevis bruņnieku, bet zemnieku tiesības.⁷⁶ Turpretim Igaunijā jau 16. g. s. sākumā ieviešas paradums saukt nevien zemnieku⁷⁷, bet arī bruņnieku⁷⁸ spēkā esošās tiesības par zemes tiesībām. Tāpat galīgi noskaidrots, ka 16. g. s. beigās Igaunijā par Vidzemes zemes tiesībām⁷⁹ (Liefländisches Landrecht) sauca Pbt., kuŗas M. Brandiss⁸⁰ (ap 1600. g.) un Fr. Krūze⁸¹ (ap 1650. g.) ar šo titulu citē kā tiesību avotus savās Igaunijas bruņnieku tiesību kompilācijās. Tā kā abi minētie kompilatori nekad necitē Vbt., bet blakus Pbt. tikai VEt., tad pilnīgi jāpiekrīt H. Bruininga slēdzienam, ka Pbt. bij spēkā visā Igaunijā jau pirms 1561. g. — vismaz kā galvenās subsidiārās tiesības.⁸² Tur, kur D. Fabri sava darba *Formulare procuratorum* četrās pirmās grāmatās atsaucas uz „zemes tiesībām“, acīm redzot, domātas tās pašas tiesības, kas Brandisa un Krūzes avotu citatos, t. i. Pārstrādātās bruņnieku tiesības, jo D. Fabri laikā vienīgi Livonijas spogulis un Pbt. bij iedalītas (3) grāmatās.

Pavisam cits jautājums, vai var ticēt D. Fabri komentāram, kas interpolēts starp piektās grāmatas 50. un 51. pantu, ka „vispār pieņemtās bīskapijas tiesības“ ir Pbt. Psiholoģiski šāda apgalvojuma izcelšanos var viegli atšifrēt, jo tiešām 50. panta procesualā darbība vērsta uz to materialo tiesību aiz-

⁷⁴ B. V Art. 5.

⁷⁵ GU., II. 55, 1507 g.

⁷⁶ *Formulare procuratorum*, S. 103 (§ 31).

⁷⁷ Bfl., I. 752, 1511 g.

⁷⁸ Bfl., I. 983, 1529. g.; I. 1009, 1530. g.; I. 1047, 1533. g.

⁷⁹ Bunge, *Beiträge zur Kunde der Rechtsquellen*, 106—108 (1831).

⁸⁰ *Monumenta Livoniae Antiquae*, III. M. Brandis *Collectaneen*, 165.

⁸¹ J. Ph. G. Ewers, *Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Landrechte*, 190—191.

⁸² H. v. Bruiningk, *Zur Geschichte des U. R. R.*, 14.

sardzību, ko nodibina Pbt. trešās grāmatas 13. nodaļas 3. pants. Tā kā D. Fabri nebij *Formulare procuratorum* piektās grāmatas autors un pazina tikai Igaunijas, sevišķi tās ordeņa⁸³ novada Hārijas un Vīrijas, tiesu praksi un juridisko terminoloģiju, tad viņam vajadzēja tīri deduktīvā ceļā iztulkot izlietotā avota nepazīstamos izteicienus. Dabiski, ka viņš vispirms griezās pie tās statutu grāmatas, ko lietoja Hārijas un Vīrijas tiesas — pie Pbt. Tā kā tur Fabri tiešām atrada 1531. g. vasalu tiesas procesa likuma 50. panta materialo tiesību pamatu, tad viņš taisīja slēdzienu, ka šai pantā minētās bīskapijas tiesības ir tās pašas Pbt. Runājot par Tērbatas un, varbūt, arī Sāmsalas un Vīkas bīskapiju, D. Fabri interpretācija laikaam būs bijusi pareiza. Bet tas procesa likums, kurā viņš interpolēja savu „bīskapijas tiesību“ interpretāciju, bij spēkā un attiecās nevis uz Tērbatu vai Sāmsalu-Vīku, bet uz Rīgas virsbīskapiju, par kuŗas tiesībām D. Fabri varēja būt informēts tikai vispārīgos vilcienos. Viņš acīmredzot vai nu nav nemaz vai arī tikai pavirši pazinis Vbt., jo citādi būtu gan zinājis, ka Pbt. trešās grāmatas 13. nodaļas 3. pantam atbilst Vbt. 140. nodaļa. To D. Fabrim arī nevar pārmest, jo Livonija viņa laikā sastāvēja no četrām bīskapijām un vienas, samērā ļoti lielas, ordeņa valsts. Kā tagad no Latvijas advokata nevar prasīt, lai viņš labi pārzina, piem., Somijas, Igaunijas, Lietavas un Polijas procesualās un materialās tiesības, tā arī no D. Fabri velti gaidīt, lai viņš, praktizēdams Hārijā un Vīrijā, būtu autoritāte ārvalsts — Rīgas virsbīskapijas — tiesībās. Viņš arī tas nav bijis, ko vislabāk pierādījis tas pats H. Bruinings, kas dažus gadus vēlāk piešķīr D. Fabri liecībai gandrīz neapstrīdama pierādījuma spēku. Šķiet, Bruiningu uz šo slidenu hipotežu ceļu, vismaz pa daļai, ir uzvedis J. Ch. Švarcs ar savām 1794. g. izteiktām domām,⁸⁴ ka tik slavenam prokuratoram, kāds ir bijis D. Fabri, taču vajadzējis zināt, „kādu likumu grāmatu lieto zemes tiesās, un ka neprāts

⁸³ Pēc chronista Arnta domām, kuŗam pievienojās arī Gadebušs, Švarcs un Bunge, D. Fabri jau 1504. g. bijis Vācu ordeņa sindiks. Sal. H. v. Bruiningk, *Zur Quellenkritik*, 144.

⁸⁴ Schwartz, *Versuch einer Geschichte der liefländischen Ritter- und Landrechte*, 157.

ir domāt, itkā viņš būtu savus partus noraidījis pie likumu grāmatas, kas nebij nemaz spēkā.“ Bet Švarcs to teica, pirms avotu kritika bij noskaidrojusi, ka D. Fabri nevien daudzās vietās ir pārpratis 1531. g. procesa likumu, bet pat vēl vairāk — sava darba ievadā divreiz runājis apzinātu nepatiesību. Ja nu Fabri varēja mala fide rakstīt par lietām, kuŗas viņš zināja, kā lai viņam bona fide ticam tur, kur viņš varēja nevien nezināt, bet droši vien ari nezināja patiesību — proti, interpretējot Rīgas virsbīskapijas 1531. g. procesa likumu.

Pēc visa teiktā, šķiet, nevar būt divu domu, ka ar D. Fabri *Formulare procuratorum* palīdzību v a r pierādīt, ka Pbt. jau 1539. g. resp. 1533—38. g. bij spēkā Igaunijā — vismaz Hārijā un Vīrijā, bet n e v a r pierādīt, ka šī tiesību grāmata toreiz bij ari Rīgas virsbīskapijas statutu grāmata.

Bez galvenā uzticības vīra, D. Fabri, liecībām H. Bruinings savu tezi centās pamatot ari ar tā sauktiem „otrās rokas“ lieciniekiem, kuŗu izteikumiem šai lietā ir pavisam mazs pierādījuma svars. Šīs liecības ir šādas. — Poļu karalis Stefans Batorijs ar 4. decembra 1582. g. konstitūcijas 14. pantu atļāva Pārdaugavas hercogistes zemes tiesās spriest tiesu pēc Vidzemē spēkā esošām provinču tiesībām (*ex praescripto iuris provincialis in Livonia recepti*) un prasīja, lai 4 mēnešu laikā viņam iesīta šo tiesību vienu eksemplaru (*iuris municipalis exemplum*) apstiprināšanai un publicēšanai.⁸⁵ Neviens nezina, kādas tiesības toreiz Vidzemes bruņniecības delegāti iesniedza Polijas karalim, lai gan jau Švarcs 18. g. s. beigās velti dzina šī eksemplara pēdas pa visiem Polijas arhīviem.⁸⁶ Pamatojamies uz barona O. fon Rādena un grāfa Em. Zīversa (Sievers) grāmatas aizrādījumu,⁸⁷ ka Pēterburgas ķeizariskā bibliotēkā atrodoties⁸⁸ Pbt. latīņu teksts ar nosaukumu *Jus feudale Li-*

⁸⁵ Bunge, *Einleitung in die Rechtsgeschichte*, 190.

⁸⁶ Schwartz, *Versuch einer Geschichte*, 172. Piezīme*.

⁸⁷ *Geschichtliche Übersicht der Grundlagen der Entwicklung des Provinzialrechts*, 120 (1845).

⁸⁸ Kad Valsts bibliotēka 1929. g. griezās pie Lēņingradas publiskās bibliotēkas ar izziņu šai lietā, tad saņēma atbildi, ka tāds rokraksts tur nav atrodams.

vonicum, Fr. Bunge 1849. g. uzstādīja hipotezi, ka šis latīņu tulkojums laikam (wahrscheinlich) būs izdarīts Vidzemē poļu laikā⁸⁹ sakarā ar Stefana Batorija pieprasīto Vidzemes provinču tiesību eksemplaru, un vēlāk no Varšavas nokļuvis Pēterburgā. Minētie autori nesaka, vai viņi paši tiešām redzējuši Pbt. latīņu tulkojumu un vai to salīdzinājuši ar Pbt. (lejas vai augš) vācu tekstu. Iespējams, ka visa šī informācija pamatota vienīgi ar kāda rokraksta nosaukumu katalogā. Tādā gadījumā aiz titula Jus feudale Livonicum varēja slēpties arī kāds vācu teksts līdzīgi tam, kā Drēzdenes 16. g. s. kodekā par Jus Livonicum⁹⁰ nosauktas Vbt., bet F. Krūzes 17. g. s. kompilācijā par Jus Livonicum scriptum⁹¹ dēvētas D. Hilchena Vidzemes zemes tiesības; pēdējās rāteskunga Joh. Vites (Witte) rokrakstu kodekā 1643. g. tiek sauktas⁹² par Jus Provinciale Livonicum. Tā kā arī Hilchena zemes tiesību projekts līdzīgi Pbt. iedalīts trijās grāmatās, tad bibliotekās abus tiesību pieminekļus it viegli varēja sajaukt. Neņemot spriest, kas toreiz īsti slēpās aiz Pēterburgas keizarišķās bibliotēkas manuskripta Jus feudale Livonicum, bet jāuzsver, ka šis nepārbaudītās ziņas bij Bungem vajadzīgas, lai pamatotu savu teoriju, ka ap 1583. g. Stefanam Batorijam iesniegtais Vidzemes tiesību eksemplars bij latīņu valodā tulkotās Pbt. Savu teoriju Bunge⁹³ ierobežoja ar vārdu „šķiet“ (vermutlich); bet piesliedamies šai teorijai, H. Bruīnings⁹⁴ bez jauniem pierādījumiem no Bunges „šķiet“ iztaisīja „loti ticami“ (höchst wahrscheinlich).

Kā otru liecību par labu Pbt. abi autori piemin Vidzemes hoftiesas 22. aprīļa 1727. g. ziņojumu Krievijas valsts justic-kollegijai par Vidzemē spēkā esošām tiesībām. No šī raksta esot redzams, ka Vidzemes bruņniecība ap 1600. g. otrreiz iesūtījusi Polijas karalim Pbt. apstiprināšanai, jo hoftiesas rak-

⁸⁹ Bunge, Einleitung in die Rechtsgeschichte, 122.

⁹⁰ Bruiningk, Zur Quellenkritik, 164.

⁹¹ Bunge, Beiträge zur Kunde der Rechtsquellen, 108.

⁹² Rīgas pilsētas centrālā bibliotēkā nr. 1458, lp. 92.

⁹³ Bunge, Einleitung, 190 un Piezīme „f“.

⁹⁴ Bruiningk, Zur Geschichte des U. R. R., 15.

stam pievienotais pielikums (sub B.) patiesībā esot Pbt. priekšvārds. Bet no hoftiesas raksta⁹⁵ var redzēt, ka ziņojuma autors ir maldijies daudzos Livonijas tiesību vēstures jautājumos (piem., attiecībā uz Sbt. un VEt., kur viņš laikām sekojis M. Brandisa vai viņa ietekmēto chronistu uzskatiem). Tāpēc viņam nevar ticēt kā pirmās rokas lieciniekam — sevišķi tad ne, ja viņš referē par to, kas noticis 1600. g., t. i. 127 gadus atpakaļ. Bez tam ziņojuma autors par 1600. g. iesniegumu saka, ka toreiz Vidzemes bruņniecības deputāti Varšavā nodevuši Sigismundam III. Hilchena sastādītās un komisijas parakstītās zemes tiesības kopā ar senām bruņnieku tiesībām (Land-Recht nebst dem alten Ritter-Recht), bet majestāte šo tiesību tulkošanu un apstiprināšanu atlikusi līdz nākošam reichstagam.⁹⁶ Tā tad hoftiesas referāts par 1600. g. iesniegumu nepiemin ne Pbt., ne to tulkojumu latīņu valodā. Vai Hilchena zemes tiesību projekta un „seno bruņnieku tiesību“ tulkojums tiešām arī izdarīts un kādā valodā, to nezinām; katrā ziņā apstiprināšanai iesūtīja nevis tulkojumu, bet oriģinālu. Ko autors domājis ar „das alte Liefländische Ritterrecht“, paskaidrots citā vietā.⁹⁷ Tas esot Sbt. (ar 68 pantiem) un Sakšu spoguļa apvienojums, kura 1537. g. izdevums vienā eksemplarā glabājosies hoftiesā. Kas attiecas uz Pbt. ievadu, tad tas pievienots hoftiesas ziņojumam pavisam citā teksta sakarībā, proti: lai ar šī ievada beigu vārdiem (so hat man sich der gemeinen beschriebenen Kayser-Rechte gebraucht) pierādītu krievu valdībai, ka bez bruņnieku tiesībām Vidzemē jau 16. g. s. subsidiāro tiesību spēks bij Vācijas vispārējām (t. i. romiešu) tiesībām⁹⁸. Tas bij arī viens no 1727. g. hoftiesas raksta mērķiem: panākt jaunu provinču tiesību kodifikāciju, kas būtu pilnīgi neatkarīga no Krievijas tiesību sistēmas. Tā tad Fr. Bunge un H. Bruininga minētie 16. un 18. g. s. avoti neko nevar liecināt par labu teorijai, ka Pbt. poļu lai-

⁹⁵ F. G. Bunge, Archiv für die Geschichte, V. 187—194.

⁹⁶ Bunge, Archiv, V. 192.

⁹⁷ Turpat, 191.

⁹⁸ Bunge, Archiv, V. 187: „nebst vorbesagten Ritter-Rechte die gemeine teutsche Rechte in Subsidiū gebraucht.“

kos bijušas spēkā Vidzemē. Pavisam otrādi, no Vidzemes hoftiesas raksta jāslēdz, ka vismaz 1727. g. viena no hoftiesā lietotām statutu grāmatām bij Vbt.

Paļaujoties uz D. Fabri interpolāciju par Pbt. spēkā esamību Rīgas virsbīskapijā, J. Ch. Švarcam un H. Bruiningam bij jāpārvar lielas grūtības, lai saskaņotu sava 16. g. s. uzticības vīra liecības ar citiem neapšaubāmiem faktiem, kas vienbalsīgi norādīja uz Vbt. kā uz virsbīskapijas un vēlāk arī visas Vidzemes spēkā esošām tiesībām. Minētiem pētniekiem bij ļabi zināms, ka 2 gadus pirms D. Fabri *Formulare procuratorum* iznāca grāmatā Vbt. ar šādu titulu: „De gemenen stichtischen Rechte, ym Sticht van Ryga, geheten dat Ridderrecht.“ Ja nu 1537. g. nezināmais Vbt. izdevējs jau grāmatas titulā šīs tiesības sauc par „vispārējām bīskapijas tiesībām“, bet 1539. g. D. Fabri savā darbā — un pie tam tikai komentara veidā — par „vispār pieņemtām bīskapijas tiesībām“ dēvē Pbt., tad šo pretrunu izskaidrošanai jāpieņem, ka: 1. vai nu viena no šīm liecībām ir nepareiza, 2. vai arī katrs runā par savu bīskapiju, vai, 3. beidzot, laikā no 1537—39. g. Vbt. oficiāli tika atvietotas ar Pbt.?

Ja Vbt. rokrakstam 1537. g. radās izdevējs, tad taču laikam tikai tāpēc, ka šo juridisko darbu daudz pieprasīja un lietoja. Ja Rīgas virsbīskapijā šai laikā Pbt. būtu kādas priekšrocības formāla vai faktiskā spēka ziņā, salīdzinot ar Vtb., tad acīmredzot izdevējs liktu iespiest nevis tiesību, bet statutu grāmatu, t. i. Pbt. Ja Vbt. izdevējs, grāmatas beigās pievienodams 31. janvāra 1494. g. noteikumus par dzimtslaužu izdošanu, zināja, ka tie ir spēkā virsbīskapijā, kāds pamats mums ir domāt, ka viņš ir kļūdījies vai ticis maldināts attiecībā uz pašas statutu grāmatas spēkā esamību? Un, beidzot, vai ir kādi norādījumi, ka iespiestās Vbt. pretēji grāmatas titulam nebūtu bijušas spēkā Rīgas virsbīskapijā, bet gan kādā citā — piem., Tērbatas vai Kurzemes bīskapijā; citiem vārdiem, ka 1537. g. Vbt. izdevums vienīgi izdevēja kļūdas dēļ tika adresēts Rīgas virsbīskapijas tiesām? Bet ja tā bij kļūda, kāpēc tad Zviedrijas kara-

liene Kristina ar 17. augusta 1648. g. rezolūciju apstiprināja⁹⁹ par Vidzemes likumu grāmatu 1537. g. izdotās Vbt., bet nevīs Pbt.? Nevar taču nopietni ņemt H. Bruininga apgalvojumu, ka tas noticis tāpēc, ka pirms 15 gadiem (1633. g.) Tērbatas prof. un poeta laureatus Fr. Menijs savā Vidzemes tiesību vēsturē¹⁰⁰ esot pilnīgi noklusējis Pbt., lai toties Vbt. (1537. g.) izdevumu uzdotu par virsbīskapa Miķeļa un mestra Pletenberga publicētu likumu grāmatu¹⁰¹. Nav nekādu faktu, kas liecinātu par Fr. Menija lomu visā šai lietā. Tiesa, 1643. g. Vidzemes bruņniecība lūdza apstiprināt Engelbrehta Mengdena izstrādāto *Corpus Juris Livonici*¹⁰², bet, to nepanākusi, 5 gadus vēlāk griezās ar tādu pašu lūgumu attiecībā uz Vbt.¹⁰³ Bet ka Vidzemes bruņniecība jebkad būtu lūgusi zviedru valdību ievest par likumu grāmatu Pbt., par to nekas nav zināms.

Tā tad nav pamata domāt, ka Vbt. izdevējs 1537. g. nebūtu zinājis šīs kodifikācijas likuma spēku vietā un laikā.¹⁰⁴ Tādā gadījumā D. Fabri, sasaukdam Pbt. par bīskapijas tiesībām, vai nu nebūs domājis Rīgas virsbīskapiju, vai arī devis nepareizu paskaidrojumu. Ja to negribētu pielaist, atliek trešā varbūtība: *Formulare procuratorum* iznākšanas gadā (1539) Vbt. bij jau atvietotas ar Pbt. Bet vēstures avoti liecina taisni pretējo.

Jau 1885. g. Vācijas valsts kambartiesas (*Reichskammergericht*) archivā *Veclarā* (*Wetzlar*) Tērbatas prof. R. Hausmanim izdevās atrast 29 livoniešu lietas 1530—64. g., kas apellācijas

⁹⁹ G. J. Buddenbrock, *Sammlung der Gesetze*, II. 222 § 6: „Das im Druck ausgegangene Land- und Ritter-Recht, so bisher in Liefeland im Gebrauch gewesen, und noch itzo daselbst in üblicher Observance seyn soll, erlauben I. K. M. gnädigst der Ritterschafft und Adel, dass sie noch weiter dabey erhalten werden sollen...“

¹⁰⁰ Fr. Menius, *Historischer Prodromus des Liefeländischen Rechts*, 17 (1633).

¹⁰¹ H. v. Bruiningk, *Zur Geschichte des U. R. R.*, 2.

¹⁰² Buddenbrock, *Sammlung der Gesetze*, II. 185 § 3.

¹⁰³ Sal. F. Bunge, *Einleitung*, 220.

¹⁰⁴ Arī no šī izdevuma neatkarīgais Vbt. Drēzdenes kodeks no 16 g. s. beigām saucas „*Jus Livonicum des Erzstifts Riga und der Lande Liefelandt*“, tā tad saista Vbt. ar Rīgas virsbīskapiju.

kārtībā bij pārsūdzētas uz Vācijas ķeizaru¹⁰⁵. Viena no šīm prāvām ir ļoti svarīga nevien tāpēc, ka tā noskaidro pārsūdzības kārtību Rīgas virsbīskapijā, bet tai pašā laikā arī galīgi izšķir jautājumu par Vbt. likuma spēku. Tā ir Ch. Guclefa lieta pret J. Masavenu, ko Vācijas ķeizara uzdevumā 1544. g. Limbažos izmeklēja 8 viņa iecelti komisari: Rīgas dombaznīcas kanoniķis un 7 Rīgas virsbīskapijas vasaļi. Viņi nevien nopratina lieciniekus un sastāda plašu liecību protokolu, bet arī griežas pie virsbīskapa pēc „bīskapijas privileģiju, zemes recesu u. c. dokumentu oriģināliem“¹⁰⁶, lai to norakstus, resp. izrakstus pievienotu lietai. No komisaru ziņojuma¹⁰⁷ Vācijas valsts kambařtiesai redzam, ka toreiz par Rīgas virsbīskapijas bruņnieku tiesībām (ertzstiftisches recht, des erzstifts ritterrechte) sauca Vbt., no kurām kā no spēkā esošām tiesībām šai lietā citēti divi panti (128—129) par sprieduma pārsūdzības kārtību. Pie tam raksturīgi, ka Vbt. šai ziņojumā citētas kā pirmais un vecākais tiesību avots, kam chronoloģiskā kārtībā¹⁰⁸ seko 7 citi virsbīskapa privileģiju un landtaga recesu pielikumi 1457—1543. g., bet starp tiem nav Pbt. No tā, starp citu, jāspiež, ka vismaz virsbīskapa Vilhelma laikā (1539—63. g.) viņa vasaļi un kanoniķi uzskatīja Vbt. par vecākām nekā virsbīskapa Silvestra 6. febr. 1457. g. privileģiju; citiem vārdiem, Vbt. bij virsbīskapijas statutu grāmata jau pirms 1457. g.

Ja nu Vbt. bij Rīgas virsbīskapijas statutu grāmata 1537. un arī vēl 1544. g., tad D. Fabri itkā pretējā liecība 1539. g. ir vai nu nepareiza vai citādi tulkojama. Līdz ar to es uzskatu par a p g ā z t u J. Ch. Švarca 1794. g. izteikto un ar D. Fabri liecību atbalstīto hipotezi¹⁰⁹, ka vispirms Livonijas tiesās lietotas Pbt., bet Vbt. ievestas tikai pēc 1539. g. Tā kā H. Brui-

¹⁰⁵ R. Hausmann, Livl. Processe im Reichskammergerichts-archiv zu Wetzlar, SB. der gelehrten estnischen Gesellschaft, 1886, S. 30.

¹⁰⁶ GU., II. 1018.

¹⁰⁷ GU., II. 1024, S. 665 § 1. Sal. turpat S. 660.

¹⁰⁸ Izņēmums ir tikai virsbīskapa Silvestra 25. 7. 1477. g. pirmraksts, iestarpināts starp 1524 un 1525. g.

¹⁰⁹ Schwartz, Versuch einer Geschichte der liefl. Ritter- und Landrechte, 157—160.

nings 1882. g. visumā sekoja J. Ch. Švarca uzskatiem un arī viņa galvenais uzticības vīrs bij tas pats D. Fabri, tad līdz ar to s a b r ū k uz H. Bruininga slēdzieniem¹¹⁰ pamatotā valdošā mācība, ka līdz Vbt. apstiprināšanai zviedru laikos (1648. g.) agrākā Rīgas virsbīskapijā un pēc 1561. g. arī visā Vidzemē galvenais un formāli spēkā esošais tiesību avots bij Pārstrādātās, bet nevis Vidējās bruņnieku tiesības.

4. Vbt. un Pbt. vecuma starpība.

Nepareizo doktrīnu par Pbt. likuma spēku Rīgas virsbīskapijā sekmēja arī tas, ka pētnieki pārāk maz vērības piegrieza Pbt. teksta kritikai, kāpēc radās nepamatotais uzskats, itkā Vbt. un Pbt. būtu sastādītas vai nu tai pašā gadā vai arī viena drīz pēc otras. Šai ziņā visnoteiktāk sprieda H. Bruinings. „Kā Vbt., tā Pbt. būs pastāvējušas jau pirms 1424. g. virsbīskapa Ambundi laikā... Tā tad Livonijas spogulis, Vbt. un Pbt. pēc īsiem starplaikiem sekoja cita citai;”¹¹¹ „tāpēc to vecuma starpība (Altersunterschied) būtu jāaprēķina tikai p e c m ē n e š i e m. Nevar iedomāties neizdevīgāku momentu kādas tiesību grāmatas sacerēšanai nekā laiku, kas tieši seko kādas citas (kodifikācijas) svinīgai recepcijai. Tā tad mums ir iespējama izvēle tikai starp Vbt. un Pbt... Ja 1422. g. būtu recipētas Vbt., tad paliktu spēkā minētais iebildums, ka visilgākais d i v u g a d u l a i k ā šai tikko apstiprinātai tiesību grāmatai sekojusi cita (Pbt.), kas pēc satura pavisam maz (kaum) atšķiras no iepriekšējās.”¹¹²

Ar kādiem vēsturiskiem faktiem vai loģiskiem priekšnoteikumiem H. Bruinings pamato šo — pēc manām domām — pilnīgi patvaļīgo chronoloģisko datējumu? Viņš raksta: „Šīs tiesību grāmatas visumā un katrā ziņā savā kodolā tēlo to tiesisko kārtību, kas saskan ar viņu pierādāmo vai domājamo izcelšanās laiku. Bet gadu simteņiem ilgā Livonijas tiesību attīstībā nav nevienā citā laikmetā notikušas tik daudzas un dziļas pār-

¹¹⁰ H. v. Bruiningk, Zur Geschichte des U. R. R., 27 u. 29.

¹¹¹ H. v. Bruiningk, Zur Geschichte, 23.

¹¹² Turpat, 26.

maiņas kā taisni pēc 15 g. s. trīsdesmitiem gadiem; šim apvērsumam nevarēja pāriet garām tiesību grāmatas autors vēl jo vairāk tāpēc, ka minētās pārgrozības pa daļai bij saistītas ar likumdevēja darbību... Tāpēc tas tiesiskais stāvoklis, ko tēlo Pbt. autors, droši ļauj spriest par šīs tiesību grāmatas vecumu.¹¹³ Jau metodoloģiski vien nevar piekrist šim slēdzienam. Kas pazīst viduslaiku privatās kodifikācijas, tam jāliecina, ka par to autoriem sakāms tas pats, kas par rakstniekiem vispār. Jo tiesību grāmatas sastādītājam bij mazākas juridiskas zināšanas un sīkāks rakstnieka talants, jo vairāk viņš atradās iepriekšējo literārisko tradīciju un paraugu varā. Livonijas juristiem tāds autoritativs un nekritiski atdarināms paraugs bij Sakšu spogulis, ko bieži — kaut arī tikai pa daļām — tīri mehāniski norakstīja. Turpretim Pbt. autoram pat šis pirmavots šķita par tālu un dziļu, kāpēc viņš aprobežojās ar „otrās rokas” avotiem, proti: avotu kritika ir pierādījusi, ka Pbt. kompilators tieši izlietojis tikai vienu avotu¹¹⁴ — Vbt. tekstu. Toties šim „parakstenim” viņš sekoja ar tādu palāvību, ka no Vbt. pārņēma veselus institutus (I, Cap. 15—16), kas Livonijā vai nu nemaz nebij ieviesušies vai bij citādi normēti.

No tik viduvēja un nepatstāvīga jurista, kāds acīm redzot ir bijis Pbt. autors, nevar prasīt, ko diemžēl dara H. Bruinings, lai viņš būtu formulējis un sistematizējis visas tā laika Livonijas vai vismaz kādas tās teritorijas spēkā esošās tiesības. Pbt. autora nolūkus vislabāk ir sapratis Fr. G. Bunge¹¹⁵ un izteicis šādi: „Pbt. atšķiras no Vbt. gandrīz tikai formāli, jo Pbt. autors 1. pārtulkojis Vbt. tekstu augšvācu valodā un 2. mēģinājis atsevišķās Vbt. nodaļas salikt labākā kārtībā”. Ja nu Pbt. kompilators nav Vbt. papildinājis ar jaunām tiesību normām, bet tikai tās citādi sakārtojis, tad taču ir skaidrs, ka no Pbt. *s a t u r a n e v a r* spriest par šīs kodifikācijas vecumu resp. izcelšanās laiku. Pareizāki: spriežot par Pbt. pēc tur aprakstīto institutu un normu saturu, mēs patiesībā ikreizes

¹¹³ Turpat, 19: „Der Rechtszustand, den er schildert, wird daher das Alter des Rechtsbuchs mit Sicherheit ergeben.“

¹¹⁴ Fr. G. v. Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 29.

¹¹⁵ Turpat, 29.

spriežam un varam spriest vienīgi par Pbt. avotu (t. i. Vbt.) un tā izcelšanās laiku. Šī jautājuma loģiski nepareizais formulējums bij īstais un vienīgais iemesls, kāpēc tādi pazīstami juristi kā H. Bruinings, O. Šmits¹¹⁶ un A. Tranzē-Rozeneks¹¹⁷ nevarēja dot uz to pareizu atbildi, un vispār problema par Vbt. un Pbt. attiecībām izvērtās par neatrisināmu *circulus vitiosus*. Aprādīto iemeslu dēļ H. Bruininga mēģinājumi noteikt Vbt. un Pbt. „gadu starpību“ lielākais uz diviem gadiem vai pat tikai dažiem mēnešiem ir loģiski nepareiza konstrukcija, ko viņš pats netieši ir spiests arī atzīt, teikdams, ka abas tiesību grāmatas *satura ziņā* gandrīz nemaz nav atšķiramas.¹¹⁸ Ja nu Vbt. un Pbt. ir vienāds saturs un netieši arī kopējs tiesību avots, tad protams abās kodifikacijās šis avots *chronoloģiski* datējams ar vienu, bet nevis katreiz ar savu gada skaitli. Tiem pētniekiem, kas jautājumu par Vbt. un Pbt. „gadu starpību“ grib atrisināt ar normu satura iztīrājumu, — ja viņi grib būt konsekventi —, neatvairāmi jānāk pie slēdziena, ka starp abām statutu grāmatām nekādas būtiskas tiesiskas atbilstības pazīmes nav saskatāmas, t. i. normas ir tik līdzīgas, ka tās varētu būt uzrakstījuši viena un tā pati persona vienā gadā. Citiem vārdiem, meklējot Vbt. un Pbt. „pierādāmā vai domājamā izcelšanās laika“ starpību, minētie pētnieki aizmaldās pa metodoloģiski tik bīstamu ceļu, ka nevien nerasniedz nospraustā ceļa galu, bet pat pazaudē uzsāktā ceļa sākumu. No viņu pūlēm palicis tikai viens pozitīvs ieguvums: kā Vbt., tā Pbt. avotu izcelšanās laiks katrā ziņā datējams pirms 1422. g. Protams, tas it nebūt nepierāda, ka šo tiesību avotu pārstrādājums divās formālā dažādās statutu grāmatās — Vbt. un Pbt. — abos gadījumos būtu noticis pirms 1422. g. un pie tam „loti drīz“ (dažu mēnešu vai vēlākais divu gadu laikā) viens pēc otra. Taisot šādu slēdzienu, mēs līdz ar H. Bruingu, O. Šmitu un A.

¹¹⁶ O. Schmidt, *Rechtsgeschichte Liv-, Est- und Curlands*, 115—116.

¹¹⁷ A. v. Transehe-Roseneck, *Zur Geschichte des Lehnswesens in Livland*, I. 50 (1903).

¹¹⁸ H. v. Bruiningk, *Zur Geschichte*. 26: „inhaltlich kaum verschieden“.

Tranzē-Rozeneku sajauktu Pbt. avota izcelšanās laiku ar šī avota pārstrādājuma laiku. Un tā kā Pbt. autors savu avotu ir pārstrādājis tikai formāli, galveno kārt no dogmatikas un sistematikas viedokļa, tad arī šī pārstrādājuma laika noteikšanai jāliek pamatā raksturīgas, chronoloģiski viegli datējamās Vbt. un Pbt. formālās atšķirības — piem., juridiskās terminoloģijas, formulu un stila īpatnības.

Šai sakarībā jānoskaidro, kāpēc vispār bij vajadzīgs spēkā esošās statutu grāmatas (Vbt.) pārstrādājums? Uz to jau netieši 1794. g. atbildējis J. Ch. Švares¹¹⁹ ar svarīgo aizrādījumu, ka Pbt. autors — atskaitot dažus izņēmumus, kas ieviesušies neuzmanības vai nolaidības dēļ — konsekventi pārlabo sava avota terminoloģiju tai ziņā, ka vārdu „bīskaps“ visur atvieto ar „kungs“ vai „zemes kungs“. Nav grūti atminēt šo labojumu īsto nolūku: ar to Pbt. autors darīja iespējamu Rīgas virsbīskapijas statutu grāmatas (Vbt.) recepciju Vācu ordeņa teritorijā. Tā kā pirmās drošās ziņas par Pbt. esamību atrodam tikai Igaunijas juristu — D. Fabri (1539. g.) un M. Brandisa (1600. g.) — darbos, tad kļūst ticama varbūtība, ka Vbt. recepcija vispirms bij paredzēta nevī ordeņa valsts latv. novados, bet gan politiski daudz aktīvākā un attīstītākā Hārijā un Vīrijā; citiem vārdiem, Vbt. tika pārstrādātas par Pbt. Igaunijas vajadzībām. Ar to pilnīgi saskan šīs statutu grāmatas formālā un praktiskā spēkā esamība Igaunijā vēl 18. g. s. un tur izplatītais Pbt. nosaukums *Liefländisches Landrecht*; ar tiem pašiem iemesliem viegli var izskaidrot, kāpēc Igaunijas tiesību kodifikatori M. Brandiss (1600) un F. Krūze (1650) nekad savos avotos necitē Vbt., bet gan ļoti bieži Pbt. Beidzot, ja nule notēlotā Pbt. izcelšanās un recepcijas gaita vispārīgos vilcienos ir pareiza, tad atkrīt dažas, citādi nepārvaramas grūtības, uz kurām nevien atdūrās, bet arī paklupa H. Bruinings. Jau 1882. g. viņš rakstīja: „Uz Pbt. izcelšanos pirms 1428. g. norāda kāds svarīgs apstāklis, kas līdz

¹¹⁹ J. Ch. Schwartz, Versuch einer Geschichte der liefländ. Ritter- und Landrechte, 149.

šim palicis neievērots. Saskaņā ar 1428. g. februārī publicētiem Rīgas provinces baznīcas statutiem (§ 44) bij aizliegts lietot tā saukto dzelzs un ūdens pārbaudījumu. Šis aizliegums nekad nav atcelts... Ja pat pielaistu, ka tomēr per abusum dzelzs pārbaudījums šad un tad būtu lietots, kas gan piedraudētā soda (ekskomunikācijas) barguma dēļ maz ticams, tad pavisam nav domājams, ka pēc minēto statutu izdošanas šo pierādījuma līdzekli varētu rakstīt priekšā jebkāda tiesību grāmata, un taču vismazāk gan tā, kas it īpaši bij paredzēta lietošanai tai tiesā, kurā prezidēja pats virsbīskaps un par tiesnešiem bij domkapitula locekļi... Tā tad šī tiesību grāmata (Pbt.) katrā ziņā izcēlusies pirms minētā aizlieguma.¹²⁰ H. Bruininga kļūda bij tā, ka viņš sajauc pierādāmo ar pierādīto un tāpēc argumentēja tā, itkā viņa hipoteze par Pbt. likuma spēku Rīgas virsbīskapijā būtu fakts. Otrkārt, viņš nepiegrīza vajadzīgo vēribu tam, ka Rīgas provinces koncila 1428. g. aizliegums neatīcās uz Hāriju un Vīriju, kas nepiederēja pie Rīgas baznīcas provinces. Tāpēc Igaunijā Vācu ordeņa novados dzelzs pārbaudījums bij likumīgs pierādījuma līdzeklis vēl ilgi pēc 1428. g. un, cik zināms, pēdējo reizi lietots 1530. g.¹²¹ Ja nu tā, tad tās Pbt. nodaļas (piem., II. 36, III. 1), kas pēc Vbt. parauga zināmos gadījumos prasa dzelzs pārbaudījumu, it nebūt neliecina par šīs statutu grāmatas sastādīšanu pirms 1428. g. aizlieguma. Tas jāievēro vēl jo vairāk tāpēc, ka citās nodaļās (II. 5 § 2) Pbt. izlaiž Vbt. (38) vārdus par dzelzs un ūdens pārbaudījumu. Bez tam, ja Pbt. autors pārstrādāja Vbt. tādai Livonijas teritorijai, kas neietilpa Rīgas baznīcas provincē, tad, tīri teoretiski spriežot, šādu Vbt. pārstrādājumu viņš varēja izdarīt kā pirms tā pēc 1428. g. aizlieguma, kam tādā gadījumā vispār nevar piešķirt nekādu svaru Pbt. vecuma noteikšanā.

Tas pats sakāms par tiem — pēc būtības pareiziem, bet šai lietā nesvarīgiem — aizrādījumiem, ka Pbt. nepazīst tiesu iekārtas kā arī procesualo un materialo tiesību lielās reformas, kas Livonijā sākās ap 15 g. s. vidu: tas liecinot, ka Pbt. sastā-

¹²⁰ H. v. Bruiningk, Zur Geschichte des U. R. R., 21—22.

¹²¹ Brfl., I. 1005. Sal. AR., III. 46, p. 15.

dītas pirms šīm reformām,¹²² jo nevarot taču pieņemt, ka Līvoni-
nijas tiesību grāmatas būtu attēlojušas (dargestellt) jau nove-
cojušas (antiquirtes) tiesības.¹²³ Šos iebildumus var viegli no-
raidīt. Ari Vbt. jau 15. g. s. otrā pusē bij „novecojušas“ tiesības
un daudzās tiesību nozarēs vairs „neatspoguļoja“, resp. neat-
tēloja šī laikmeta juridisko īstenību, tomēr minētā statutu grā-
mata bez kādiem vēlākiem grozījumiem vai papildinājumiem
1648. g. iegūst Vidzemes likumu grāmatas spēku, ko patur līdz
pat 1864. g. Protams, Vidzemes bruņniecība, vezdama sarunas
ar Zviedrijas valdību 1643—48. g. par provinču tiesību kodifi-
cēšanu, ļoti labi zināja: Vbt. vairs neatbilst juridiskai īstenī-
bai, Vbt. ir pilnīgi novecojusi statutu grāmata. Bet bruņnie-
cība redzēja, ka valdība nepiekrīt citas likumu grāmatas
(E. Mengdena projekta) ieviešanai dzīvē, un tāpēc nolēma, ka
politiski ir izdevīgāk panākt kāda — kaut arī novecojuša —
kodeka apstiprinājumu nekā palikt tukšām rokām bez jebkāda
kodeka. Vidzemes bruņniecības stāvoklis kodifikācijas jau-
tājumā 17. g. s. vismaz pa daļai var palīdzēt saprast analogisku
Pbt. autora stāvokli 15. vai 16. g. s., proti: kāpēc viņš Vbt. pār-
strādājumā nav attēlojis sava laika juridisko īstenību, ko no
viņa — lai gan nepamatoti — prasa H. Bruinings un O. Šmits?
Vienu atbildi devām jau agrāk: Pbt. autors n e s p ē j a to veikt,
jo bij pārāk viduvējs jurists. Bet ir ļoti ticama arī otra atbilde:
viņš nemaz n e g r i b ē j a Vbt. pārstrādāt pēc satura, jo tad
droši vien nebūtu sasniedzis savu mērķi — panākt Vbt. ievie-
šanu Vācu ordeņa novados. Tā kā Vbt. pēc 1422. g. nebij vairs
privata tiesību grāmata, bet oficiāla statutu grāmata, tad tās
saturs nebij privatā kārtā grozāms. Ja kāds gribēja pārstrā-
dāt Vbt., n o d r o š i n o t savam darbam izlietotā avo-
ta l i k u m a s p ē k u, tad, protams, vislabākā gadiju-
mā pārstrādājums drīkstēja būt tikai tīri formāls, t. i.
attiekties vienīgi uz nodaļu un pantu kārtību kodekā,
institutu secību sistēmā kā arī uz sīkiem redakcijas la-
bojumiem tekstā. Bet pat šai gadījumā nācās pārliecināt Pbt.

¹²² H. v. Bruiningk, Zur Geschichte, 19—20.

¹²³ O. Schmidt, Rechtsgeschichte, 114—15.

lietotājus, ka starp Vbt. un Pbt. nav būtiskas starpības. Tikai ar to es varu izskaidrot, kāpēc vēl 1643. g. Pbt. rokraksta marginalijas¹²⁴ katru Pbt. nodaļu salīdzina ar attiecīgo Vbt. nodaļu un sakropļotās Pbt. augšvācu teksta vietas labo ar Vbt. lejasvācu 1537. g. izdevumu, piemētot: „ex veteri editione”¹²⁵, t. i. labotais iestarpinājums ņemts „no vecā izdevuma”. Citiem vārdiem, 17. g. s. vidū Pbt. uzskatīja tikai par Vbt. jaunāku recenziju augšvācu valodā.

Tā kā teoretiski spriežot Vbt. pārkārtojums tradicionālā triju grāmatu „sistemā” bij iespējams tikpat labi 15. kā 16. g. s., un tā kā Pbt. saturs, gandrīz pilnīgi sakrīdams ar Vbt. kā savu vienīgo avotu, neļauj tuvāk precizēt Pbt. izcelšanās laiku, tad jāatmet hipoteze, itkā Pbt. vecums būtu nosakāms pēc tur aprakstītās juridiskās īstenības, un jāmeklē citas liecības. Starp tām noteiktu pieturas punktu dod D. Fabri *Formulare procuratorum*, kas jau pazīst „bīskapijas tiesību trešo grāmatu”; acīm redzot, te ir runa par to Vbt. pārstrādājumu trijās grāmatās, ko tagad saucam par Pbt. D. Fabri darbs ir sarakstīts 1533—38. g. un izdots 1539. g., kāpēc droši var apgalvot, ka Pbt. cēlušās ne agrāk par 1422. g. un ne vēlāk par 1538. g. Turpretim tuvāks chronoloģisks datējums šī laikmeta robežās ir ļoti grūts, jo parastie Livonijas vēstures avoti nekādas tiešas liecības šai lietā mums nedod. Atliek vienīgi Pbt. teksta kritika ar formalās metodes palīdzību, bet arī šai ziņā lielas grūtības dara tas, ka uzglabājušies tikai 17. g. s. Pbt. rokraksti augšvācu valodā. Nav skaidrs pat jautājums, vai Pbt. pirmteksts ir bijis lejasvācu¹²⁶ vai augšvācu valodā.¹²⁷ Vismaz ne ar ko nav pamatots J. Ch. Švarca uzskats, itkā chronists J. G. Arnts (Arndt) būtu vēl 1753. g. lietojis Pbt. lejasvācu eksemplaru, jo taču jau 1643. g. Joh. Vittem (Witte) nācās apmierināties ar Pbt. augšvācu tulkojumu,

¹²⁴ Rīgas pilsētas centrālā bibliotēkā nr. 1458 MS.

¹²⁵ Turpat, nr. 1458, S. 29-a kā 59-ās nodaļas marginalija.

¹²⁶ Schwartz, Versuch einer Geschichte, 154. Bruiningk, Zur Geschichte des U. R. R., 14 Anm. 21.

¹²⁷ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*. 29.

ko viņš salīdzināja nevis ar Pbt., bet Vbt. lejasvācu tekstu. Tomēr jautājumam par Pbt. pirmteksta valodu nav izšķirošas nozīmes Pbt. vecuma noteikšanā, jo: 1. neviens ar šādu neesošu Pbt. lejasvācu pirmtekstu nevar apgāzt liecības, ko dod Pbt. augšvācu teksts; 2. pēdējais visumā leksiski un sintaksiski ir tik tuvs Vbt. lejasvācu tekstam, ka vietām pat grūti runāt par tulkojumu, vai arī šis vārds jālieto tai īpašā ierobežotā nozīmē, ko sauc par vienas izlokšnes „tulkošanu“ tās pašas valodas otrā izlokšnē. Pēc šiem metodoloģiskiem aizrādījumiem salīdzināsim Vbt. lejasvācu un Pbt. augšvācu (1643. g.) recenzijas,¹²⁸ lai pēc abu tekstu stilistiskām un terminoloģiskām īpatnībām spriestu par Pbt. varbūtējo izcelšanās laiku.

1. Kā to jau aizrādījām otrā nodaļā (45. lp.), Pbt. autors konsekventi izskauž Vbt. procesualo formulu „apliecināt pie svētajiem“ (betugen... up den hilligen) un tai vietā saka vienkārši: „uzturēt (spēkā savu liecību) ar zvērastu“ vai „zvērēt“. Tā kā ieradumam zvērēt pie svētajiem, t. i. pie katoļu baznīcas svēto relikvijām,¹²⁹ nebij vairs vietas luterticīgo baznīcā, tad jādomā, ka šī zvērasta forma pamazām izzuda, kad pēc 1524. g. arī Livonijā sāka ieviesties reformacija. To apstiprina vairākas avotu liecības, kas gan šai ziņā ir diezgan trūcīgas. Formulu „zvērēt pie Dieva un viņa svētajiem“ sastopam pēdējo reizi šādā chronoloģiskā kārtībā: 1516. g. Vācu ordeņa igauņu novados,¹³⁰ 1522. g. Rīgas virsbīskapijā¹³¹ un 1534. g. Rīgas pilsētā.¹³² Ari Fabri darba *Formulare procuratorum* piektā grāmatā iestrādātais Rīgas virsbīskapijas

¹²⁸ Savus slēdzienus par Pbt. pamatošu ar tā saukto Johanna Vītes rokrakstu no 1643. g., kas glabājas Rīgas pilsētas centrālā bibliotēkā, nr. 1458.

¹²⁹ Fr. G. v. Bunge, *Geschichte des Gerichtswesens und Gerichtsverfahrens*, 55. Piez. 274: Libekas pilsētu tiesību pārstrādājumā Rēvelei 1257. g. 44. panta latīņu formula „manum super reliquias ponere“ tulkota vāciski: „de hant leggen up den hilgen“.

¹³⁰ Bfl., I. 834: „haben mit aufgerichteten Fingern zu Gott und seinen Heiligen schwörend bekannt.“

¹³¹ GU., II. 357, 362.

¹³² GU., II. 617.

1531. g. procesa likums (31. p.) vēl lieto formulu „up den hilligen“. Lai nu kā, no šīm liecībām var spriest, ka katoļu zvēresta formulas izskaušana no Pbt. notikusi reformācijas kustības ietekmē, kas netieši norāda uz šīs statutu grāmatas izcelšanos 16. g. s. pirmā trešdaļā.

2. Uz luterticības laikiem vedina arī Vbt. 31. nodaļas redakcija Pbt. (I Cap. 15 § 3). Šī nodaļa runā par atraitnes mantojuma tiesībām uz ēdamām un mājas lietām (t. s. Stück vom Mussteil), pie kam ir raksturīgi, ka Pbt. autors nav sapratis Vbt. 31. nodaļas tekstu un tāpēc to ir īsinājis, izlaizdams nesaprotamo. Starp citu Vbt. atraitnes mājas lietām pieskaitīja: „... armgolt, scapelen, solt tho gadesdenste, de frouwen plegen tho hebben dar sūnderlings gebede yngeschrewen, dat en hōret nicht tho der kerkenböck, zeddele, laden...“, kamēr Pbt. autors no citētā teksta atstājis tikai sekošo: „... Armgolt, Behtbücher, Sideln, Laden...“. Redzam, ka viņš nav sapratis taisni to Vbt. lejasvācu teksta daļu, kas runā par katolietei pazīstamām un nepieciešamām lietām, ejot uz dievkalpojumu un pie biktstēva;¹³³ piem., Vbt. 31. nodaļā minētie un Pbt. autora nesaprustie vārdi „solt tho gadesdenste“ nozīmē „psalmu grāmatu (salter, psalter) dievkalpojumam“¹³⁴

3. Pbt. vecuma noteikšanai ir svarīgi salīdzināt Vbt. 64. nodaļu ar Pbt. pirmās grāmatas 29. nodaļu.

Pbt., I. 29 § 1:

Welcher Stiffts-Mann sein Lehn-guth verkauffen will, der soll es seinem Herren erst aufbieten zu drei Zeiten, und nehmen dabei zwei geschworne Mannen, die ihm helffen zeugen mit ihrem Eide; ob's der Herr verleugnen wollte, dass er's ihm nicht aufgebotten hette. Will dan der Herr

Vbt., 64:

Welck stichtes man syn leh-engudt vorköpen wil, de schal ydt synem heren dem bis-schoppe beden tho dren stunden unde nemen dartho twe stichtes man, de em dat helpen tugen, up den hilligen, yfft em de bisschop dat vorsaken wolde, dat he ydt em nicht gebaden hadde. Wil he ydt nicht kopen, so vorkope he ydt, wem he wil; de yen-

¹³³ Fr. G. v. Bunge, Über den Sachsenspiegel, 105 (1827).

¹³⁴ Šaubas rada Vbt. 31. nodaļas vārds *scapelen*, kas var nozīmēt vai nu jaunavas vainagu (*sapel, tzapel*) vai mūķienes uzpletni, valkājamu vīrs kapuces (*skapulier* no lat. *scapulae*, plecs, lārstiņa).

Pbt., I. 29 § 1:

das Guht nicht kauffen, so verkauffe er's, wem er will. Dem jenen, der es kaufft, sol's der Herr verlehnen, und der soll dan von dem Guhte thun, was der ander zuvor gethan. Will auch der Herr das Guht kauffen, so ist er neher dazu vor dasselbe Gelt, dafür es ein ander kaufft oder bedinget hatte.

Vbt., 64:

ne, de ydt kofft, dem vorlehnet ydt de bisschop, unde he deit denn van dem gude, als de andern deden. [Wil ouerst de bisschop dat gudt kopen], so ys he dar neger umb de penninge, als ydt de man vordinget hadde. Wil de bisschop des nicht truwen, de man moth ydt war maken, up den hilligen, dat he ydt so dur vordinget hefft.

Šis salīdzinājums ļauj labi uztvert Pbt. īpatnības. Vbt. teksta retinātās vietas Pbt. autors vai nu pavisam izmetis, vai pārredīgējis, bet tas darīts ārišķīgi un mehaniski; piem., „biskapa” vārds gan atvietots ar „kunga” nosaukumu, bet pilnīgi neloģiski nodaļas sākumā atstāts Vbt. termins „biskapijas vīrs” (Stiftsmann). Tas lieku reizi atgādina, ka Pbt. autors ir strādājis pavirši un savu redīgēšanas un sistematizēšanas darbu pametis pusceļā. No šī viedokļa arī jānovērtē tas svarīgais jauninājums, ko ievedis Pbt. autors (I. 29. §1) lēņa kunga pirmpirkuma tiesībās, atlaizdams nost sava avota (Vbt. 64) beigu vārdus, kas bīskapam deva tiesību šaubu gadījumā prasīt, lai pārdevējs lēņa vīrs ar zvērastu apliecina, ka viņš no lēņa kunga neprasa lielāku cenu, nekā sola citi pircēji. Atņemot šo tiesību, Pbt. līdz ar to padara par illuzorisku pašu pirmpirkuma tiesību, jo lēņa vīram nu ir iespējams ar pārmērīgas cenas prasījumu laupīt lēņa kungam viņa priekšrocības iegūt atsavināmo lēņa objektu. Jājautā, vai tik svarīgu lēņa kunga lietisko tiesību ierobežojumu ir izdarījis Pbt. autors patstāvīgi, pamatodamies uz spēkā esošām ieradumu tiesībām un privilēģijām, vai varbūt tikai sekojis kādas citas tiesību grāmatas literariskam paraugam.

Izrādās, ka Vbt. 64. nodaļas beigu vārdi — par lēņa kunga tiesību prasīt zvērastu no atsavinātāja lēņa vīra — strīpoti nevien Pbt., bet arī kādā Vbt. rokrakstā, kas atrodas Saksijas valsts bibliotēkā Drēzdenē kā Bartol. Grēfentāls Livo-

nijas (virsbīskapijas) chronikas otrais pielikums.¹³⁵ Lai gan šī chronika pabeigta tikai pēc 1592. g., tomēr tās paraugi ir vecāki, proti: Bartolomejs Grēfentāls kā galveno avotu izlietojis sava tuva radnieka Marka Grēfentāla mantos¹³⁶ manuskriptus, starp citu viņa 1. bīskapu chroniku un 2. dokumentu norakstu sējumu (Copialbuch). Šis sējums nokļuvis Vācijā no Rīgas virsbīskapa markgrāfa Vilhelma (1498—1563) kancelejas, kuŗas sekretars 1535—44. g. bij minētais Marks Grēfentāls.¹³⁷ Tā kā šis Vbt. Drēzdenes kodeks aizpilda dažus Vbt. iespiestā 1537. g. izdevuma robus, tad jāpiekrīt F. G. Bungem,¹³⁸ ka Vbt. Drēzdenes teksts nav norakstīts no Vbt. iespiestā eksemplara, bet gan saistāms ar citu Vbt. rok-rakstu. No tā arī puslīdz droši var slēgt, ka Vbt. Drēzdenes kodeks radies pirms 1537. g., jo grūti ticēt, ka virsbīskapa vai viņa koadjutora sekretars M. Grēfentāls būtu izlietojis kādu Vbt. rakstītu kodeku pēc tam, kad viņa rīcībā bij jau Vbt. iespiestais izdevums. Citiem vārdiem, Pbt. un Vbt. Drēzdenes kodekam kopējais strīpojums Sbt. 31 un Vbt. 64 nodaļas beigās izdarīts pirms 1537. g. Bet vai šis strīpojums ir aizgūts no kāda Pbt. un Vbt. Drēzdenes kodekam kopēja, mums nezināma literāriska parauga, tas gan ir pielaižams, bet pagaidām nav pierādāms.

Daudz svarīgāki ir noteikt terminus a quo, kad nevien radās vajadzība, bet bij arī juridisks pamats pārgrozīt Sbt. 31 un Vbt. 64 nodaļas noteikumus. Šo sākuma termiņu ir iespējams konstatēt. — Sāmsalas un Vīkas bīskapijā jau 1518. g. izcēlās konflikts starp bīskapu un vasaļiem, jo pirmais savas pirmpirkuma tiesības iztulkoja kā konsensa tiesības, bet otrie savu līdzšinējo piedāvājuma pienākumu lēņā pārdošanas gadījumā uzskatīja par tukšu formalitāti un prasīja tās atcelšanu. 1521. g.

¹³⁵ Fr. G. v. Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 83 Piez. pie 31. nod.; tā paša *Beiträge*, 72—74.

¹³⁶ G. Berkholz, *SB.*, Rīga 1874, S. 15.

¹³⁷ L. Arbūrow, *Die altlivländischen Bauerrechte*, S. 17. *Mitteilungen*, XXIII.

¹³⁸ Fr. G. v. Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 12.

tāds pats strīds iesākās Tērbatas bīskapijā, un 1522. g. šī lieta tika izspriesta Valmieras 12—22 jūnija landtagā.¹³⁹ Rezultātā zemes kungi, vasaļiem dotu privilēģiju veidā, viens pēc otra atteicās no pirmpirkuma tiesībām: Rīgas virsbīskapi¹⁴⁰ Linde 1523. g., Blankenfelds 1524. g., Šēnings 1531. g.; Tērbatas bīskapi Blankenfelds 1522. un 1524. g.,¹⁴¹ Gellingshauzens 1540. g.; Sāmsalas bīskaps Kīfels 1524. g. Šīs bīskapu privilēģijas attiecās tikai uz žēlastības lēņiem, bet mestra Brigeneja 1546. g. akts arī uz koprokas lēņiem. Turpretim Hārijā un Virijā pēc VEt. 32 lēņa kunga atļauja lēņa objekta atsavināšanai bij vajadzīga vienīgi bezbērnu vasaļiem. Sbt. 31. un Vbt. 64. nodaļā noteiktā atsavināšanas kārtība palika joprojām spēkā attiecībā uz tā sauktiem vīra lēņiem (Mannlehen), kas galveno kārt bij izplatīti Vācu ordeņa valstī (izņemot Hāriju un Viriju) un Kurzemes bīskapijā. No šī pārskata redzam, ka arī pēc 1522. g. Valmieras landtaga lēmuma un turpmākiem valststiesiskiem aktiem atsevišķās teritorijās Vbt. 64. nodaļa zaudē savu likuma spēku tikai daļai. Ar to var izskaidrot, kāpēc ne Pbt., ne Vbt. Drēzdenes kodeks neatceļ¹⁴² šīs nodaļas noteikumus, bet tikai tos mīkstina vasaļiem par labu, strīpojot diezgan stingro beigu daļu. Bet līdz ar to ir skaidrs, ka šāds strīpojums Vbt. 64. nodaļā varēja notikt ne agrāk par 1522. g.; citiem vārdiem Pbt., spriežot pēc pirmās grāmatas 29. nodaļas 1. pantā redakcijas, sastādītas ne agrāk par 1522. g. un ne vēlāk par 1537. g.

4. Ari Pbt. raksturīgās stila formulas pieder daudz vēlākam laikmetam nekā tās, ko ap 1422. g. sastopam Livonijas

¹³⁹ A. v. Transehe-Roseneck, Zur Geschichte des Lehnswesens in Livland, 124—135.

¹⁴⁰ Fr. G. v. Bunge, Geschichte des liv-, est- und curländischen Privatrechts, § 36.

¹⁴¹ AR., III., 135 § 42, 166 § 2.

¹⁴² Turpretim Vbt. 48. nodaļas beigās šis kodeks piebilst: „Dieser artickel ist doth gelegt von Bischof Abundi, undt darnach von Bischofen los undt frey gegeben.“ Bunge, Beiträge, 74.

kancelejas valodā. Piem., kur Vbt. (7) valdījumu sauc vienkārši par „were“, tur Pbt. (I. 6. § 2) lieto tautoloģiju „Besitz und Gewere“, ko pirmo reizi piemin: Hārijā un Vīrijā 1511. gadā¹⁴³, Tērbatas bīskapijā 1533. g.¹⁴⁴ un Rīgas virsbīskapijā 1544. g.¹⁴⁵; kur Vbt. (53) saka tikai „gudt“, tur Pbt. (I. 9. § 1) lieto formulu „legend Grund oder Guth“, ko Rīgas virsbīskapijā pirmo reizi piemin 1490. g.¹⁴⁶ un Tērbatas bīskapijā¹⁴⁷ 1520. g. Zīmīgi, ka jau Pbt. pirmās grāmatas pirmā nodaļā parastais vasaļa nosaukums „man“ atvietots ar bruņnieku un muižnieku kārtas nosaukumu „Ritter- und Landschaft“. Šī formula ir pilnīgi sveša kā Sbt. tā Vbt. un radās 16. g. s. pirmā pusē Prūsijas kancelejas valodas ietekmē, pārveidojot agrāko, laikam 1457. g. pirmo reizi rakstos apliecināto, Livonijas formulu „Ritterschaft und Mannschaft“.

5. Ar vāciskajiem laikiem jāpamato arī tā parādība, ka Pbt. samērā bieži paskaidro Vbt. juridiskos terminus, kas acīm redzot Pbt. izcelšanās laikā bij jau palikuši pasveši; piem., Manschaft oder Lehnherlichkeit (I. 18. § 1), Wette oder Bruche (I. 31. § 1, II. 6. § 3). Turpretim pašam nesaprotamos terminus¹⁴⁸ un institutus¹⁴⁹ Pbt. autors dažreiz vienkārši izmet no teksta, lai arī līdz ar to būtu jāstribo vesels pants vai tā daļa. Pēc visa teiktā es uzskatu par maldīgām valdošās doktrīnas domas, itkā Pbt. būtu izcēlušās pirms 1422. g. Kamēr nav atrasti Pbt. rokraksti, vecāki par J. Vites 1643. g. kodeku, tikmēr jāuztur spēkā teze, ka Pbt. sastādītas tikai 16. g. s. pirmā pusē — varbūt pat ne agrāk par 1522. g. un ne vēlāk par 1537. g.

Protams, ar to it nebūt nav izšķirti visi jautājumi, kas izriet no Pbt. avotu kritikas. Jau simts gadus atpakaļ Fr. G.

¹⁴³ Bfl., I. 753.

¹⁴⁴ GU., II. 596, S. 351. ¹⁴⁵ GU., II., 1050, S. 682.

¹⁴⁶ GU., I. 591, S. 548. ¹⁴⁷ GU., II. 327.

¹⁴⁸ Vbt. 76 vārdi „twe dingemanne“ izlaisti Pbt. I. 31.

¹⁴⁹ Vbt. 98 beigas par desmitās tiesas tiesībām nav uzņemtas Pbt. I. 7; to pašu redzam, salīdzinot Vbt. 31 ar Pbt. I. 15 § 3.

Bunge izteica domas, ka Pbt. nav vienīgais Vbt. pārstrādājums, bet par tādu uzlūkojamas arī Vikas un Sāmsalas tiesības¹⁵⁰ (VSt.), un ka pēdējām ar Pbt. esot kopēji daži izlaidumi, papildinājumi un pat kropļojumi, kādu nav Vbt.¹⁵¹ — kā arī otrādi. Neiztīrējot tuvāk šo Bunges teoriju, jāaizrāda, ka tik plašā un nenoteiktā formulējumā jautājums nemaz nav atrisināms, jo Vbt., Pbt. un VSt. ir kombinētas tiesību grāmatas, kāpēc arī minētā problema vispirms jānoskaidro attiecībā uz šo kodifikāciju avotiem.

5. Sbt. kā Vbt. un Pbt. avots.

Pēc Fr. G. Bunges domām Vbt. ir šādi avoti¹⁵²: Sbt. (1—10, 21, 23, 25, 49—95 Vbt nodaļām), Sakšu spoguļa zemes tiesības gan vārdiski, gan ar grozījumiem (11—20, 22, 24, 26, 27, 33—48, 96—105, 107—110, 112—134, 136—240), Sakšu spoguļa lēņa tiesības (241—49), Sakšu spoguļa pirmās grāmatas 20, 22 un 24 nodaļu īpašs pārstrādājums ar pieņemto nosaukumu *Das Stück vom Mussteil* (Vbt. 28—32 nodaļās), un beidzot paša Vbt. autora papildinājumi (106, 111, 135 nodaļās), kuŗu avots — pēc Fr. G. Bunges uzskatiem vēl 1831. g. — varētu būt bijis Livonijas ieradumu tiesības. Tā tad Vbt. sastāvā jāizšķir divas galvenās juridiskās masas: Sbt. un Sakšu spogulis. Ja 1827. g. Fr. G. Bunge domāja, ka Vbt. autors katrā ziņā esot „tieši smēlis”¹⁵³ no Sakšu spoguļa, tad jau 1831. g. viņš šaubās, vai Sakšu spogulis patiesi esot bijis Vbt. tiešais avots¹⁵⁴. 1849. g. viņš noteikti uzsver, ka Vbt. autors tieši izlietojis nevis Sakšu spoguli, bet tikai tā pārstrādājumu Livonijas apstākļiem¹⁵⁵, tā saukto Livonijas tie-

¹⁵⁰ Fr. G. v. Bunge, *Beiträge*, 25 Piez. 75.

¹⁵¹ *Turpat*, 27.

¹⁵² Fr. G. v. Bunge, *Über den Sachsenspiegel*, 8—10; *Beiträge*, 20—22; *Einleitung*, 114—117.

¹⁵³ Fr. G. v. Bunge, *Über den Sachsenspiegel*, 120—21.

¹⁵⁴ Bunge, *Beiträge zur Kunde*, 20 un 35.

¹⁵⁵ Bunge, *Einleitung in die Rechtsgeschichte*, 115.

Sbt.	Vbt.	Pbt.	Sbt.	Vbt.	Pbt.
1 }	1	I.1	39 }		
2 }			40 }	71 }	
3	2	I.2	41 }		
4	3	I.3	42 }		I.50
5	4	I.6 § 1	43 }	72 }	
			44 }		
6 }	5	I.7 § 1	45	75 }	
7 }					
8	6	I.7 § 2	46	74 }	
9	7	I.6 § 2	47	75 }	I.31 § 1—5
			48	76 }	
10	8	I.8	49 }		
11	9	I.9 § 1	50 }	77	I.31 § 4
12	10	I.4	51	78	I.20 § 3
13	49 }		52 § 1	79	III.5
14 § 1—4	50 }	I.5	52 § 2	80	III.5
14 § 5 }		I.26 § 3	53	81 }	
15 }	51	I.12 § 1	54	82 }	III.9
16 }	52	I.12 § 2	55	83 }	
17 }	53	I. 9 § 1	56	84 }	III.4
18 }		I.10 § 1	57	85 }	
19	54	I. 9 § 2	58	86	III.5
20	55 }	I.11	59	87 }	III.4
21	56 }		60	88 }	
22		I.17	61	89	
23	(57)	I.10 § 2	62	90	
			63	91	
24	58	I.18 § 2	64	92 }	II.36
25	59	I.14	65 § 1	93 }	
26	60	I.18 § 3	65 § 2 }	94 }	II.57
27	61	I.18 § 1	66 }		
28			67	95 }	
29 }	62 }	I.20 § 1—2			
30 § 1 }					
30 § 2 }	63 }				
31	64 }				
32 }	65 }	I.29			
33 }					
34 }	66 }				
35 }					
36	67 }	I.19			
37	68 }				
38 § 1	69				
38 § 2	70 }				

sību spoguļi (der livländische Rechtsspiegel), kuŗa pareizais un pilnīgais pirmveids neesot uzglabājies, bet viegli rekonstruējams¹⁵⁶ pēc VSt. pirmās trīs grāmatās iestrādātā, stipri sakropļotā teksta un citiem avotiem. Šādu Livonijas spoguļa rekonstrukciju trīs grāmatās lejasvācu valodā Bunge publicēja 1879. g.¹⁵⁷ un nosauca to „Der Spiegel Land- und Lehnrechts“. Lai gan nevaru visur pilnīgi piekrist Bunes domām Livonijas spoguļa lietā, tomēr še nav īstā vieta tās kritizēt, jo no abām Vbt. juridiskām masām šai sakarībā tuvāk apskatāmas tikai Sbt, pie kam 71. lp. iespiestā konkordances tabula nevien pārlabo parasto Bunes schemu, bet dod arī vispārēju ainu par Sbt. nodaļu novietojumu Vbt. un Pbt. korpūsā.

Redzam, ka Vbt. autors (sk. konkordances tabulā otro un piekto sleju) sāk savu kompilāciju ar Sbt., bet jau 11. nodaļā pāriet uz Sakšu resp. Livonijas spoguļi; pēc tam 28.—32. nodaļā iestarpina das Stück vom Mussteil, 33.—48. nodaļā turpina Spoguļi, sākot ar 49. nodaļu atgriežas pie Sbt., ko nobeidz 95. nodaļā, un pēc tam līdz galam seko Spoguļim. „Par spīti šai gabalainībai Vbt. ir pilnīgi inkorporējušās kā Sbt. tā Livonijas spoguļi, pie kam atsevišķi ņemot ir palikusi negrozīta abu avotu nodaļu kārtība.“¹⁵⁸ No šī pareizā novērojuma Fr. G. Bunge netaisīja nekādus tālākus slēdzienus, kā arī vispār pameta novārtā jautājumu par Vbt. kompilatora darba paņēmieniem un principiem avotu — Sbt. un Livonijas spoguļa — izlietošanā. Tikai savas zinātniskās darbības sākumā (1827. g.) Bunge deva šādu vispārēju Vbt. izcelšanās raksturojumu: „No katra avota Vbt. autors paņēma tikai to, kas viņam šķita svarīgs un Livonijā lietojams, atlaižot nost nesvarīgo un nepiemērojamo... Viņš uzskatīja Sbt., kā vietējās (einheimisches) tiesības, par galveno avotu,

¹⁵⁶ Turpat. 107.

¹⁵⁷ Altlivlands Rechtsbücher, 95—158.

¹⁵⁸ Bunge Altlivlands Rechtsbücher, 4.

kāpēc tās nevien pilnīgi uzņēma savā kompilacijā, bet ar tām arī iesāka. Ievietojis kompilacijā (1—10 nod.) Sbt. (1.—12. nod.) lēntiesiskos noteikumus, viņš noliek sev priekšā Sakšu spoguļi un nākošās Vbt. nodaļās izmanto to u. t. t.¹⁵⁹ Tas viss ir pareizi, bet tomēr daudz par maz. Piem., var taču jautāt, kāpēc Vbt. autors, respektēdams Sbt. nodaļu kārtību, nenorakstīja šo tiesību grāmatu vienā laidā, bet to dažās vietās pārtrauca, iestarpinādams cita avota tekstu. Tā kā Vbt. pirmais avots (Sbt.) satur galveno kārt lēņa tiesības, bet otrais — (Livonijas spoguļis) gandrīz tikai zemes tiesības, tad, dogmatiski spriežot, nebij loģiska pamata samistrot abus avotus, jo tos it labi varēja pievienot vienu otrām galā kā divas patstāvīgas tiesību grāmatas, kuŗas saista tikai kopējs iesējums. Šādu Livonijas spoguļa un Sbt. mechanisku apvienojumu redzam VSt. I., II., III. un V. grāmatā (K. fon Ramma 1641. g. kodekā¹⁶⁰); turpretim Joh. Vites 1643. g. kodekā VEt. tiesībām¹⁶¹ tūlī seko Livonijas spoguļis¹⁶², resp. VSt. I., II. un III. grāmata. Šie piemēri rāda, ka vēl 17. g. s. kombinēto tiesību grāmatu avoti rokrakstu kodekos varēja būt saistīti tīri ārēji bez jebkādas iekšējas vienības un pārstrādājuma. Vbt. gadu simteņiem (1422.—1864. g.) ilgais likuma spēks pa daļai izskaidrojams taisni ar to, ka tās nevis mechaniski apvienoja jau spēkā esošos kodekus, bet gan tos iestrādāja vienu otrā, ar ko Vbt. tik izdevīgi atšķīras, piem., no VSt. Tāpēc augšējais jautājums jāformulē citādi: nevis, kāpēc Vbt. autors, Sbt. eksemplaram nepievienoja galā Livonijas spoguļa eksemplaru, bet gan kāpēc kompilators savai kompilacijai izvēlējās tādu nodaļu kārtību, kāda tagad pazīstama, bet ne citu? Kāpēc Sbt.

¹⁵⁹ Fr. G. v. Bunge, Über den Sachsenspiegel, 124.

¹⁶⁰ Joh. Ph. G. Ewers, Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Land-Rechte, 99—159.

¹⁶¹ Tās nosauktas par „Ethnische Rechte, wie die zur Zeit der Königen geübet.“

¹⁶² Tās nosaukts par „Rechte der Teutschen und Undeutschen in der Wieke und im Stiffte Oesell“.

juridiskā masā taisni tajā (piem., pēc Vbt. 10-ās nodaļas) un ne citā vietā sāka ieplūst Livonijas spoguļa masa?

Bez šaubām, tās ir ļoti grūti risināmas problēmas, bet ir pēdējais laiks, ja arī ne tās galīgi izšķirt, tad vismaz kā nākas uzstādīt, ko, diemžēl, Bunge nav darījis. Viņš savos daudzajos darbos nekad nav pietiekoši skaidri atšķīris Vbt. pirmrakstu no tā norakstiem un šī kodeka autoru no vēlākiem pārrakstītājiem resp. pārstrādātājiem. Šī svarīgā iemesla dēļ nevaru piekrist Bunges bargam spriedumam par Vbt. autoru: „Kompilatora nemākulība (Gedankenlosigkeit) un neizveicība parādās arī vielas sadalījumā pa 249 nodaļām, kas bez tālākiem nodalījumiem seko cita citai. Izdarot šo sadalījumu, tika saņemti atsevišķi, savā starpā saistīti teikumi, un ārpus šīs saistības — pašas par sevi — pilnīgi nesaprotamas teikumu daļas novietotas nākamā nodaļā (piem., 37. un 38., 105. un 106., 126. un 127.)... Gadās arī pretēji piemēri, proti: nesaderīgi teikumi apvienoti vienā nodaļā (piem., 124.). Visos šais trūkumos — ciktāl tie sastopami abos Vbt. pazīstamos tekstos — vismaz pa lielākai daļai vainojams pats darba autors...”¹⁶³ Fr. G. Bungem ir taisnība, ka Vbt. galvenie trūkumi izskaidrojami ar vielas nemākulīgo sadalījumu pa nodaļām, bet nav neviena pierādījuma, ka 1422. g. Limbažu mantagā pieņemtais Vbt. teksts būtu jau toreiz bijis sadalīts nodaļās, un tāpēc šai nemākulībā vairāk vai mazāk būtu vainojams Vbt. autors. Pavisam otrādi: ticama ir hipotēze, ka Vbt. pirmteksts bij uzrakstīts vienā laidā ar nedaudzām gadījuma atkāpēm katrā lapā; turpretim tīri ārējo un stipri kļūdaino vielas grupējumu pa numurētām vai nenumurētām nodaļām izdarījuši Vbt. vēlākie pārrakstītāji resp. pārstrādātāji. Tiesa, nav zināms neviens Vbt. 15. g. s. rokraksts, un vispār šī kodeka norakstu ģenealoģija vēl ir tik neskaidra, ka grūti — un bieži pat neiespējami — atšķirt Vbt. autora oriģinālu no vēlākiem kropļojumiem, tulkojumiem un pārstrādājumiem. Tomēr šis praktiskās grūtības nevar kavēt vismaz teorijā censties noskaidrot Vbt. izcelšanās dažādos posmus, jo katram kodekam ir sava

¹⁶³ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 27—28.

vēsture. Tās pētišanai noder: pirmkārt, Livonijas palaiogrāfijā pamatotie analogijas slēdzieni un, otrkārt, tiešas vai netiešas liecības par Vbt. teksta vēstures dažādiem posmiem pēc uzglabātos norakstos sastopamām pēdām.

Analogijas slēdzieniem izlietosim VEt. Vīnes kodeku no 15. g. s. vidus¹⁶⁴. Tur teikumi seko cits citam vienā laidā, pie kam pirmā lapā, kas aptver VEt. vēlāko rokrakstu 6 nodaļas, ir tikai 2 atkāpes, kas pēc manām domām galveno kārt izskaidrojamas ar manuskripta pārrakstītāja kaligrafiskām tieksmēm: uzrakstījis vairākas rindas vienā laidā, viņš piepēši teikuma sākumā pameta atkāpi, lai tur daļi iezīmētu kādu inicialu. Visā Vīnes kodekā ir tikai nedaudzi „nodaļu” virsraksti, ko, acīm redzot, vēlāk ierakstījis kodeka pārrakstītājs vai lietotājs (piem., tiesnesis), lai atvieglotu orientēšanos sablīvētā tekstā, kādiem nolūkiem viņš izmantoja manuskriptā atstātās baltās vietas teikumu beigās pirms nākošās atkāpes. Tā radās gadījuma virsraksti starp atkāpēm, kas kodeka tekstu sadalīja nodaļās nevis no juridiskās sistematikas viedokļa, bet vienīgi tīri grafiski pēc kaligrafa mākslas prasībām. Ja vēlāk kāds juridiski maz izglītots pārrakstītājs šīs kaligrafa atkāpes lika par pamatu teksta sistematiskam iedalījumam nodaļās, tad neizbēgami radās kļūdas. Šie palaiografiskie minējumi attiecībā uz VEt. Vīnes kodeku¹⁶⁵ bij vajadzīgi analogijas slēdzieniem par Vbt. nodaļu (kapitulu) izcelšanos. Lieta tā, ka arī Vbt. vietām uzglabājušas īpašus „nodaļu” virsrakstus, piem.: Par krienu (Van der Morgengaue, Cap. 16), Par bruņnieka kara apbruņojumu (Van Ridderheerweyde, 21), Par aizbildņiem (Van den Vormundern, 49) u. c. Šiem virsrakstiem ir tāds pats gadījuma raksturs kā VEt. Vīnes kodekā, un es tos uzskatu par čaulas atliekām uz izšķilta cāļa spārniem, t. i. mechaniski norakstītiem no kāda senāka Vbt. manuskripta, kuŗa teksts vēl nebij sadalīts nodaļās šī vārda juridiskā nozīmē, un kur šādi virsraksti tāpat infor-

¹⁶⁴ Spriežu pēc 1924. g. noņemtās fotokopijas no oriģināla, kas glabājas Vācu ordeņa centrālā archīvā Vīnē.

¹⁶⁵ Sal. arī Fr. G. Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 15.

mēja par kodeka tiesību materijas novietojumu, kā tagad zinātniskās grāmatās nodaļu virsraksti palīdz uzmeklēt vajadzīgo vietu jau pazīstamā darbā. Turpretim Vbt. jaunākos pārstrādājumos (1537. g. izdevumā un Drēzdenes kodekā), kas ir jau sadalīti numurētās vai nenumurētās nodaļās, šie gadījuma virsraksti vairs tikai liecina par kādu Vbt. senāku tekstu, kas laikam gan stāvēja daudz tuvāk 1422. g. Limbažu mantaga pirmtekstam nekā 16. g. s. noraksti.

Bet nevien pēc analogijas ar VEt. var spriest, ka Vbt. nodaļu iedalījums un vietām arī to kārtība resp. institutu secība ir vēlākas darbības produkts: to pašu netieši pierāda Vbt. Drēzdenes kodeks. Tiesa, visumā šī kodeka atsevišķās nenumurētās atkāpes (Absätze) atbilst Vbt. iespīestā izdevuma numurētām nodaļām. Tomēr Drēzdenes kodekam ir arī savas īpatnības, proti: 22-ai nodaļai tieši seko 26-ā, turpretim 23, 24. un 25-ā nodaļa iestarpināta starp 15. un 16-o nodaļu.¹⁶⁶ Kā jau minēts, līdz šim pazīstami tikai divi patstāvīgi Vbt. teksti, pie kam abi pieder 16. g. s. Tomēr arī uz šī trūcīgā materiāla pamata var konstatēt svarīgo faktu, ka Vbt. nodaļu kārtība nebija vienāda visos norakstu kodekos, bet bija sastopama vismaz divos variantos, kas savukārt liecina par vēlākiem pārstrādājumiem.

Ka Vbt. 1537. g. izdevuma teksts tiešām liecina par svešas rokas izdarītiem pārstrādājumiem, pie šī slēdziena tiku intuitīvā ceļā, iedziļinoties šai, pēc Bunes darbiem sastādītā, Vbt. avotu schemā, kas gan nav pareiza, bet noder tālākiem pētījumiem:

Vbt. nodaļas	Avoti
1—10	Sbt.
11—20	Livonijas spogulis
21	Sbt.
22	Livonijas spogulis
23	Sbt.
24	Livonijas spogulis
25	Sbt.

¹⁶⁶ Fr. G. Bunge, Beiträge zur Kunde, 73.

Vbt. nodaļas

26—27

28—32

33—48

49—95

96 u. t. t.

Avoti

Livonijas spogulis

Das Stück vom Mussteil

Livonijas spogulis

Sbt.

Livonijas spogulis.

No schemas vērojama stingra simetrija abu galveno juridisko masu izlietošanā, izveidojot Vbt. korpusu. Šo simetriju izjauc vienīgi 28—32 nodaļa ar pieņemto kopnosaukumu Das Stück vom Mussteil, kas aptver dažus īpatnējus atraītnes mantojuma tiesību institutus, kuŗi tādā veidā Livonijā nekad nav bijuši spēkā, kāpēc ari minētās nodaļas uzskatāmas pār tiesisku svešķermeni. Šī svešķermeņa atrašanās vieta Vbt. korpusā ir ļoti aizdomīga. Es gribu šo tezi vēl vairāk precizēt: svešķermeni ievadījis Vbt. nevis pats kodeka autors, bet vai nu kāds no vēlākiem pārstrādātājiem, vai ari pergamenta lapas ar 28—32 nodaļas tekstu nejauši iejauktas šai statutu grāmatā (piem., grāmatu sējēja neuzmanības dēļ), pie kam pēdējā gadījumā nepareizi iešūtās lapas var būt vai nu no tās pašas grāmatas citas vietas (piem., beigām) vai ari pavisam no cita kodeka. Ja statutu grāmatas turpmākie pārrakstītāji nepamanīja šo kļūdu lapu paginacijā, tad izcēlās jauns kodeks, kas labākā gadījumā atšķīrās no vecā tikai ar samistrotu nodaļu vai pantu kārtību, bet sliktākā — ar pārrakstītāja neveikliem vai pārprastiem labojumiem, lai saskaņotu sintaksisko pāreju starp nepareizi nokopēto vai iešūto lapu beigu un sākumu teikumiem.

Lai gan tas attiecībā uz Vbt. ir tikai minējums, tomēr to atbalsta vairākas svarīgas netiešas liecības. Pirmkārt, no Vācijas iekļīdušais Das Stück vom Mussteil bij svešķermenis ari klasiskām vācu tiesību grāmatām, kāpēc rokrakstu kodekos šos pantus parasti piekabināja grāmatas (piem., Goslaras pilsētas tiesību rokraksta) beigās pielikuma veidā.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Bunge, Altlivlands Rechtsbücher, 13.

Protams, vēlāk kāds pārrakstītājs var šādu pielikumu sākt uzskatīt par tiesību grāmatas organisku un dabisku sastāvdaļu, kas, piem., notika ar VEt. pielikumu vārdā Die Artikel vom Lehngut und Lehnrecht, kurš VEt. Vīnes kodekā jau nepārtraukti seko pašas tiesību grāmatas tekstam. Nākošais solis bij šādu bijušo pielikumu iestrādāt arī juridiski, pārceļot to no grāmatas beigām uz kādu dogmatiski ārēji pieskaņotu vietu tiesību grāmatas vidū, kas Vācijā dažos rokrakstu kodekos noticis ar Das Stück vom Mussteil. Otrkārt, ka šis svešķermenis arī Vbt. nav jau pašā sākumā atradies tai vietā, kur to tagad sastopam (starp 27. un 33. nod.), to pierāda kāda Bunes pamanita „rēta“ Vbt. juridiskos audos. Proti, persona, kas Vbt. manuskriptā iestarpināja Das Stück vom Mussteil, rīkojās tik nemākulīgi, ka sabojāja Vbt. tekstu, kas toreiz vēl nebija sadalīts numurētās un grafiski viegli atšķiramās nodaļās; tāpēc lietas nepratējs ne katrreiz varēja pilnīgi droši atšķirt, vai kāda klauzula ir iepriekšējā teikuma beigas vai nākošā sākums. Vbt. šī nodevīgā klauzula ir vārdi „bez kunga atļaujas“ (ane des heren vorlöf), kas pareizā tekstā — VSt. (I, Cap. 5, 3) un Livonijas spogulī (Art. 25) — attiecas uz vasaļa tiesībām¹⁶⁹ atsaavināt savu lēņa muižu, bet ko Stück vom Mussteil iestarpinātais nepareizi attiecinājis uz atraitnes kriena tiesībām. Tā kā svešķermeņa nodaļas (28—32) bij iestarpinātas nepareizi, tad sekas bij tās, ka šī klauzula no 33. nodaļas sākuma tika mehāniski atvirzīta uz 27. nodaļas beigām. Kas šai lietā vainojams, apzinīgs kodeka pārstrādātājs vai neapzinīgs grāmatu sējējs, kas sajauca iesiešanai nodotā manuskripta vaļējās lapas, neņemot izšķirt, lai gan personīgi man pirmā varbūtība šķiet ticamāka tāpēc, ka Das Stück vom Mussteil iestarpināts tūlī aiz „mutācijas joslas“ (Vbt. 21—26), kur institutu secība nebija stabila un kur jau bija traktēti tie paši institūti, ko citā formulējumā atkārtoti Vbt. svešķermenis. Treškārt, ka šis juridiskais nedarbs nav pierakstāms Vbt. autoram par ļaunu, to pierāda tas, ka Das Stück vom Mussteil nav sastopams viņa izlietotos avotos —

¹⁶⁹ Bunge, turpat, 102—103.

Livonijas spoguļi un Sbt. Ja turpretim līdz ar Fr. G. Bungi pieņem,¹⁷⁰ ka Vbt. autors būtu izlietojis vēl kādu trešo avotu, aizgūdamas no tā Das Stück vom Mussteil, kas nav pierādāms, tad taču viņš šo svešķermeni būtu tā iestrādājis, lai no šīs operācijas netiktu sakropļoti Vbt. organisma blakus audi (27. un 33. nodaļa). Bez tam pats Bunge sākumā atzina¹⁷¹ Vbt. autora prasmi apzinīgi rīkoties ar izlietotiem avotiem un tieksmi kompilēt vienīgi vai nu spēkā esošās vai vismaz Livonijas apstākļiem piemērojamas tiesības, kas nekādā ziņā nav sakāms par Das Stück vom Mussteil, ko Vbt. autors nevarēja nezināt.

Rezimējot augšā teikto, jānāk pie slēdziena, ka runājot par Vbt. trūkumiem nedrīkst tos 'en bloc' pierakstīt Vbt. autoram, bet gan katrā atsevišķā gadījumā jājautā, vai tiešām tā vai cita kļūda varēja atrasties tai Vbt. pirmrakstā, ko pieņēma 1422. g. Limbažu mantags. Attiecībā uz Vbt. pamattrūkumiem, kas cēlušies no vielas nemākulīga sadalījuma pa nodaļām, man vēlreiz jāuzsver, ka šai nemākulībā nav vainojams autors, jo viņa kompilācijas oriģinālā nekādā ziņā nevarēja būt tāds nodaļu iedalījums un skaits, kādu to redzam Vbt. 1537. g. izdevumā, bet gan pirmraksts būs bijis tikai grafiski iekārtots gadījuma atkāpēs, kurās nedrīkst uzskatīt par vēlāko kodeku nodaļām vai pantiem.

No tā savukārt puslīdz droši varam slēgt, ka arī Vbt. avoti toreiz vēl nebij sadalīti tādās nodaļās, kādās tos sastopam vēlākos norakstos. Par Sbt. to varu noteikti apgalvot, pamatojoties uz Stokholmas lejasvācu tekstu no 16. g. s. vidus.¹⁷²

¹⁷⁰ Bunge, Über den Sachsenspiegel, 124.

¹⁷¹ Turpat, 124.

¹⁷² Spriežu pēc 1926. g. Zviedrijas valsts arhīvā izdarītās fotokopijas. Katrā lapā ir 1—3 atkāpes, starp kurām atstāta plata starpa, kur ierakstīt lielos inīcialus atkāpes sākumā. Teksta malā ir skaitļi (1—52), bet to ir mazāk nekā atkāpju; mazāk arī nekā nodaļu Brandisa tekstā (67). Tāpēc mūsu izdevumā Sbt. teksta iedalījumam 67 nodaļās par pamatu ņemts nevis Stokholmas, bet Brandisa teksts. Ka Stokholmas teksta atkāpes un Brandisa teksta nodaļas ir pavisam dažādi dalījumi, to rāda salīdzinājums: 50.-ai atkāpei atbilst 57., 58. un 59. nodaļa; 51.-ai atkāpei — 60. nod.; 52. atkāpei — 61.—67. nodaļa. Pēdējo numurēto atkāpi, kas aptver vairākas nenumurētas atkāpes un visas septiņas ciema tiesību nodaļas, varam iedalījuma ziņā raksturot vēl tuvāk, at-

Ja no konkordances tabulas (71 lp.) redzam, ka samērā bieži 2, pat 3 Sbt. Brandisa teksta nodaļām atbilst tikai viena Vbt. nodaļa¹⁷³, tad tas it nebūt neliecina, ka Vbt. autors ar nolūku būtu apvienojis vairākas sava avota (Sbt.) nodaļas, jo taču Vbt. atrodam arī pilnīgi pretējus piemērus¹⁷⁴, kur viena Sbt. Brandisa teksta nodaļa šķiet sadalīta starp 2 Vbt. nodaļām. Šie retrospektīvie slēdzieni būtu pareizi tikai tad, ja izdotos pierādīt, ka kāds Vbt. pārstrādātājs, iedalīdams šo statutu grāmatu nodaļās, ir turējis sev priekšā uz galda Sbt. Brandisa tekstu. Tas nav pierādāms, ne arī ticams. Ja arī 1849 g., pirms Sbt. Stokholmas teksta atrašanas, Bunge vēl domāja¹⁷⁵, ka Vbt. autors savu pirmo avotu (Sbt.) būšot smēlis no Brandisa recenzijas, to drusku modificējot un tuvinot VEt., tad jau 1879. g. viņš šo nepamatoto hipotēzi vairs nemaz nepiemin. Pēc manām domām augšā minētās nesaskaņas Sbt. Brandisa teksta un Vbt. 1537. g. izdevuma nodaļu iedalījumā un apmēros izskaidrojamas ar to, ka kāda Sbt. vecāka (tagad nozaudēta) teksta kaligrafiskās atkāpes dažādi autori, vairāk vai mazāk neatkarīgi viens no otra, pārstrādāja par nodaļām šī vārda juridiskā nozīmē.

Atliek apskatīt, ko varam secināt attiecībā uz Sbt kā Vbt. avotu no mūsu otrās; jau plašāk pamatotās tezes ka Das Stück vom Mussteil nav bijis Vbt. pirmtekstā, bet tur iestarpināts vēlāk. Vispirms jau to, ka Vbt. autoru nevar vainot tais juridiskās pretrunās, kas radās pēc minētā svešķermeņa iestrādāšanas Vbt. korpusā.¹⁷⁶ Tāpat es nevaru piekrist Bungem, itkā šī iestarpinājuma sekas bijušas tās, ka Vbt. esot

zīmējot nenumurētās atkāpes ar burtiem, proti: 52-a atkāpei atbilst Brandisa teksta 61., 62. un 63. nod.; 52-b atkāpei — 64. un 65. § 1. nod.; 52-c atkāpei — 65. § 2. un 66. nod.; 52-d atkāpei — 67. nod. Sal. Bunge, *Altivlands Rechtsbücher*, S. 36, Piez. 76.

¹⁷³ Piem., Sbt. 39., 40. un 41. nod. ietverta Vbt. 71-ā nodaļā.

¹⁷⁴ Piem., Sbt. 38-ā nod. ietverta Vbt. 69. un 70-ā nodaļā.

¹⁷⁵ Bunge, *Einleitung in die Rechtsgeschichte*, 114.

¹⁷⁶ Piem., Vbt. 21. nodaļas noteikumi par kara apbruņojumu (*Heergewäte*), kas pārņemti no Livonijas spoguļa, nosaka pavisam ko citu nekā no Stück vom Mussteil vēlāk izveidotā Vbt. 28. nodaļa.

divreiz iestrādātas divas Sbt. nodaļas: 19-ā kā Vbt. 27. un 54. nodaļa, 23-ā kā Vbt. 23. un 57. nodaļa.¹⁷⁷ Pirmkārt, Vbt. 27. un 54. nodaļu nevar uzskatīt par vienu, divkārti uzņemtu tekstu; šo nodaļu noteikumi par atraītnes nedēļnieces mantojuma tiesībām ir gan līdzīgi, bet ne vienādi: pirmo reiz tie ņemti no zemes tiesībām (27), otrreiz no lēņa tiesībām (54). Katrai nodaļai ir arī savs avots: Vbt. 27. nodaļai tas ir Livonijas spogulis (I. 24), bet 54. nodaļai — Sbt. (19. nod.). Otrkārt, ja arī formāli ņemot tiešām Sbt. 23. nodaļu redzam divreiz uzņemtu Vbt., tad taču šai parādībai nav nekāda jaužama sakara ar Das Stück vom Mussteil. Bez tam pēc būtības Vbt. it nebūt nav tieši divreiz uzņemta viena un tā pati Sbt. nodaļa. Lieta tā, ka lai gan Livonijas spoguļa galvenais avots bij Sakšu spogulis, tomēr dažas nodaļas (piem., I. 17; 19) Livonijas spogulis ir vārdiski aizguvis no VEt. vai Sbt. (22.—23. nod.);¹⁷⁸ citiem vārdiem, abos Vbt. avotos ir dažas pilnīgi vienādas nodaļas, kuras kompilatora neuzmanības dēļ varēja divreiz iekļūt Vbt. kompilācijā, lai gan katrreiz pa savu ceļu.¹⁷⁹ Proti šādā kārtā: sastādot Vbt. otro posmu (11.—48. nod.), autors turēja sev priekšā un norakstīja Livonijas spoguļa pirmo grāmatu, kuras 17. un 19. nodaļa savā laikā bij aizgūta no VEt. vai Sbt.; tāpēc Vbt. kompilēšanas trešā posmā (49.—95. nod.), kad autors norakstīja Sbt. manuskriptu, no pēdējā vajadzēja izstripot resp. izlaist tās divas blakus nodaļas (Sbt. 22.—23), kas jau bij uzņemtas kompilācijā, lai gan ne tieši no Sbt., bet ar Livonijas spoguļa starpniecību kā Vbt. 21. un 23. nodaļa. Patiesi, attiecībā uz Sbt. 22. nodaļu kompilators to pamanīja un šo nodaļu izlaida; tāpēc arī Vbt. 21. nodaļas avots ir nevis Sbt. (22), bet Livonijas spogulis (17). Turpretim par Sbt. 23. nodaļas likteni neesam pilnīgā skaidrībā: Vbt. 1537. g. izdevumā šo nodaļu sastopam divreiz (kā 23. un 57. nodaļu), bet Vbt. Drēzdenes kodekā un Pbt. (I. 10 § 2) tikai vienreiz.

¹⁷⁷ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 27.

¹⁷⁸ Bunge, *Einleitung in die Rechtsgeschichte*, 109 Piez. 0.

¹⁷⁹ Atsevišķi sīki noteikumi kā nodaļu daļas atkārtojas arī citur: piem., par desmito tiesu Vbt. 56. § 3. un 231. § 3. Tāpat Sbt. Brandisa tekstā 22. § 3. un 25. § 3. par kaŗa apbruņojumu.

No Vbt. kompilēšanas tehnikas viedokļa Sbt. 23. nodaļa ir uzņemta pareizi tikai pirmo reizi kā Vbt. 23. nodaļa, pie kam tas noticis nevis tieši no Sbt., bet gan ar Livonijas spoguļa (19. nod.) starpniecību. Vai šīs nodaļas teksts iekļuvis Vbt. otrreiz kā 57. nodaļa tāpēc, ka Vbt. autors aizmirs trešā kompilēšanas posmā no Sbt. manuskripta līdz ar 22-o nodaļu izstripot arī 23-o; vai, varbūt, kāds vēlāka laikmeta pārrakstītājs, salīdzinādams Vbt. ar Sbt., ierakstīja no jauna savā manuskriptā itkā trūkstošo Sbt. 23. nodaļu, no kā radās pilnīgi liekā Vbt. 57. nodaļa — šos jautājumus pagaidām nav iespējams izšķirt. Pietiek konstatēt, ka blakus kļūdainam Vbt. 1537. g. eksemplaram ir bijuši apgrozībā arī pareizi teksti bez divkārti uzņemtās Sbt. 23. nodaļas. Un ja no stingri dogmatiska viedokļa Bungem ir taisnība, ka Vbt. ir pilnīgi uzņēmušas Sbt. kā savu avotu, tad no Vbt. teksta vēstures un kompilēšanas tehnikas viedokļa jāsaka, ka Vbt. tieši no Sbt. pārņēmušas nevis 67., bet tikai 65. nodaļas, izlaižot 22. un 23. nodaļu. Līdz ar to kļūst skaidrs, ka Bunges prezumētā Vbt. avotu schema (sk. 76. lp.) neatbilst Vbt. teksta vēsturei un tāpēc jāpārlabo šādi:

Vbt. nodaļas	Avoti
1—10	Sbt. (1—12)
11—27, 33—48	Livonijas spogulis
49—95	Sbt. (13—21, 24—67)
96—249	Livonijas spogulis
28—32	Das Stück vom Mussteil

Bunges schema sava raibuma dēļ man vienmēr likās samākslota un no Vbt. kodificēšanas tehnikas viedokļa nesaprotama. Sevišķi neticama likās šīs shēmas šaurā „mutācijas josla“ starp 21. un 26. nodaļu, kur Vbt. autors katrā otrā nodaļā it kā maina savus avotus, likdams Sbt. un Livonijas spoguļa juridiskām masām pastāvīgi ieplūst vienai otrā, no kā tās tiek pilnīgi „pulverizētas“. Turpretim mana schema visu Vbt. kodifikācijas darbu padara daudz vienkāršāku un dabiskāku: Vbt. autors iesāk ar Sbt. (Vbt. 1—10), tad pāriet uz Livonijas spoguļi (Vbt. 11—48), 49. nodaļā atgriežas pie Sbt. un noraksta

Valdmāra un Ērika	Senākās	Vidējās	Pārstrādātās	Vīkas un Sāmsalās
8 § 1 ... unde wil ein sin gut vorkopen edder vorsetten...	10 § 1 ... unde wil ein sin gut vorkopen edder utsetten...	8 § 1 ... unde wil ein syn gudt vorköpen edder vorsetten...	I. 8 § 1 ... und wollen ihrer etzliche das Gut ver- kaufen, verlassens oder versetzen...	V. 4 § 6 ... und wollen ihr etzliche ihr Guth verkauffen, verlas- sen oder versetzen...
17 De vormunder mach... nicht vorspreken, noch vorsumen.	14 § 1 Ein vormunder mach... nicht vorspreken ed- der versumen.	49 § 4 Ein vormunder en mach... vorspreken, noch vorsumen.	I. 5 § 4 Ein Vormund soll... nicht versäumen oder verspre- chen.	V. 3 § 4 Ein Vormunder soll... nicht vorseumen, noch vorsepre- chen.
18 § 1 De vormunder mach nen gut vorkopen, noch vorschich- ten, noch utsetten...	14 § 2 Item ein vormunder mach nen gut vorko- pen, noch vor- schichten, noch utsetten...	50 § 1 Ein vormunder mach kein gudt vorköpen, noch vorschich- ten, noch vorsetten...	I. 5 § 5 Ein Vormund mag kein Gut verkaufen oder versetzen...	V. 3 § 5 Ein Vormunder kan kein Guth verkauf- fen oder versetzen...
26 § 1 ... de oldeste schall delen, unde heft ses weken dach.	20 § 1 ... de oldeste schal delen, unde he heft sös weken dach.	55 § 1 ... de öldeste schal delen unde hefft sös weken dach.	I. 11 § 1 ... der älteste soll theilen und das Gut legen, und hat 6 Wochen Zeit.	V. 6 § 1 ... der Elteste soll theilen, und soll das Gut legen, und hat sechs Wo- chen Zeit.
27 § 3 Tins unde tegeden in dorperen is nein varende have.	21 § 3 Tins und tegeden in den dorpen is ne- ne varende have.	56 § 3 Tynse unde tegeden in den dörpen ys nene varende have.	I. 11 § 6 Zins und Zehenden ist keine fahrende Haabe.	V. 6 § 6 Zinss und Zehenden ist keine fahrende Haabe.
12 § 1 .. de vrowe sittet in eres mannes gude al- le ere dage...	11 § 1 ... de vrouwe besit in eres mannes gude ere dage...	9 § 1 ... de frouwe besit- tet eres mannes gudt ere dage...	I. 9 § 1 ... die Frau besitzet ihres Mannes Gut jahr und Tag...	V. 5 § 1 ... die Frau besitzet ihres Mannes Guth ihre Tage, das ist Jahr und Tag...

šo manuskriptu līdz beigām, strīpojot lieko 22. un 23. nodaļu, un sākot ar 96. nodaļu līdz beigām seko Livonijas spogulim.

Tā kā Pbt. tiešais avots bij Vbt., bet ne to avoti, tad Sbt. var uzskatīt vienīgi par Pbt. netiešo avotu. Nezināmu iemeslu dēļ Pbt. izlaistas vairākas Vbt. nodaļas — starp citu arī Vbt. 89., 90. un 91. nodaļa, kurām atbilst Sbt. 61., 62. un 63. nodaļa par ciema tiesībām. Bez tam, stingri ņemot, Pbt. trūkst arī to abu Sbt. nodaļu (22—23), kas pareizā Vbt. tekstā tiek atvietotas ar Livonijas spoguļa 17. un 19. nodaļu. Bet Pbt. autoram ir bijis cits Vbt. rokraksts nekā tas, ko 1537. g. iespieda grāmatā; tomēr arī šai rokrakstā jau bijis iestarpināts *Das Stück vom Mussteil*, ko Pbt. autors nekritiski pārņēmis savā kompilācijā. No tā varam slēgt, ka arī Sbt. juridiskā masa Pbt. ir netieši pārņemta drusku citādā redakcijā nekā Vbt. 1537. g. izdevumā, kas jāņem vērā, apspriežot jautājumu par Sbt. recenzijām. Kā no 83. lp. iespiestās tabulas redzam, Sbt. tekstā grozījumi — salīdzinot ar VEt., Sbt. Stokholmas recenziju un Vbt. 1537. g. redakciju — ir Pbt. un VSt. (sal. 4. un 5. sleju) kopēji kā papildinājumos, tā strīpojumos.

6. Sbt. recenzijas.

Vispirms kļuva pazīstams tas Sbt. teksts augšvācu tulkojumā, ko Igaunijas bruņniecības sekretars Morics Brandiss deva savas *chronikas* pielikumā (ap 1600. g.). Šo Sbt. tekstu J. Chr. Švarcs 1794. g. lika par pamatu Livonijas bruņnieku un zemes tiesību vēstures esejai. Tikai 1819. g. Tērbatas prof. Joh. F. G. Everss atrada Vikas un Sāmsalas lēņa tiesību rokrakstu¹, kas sadalītas 5 grāmatās, pie kam piektā satur kādu saīsinātu Sbt. redakciju augšvācu tulkojumā. Sbt. Brandisa redakciju iespieda Dr. K. J. A. Paukers 1842.² un 1845.³ g.

¹ J. Ph. G. Ewers, *Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Land-Rechte*, 99—139. Dorpat 1821.

² *Monumenta Livoniae Antiquae*, III, 146—188.

³ *Die Quellen der Ritter-, Lehn- und Land-Rechte Ehst- und Livlands*, I. 98—202.

Pamatodamies uz šiem tekstiem, 1849. g. Fr. G. Bunge lika priekšā⁴ katru no tikko minētiem Sbt. rokrakstiem uzskatīt par atsevišķu recenziju, pie kam viņš formulēja šādas tezes: 1. Sbt. Sāmsalas recenzija ir VEt. pārstrādājums Sāmsalas bīskapijas vajadzībām, izdarīts 1315.—22. g.; 2. Sbt. Brandisa recenzija ir otrs, paplašināts un jaunāks pārstrādājums, kas pilnīgi sevī uzņēmis Sbt. Sāmsalas recenziju, papildināams to ar citiem avotiem.

1860. g. Tērbatas prof. K. Širrens Zviedrijas valsts arhivā Stokholmā atrada vēl trešo Sbt. rokrakstu lejasvācu valodā no 16. g. s. vidus ar nosaukumu *Dat ridderrecht von olders im stift Dorpt gebruecklich* (Bruņnieku tiesības, kas no seniem laikiem spēkā Tērbatas bīskapijā); tā ir Uksenšernas kodeka daļa (*Codex Dorpatensis Oxenstierna*), un pēc Bunges izdevuma⁵ pārspiesta šī darba sākumā. Sakarā ar šo atradumu Bunge 1879. g. jau runā⁶ par trim Sbt. recenzijām: vecāko jeb Sāmsalas, vidējo jeb Tērbatas bīskapijas (Stokholmas rokraksts) un jaunāko jeb Brandisa recenziju. Šādā veidā Bunges mācību par Sbt. trim recenzijām pārņēma prof. O. Šmits savā tiesību vēstures kursā.⁷ Tomēr Sbt. iztirzājuma beigās pats Bunge bij spiests atzīties⁸, ka „saturā un formā trešā recenzija pavisam maz atšķiras no otrās... kāpēc — stingri ņemot — uzrādīto atšķirību nepietiek (dürften kaum genügen), lai trešo recenziju uzskatītu par patstāvīgu darbu, bet gan būtu pareizāk abus šos tekstus apzīmēt tikai par viena teksta divām saimēm“. Tā tad jārunā nevis par trim, bet tikai divām Sbt. recenzijām. Tiešām, salīdzinot Brandisa tekstu⁹ ar Sbt. Stok-

⁴ Bunge, *Einleitung in die Rechtsgeschichte*, 105.

⁵ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 71—94.

⁶ Turpat, 5 un 9.

⁷ O. Schmidt, *Rechtsgeschichte Liv-, Est- und Curlands*, § 13. Dorpat 1894.

⁸ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 17—18.

⁹ Tas petitsalikumā iespiests zem attiecīgām Stokholmas teksta nodaļām un atzīmēts ar burtu B atsevišķi vai kopā ar citiem burtiem: piem., BDM, kas nozīmē, ka Sbt. Stokholmas teksta grozījumi ir kopēji Brandisam (B), Vbt. 1557 g. izdevumam (M) un Vbt. Drēzdenes kodekam (D).

holmas recenziju, redzam, ka pirmais galveno kārt papildina otro tai ziņā, ka dažās nodaļās (10, 15, 21, 29) īpašas klauzulas veidā ierobežo¹⁰ vasaļu tiesības brīvi rīkoties ar lēņa muižu, piešķirot bīskapam šais gadījumos pirkpirkuma vai konsensa tiesības. No Brandisa teksta grozījumiem pēc satura zīmīgi vēl ir šādi: 1. nodaļā šis teksts prasa nevien bīskapa ievēlēšanu, bet arī apstiprināšanu un 3. nodaļā, līdzīgi Vbt., izmet no Sbt. Stokholmas teksta to teikuma daļu, kas leģis un karēlus expressis verbis pieskaita pie pagāniem. No 8. un 9. nodaļas papildinājumiem redzam, ka izšķirot civiltiesiskus strīdus starp bīskapu un viņa vasaļiem, Brandisa teksts, pretēji Stokholmas tekstam, par galveno pierādījumu uzskata nevis liecinieku liecības, bet dokumentus. Šīm Brandisa teksta īpatnībām ir gan svarīga nozīme jautājumā par Sbt. likuma spēku vietā un laikā, ko plašāk apskatīsim turpmāk, bet visumā šo īpatnību ir tik maz, ka Brandisa tekstu nevar saukt par patstāvīgu Sbt. recenziju.

Kas attiecas uz Sbt. Sāmsalas redakciju, ko Bunge izsludināja par Sbt. vecāko recenziju, tad pēc manām domām jautājums ir daudz sarežģītāks nekā to uzskata valdošā doktrīna. Lieta tā, ka šī redakcija uzglabājusies tikai augšvācu tulkojumā, kurā 17. g. s. rokraksts ir tik sakropļots, ka ar savām kļūdām, pārpratumiem, izlaidumiem un aplanībām var pāvedināt pētnieku uz pavisam greiziem slēdzieniem. Vispārīgos vilcienos šos Sāmsalas redakcijas trūkumus apzinājās arī Bunge: „Noteikumi ne vienmēr seko VEt. nodaļu kārtībā; pat gadās, ka atsevišķi VEt. teikumi ir izrauti no savām nodaļām un novietoti tur, kur tiem nav nekādas vai tikai neīsta nozīme.“¹¹ Viņš mēģinājis arī izskaidrot šīs parādības cēloņus ar šādu hipotēzi: „Attiecībā uz daudziem no šiem sakropļojumiem negribot rodas aizdomas, ka tagad pazīstamiem VSt. rokrakstiem par pamatu bijis teksts, ko pēc diktata rakstījis gan rakstītprātējs, bet citādi pilnīgi neizglītots un bez tam

¹⁰ Tas parasti izteikts vārdiem „mit des bishofs vollwort“ (ar bīskapa atļauju).

¹¹ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 16.

pakurls indivīds bez jebkādām juridiskām zināšanām.¹² Tā tad Sbt. Sāmsalas redakcijas galvenos trūkumus Bunge pamato ar pārrakstītāja neizglītību un vājo dzirdi. Pret šo hipotezi vispirms jau jāiebilst tas, ka pat Vācijā šai laikā „tikai izņēmuma gadījumā — un pie tam vienīgi lielās valsts un notaru kancelejās — var runāt par teksta rakstīšanu pēc diktata.”¹³ Bet galvenais iebildums ir tas, ka ar Bunges pielaidumu nevar izskaidrot, kāpēc Sbt. Sāmsalas redakcijā ir nevien sajaukta nodaļu kārtība, bet pat atsevišķi teikumi izrauti no loģiskās sakarības, kā arī vienas nodaļas beigas iestarpinātas kādas citas nodaļas vidū. Ja pielaižam diktātu, tad šais Sbt. Sāmsalas redakcijas pamattrūkumos vispār nevarētu vainot rakstītāju, bet gan diktētāju. Citiem vārdiem, Bunges hipoteze nevar izpildīt savu uzdevumu, un tāpēc tā jāatmet.

Pretēji Bunges es daudzos Sbt. Sāmsalas redakcijas trūkumus negribu izskaidrot ar vienu cēloni, ne arī vainot tikai vienu personu. Bez šaubām, šim tekstam ir ļoti gara vēsture, ko veidojuši dažādi faktori, kas darbojušies dažādos gadu simteņos. Ka starp teksta pārrakstītājiem bij personas, kas grūti lasīja sava parauga rokrakstu un vāji saprata lejasvācu valodu, ka juridisku tekstu pārrakstīja arī nejuristi — šīs tekstu vēsturē plaši pazīstamas nebūšanas vien jau pietiekoši izskaidro daudzu norakstu — arī Sbt. Sāmsalas redakcijas — trūkumus. Bet teksta kļūdas var celties arī tīri mechaniskā ceļā, ja paraugā tiek sajauktas lapas vai lapas puses un pārrakstītājs vai grāmatas sējējs to laikā nepamana. Par šo samērā reti sastopamo teksta pārmaiņu gadījumu runāju jau iepriekšējā nodaļā sakarā ar Das Stück vom Mussteil. Bet vēl drošāk to var apgalvot par Sbt. Sāmsalas redakciju, un šis fakts bez kādām samākslotām teorijām — par teksta diktēšanu un par rakstītāja kurlumu — ļauj pavisam vienkārši izskaidrot pārrunājamā teksta kardinalos trūkumus. Lai šo tezi pierā-

¹² Turpat, 10. Piezīme 14a.

¹³ Cl. Frh. v. Schwerin, Einführung in das Studium der germanischen Rechtsgeschichte, 89. Piez. 1.

dītu, ievietoju Sbt. Sāmsalas redakciju pēc J. F. G. Eversa izdevuma, atzīmējot malās, kādām Sbt. Stokholmas teksta nodaļām atbilst iespīestā (Sāmsalas) teksta daļas.

DAF FUNFFTE BUCH.¹⁴

Von Bischoff Hertingh des Stichtes Oesell und der Wick bestetigt.

Das erste Capittell.

1. Wen ein Bischoff gekoren und bestetigt wird, Schlosser oder des Landes gewaltig ist, und darein kombt, so ist ein iglich Man des Stichtes schuldig, sein Lehenguth zu entpfangen binnen Jahr und Tagk, ob es ihm war wisslich; wo nicht, und will sein Recht darzu thun, er bleibet ohn Schaden, so fern es ihm benimbt rechte oder ehehaffte Noth, das muss er bewehren mit Eiden, und bleibet des ohn Schaden.

2. **Den**, so dan kommen zu dem Bischoff, ihrem Herren, ihr Guth zu entpfangen, so ist ihnen der Bischoff das pflichtigk, ihr Guth zu vorlehnē mit Handt und Mund. Wen der Bischoff dem Manne das vorgelegt ist, so soll der Man hulden und schweren dem Bischoff und seinem Sticht und Kirchen trew und holt zu sein, als ein Man von Recht ist seinem Herren, dieweil er sein Man ist. Die Männer sein auch pflichtigk, binnen Landes Dienstes, und sein Land zu wehren, und ausserhalb Landes nicht.

3. **auch** dieweil das Christenthumb hier gelegen ist binnen der Heidenschafft der Reussen, Lettawen und Karelen, und die Mans das Sticht wehren sollen auf ihr selbst Kostungk. Werden sie gefangen, sie müssen sich selbstē lösen; vorliehren sie ihre Haabe, sie tragen den Schaden. Durch den so vorlehnet ihnen der Bischoff ihr Guth mit aller Freyheit, Tegenden und Zinsen, mit allem Gericht an Hals und Handt im Dorff, Feldt und Wasser und Holz, sofern eines Mannes Mark keret.

Das ander Capittell.

4. Wan ein Man seines Guthes von seinem Herren gesinnet ist zu entpfangen, so spricht er also: Gnediger Herr, ich gesin an Ewer Gnaden sodanes Guthes, meines veterlichen Erbe oder gekauften Hofes, als ich an mir gebracht habe, und bitt Ewer Gnaden zum ersten, andern und dritten Mahl, das zu vorlehnē. Das muss er mit Zeugen befestigen; weigert den der Bischoff, ihm das Guth zu vorlehnē, der Man hat sich bewahret in seinem Lehn, und behält sein Guth mit aller Nutzigkeit

¹⁴ Teksts ar nolūku pārspiests bez jebkādiem labojumiem. Ja Eversa tekstā atkāpes nebij, bet tās bij vajadzīgas, tad šis pārmaiņas apzīmēju ar treknu šriftu jaunās atkāpes priekšā.

11 § 1. **und** erbet das vorthin seinen Erben. (11 § 2.) Hat er auch keine Erben, so fellet es an den Bischoff.

12. Stirbet auch ein Man, der Erbe hat, Söhne oder Töchter, und seind dar Kinder mit zu ihren Jahren kommen, der erste Schwerdtmage soll Vormunder sein, ob er sey des Bischoffes Man. Ist dar kein Schwerdtmage, so ist der Bischoff Vormunder. Seind die Kinder auch gekommen zu ihren 13 Jahren, oder wen sie zwelfffjährlik und 6 Wochen, so sollen die Sohns ihr Guth empfangen und hulden dem Herren, und mögen zu Vormünder kehsen einen des Stichtes Man, wen sie wollen. Die Töchter derffen kein Guth empfangen, noch keine Manschafft thun, den sie haben am Guth und Erbe kein Recht mehr, den die Leibzucht.

Das dritte Capittell.

13. Wer Vormunder ist Frawen oder Kindern, er soll ihnen ihr Güther vorstehen und ihr Guth zu Nutz kehren und sollen ihrem Herren Nutz pflegen. Was er vorthut in ihren Werben, das nimbt er von dem Ihrigen. Kombt auch der Vormunder in Schaden ihrentwegen, den Schaden sollen sie tragen, dessen Vormunder [er] ist.

14 § 1—3. Ein Vormunder soll Frawen und Kinder vor Gericht nicht vorseumen, noch vorsprechen; sondern redet er vor Gericht von ihrentwegen, das sey ihr Schaden.

Ein Vormunder kan kein Guth vorkauffen oder vorsetzen, sonder Volbordt derjenigen, deren Vormunder er ist, ob sie zu ihren Jahren kommen sein: seindt sie aber über ihren Jahren kommen, so mögen sie es besprechen, und zwey geschworen Zeugen darbey nehmen, die das hören und sehen.

5. Welch Man ein Guth hat in seiner Wehre Jahr und Tagk, sonder Rechtes Beysprach, das sein Lehen ist, der ist neher, sein Lehen allein mit seinem Eide zu beschweren, und diess zu behalten, als ihn jemandt daraus bringen sollte.

Das vierte Capittell.

6. Seindt Brüder, zwey, drey oder mehr, die da sitzen im ungetheilten Guthe, und haben die sahmende Handt an ihrem Guthe, die erben von dem einen bis auf den andern, dieweil sie ungetheilet sein. Stirbet auch derjenige, der das Guth empfangen hat, der andere soll das Guth wieder empfangen binnen Jahr und Tagk, oder sie verseumen ihr Guth, sie mögen den beweisen echte und rechte Noth, als vorgeschrieben ist.

7 § 1. **Wen** aber die Brüder theilen, so ist die sahmende Handt aus.

8. **Vorsacket** der Herr die sahmende Handt, dass er die nicht gegeben habe, der Man seidt das näher zu behalten mit des Herren Briefen, oder mit zwei Zeugen, geschworen Mannes, **unbesprochen** ihres

Rechten bey Eiden, dass sie sehen und hören, dass die sahmende Handt ihm vorlehnet ist.

9. **Vorsacket** auch ein Herr seinem Lehenmann, dass er ihm nicht vorlehnet hat, noch seinem Vorvater, der Man ist näher zu bleiben, und behelt sein Lehen mit zween geschwornen Mannes, die es sehen, höreten und mit Eiden behalten, dass er das Guth empfangen hat.

10. Wo solch eine sahmende Handt ist, und wollen ihr ezliche ehr Guth vorkauffen, vorlassen oder vorsetzen, die sollen ein dem andern aufbieten, die die sahmende Handt mit daran haben, und sollen darzu haben zwey geschworne Mans, die das sehen, hören und bezeugen, ob er das Bedarff hat, dass er es ihm geboten habe. Will derjenige das haben, so ist er des Kauffes und Vorsetzung neher, wan jenige, und als Vielguths, also derjenige, der das Guth vordinget hat oder vorsetzen will. Wollen sie des Guths nicht, so magk er das Guth vorkauffen und vorsetzen, wem er will. Was also gekaufft ist, da ist die sahmende Handt mit gebrochen. Einer, der vorsetzet, bricht keine vor sahmende Handt, wenn man die Vorsetzungk lesen magk. Will derjenige vorsacken, dass ihm der Kauff oder Vorsetzung nicht geboten wird, so ist der Vorkauffer oder Vorsetzer des näher zu vollenkoment mit geschwornen Mannes mit Eiden, dass sie sehen und hören, dass es ihm gebothen sey, wen derjenige zu vorsacken.

Das fünffte Capittell.

11 § 1. Stirbet ein Man, der ein Weib hat und keine Kinder, die Fraw besitzet ihres Mannes Guth ihre Tage, das ist Jahr und Tagk.

18. **Wenn** sie aber umb sein, so gebe man ihr ihre Morgengabe an Gelde, als ihr gelobet war. Das Gelt magk sie kehren, wo sie will. Wird ihr aber das Guth davor vorsetzet, das ihr vorbenohmet war, das mag sie nicht mehr vorgeben, den so viel, als ihr Mitgabe war. Das mag sie geben, wem sie will; aber die Wiedergabe, das ist die Morgengabe, magk sie keinem geben nach ihrem Todt; das erbet wieder an des Mannes Erben. Ist da kein Erbe zu, so stirbet es an den Herren.

19. **Hat** aber eine Fraw ein Kindt, das sie bezeugen kann selbdritte, dass es die 4 Wende beschrien hat, so ist alle Morgengabe todt, und besitzet ihres Mannes Guth ein Theil ihre Tage, zahlet seine Schult, fordert seine Schult, und dienet ihrem Herren von dem Guthe.

Das sechste Capittell.

20. Wo zwey Brüder sein, die theilen wollen, der Elteste soll theilen, und soll das Guth legen, und hat 6 Wochen Zeit; der Junge soll kehren 6 Wochen; der Elteste hat die Herweide. Seindt aber die Kinder drey, vier oder mehr, so theilen sie, wie sie gleichest mögen, und losen; was unter ihnen Gott giebt, das ist sein Theil.

21. Die Mutter gehet zur gleicher Theilung mit den Kindern, und erbet das wieder an die Kinder, und zahlet die Schult gleich den Kindern. Was fahrendt Habe ist, höret der Mutter. Zinss und Zehenden ist keine fahrende Habe, und was erdtfest und nagelfest ist.

22. **Ritter**-Herweide ist das das beste Pferd mit dem Satell, sein Reitpferdt mit dem Satell, und alles, was man darauff pflaget zu führen, und alle Waffen, die der Ritter zu seinem Leibe führet. Knechtes-Herweide ist das beste Pferd mit dem Satell, zwee Knechts-Pferde, und alle Waffen, die er pflagete zu seinem Leibe zu führen. Ist da keine Herweide, man darff keine machen.

23. Stirbet eine Fraw, die einen Man hat und keine Kinder, die Mutter böret ihr Eigenthumb, und was sie vor Kleinode von Haus hat gebracht, ausgenommen was sie vor die Seele hat gegeben.

24. Stirbet ein Man oder Frawen erblos, die Lehenguth erben und haben vom Herren, das Guth felst an den Herren, und er soll ihre Schult zahlen, dieweil das Guth reichet, das an ihn gefallen ist.

25. Des erblosen Hergeweide böret das neheste Schwert; ist dar kein Schwertmage, so nimbt es der Herr.

26. Die Fraw, die keine Erbe hat, darff kein Guth vorkauffen oder vorsetzen ohn des Herren Volborth, es sey, dass er beweisen möge rechte Schult.

14 § 5. Vormunderschafft mag man aufgeben und aufsagen, wen er will.

15. Seindt Brüder, zwey, drey oder mehr, die Schwesters haben, will der Bruder theilen, so bemannen sie die Schwesters, oder sie gehen zu gleicher Theilung mit den Brüdern; aber ihr Guth erbet wieder auf die Brüder.

16. Stirbet ein Man, der getheilet ist von seinen Brüdern, der Weib und Kinder hat, dieweile sie sich nicht vorändert, und ungetheilet ist von ihren Kindern, so magk sie woll thun Vormunder bleiben, ob sie will, und vorstahn ihr Guth und Kinder, und schaffen Dienst ihrem Herren von ihrem Guthe.

Das siebende Capittel.

17. Wird einer Frawen Morgengabe in den Brautstuhl an Geldt und Guthe gegeben, dar vorbenömet, das sie bezeugen kann selbdritt, geschworen und unbesprochen ihres Rechten auf ihren Heiligen, die dar sehen und hören, was er gegeben ist, das ist sie neher zu behalten, den ihr jenigk Man abzusagen oder abzuwinnend. Stirbet ein Man darnach sunder Erbe, sie soll sitzen in ihres Mannes Guth nach seinem Todt Jahr and Tagk, und helffen sein Schult zahlen und pflegen nach Lehenrecht.

28. Der Vater erbet an die Söhne und der Sohn wieder an den Vater, das ihm der Vater gelassen hat; den der Vater magk seinem Sohn lassen, was er will.

29. Theilet die Mutter von dem Sohne, oder die Schwester von dem Bruder, die Mutter erbet wieder an den Sohn nach ihrem Todte; so thut auch die Schwester an den Bruder; aber der Sohn nicht an die Mutter, noch der Bruder an die Schwester, seind sie getheilet.

30. Aber der Vater erbet auf die Tochter, der Bruder auf die Schwester, ehe ihr Guth bemannet sey und ungetheilet.

Verändert sich ein Man mit einem Weibe, die letzte hat gleich Recht, als die erste; die letzten Kinder auch gleich den ersten.

Das achte Capittell.

31. Welch Stichtes-Man sein Guth verkauffen will, der soll es erst seinem Herren aufbieten zu drei Zeiten, und nehmen darbei zwei Geschworne, die ihm das helffen zeugen bey Eiden, ob ihm der Herr des vorsacken wuld, dass er es ihm nicht hette aufgeboten. Will der Herr den des Guths nicht kauffen, so vorkaufft ers, wem er will. Derjenige, der es kaufft, dem soll es der Herr vorlehen, und der soll thun, als der erste zuvor. Will auch der Herr das Guth kauffen, so ist er vor dasselbe Geld der negeste darzu, da es ein ander vor kaufft, oder bedinget hat. Will das der Bischoff nicht trawen, so muss der Man das wahr machen mit Eiden, dass er es so theuer vordinget hat.

34. Ein Man, der Erben hat, der magk sein Guth nicht vorkauffen, als ihm sein Vater geerbt hat, oder vorsetzen ohn seiner Erben Volbordt, er magk dan beweisen echte Noth, Armuth, Beschatzung und Gefengk-nus.

35. Aber die Erben mögen sich des woll vorseumen, widersprechen sie das nicht innerhalb Jahr und Tagk; wen sie aber seindt zu ihren Jahren kommen, widersprechen sie es den, so bleiben sie bey ihrem Erbe, und geben den Schuldeners ihr Gelt, das ihr Vater hat aufgenommen.

36. Was Güther ein Man kaufft oder vordienet, oder erworben hat, das magk er vorkauffen, oder vorsetzen sonder seiner Erben Volbordt.

37. Wer Guth vorsetzet oder vorkaufft, der soll des Guthes warten sonder jennigerley Ansprache Jahr und Tagk, es sey den vorwahret, das ein Man beweisen möge.

38. Welch Man des Stichtes sein Guth vorlehnet mit sodahnem Recht, als er es hat von dem Stichte, seine Mannes haben gleich Recht.

Stirbet ein Lehenherr sonder rechte Erben, die Manschafft erbet auf den Bischoff, und nicht auf das Weib, noch auf die Tochter, Schwester oder Mutter.

Das neunte Capittell.

39. Will der Bischoff beklagen seinen Man umb Lehenguth, und ist der Man zur Antwort, er gewinnet 6 Wochen Tagk; vorklaget er einen umb andere Sache, so muss er alzuhandt antworten,

40. so lege man seine Tage 14 Tage und aber 14 Tage, ob er in dem Stichte wohnhaftig sey, und bede ihm die Tage in sein Haus mit Wahrzeichen; wohnet er aber aus dem Stichte, so lege man einem 6 Wochen und aber 6 Wochen, und bede ihm die Tage in sein Haus. Kompt er den nicht, so bricht er drey Wetten 60 Fl., er bewaise den echte und rechte Noth, dass er nicht kommen konnte, und schwere das auf die Heiligen.

41. Ist er auch unsicher seines Leibes vor seinem Herren oder Feindt, der Herr soll ihm zufreien Sicherheit vor ihm und seinem Feindt, die in dem Stichte wohnhaftig sein, vor zu kommend und wieder wo er will.

42. Will auch ein Man nicht vorkommen, und freuentlich besitzen, und keines Rechten pflegen, so magk ihn der Bischoff sein Guth besessen, und zwingen ihn zu Recht so lange, bis dass'er Rechts pflege. Aber er soll dar nicht aus nehmen; nimmt er des etwas aus binnen der Besserungk, so thut er Raub, das mag man fordern als ein Recht.

Wann aber ein Man vorkumpt, und sich zu Rechte beuth, so hat er sein Guth gefreyet.

43. Spricht ein Man deme seine Tag nicht geleyet sein, als man von Recht sollt, so ist der Richter, oder der das Recht sitzet, oder der Bischoff, des neger zu fällen kommen, mit seinen wahren Worten...

44. Spricht auch ein Man, ihm sey kein Wahrzeichen gekommen, und thut er das schweren auf dem Heiligen, er darff keine Wedwe mehr ausgeben, den als er vorseumet hat.

45. Gleicher Weis vorklaget ein Stichtes-Man den andern, und ist er zur Antwort, er muss alsbaldt antworten. Ist er nicht zur Stette, so lege man ihm seine Tage, und zwingt ihn zu Rechte, wie oben geschrieben stehet.

Das zehende Capittell.

46. Wettet ein Man vor Gericht, das soll er bezahlen bey scheidender Sonne; thut er das nicht, so steigt die Wette drey Tage, des ersten Tages zwey Pfundt, des andern Tages drey Pfundt, des dritten Tages vier Pfundt, und nicht hoher; so leget ihm der Richter seine Tage vierzehen Nacht und aber vierzehen Nacht; berichtet er den das nicht, so pfandet der Richter uth seinem Hoffe, Guthe oder wo er des Seines ichts findet.

47. Wer ein Urtheil findet, das unrecht ist, das ist ein Pfundt; wer ein recht Urtheil schuldet, das ist zwey Pfundt.

48. Setzet der Herr einen Richter zu richten in seine Stette, gleich

als wen er da selbs were und sesse, was da geendigt oder gericht wird, das der Richter vollkommen will, mit seinen wahren Worten, mit zwey geschworne Mans auf dem Heiligen, dar magk niemandt widersprechen.

49. Was Klage vor Gericht kombt, die magk man nicht vergleychen ohn des Richters Volborth; was aber vor Gericht nicht geklaget wird, das darff man nicht richten, als vor gesaget ist.

Lai Sbt. Sāmsalas redakcijas attiecības pret Sbt. Stokholmas tekstu būtu pilnīgi skaidras un uzskatāmas, iespiežu Sāmsalas teksta nodaļu kārtību tabulas veidā:

1)	I lp.	18	VII lp.	34	X lp.
2)		19		35	
3)	II lp.	20		36	
4)		21		37	
11 § 1—2	V lp.	22	VIII lp.	38	XI lp.
12		23		39	
13		24		40	
14 § 1—3		25		41	
5	III lp.	26	VI lp.	42	XII lp.
6		14 § 5		43	
7 § 1		15		44	
8		16		45	
9		17		46	XIII (?)
10	IV lp.	28	IX lp.	47	
11 § 1)		29		48	
		30		49	
		31			

Nodaļu grafika nepārprotami liecina, ka Sāmsalas teksts, salīdzinot ar Stokholmas recenziju, ir sajaukts. Visgaišāk tas redzams no 14. nodaļas (par aizbildņiem), kuŗas pirmā puse (§ 1—3) palikusi turpat, kur tā ir VEt. (17—18 § 1—2) un Sbt. Stokholmas tekstā (pēc 13. nodaļas), bet otrā puse (14 § 5) at-
rauta teikuma veidā iestarpināta tūliņ aiz Stokholmas teksta 26. nodaļas. Šis iespraudums¹⁵ nestāv nekādā sakarā ar iepriekšējās (26) nodaļas juridisko domu gaitu¹⁶, kāpēc pat pavirši lasot Sbt. Sāmsalas tekstu, rodas neatvairāms iespaids, ka 14. nodaļas beigās starp 26. un 15. nodaļu iekļuvušas tīri mehaniskā ceļā, sajaucot manuskripta lapas.

¹⁵ „No aizbildnības var atteikties, kad tik grib“.

¹⁶ „Sieva, kam nav neviena mantinieka, nevar muižu ne pārdot, ne iekļāt“.

Lai gan nezinām, cik rindu bij sajauktā parauga lapaspusē,¹⁷ tomēr nevar būt šaubu, ka nodaļas 11. § 1—2—14. § 1—3, kā arī 14. § 5—17 un 28—31 bij novietotas uz trim dažādām lapām: piektās, sestās un devītās, kas J. Eversa izdevumā aptver 29, 21 un 26 rindas, bet mūsu pārspiedumā 24, 19 un 21 rindu. Ja sestai lapaspusei ir samērā mazāk rindu nekā piektai un deviņtai, tad tas izskaidrojams ar to, ka iejauktā sestā lapa sākās nevis ar Sbt. 14 § 5. nodaļu, bet gan ar 14. § 4., jo 14. § 1.—3. nodaļa palika iepriekšējās, piektās, lapas beigās. Bet tā kā 14. nodaļas 4. panta redakciju¹⁸ nekādi nevarēja pieskaņot jaunai 26. nodaļai, tad nākošais pārrakstītājs 14. § 4. tekstu vienkārši izlaida no kodeka, kāpēc šai lapaspusē rindu skaits samazinājās par 3—4. Vispār varam teikt, ka tai Sbt. Sāmsalas redakcijā, kuŗas manuskriptā tika sajauktas lapas, caurmērā bij lapaspusē tikdaudz teksta, ka tas mūsu pārspiedumā aizņem 18—24 rindas, bet Eversa izdevumā 21—29. Uz šī pamata varam teoretiski aprēķināt Sbt. Sāmsalas manuskripta lapaspušu varbūtējo skaitu: to bij 12 vai 13. Tāpat ar lielāku vai mazāku varbūtību varam noteikt, kādas nodaļas atradās katrā lapaspusē; piem., trešā lapaspusē bij 5.—9. nodaļa, ceturtā no 10. līdz 11. § 1., piektā no 11. § 1.—2. līdz 14. § 1.—3., sestā no 14. § 5. līdz 17. nodaļai u. t. t.¹⁹

Protams, ka tagad ir ļoti grūti pateikt, kādā ceļā tika sajauktas Sbt. Sāmsalas manuskripta lapas. Ja tas bij rakstīts tikai uz pergamenta vienas puses, tad nav grūti saprast, ka „vainīgo“ piekto un sesto lapu iejaukt nevietā varēja pat grāmatu sējējs. Ja, turpretim, kodeks bij rakstīts uz loksnes abām pusēm, tad minētās lapaspuses kodekā varēja atrasties vai nu uz vienas lapas (kā priekšpuse un mugurpuse), vai uz divām (kā iepriekšējās lapas mugurpuse un nākošās la-

¹⁷ Piem., Vbt. Stokholmas rokrakstā ir 25—34 rindas, bet Vbt. Karaļauču rokrakstā 20—24 rindas lapaspusē.

¹⁸ „Ja turpretim viņi nokavē to atsaukt gada un dienas laikā...”

¹⁹ Šādā kārtā aprēķinātas manuskripta lapaspuses atzīmētas ar romiešu cipariem 94. lp. iespīestā nodaļu tabulā.

pas priekšpuse). Pēdējais gadījums ir iespējams tikai tad, ja arī pati Sbt. Sāmsalas redakcija, būdama kāda cita kodeka (VSt.) turpinājums, sākās nevis pirmās lapas priekšpusē, bet gan mugurpusē. Abos pēdējos gadījumos piektās lapaspuses iejaukšanu starp otro un trešo, bet sestās iestrādāšanu starp astoto un devīto, nevar izskaidrot ar sējēja neuzmanību vien, bet jāpielaiž arī kāda pārrakstītāja apzinīgs nolūks izlabot pamanto kļūdu. Tikai ar apzinīgu labojumu, pēc manām domām, var izskaidrot, kāpēc, piem., sestās lapaspuses sākumā tika nostrīpots 14. nodaļas 4. pants. Ka lapu samistrošanā galvenokārt vainojams kāds mehānisks cēlonis, saistīts ar toreizējo grāmatu siešanas tehniku, tas izriet no tā, ka piektā lapaspuse tagad atrodas taisni divas lapaspuses uz priekšu, bet sestā — divas lapaspuses atpakaļ nekā bij viņu īstā vieta pirmtekstā. Ar to es gribu pasvītrot, ka pagaidām jāatstāj atklāts jautājums, kādā ceļā un kāpēc piektā un sestā lapaspuse iejaukta taisni tur, kur tās atrodas tagad, bet ne citur. Turpretim es uzskatu par pilnīgi pierādītu, ka minētās lapaspuses Sbt. Sāmsalas redakcijas pirmtekstā atradās nevis tagadējā vietā, atdalītas viena no otras ar 4 lapaspusēm, bet gan vai nu blakus, vai pat uz vienas lapas kā priekšpuse un mugurpuse.

Pārvietojot piekto un sesto lapaspusi īstā vietā — starp ceturto un septīto, dabūjam pārlabotu Sbt. Sāmsalas redakciju, ko, protams, a priori vēl nevar uzskatīt par pirmrakstu, bet kas bez šaubām stāv tam tuvāk nekā samistrotais Sbt. teksts J. Eversa izdevumā. Atliek aprakstīt, ar ko Sbt. Sāmsalas redakcija šai restaurētā veidā atšķiras no Sbt. Stokholmas teksta. Pirmkārt, Sāmsalas redakcijā no Sbt. septītās nodaļas, resp. VEt. sestās nodaļas četriem pantiem ir uzņemts tikai viens — pats pirmais, kurā ir runa par īsto likumisko koproku. Turpretim Sāmsalas tekstā neuzņemtie Sbt. septītās nodaļas nākošie (2., 3., 4.) panti satur noteikumus par fiktīviem koprokas lēņiem. Lai gan Sāmsalas avoti ir ļoti trūcīgi, tomēr A. Tranzē-Rozeneks domā, ka Sāmsalā bijuši pārsvarā senie vīra lēņi, bet Vikā — žēlastības lēņi. Kas attiecas uz koprokas lēņiem, tad 15. g. s. otrā pusē tādi laikam bijuši tikai

vienai dzimtai (īxkull), un tie paši atradušies Vikā.²⁰ Nav arī ziņu, ka Sāmsalas-Vīkas bīskapijā koproči būtu bijuši agrākos gadu simteņos. No tā daļai var secināt, ka Sbt. Sāmsalas redakcijā ar nolūku nav recipēti VEt. noteikumi (Art. 6. § 2) par fiktīviem koprokas lēņiem.

Otrkārt, pavisai salīdzinot Sbt. Stokholmas un Sāmsalas tekstu, šķiet, ka pēdējais ceturtās lapaspuses beigās atlaidis nost 11. nodaļas otro pantu.²¹ Bet iedziļinoties kodekā, atrodam nozudušo 11. § 2 otrās lapaspuses beigās, resp. piektās lapaspuses sākumā, kur 11. § 2 tik cieši pievienots ceturtās nodaļas beigām, ka Fr. G. Bunge šo mākslīgo piemetinājumu (11. § 2) uzskatīja par minētās nodaļas homogenu sastāvdaļu.²² Lai visā pilnībā būtu redzams teksta sakroplojums otrās lapaspuses beigās, nostatīsim blakus abu kodeku redakcijas:

Sbt. Stokholmas teksts.

Art. 4 § 2.

Weigert denn de bischop to unrechte, so sinne he aver ein jar wedderumme sin gut; so en mach he sik nit versumen...

Art. 11.

§ 1. Stervet ein man, de ein wif heft unde nene kinder, de vrowe besit in eres mannes gude ere dage [unde se gelt sine schult], unde se ervet dat gut an eres mannes erven.

§ 2. Heft he nene erven, so ervet de bischop.

Sbt. Sāmsalas redakcija.

II. lapaspuses (Cap. II) beigās un V. lpp. sākums:

4 § 2. Weigert den der Bischoff, ihm das Guth zu vorlehenen, der Man hat sich bewahret in seinem Lehn, [und behält sein Guth mit aller Nutzigkeit] 11 § 1 und erbet das vorthin seinen Erben. 11 § 2. **Hat er auch keine Erben, so fellt es an den Bischoff.**

IV. lapaspuses (Cap. V) beigās:

11 § 1. Stirbet ein Man, der ein Weib hat und keine Kinder, die Fraw besitzet ihres Mannes Guth ihre Tage (das ist Jahr und Tagk).

Salīdzinājums rāda, ka Sbt. 11. nodaļa, resp. VEt. 12. nodaļa Sāmsalas redakcijā ir pārrauta divās daļās, pie kam tei-

²⁰ A. v. Transehe-Roseneck, Zur Geschichte des Lehnswesens in Livland, I. 107.

²¹ Tas skan šādi: „Heft he nene erven, so ervet de bischop“.

²² Fr. G. v. Bunge, Altlivlands Rechtsbücher, 73. Piez. 10.

kums²³, kas atradās pārrāvuma vietā, tāpat kā 14. nodaļā 4. pants, tika izstrīpots. 11. nodaļas pirmā puse līdz pārrāvumam palika ceturtais lapaspuses beigās, pie kam, acīmredzot, tur radās nepilna rinda, kuŗas aizpildīšanai pārrakstītājs iesprauda vārdus: „das ist Jahr und Tag“, līdz ar to komentēdams pēdējās nepilnās rindas beigu vārdus („Ihre Tage“). Šī interpolācija Sbt., resp. VĒt. noteikumos par bezbērnu atraithes tiesībām uz likumisku mūŗa uzturu ir nepareiza, jo atraithes varēja izlietot ŗo tiesību nevis tikai 1 gadu un 6 nedēļas, bet gan līdz savai nāvei vai otrām laulībām.²⁴ Nepareizā interpretācija liecina, ka Sāmsalas redakcijas pārrakstītājs ir saļaucis Sbt. 11. un 17. nodaļas dažādos noteikumus par bezbērnu atraithi, pie kam 11. nodaļas termiņus identificējis ar 17. nodaļas termiņiem. Ŗai ziņā no visiem Livonijas kodekiem tikai Pbt. (I. 9.) seko Sbt. Sāmsalas redakcijai, kas lieku reizi apstiprina abu statutu grāmatu tekstu sakaribu. To paŗu liecina Sbt. 4. nodaļas 2. panta klūdainās beigas Sāmsalas redakcijā un Pbt. (I. 3), pie kam Sāmsalas tekstā nepareizais piemetinājums skan: „mit aller Nutzigkeit“, bet Pbt.: „mit aller Nutzung und Freiheit“. Pēc manām domām abas formulas ir aizgūtas no Sbt. 3. nodaļas 2. panta, lai izlabotu Sbt. 11. nodaļas 1. panta kvadrata iekavās ieliktos vārdus, kas Sāmsalas manuskriptā lapu samistrojuma dēļ atradās nevietā un tāpēc sajauca Sbt. 4. nodaļas 2. panta redakciju. Samistrojums bij tik liels, ka piektās lapaspuses iesākums ar 11. nodaļas pirmā panta beigām (tās retinātas) un visu otrā panta tekstu (tas iespiests trekni) tik cieŗi saplūda kopā ar otrās lapaspuses beigās novietoto 4. nodaļas otro pantu, ka pat Latvijas civillikumu tēvs Fr. G. Bunge nepamanīja tikko aizrādīto klūdu. Treŗkārt, kā jau minēts, Sbt. Sāmsalas redakcijā bij jāizstrīpo 14. nodaļas 4. pants, lai vismaz ārēji nogludinātu pāreju no astotās uz sesto lapaspusi. Ceturtkārt, Sāmsalas tekstā pilnīgi trūkst Sbt. 27., resp. VĒt. 33. nodaļas, kas prasa no vasaļa

²³ „Unde se gelt sine schult“.

²⁴ A. v. Transehe-Roseneck, Zur Geschichte des Lehnswesens in Livland, S. 67 u. 266.

tā saukto vīra spēku provi (Kraftprobe), ja viņš ir nodomājis nodot savu lēni kādam apakšlēņos (Afterlehn). Vai nodaļa izlaista ar nodomu, vai izkritusi sestās lapas iestarpinājuma dēļ, nav nosakāms.

Piektkārt, Sāmsalas redakcijā nav Sbt. Stokholmas teksta 32. un 33. nodaļas par lēņa vīras ķīlas un lēņa kunga pirmķīlas tiesībām, kas ir svarīgi tāpēc, ka šo nodaļu nav arī VEt., kas savukārt liecina, ka šai ziņā Sāmsalas redakcija stāv tuvāk VEt. nekā Stokholmas teksts, kur pēc Bunges domām²⁵ minētās nodaļas pārņemtas no vietējām ieradumu tiesībām. Tā kā 33. nodaļa nosaka, ka lēņa muižu bez kunga atļaujas var ieķīlāt tikai tās pašas bīskapijas lēņa vīriem, bet ne ārvalstniekiem, tad varbūt šī norma nebij spēkā ne Hārijā un Virijā, ne Sāmsalas-Vīkas bīskapijā. Ari no kādas 13. jūnija 1427. g. atzīmes redzam, ka Sāmsalas bīskapa vasalis Fārensbachs, laikam, bez viņa atļaujas bij ieķīlājis savu Vīkas muižu Vilandes komturam, tā tad Vācu ordenim.²⁶ Turpretim Rīgas virsbīskapijā stingri ievēroja šo noteikumu, kura spēkā esamību apstiprināja Limbažu mantāgs 1392. g.²⁷

Beidzot, Sāmsalas redakcijā pilnīgi trūkst Stokholmas teksta pēdējās 18 nodaļas, sākot ar 50-to. Kā to izskaidrot? — Protams, visvieglāk ir jautājumu atrisināt tā, kā to liek priekšā Bunge:²⁸ „Otrā recenzija (t. i. Stokholmas teksts) ir ievērojami paplašināta, no kā vien jau var secināt, ka tā ir izcēlusies vēlāk. Tā pilnīgi uzņēmusi vecāko recenziju (t. i. Sāmsalas redakciju) — katrā ziņā pēc korrektāka un pilnīgāka teksta nekā tas, kas tikko aprakstīts.“ Bet vieglākā atbilde ne vienmēr ir pareizākā. Lieta tā, ka tas „korrektākais un pilnīgākais“ teksts, par ko Bunge runā, nav nevienam zināms. Un ja minētais pētnieks otrā vietā saka,²⁹ ka „vēl dažu citu nodaļu iztrūkumu var izskaidrot ar mums pazīstamā vecākās recenzijas teksta trūci-

²⁵ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 17.

²⁶ UB., VII. 632, 637.

²⁷ UB., III. 1309. AR., I. 136.

²⁸ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 17.

²⁹ Turpat, 16.

gumu", tad stingri ņemot tā ir tikai hipoteze, bet ne tezes pierādījums. Ka Sbt. Sāmsalas redakcija ir ļoti kļūdaina, samistrotā un nepilnīga, to visi zina. Bet kāds bij šī kodeka „pilnīgāks” teksts, to mūsu autors noklusē. Toties viņš uzskata par pierādītu, ka Sbt. Stokholmas teksta nodaļas par soda (52—60) un ciema (61—67) tiesībām ir jaunāka laika papildinājumi, kurū nav bijis Sāmsalas redakcijā, resp. Sbt. vecākā recenzijā. Šī hipoteze būtu diezgan ticama, ja Sāmsalas redakcija būtu beigusies nevis ar 49. nodaļu (kā tagad), bet ar 51.-mo; tā kā Sbt. 52. nodaļā sākas pavisam jauns tiesību novads (kriminaltiesības), kam nebij lēntiesiska pamata, tad arī teoretiski spriežot var pieļaut, ka 52.—60. nodaļa varēja arī neatrasties Sbt. vecākā recenzijā, kas taču bij tikai lēntiesiska kodifikācija. Skatoties no dogmatiska viedokļa, šai bruņnieku tiesību grāmatā varēja arī nebūt 61.—67. nodaļa par ciema tiesībām, kas vairāk bij domātas zemniekiem nekā bruņniekiem. Toties nav ne mazākā loģiska vai juridiska pamata pieņemt, ka Sbt. vecākā recenzijā nebūtu bijusi 50. un 51. nodaļa, ko taču atrodam Sbt. avotā — VEt. 59. un 60. nodaļā. Ja šo divu nodaļu nav Sāmsalas redakcijas pēdējā lapā, kas bij arī VSt. kodeka pēdējā lapa, tad ievērojot vispār šī rokraksta lielos trūkumus, var apgalvot, ka Sbt. Sāmsalas teksta pēdējā lapa vai pat vairākas beigu lapas ir gājušas zudumā. Ja nu tā, tad nezinādami, kur īsti beidzās Sāmsalas redakcijas pirmteksts, *n e v a r a m* arī ar tādu drošību un palāvību, kā to dara Bunge, teikt, ka 52.—67. nodaļas nebij Sbt. vecākā recenzijā, resp. Sāmsalas redakcijā, un ka tās uzskatāmas par jaunākiem papildinājumiem.

7. Sbt. un VEt. attiecības.

Sbt. un VEt. vācu tekstu ģenētisko sakarību pierādīja J. Ch. Švarcs 1794. g. Viņš saka¹: „Pēc vairākiem veltīgiem mēģinājumiem es beidzot atradu īsto Sbt. avotu un taisni tur, kur to neviens nemeklēs, kas ļauj sevi vadīt mūsu vēstur-

¹ Schwartz, Versuch einer Geschichte der liefländischen Ritter- und Landrechte, 39—42.

niekiem. Patiesi, tas ir savādi, ka vairākums, kas šīs tiesības piemin, par tām runā tādā veidā, itkā viņu nodoms būtu noslēpt ceļu uz Sbt. avotu... Un tomēr tas ir pilnīgi skaidri, ka abas tiesības, Sbt. un VEt., gandrīz vārdiski pareizi atbilst viena otrai nodaļu jeb statutu lielākā daļā nevien materijas, bet arī nodaļu kārtības ziņā. Salīdzinot abas tiesības, atradīsim tikai, varbūt, trīs VEt. noteikumus (Sätze), kas nav uzņemti Sbt.: lai gan pēdējās ir plašākas un aptver likumus par citām materiām, tomēr vismaz $\frac{2}{3}$ Sbt. nodaļu saskan ar VEt. nodaļu saturu. Tikai pāris vietās abas tiesības atšķiras ar likumu sakārtojumu, un nedaudzas vietas bij vajadzīgs pārgrozīt, piemērojoties vietējībai. Piem., kur VEt. piemin karali vai Rēveles pilskungu, tur Sbt. runā par bīskapu... Un tāpēc, es ceru, neviens nešaubīsies, ka vienas no šīm tiesībām cēlušās no otrām, t. i. vai nu Livonijas bīskaps tās pieņēmis no Dānijas karaļa vai otrādi.“

Tiktāl ar Švarca domām ir vienis prātis visi pētnieki. Pat R. Šēlers (Schoeler), kas centās apgāzt valdošo mācību par Sbt. un VEt. attiecībām, atzīst, ka²: „starp Sbt. Stokholmas rokrakstu lejasvācu valodā un VEt. ir gandrīz vārdiska saskaņa līdzīga satura noteikumu lielākā daļā. Tas absolūti izslēdz pieņēmumu, ka Sbt. un VEt. varētu būt izstrādātas katras par sevi, piem., pēc vienas no šo tiesību grāmatu latīņu recenzijas. Turpretim nevar apšaubīt abu vācu tekstu sakarību. Bet kā lai šīs attiecības iedomājamies? Vai VEt. ir patiesi — kā tas līdz šim pieņemts — tas avots, no kā tieši vai netieši ir smeltas Sbt. un vai ir pietiekošs pamats tā domāt?“

Fr. G. Bunge, sekodams³ J. Ch. Švarcam, uzskatīja par pierādītu, ka VEt. ir pati pirmā Livonijas tiesību grāmata, no kā vēlāk izveidotas Sbt., bet ne otrādi. Ko tad šai lietā saka

² R. Schoeler, Über das Verhältniss des ältesten livländischen Ritterrechts zum Waldemar-Erich'schen Lehnrecht, 164. Zeitschrift für Rechtswissenschaft, hsg. von d. juristischen Facultät der Universität Dorpat, V. 1. Dorpat 1874.

³ v. Bunge, Einleitung in die liv-, esth- und curländische Rechtsgeschichte, 101. Piez. e. Altlivlands Rechtsbücher, 16.

šis vispār pieņemtās mācības nodibinātājs J. Ch. Švarcs? — „Vēl nav pierādīts, ka VEt. dotas agrāk nekā Sbt. Protams, jāatzīst, ka stingru pierādījumu šai ziņā nav. Bet tikpat maz to var pierādīt par Sbt.... Tā kā abām pusēm trūkst formālu pierādījumu, tad tikai atliek apspriest šo jautājumu pēc patīkamības pamatiem.”⁴ Tālāk Švarcs saka, ka pielaižot hipotēzi par VEt. izcelšanos no Sbt., jāpielaižot arī secinājums, ka dāņu karalis Eriks licis vārdiski norakstīt Sbt. „Vai to drīkst ar zināmu patīkamību domāt — es negribu teikt par karali vispār — par to karali (Eriku), kuŗa priekšteči (Valdemārs) paši šos likumus devuši? Bet ja pat mēs viņu iedomātos ar tik maz godkāribas, tik vienaldzīgu pret savu karaļa un likumdevēja suverenitāti, ka viņš to varētu darīt — kā lai izskaidro un pamato, kāpēc šai gadījumā Eriks nelika norakstīt visas 67 Sbt. nodaļas un kāpēc līdz ar to viņš nepatapināja no Sbt. dažu labu vajadzīgu un svētīgu soda, lēņa un civillikumu?”⁵ Ar nolūku pierādīt pretējo R. Šēlers pēc 80 g. (1874) cēla šādu iebildumu pret tikko minētām Švarca domām: „Nevaram saprast, kāpēc likumdevējs (Eriks VI) nevarētu būt licis savas likumdošanas pamatā svešas tiesības no Livonijas kaimiņvalsts. Vismaz pats VEt. priekšvārds... izceļ šo savu radniecību ar jau agrāk bijušām Livonijas tiesībām. Ka tās nebūtu bijušas uzrakstītas, par to priekšvārdā itnekas nav aizrādīts. Taisni otrādi: patīkamība, ka tās bij uzrakstītas, kļūst lielāka jau tāpēc vien, ka VEt. ir izlietojušas arī citas rakstītas tiesības, ko pierāda VEt. līdzīgums ar Hildesheimas un sakšu lēņa tiesībām. Vai tad tas taisni neatbilst viduslaiku parašai piešķirt tiesības, ja tās pašu zemē nav uzrakstītas, tādā kārtā, ka likumdevējs ieved savā zemē līdzīgas kaimiņa tiesības, lai nebūtu pašam tās teoretiski jākodificē?”⁶

Visā R. Šēlera argumentācijā pret Švarcu ir ļoti daudz

⁴ Schwartz, Versuch, 60.

⁵ Turpat, 65.

⁶ R. Schoeler, Über das Verhältniss des ältesten livländischen Ritterrechts, 170—71.

sofistikas, kāpēc arī Fr. G. Bunge nemaz neatrada par vajadzīgu nopietni kritizēt Šēlera teoriju par VEt. izcelšanos no Sbt. Savā pēdējā darbā⁷ Bunge šim jautājumam veltī tikai zemstriņas piezīmi: „Vai tiešām ir domājams, ka karalis Eriks, lai uzrakstītu tiesības, ar kurām karalis Valdemārs bij apžēlojis savus Igaunijas vasaļus, būtu licis — izņemot dažus papildinājumus un atlaidumus — vārdu pa vārdam norakstīt svešam novadam sacerētu privatu darbu? Patiesi, tas būtu leģislatīva akta brīnišķīgākais paraugs un sava veida pēc uniks! Viss (Šēlera) apgalvojums līdz ar argumentāciju izskaidrojams ar pilnīgu maldību attiecībā uz vācu viduslaiku tiesību izveidošanos un tiesību grāmatu dabu, kāpēc arī lietpratējam nav vajadzīgs šo apgalvojumu sīkāk atspēkot.“ Bet K. Šillings jau tai pašā 1879. g., neatkarīgi no Bunges, atspēkoja Šēlera argumentus nevien formas pēc, bet arī pēc būtības.

Savu teoriju Šēlers atbalstīja ar diviem lietas apstākļiem. „Pirmkārt, jau Bunge darīja uzmanīgu uz pārsteidzošo līdzīgumu starp VEt. un Hildesheimas dienastnieku tiesībām... Otrkārt, kā Sbt., tā VEt. atrodam vietas, kas ir arī sakšu lēņa tiesībās. Bet šo vietu skaits ir lielāks Sbt. nekā VEt.... Šo Sbt. ciešo sakarību ar Hildesheimas dienasta un sakšu lēņa tiesībām es neprotu citādi izskaidrot, kā tikai šādi: vispirms Sbt. aizguva saskanīgās vietas no radniecīgām tiesību grāmatām, bet VEt. — kad tās, ņemot Sbt. par pamatu, tika sastādītas — līdz ar citiem izlaidumiem neņēma vērā arī dažas no šīm saskanīgām vietām. Turpretim pieņēmums, ka VEt. papriekšu būtu aizguvušas patapinātās vietas no Hildesheimas dienasta un sakšu lēņa tiesībām, bet Sbt. autors būtu gandrīz vārdiski norakstījis VEt. un pēc tam no jauna izlietojis Hildesheimas un sakšu tiesības, ir pārāk komplicēts, lai būtu patīcams.“⁸ Pret to K. Šillings cēla šādu ierunu: „Šo argumentu ticamību nākas apstrīdēt. Ja Vbt. bez Sbt. no jauna izmantoja arī sakšu lēņa tiesības; ja arī Piltenes statuti bla-

⁷ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 2, Piez. 1.

⁸ R. Schoeler, turpat, 171—74.

kus Vbt. dažās, tur neatrodamās vietās izlietoja sakšu zemes tiesības, tad līdzīgas attiecības starp VEt. un Sbt. nevar dēvēt par neticamām. Bet šis, pats par sevi atļautais, pieņēmums nemaz nav vajadzīgs, jo VEt. vispār nav izlietojušas ne sakšu lēņa, ne Hildesheimas dienastnieku tiesības: visa šī sakarība ir iedomāta (der ganze Zusammenhang ist ein, auf nichtsbeweisende Anklänge, supponirter). Ar tik trūcīgu atbalstu es nevaru uzskatīt pat par apliecinātu, ka VEt. būtu izlietojušas sakšu lēņa un Hildesheimas dienastnieku tiesības.⁹ Tā tad prioritātes jautājumā K. Šillings aizstāv valdošo mācību, ka Sbt. ir izcēlušās no VEt., kas tāpēc ir arī viens no galveniem Sbt. avotiem. Bet K. Šillings iet vēl tālāk: viņš noliedz jebkādu formālu spēku Sbt., Vbt. un pārējām „atvasinātām” Livonijas tiesību grāmatām, kas pēc viņa domām vispār nav bijuši tiesību avoti, bet gan tikai 15. g. s. otrā pusē sastādīti privāti juridiski darbi; tie uzskatāmi par nemākulīgiem VEt. un citu avotu pārstrādājumiem, kas tēlo nevis sava laika Livonijas tiesības, bet jau novecojušos tiesisku kārtību, kas 13.—14. g. s. pa daļai bij spēkā Igaunijā, Hārijā un Virijā.¹⁰ Bet jautājumā par Livonijas „atvasināto” tiesību grāmatu formālo spēku valdošā doktrīna savukārt nevien pamatotī noraidīja¹¹ K. Šilinga kritiku, bet pa daļai atspēkoja¹² arī viņa pārējos iebildumus, kas bij vērsti pret šo tiesību avotu šķietamām pretrunām un iekšējiem trūkumiem. Citiem vārdiem, 1794. g. Švarca nodibinātai teorijai par Sbt. un VEt. ģenētiskām attiecībām izdevās nevien iekarot sev drošu stāvokli valdošā mācībā, bet arī to paturēt vairāk nekā simts gadu laikā, pilnīgi atvairot visus uzbrukumus prioritātes jautājumā, un ar pretuzbrukumiem vai sīkām koncesijām vājināt kritikas spēku frontālos argumentācijas gājienu pret atsevišķiem doktrīnas „fortiem”.

⁹ C. Schilling, Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen des Walde-
mar- Erich'schen Rechts, 39—42 (1879).

¹⁰ Turpat, 35—39, 44, 47.

¹¹ H. v. Bruiningk, Zur Geschichte des URR., Zeitschrift für Rechts-
wissenschaft, VII. 3, S. 230.

¹² Prof. Dr. O. Schmidt, Abwehr der neuesten Angriffe gegen die
livländischen Rechtsbücher, Turpat, X. 1., S. 1—19 (1889).

Protams, ka doktrina nevarēja apmierināties ar vispārējo formulu par Sbt. izcelšanos no VEt. Tai bij jāatbild arī uz diviem jautājumiem: kad un kā VEt. tika pārstrādātas par Sbt.? Doktrinas domas šai lietā 1894. g. izteica prof. O. Šmits savā mācības grāmatā šādiem vārdiem¹³: „Ļoti drīz pēc VEt. uzrakstīšanas (1315. g.) uzsāka tās pārstrādāt Livonijas apstākļiem piemērotā veidā. Pēc tā laika parašas darbu veica tā, ka lielāko tiesu vārdiski sekoja VEt. un izdarīja tikai tādus grozījumus, kas izrieta no satversmes īpatnībām un vietas apstākļiem, pie kam tai pašā laikā pievienoja klāt vairāk vai mazāk jaunus, ar vietējām ieradumu tiesībām pamatotus noteikumus. Tādā kārtā izcēlās tiesību grāmata, ko sauc par Sbt.“ Redzam, ka prof. O. Šmits tikai atkārtoto mums jau pazīstamos Švarca un Bunes uzskatus, bet daudz pavisāk nekā viņi. Tāpēc skaidrība un noteiktība šai lietā jāmeklē pie minētiem autoriem, ne pie Šmita. Piem., pavisam nenožīmīga ir Šmita fraze: „lielāko tiesu vārdiski sekoja VEt.“ Turpretim Bunge šo pašu tezi ir formulējis ļoti precīzi¹⁴: „Sbt. Sāmsalas recenzija savā lielākā daļā ir vārdiski aizgūta no VEt., un proti: autors turēja sev priekšā rokrakstu, kas pieder pie otrās dzimtas.“ Kā zināms, VEt. svarīgākie rokraksti lejasvācu valodā ir divi: 1546. g. Igaunijas bruņniecības privilēģiju krājumā ar nosaukumu Sarkanā grāmata un 15. g. s. teksts Vācu ordeņa centralā archivā Vīnē (Vīnes kodeks¹⁵); turpat glabājas arī kāds 16. g. s. VEt. teksts (W. II) augšvācu valodā. Ar minēto citātu Bunge grib teikt, ka Sbt. autors izlietojis tādu VEt. rokrakstu, kas stāvētu tuvāk Vīnes kodekam nekā Sarkanās grāmatas tekstam. Tas ir nevien ļoti smalks novērojums, bet arī svarīga tiesību vēstures fakta konstatējums. No pievienotām tabulām redzam, ka VEt. Vīnes

¹³ O. Schmidt, Rechtsgeschichte Liv-, Est- und Curlands, 107 un 109 (§ 13).

¹⁴ Bunge, Altlivlands Rechtsbücher, 16.

¹⁵ Uz 4 pergamenta folio lapām, kas iebrošētas kādā 16. g. s. Corpus privilegiorum priekšpusē un saucas „Landsrecht von König Waldemar zu Dennemark dem Lieflland ertheilet.“

Vidējo brunnieku tiesību

1537 g. teksts

Cap. 49:

Kumt de vormunder in yennigen schaden van erent wegen, den schaden schollen se dregen.

Cap. 51:

Vormundtschop mach men upgeuen, wenn men wil.

Cap. 55:

De oldere hebben de heerweyde.

Cap. 55:

Synt ouerst der bröder dre, so delen mer, so se likes mogen, unde losen.

Valdemāra un Erika tiesību

Sarkanās grāmatas teksts

Art. 16 § 3:

Kumt de vormunder in jennigen schaden van erentwegen, den schaden schollen se dregen.

Art. 19:

Vormunderschop mach men upgeuen, wenn men wil.

Art. 26 § 2:

De oldesten hebben dat heerweide, oft se sik so nicht verdregen mogen.

Art. 26 § 3:

Sint over der bröder dre, veer edder meer, so delen se, unde loten dann.

Vines kodeks

Art. 16 § 3:

Und kumt de vormunder in jennigen scaden van erer wegen, den scaden sal dragen, des vormunder he is.

Art. 19:

Vormunscafft mach man up geuen, wan man wil, und aff setten, wan man wil.

Art. 26 § 2:

De elder hebbe dat herweide.

Art. 26 § 3:

Sint auer der broder dre oder vire offie mer, so delen se, so se likest mogen, unde loten denne.

Senāko brunnieku tiesību

Stokholmas kodeks

Art. 15 § 3:

Kumt de vormunder in jennigen schaden erenthallen, den schaden schollen dragen, des he vormunder is.

Art. 14 § 5:

Vormundschop mach man upgeuen, wenn man wil, unde afsetten, wenn man wil.

Art. 20 § 1:

... De oldeste nemē dat herweide.

Art. 20 § 2:

Sint averst der brödere drei edder veer ofte meer, so schollen se gelik delen, und lotten denn.

Sāmsalas redakcija

Cap. III:

Kumt auch der Vormunder in Schaden ihrenwegen, den Schaden sollen sie tragen, dessen Vormunder er ist.

Cap. VI:

Vormunderschafft mach man aufgeben und aufsagen, wenn er will.

Cap. VI:

... der Elteste hat die Herweide.

Cap. VI:

Seindt aber die Kinder drey, vier oder mehr, so theilen sie, wie sie gleichst mögen, und losen.

Cap. 21:

Ridder heerweyde
ys dat beste perdt
mit dem besten sa-
del, twe knechte per-
de mit den thomen
unde sedelen, unde
allent, wat men da-
rup plecht tho va-
tende.

Art. 28 § 1:

Ein ridder ervet
dat beste perdt mit
dem sadel, twe
knechtperde, einen
somer mit dem sa-
del unde mit allem,
dat men plach darto
to hebbende.

Art. 28 § 1:

Ein rüter eruet dat
beste perdt mit deme
urssadele, sin riden-
de perdt mit deme
sadele, twe knechtes
perde, einen somer
mit deme sadel, mit
al deme, dat man
dar up plach to va-
tende.

Art. 22 § 1:

Ridder herweide is
dat beste perdt, mit
dem sadel, sin ride-
perdt mit dem sadel,
twe knechte perde,
ein tom, mit dem sa-
del, mit alle dem, dat
men dar plecht up
to vatende.

Cap. VI:

Ritter-Herweide ist
das beste Pferd mit
dem Sattel, sein Reit-
perdt mit dem Sa-
tell, und alles, was
man darauff pflaget
zu führen

Cap. 66:

Ein man, de dar
eruen hefft, de en
mach sodan guds
nicht vorkopen... he
moge denn bewi-
sen echte nodd,
dat ist ven-
knisse, edder ar-
tinge, edder ar-
mut.

Art. 38 § 1:

Ein man, de erve
hefft, de mach sodan
gut nicht vorkopen...
he moge denn bewi-
sen beschattinge un-
de armode.

Art. 38 § 1:

Ein man, de erue
hat, de ne mach so-
dan gut nicht ver-
kopen... he en mo-
ge den bewisen be-
scattinge und ermo-
de [W. II: bewi-
sen echte not,
als gefangnuss,
versetzung,
schatzung.]

Art. 34:

Ein man, de erven
hefft, de en mach so-
dan gut nicht ver-
kopen... he moge
denn bewisen
echte not: ven-
knisse, schat-
tinge, armot.

Cap. VIII:

Ein Man, der Er-
ben hat, der mag
sein Guth nicht vor-
kaufen... er mag
dan bewisen
echte Noth, Ar-
muth, Beschat-
ting, und Ge-
fengknus.

Cap. 72:

Spreket ok ein
man, em syn nen war-
teken gekamen, ed-
der em syn nicht
mer denn ein ka-
men, unde dat he
dat waren wil up
den hilligen, he en
darff nene wedde...

Art. 53:

Spreket ok ein
man, em syn nene te-
ken komen, unde dar
he it beweren up den
hilligen, he darf ne-
ne wedde utgeven
meer...

Art. 53:

Sprecht ok en man,
eme syn nene war-
teken komen oder
eme syn nicht
mer, wen en oder
twe komen, unde
dar he it waren up
den hilligen...

Art. 44:

Spreket ok ein
man, eme en si nen
warteken gekomen
edder em si men
ein edder twe
gekommen, unde
dar he dat war ma-
ken up den hilligen...

Cap. IX:

Spricht auch ein
Man, ihm sey kein
Wahrzeichen gekom-
men [Brandiss 44:
oder ihm sey
nur eines oder
zween gekommen],
und thut er das
schweren auf dem
Heiligen...

kodeka teksts saskan ar Sbt. Sāmsalas un Stokholmas (kā arī Brandisa) redakcijām nevien izlaidumos (VEt. 26. § 2), bet arī papildinājumos (VEt. 16. § 3, 19, 26. § 3, 38 § 1, 53) un nepareizībās (VEt. 28 § 1). Protams, šī saskaņa vienmēr nav vārdiska: piem., Vīnes kodeka 53. nodaļas retinātos vārdus sastopam gan Sbt. Stokholmas un Brandisa tekstos, bet ne Sāmsalas redakcijā; VEt. 38. nodaļas treknī iespiestais teksts ir vienāds abos lejasvācu rokrakstos, turpretim VEt. augšvācu teksts otrā Vīnes kodekā saskan ar attiecīgo nodaļu nevien visās Sbt. redakcijās, bet pat Vbt.

Šī pati tabula liecina, ka tas Sbt. teksts, kas inkorporēts Vbt. 1537. g. izdevumā, atšķiras no pārējām trim, atsevišķi sastopamām Sbt. redakcijām. Ja pēdējās visumā pilnīgi seko VEt. Vīnes kodekam, tad Vbt. attiecīgās nodaļās vērojām abu VEt. lejasvācu tekstu iespaidu. Piem., Vbt. 49., 51. un daļai 21. nodaļa atbilst VEt. Sarkanās grāmatas tekstam, bet Vbt. 55., 66. un 72. nodaļa — attiecīgām VEt. Vīnes kodeka daļām. To pa daļai atklāja jau J. Ch. Švarcs un demonstrēja ar īpašu tabulu¹⁶. Bet tā kā viņa rīcībā bij tikai viens (Brandisa) Sbt. un viens VEt. teksts, tad tagad viņa slēdzieni stipri jākorrigē. Aizrādāms uz Sbt. noteikumu grozījumiem Vbt. tekstā, Švarcs saka:¹⁷ „es nedomāju tik daudz tos (grozījumus), kas taisnības vārdā izdarīti, pagarinot procesualos terminus vai paaugstinot naudas sodus, sakarā ar naudas apgrozījuma pieaugumu... bet gan jo sevišķi tās nodaļas, kas attiecas uz bīskapu“. Bet bīskapa lietisko tiesību paplašināšanu atrodam tikai Sbt. Brandisa tekstā, kas nemaz nebija Vbt. avots; tāpēc nevar arī runāt par šī teksta varbūtējiem grozījumiem, iestrādājot to Vbt. korpusā. Kas attiecas uz otru Švarca un viņa sekotāja G. fon Budenbroka hipotezi, itkā Vbt. un Pbt. autori — pēc VEt. 50. nodaļas parauga — esot paaugstinājuši Sbt. 40. nodaļā paredzēto naudas sodu no 40 šķilīņiem uz 60, tad

¹⁶ Schwartz, Versuch einer Geschichte der liefländischen Ritter- und Landrechte, 286—91.

¹⁷ Turpat, 86—87.

Švarcu maldinājusi kļūda¹⁸ Brandisa tekstā, jo Sbt. Stokholmas un Sāmsalas redakcijās noteikts tikpat liels naudas sods kā Vbt. un Pbt. Beidzot, tas pats sakāms par procesualo termiņu pagarinājumiem Vbt. un Pbt., salīdzinot ar Sbt. Ir taisnība Švarcam, ka Sbt. Sāmsalas (Cap. IX) un dažos Brandisa redakcijas (Art. 40) rokrakstos šie termiņi ir īsāki nekā VEt. (Art. 48). Toties citos Brandisa redakcijas tekstos¹⁹ ir tie paši termiņi, kas VEt., Vbt. un Pbt.²⁰ Tāpēc īsākie termiņi Sbt. Sāmsalas un Stokholmas recenzijās drīzāk izskaidrojami ar pārrakstītāja kļūdu nekā ar apzinātu tiesību politikas nolūku, jo maz ticams, ka Sbt. termiņus būtu pagarinājis Vbt. autors, izlietodams savai kompilācijai nevien Sbt., bet arī VEt.

J. Ch. Švarca uzskatu kritika bij vajadzīga, jo viņš ar savu salīdzināmo tabulu gribēja pierādīt, ka, sastādot Vbt., Sbt. tika „izlabotas jeb pārgrozītas pēc VEt. saturā“;²¹ „pie kam vietas, kas bij Sbt. izlaistas, Vbt. atkal papildināja no VEt., un to, kas tur bij iestarpināts, šē atkal atlaida nost.“²² Šī teze ne ar ko nav pierādīta un izskaidrojama vienīgi ar Švarca rīcībā esošo tekstu trūkumiem. Lai gan Bunge šai jautājumā visumā sekoja Švarcam, tomēr izskaidrojot Švarca salīdzināmā tabulā minētos faktus viņš bij daudz uzmanīgāks savos slēdzienos un tāpēc arī tuvāks vēstures īstenībai. Bunges domas 1849. g. bij šādas²³: „Sbt. jaunākā (Brandisa) recenzija ir pilnīgi pārgājusi Vbt., lai gan ar dažām novirzībām, jo Vbt. bieži, pretstatā Sbt., no jauna tuvojas VEt. tekstam. Tomēr no tā nav vajadzīgs secināt, ka Vbt. saceretājs būtu tieši izlietojis VEt.; abu bruņnieku tiesību

¹⁸ K. J. Paukers (*Monumenta Livoniae Antiquae*, III. 168) pareizi aizrāda, ka pārrakstītājs neuzmanības dēļ LX vietā ielicis XL.

¹⁹ *Monumenta Livoniae Antiquae*, III. 168.

²⁰ Sal. Paucker, *Die Quellen der Ritter-, Lehn und Landrechte Esth- und Livlands*, 168—169. Dorpat, 1845.

²¹ Schwartz, *Versuch einer Geschichte der liefl. Ritter- und Landrechte*, 286: „Verzeichniss derjenigen Stellen der ältesten liefl. Ritterrechte, welche in den nachher erweiterten LRR. nach dem Inhalt der Dänisch-Ehstländischen ausgebessert oder abgeändert worden.“

²² Turpat, 68.

²³ Bunge, *Einleitung in die Rechtsgeschichte*, 114.

saskaņa visās svarīgākās atšķirībās no VEt. pierāda tikai to, ka Vbt. sacerētājs smēla tieši no tāda Sbt. teksta, kas pieslējās VEt. vairāk nekā tagad pazīstamais Brandisa teksts, un tā tad pēdējais satur tādas modifikācijas, kas bij svešas Sbt. pirmtekstam.“ Pēc tam, kad 1860. g. atrada Sbt. Stokholmas kodeku, nemaz nevar vairs runāt, itkā Vbt. autors būtu kā avotu izlietojis arī VEt. vai vismaz Sbt. Brandisa recenziju „labojis jeb grozījis“ pēc VEt. parauga. No tabulas redzējām, ka tas Sbt. rokraksts, ko izlietojis Vbt. autors, pa daļai saskan ar VEt. Sarkanās grāmatas, pa daļai ar VEt. Vīnes kodeka tekstu. Ja būtu pareiza Švarca teorija, tad jāpielaiž, ka Vbt. autors savus Sbt. „labojumus jeb grozījumus“ izdarījis pēc abiem VEt. tekstiem vienā laikā, kas ir pilnīgi neticams un nevajadzīgs pieņēmums. Ja es vispār minētā tabulā blakus VEt. un Sbt. tekstiem devu paraleles arī no attiecīgām Vbt. nodaļām, tad nevis tāpēc, lai atbalstītu Švarca un Būnges tezi, kā Vbt. uzņemtas Sbt. „bieži atkal tuvojas VEt.“, bet gan lai rādītu, ka Vbt. autora rīcībā ir bijis tāds Sbt. teksts, kas dažos noteikumos atšķīrās no visām trim, atsevišķi uzglabātām, Sbt. redakcijām. Tomēr kā atšķirība starp minētiem četriem tekstiem, tā arī saskaņa starp VEt. Sarkanās grāmatas un Vbt. tekstu ir par mazu, lai būtu kāds pamats apgalvot, itkā Vbt. iestrādātās Sbt. „bieži atkal tuvojas VEt.“ Tā kā savukārt Sbt. teksta grozījumi — salīdzinot ar Vbt., VEt. un Sbt. Stokholmas recenziju — ir dažās nodaļās kopēji²⁴ Pbt. un VSt., tad ar līdzīgām tiesībām varētu teikt, ka Pbt. autors šos noteikumus tieši norakstījis no Sbt. Sāmsalas redakcijas, resp. no VSt. Bet tas ir nepareizi. Tāpat kā Pbt. autors tieši ir izlietojis tikai Vbt., bet ne viņu avotus, tā arī Vbt. autors tieši ir smēlis tikai no Sbt., bet ne no viņu avota — VEt. Salīdzinot „atvasinātās“ tiesību grāmatas, jābūt ļoti uzmanīgam, jo vienmēr jāievēro, ka gājušas bojā ļoti daudzas atzāres rokrakstu ciltskokā, kāpēc arī tekstu genealoģija var iznākt pavisam greiza un bieži pat pilnīgi fiktīva. Tāpēc, apsprie-

²⁴ Sk. tabulu 83. lp.

žot Sbt. vēsturi, nedrīkst apmierināties tikai ar uzglabātiem tekstiem vien, bet jāmeklē pierādījumi par zudušo rokrakstu bijumu. Tāds Sbt. zudis teksts var tikt restaurēts pēc attiecīgām Vbt. nodalām. Raugoties no šī metodoloģiski svarīgā viedokļa, sīki jāpārbauda valdošā mācība, itkā Sbt. būtu lielāko tiesu vārdiski norakstītas no VEt. 1315. g. oficiālā teksta.²⁵

8. VEt. kodifikācijas gaita.

Vecākās tradīcijas¹ dēvē VEt. tikai par karaļa Valdemāra zemes vai lēņa² tiesībām. H. fon Jannavs tās sauc par Das revalsche Ritterrecht³, bet Švarcs — Das dänisch- ehstländische Ritterrecht.⁴ Tikai pateicoties Fr. G. Bungem 19. g. s. nodibinās VEt. tagadējais divkāršais nosaukums, kas norāda uz diviem dāņu karaļiem kā VEt. likumdevējiem — uz Valdemāru II (1202—41) un Eriku VI (1286—1319). Abu karaļu līdzdalība pie VEt. tiek pamatota ar šīs tiesību grāmatas priekšvārdu, kas ir arī vienīgais pirmavots šai jautājumā. Acīmredzot, no tā paša priekšvārda smēlis savas zināšanas dāņu valsts kanclers Arilds Vitfelts (Huitfeldt, 1546—1609), kas ir pirmais vēsturnieks, kurš piemin VEt. tiesības.⁵

VEt. priekšvārda⁶ oriģināls nav uzglabājies; vēlākos no-

²⁵ Sal. Schwartz, Versuch einer Geschichte, 74.

¹ Piem., VEt. 15. g. s. rokrakstam lejasvācu valodā (Centralā Vācu ordeņa archivā Vinē) no vēlāka pārrakstītāja dots augšvācu tituls «LandsRecht von König Waldemar zu Dennemark dem Lief-land ertheilet». Turpretim, VEt. augšvācu tulkojums Karaļauču archivā saucas: „Koningk Waltmarus Recht, das er den ehsten in Hargen und Wyrlandt und Geruen genannt, in Geczwingung derselben czum Cristlichen gelauben gegeben, Anno 1315.“ Tā paša dokumenta ievadā teikts: „die Rechte der lande Ehstenn vonn koningk Waltmarus gemeinen Rittern unnd Knaben daselbst gegeben...“ J. Ph. G. Ewers, Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Land-Rechte, 46. Dorpat 1821.

² M. Brandiss savu Ritter-Rechte des Fürstenthums Ehsten avotos VEt. citē kā Lehnrecht König Woltmari.

³ H. v. Jannau, Geschichte von Lief- und Ehstland, I. 101. Riga 1795.

⁴ J. Ch. Schwartz, Versuch einer Geschichte, 276. Riga 1794.

⁵ A. Huitfeldt, Danmarks Riges Krönike, I. 385. (1650).

⁶ Vairākkārt iespiests: J. Ch. Schwartz, Versuch, 257—59; J. Ph. G. Ewers, Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Landrechte, 46; Fr. G. v. Bunge, Altlivlands Rechtsbücher, 55.

rakstos iezagās rupjas kļūdas (piem., dažos bij 1315. g., citos 1215. g.⁷), kāpēc daži vēsturnieki (piem., J. G. Arnsts, 1713—64, un F. K. Gadebušs, 1719—88) uzskatīja šo dokumentu pat par viltojumu. Ka VĒt. nevar būt datētas ar 1215. g., to pa daļai pierādīja jau H. fon Jannavs⁸ 1793. g. Lieli nopelni šīs mal-dības noskaidrošanā ir J. Ch. Švarcam, kas 1794. g., salīdzinādams VĒt. norakstus ar Vitfelta *chronikas* liecībām, lika priekšā uzskatīt 1215. g. par norakstītāja kļūdu pareizā 1315. g. vietā.⁹ Beidzot 1879. g. K. Šillings deva jaunus argumentus par labu šim datumam. — Chronists Vitfelts vēstī, ka 1318. g. karalis Eriks aplēņojis vairāk nekā 50 Koldingā ieradušās Igaunijas vasaļu dzimtas. No šīs liecības K. Šillings pareizi se-cina, ka tāds Igaunijas bruņnieku pieplūdums Dānijā 1318. g. izskaidrojams ar VĒt. noteikumu, kas privilēģijas veidā atļāva vasaļiem lūgt investituru no jaunā karaļa triju gadu laikā, pie kam tālā jūras ceļojuma dēļ bruņnieku vairums parasti novil-cināja šī pienākuma izpildīšanu līdz trešā gada beigām. Tas savukārt pierāda, ka Eriks šo privilēģiju devis 3 gadus iepriekš, t. i. 1315. g.¹⁰ Bet tā kā minētā karaļa žēlastība ir deklarēta VĒt. pirmā nodaļā, tad šīs tiesību grāmatas apstiprināšana par Igaunijas bruņniecības likumu grāmatu sakrīt ar trijgadu pri-vilēģijas spēkā stāšanos — t. i., abi akti izdarīti 1315. g. Mi-nētais autors apskata arī citas liecības par un pret, un atzīst 1315. g. par Erika privilēģijas pareizo datumu.¹¹ Jāpiekrīt arī viņa tālākiem slēdzieniem, „ka VĒt. lejasvācu valoda, kādā tās tagad uzglabājušās, bij arī oriģināla valoda, izņemot vienīgi priekšvārdu, kas vēlāk tulkots no latīņu valodas... Lai va-rētu vienkārši izskaidrot, kāpēc pati (likumu) grāmata ir ori-gīnāls, bet priekšvārds jeb apstiprināšanas dokuments — tul-kojums, jāpieņem, ka VĒt. tika sastādītas Igaunijā lejasvācu

⁷ Ari J. Ph. G. Eversa 1821. g. izdevumā (*Ritter- und Land-Rechte*, 47) Erika dotā apstiprināšanas privilēģija atzīmēta ar 1215. g. un tāpēc nosaukta par karaļa Valdemāra privilēģiju.

⁸ v. Jannau, *Geschichte von Lief- und Ehistland*, I. 101, 279.

⁹ Schwartz, *Versuch einer Geschichte*, 59: „... dass der Abschreiber unrichtig Duseht zwee hundred anstatt Duseht dree hundred geschrie-ben habe“: turpat, 259, Piez.*

¹⁰ C. Schilling, *Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen*, 10—11.

¹¹ Turpat, 12—13.

valodā, pēc tam tulkotas reichstaga vajadzībām, un Dānijā tām vēl pievienoja latīņu priekšvārdu, bet pēc reichstaga apstiprinājuma VĒt. oriģinaltekstam, kas atradās Igaunijā, pievienoja tikai priekšvārda lejasvācu tulkojumu.¹² Šādā veidā abi dokumenti tika pārrakstīti no kodeka kodekā un vēlāk tā saplūda kopā, itkā tie būtu viens nedalāms teksts un vienlaicīgs legīslatīvs akts. Tas vēlāk ļoti apgrūtināja VĒt. teksta vēstures izpratni, jo pētniekus tīri neapzinīgi ietekmēja divi psiholoģiski svarīgi aizspriedumi: 1. VĒt. un priekšvārds radušies vienā laikā, 2. priekšvārdam jāpiešķir pilnīga ticamība, tāpēc ka tas bij valsts kancelejas izdots dokuments — citiem vārdiem, no raksta īstenības secināja par tajā aprakstīto faktu pareizību.

Bet tiesību un likumu grāmatu priekšvārdi nav drošs vēstures avots, jo: 1. viņu nolūks nav vis aprakstīt notikumus un faktus, bet gan motivēt jauna kodeka vajadzību; 2. šādus priekšvārdus parasti sastādīja pēc svešiem paraugiem. Piem., VSt. priekšvārds acīmredzot aizgūts no Švābu spoguļa,¹³ Sbt. ievadu ietekmējis VĒt. priekšvārds,¹⁴ bet pēdējam savukārt var būt bijis kāds dāņu paraugs līdzīgi tam, ka Valdemāra II laikā 1241. g. reichstagā izdotās Jitlandes likumu grāmatas (Jydske Lov) priekšvārds veidots pēc Decretum Gratiani.¹⁵ Runājot par VĒt. priekšvārdu, arī K. Šillings atzīst, ka „tas nav vienkāršs vēsturisks ievads, bet dokuments, kas ar apzinātu tendenci sagrupē faktus“, „kuŗa nolūks bij iegūt reichstaga piekrišanu“ un kas tāpēc „īsi saņem kopā visus tos motīvus, kuŗu dēļ reichstagam jābalso par šīs privilēģijas piešķiršanu“.¹⁶ Par spīti tam K. Šillings un citi agrāki pētnieki tic katrā vārdā, ko saka šis ar nolūku tendenciozi sastādītais, Dānijas reichstagam adresētais politiskais raksts — VĒt. priekšvārds.

Ko tad apgalvo minētais avots par VĒt. izcelšanās gaitu?

¹² Schilling, 14.

¹³ Paucker, Sammlung der Rechtsquellen Liv-, Ehst- und Curlands, III. 1. S. 100.

¹⁴ Sal.: Schwartz, Versuch einer Geschichte, 44—45.

¹⁵ K. v. Amira, Grundriss des germanischen Rechts,³ S. 85.

¹⁶ C. Schilling, Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen, 9—10.

1. Reichstāgam nav jādod Igaunijas vasaļiem jaunas koncesijas, bet tikai jāapstiprina senās tiesības, kas bij spēkā „no karaļa uz karali līdz šim laikam“. 2. Karalis Valdemārs nevien iekaroja Igauniju, bet arī to izlēņoja bruņniekiem un pušiem un deva viņiem tādas tiesības, kādas viņa vīriem (vasaļiem) ir vēl tagad šai zemē. 3. Tās pašas tiesības ir vasaļiem Rīgas, Tērbatas un Sāmsalas bīskapijā kā arī Brāļu (Vācu ordeņa) zemēs. 4. Tomēr karaļa Erika laikā minētās tiesības dažos pantos bij zaudējušas savu spēku, jo tās nebij uzrakstītas. 5. Tā kā no tā ceļas ļaunums valdniekam un valstij, tad Eriks 1315. g. deva, lika uzrakstīt un savas padomes kā arī reichstāga pilnvarots apstiprināja „tās tiesības, kas šē seko“.

Kā jau aizrādīts, VEt. priekšvārda latīņu oriģināls ir nozudis, kāpēc nevaram pat spriest, cik precīzs ir šis lejasvācu tulkojums. Katrs vēsturnieks zina, ka priekšvārda autora apgalvojums, itkā Harijas un Virijas bruņnieku tiesības, resp. VEt., ir spēkā arī pārējā Livonijā, ir pareizs tikai ļoti vispārējā nozīmē. Pretstatā dāņu tiesību amata un dienesta lēņiem,¹⁷ kas parasti nebij mantojami, visā Livonijā jau 13. g. s. bij spēkā vācu lēņa tiesības, kuŗas dāņu avoti sauc vienkārši arī par mantojuma tiesībām¹⁸, lai raksturotu vācu tiesību svarīgāko atšķirību: lēņa mantojamību. Lai panāktu šī dāņu tiesībām svešā principa atzīšanu, VEt. priekšvārda autors cenšas pārliecināt Dānijas reichstagu, ka: 1. šādu žēlastību Igaunijas vasaļiem devis jau Valdemārs II, un 2. šādas tiesības nav sevišķa Dānijas hercogistes privilēģija, bet ir spēkā visā Livonijā. Bet nekādā ziņā VEt. priekšvārdu nedrīkst iztulkot tai nozīmē, itkā visā Livonijā būtu bijusi spēkā viena lēņtiesiska kodifikācija. Ja VEt. priekšvārda autors to ir gribējis iegalvot reichstagam, tad viņš apzinīgi vai neapzinīgi sagroza faktus. Piem., pietiek salīdzināt VEt. ar VSt., Sbt. un Vbt., lai pārliecinātos, ka tikai Harijā un Virijā, bet ne pārējā Livonijā, bij spēkā privilēģētais trijgadu termiņš

¹⁷ K. v. Amira, Grundriss,² § 65 S. 209. J. Hoops, Reallexikon, III. S. 143—44.

¹⁸ UB., I. 239. 1252. g.: „iure hereditario, quod vulgariter dicitur loenrect.“

investituras atjaunošanai parastā „gada un dienas“ vietā. Tiesa, Dānijas hercogistes, bīskapiju un Vācu ordeņa zemju tiesību grāmatas 13. g. s., laikam, bij gan ļoti līdzīgas, bet ne vienādas. Šai nevienādībai vajadzēja būt jō lielai, ja ir patiesš VEt. priekšvārda apgalvojums, ka līdz 1315. g. Livonijas bruņnieku tiesības neesot bijušas uzrakstītas. Uz minētā apgalvojuma balstās visa valdošā mācība par Livonijas tiesību avotu kodifikācijas gaitu, kāpēc arī šī VEt. priekšvārda teze jāpārbauda ar vislielāko rūpību.

Tas pats Eriks VI Menveds, kas 1315. g. apstiprināja VEt., jau gadu iepriekš, 13. augustā 1314. g., runā par spēkā esošām „leges terrae Estoniae“.¹⁹ 9. aprīlī 1284. g. Rēveles bīskaps, Igaunijas zemes padomnieki un visi vasaļi solās kopīgi aizstāvēt „ius nostrum proprium, quod a dominis nostris habemus secundum antiquas leges terrae nostrae... et si etiam aliquis ipsas antiquas leges nostras et ius nostrum antiquum infringere attemtaverit, compromissimus illud defendere una manu“.²⁰ Tā tad jau 1284. g. Igaunijas dāņu karaļa vasaļiem bij zemes kungu dotas senas tiesības un likumi. 26. marta 1306. g. mantagā viņi pieņem dažus kriminalprocesa un ķīlas tiesību noteikumus,²¹ kas acīmredzot bij tikai papildinājumi pie 1284. g. minētiem „veciem likumiem“. Tā kā 1315. g. apstiprinātās VEt. nesatur kriminaltiesiskas normas, tad var pielaist varbūtību, ka Erika VI izdotā likumu grāmata, resp. VEt. bij uzrakstītas jau pirms 1306. g. mantaga un, varbūt pat, pirms 1284. g. deklarācijas. Citiem vārdiem, 1284. g. aktā minētās „antiquas leges et ius nostrum antiquum“ bij VEt. Tā kā Harijas un Virijas vasaļi jau 1259. g. bij publiski tiesiska korporācija (universitas vasallorum regis) ar saviem orgāniem un zīmogu (no 1284. g.), kuŗa ieguva arī likumdevējas varu²², tad grūti piekrist valdošai mācībai, itkā šī stiprā un no nespēcīgiem Dānijas valdniekiem gandrīz pilnīgi neatkarīgā vasaļu korporācija un zemes kārtā būtu veselu gadu simteni nodzīvojuši bez sava kodeka.

¹⁹ UB., II. 651.

²⁰ UB., I. 491.

²¹ UB., II. Reg. 713.

²² UB., I. 337, 467.

Bet varbūt pašā VEt. tekstā ir uzglabājušās liecības, ka šī tiesību grāmata ir uzrakstīta un kodificēta pirms 1315. g.? Šai ziņā ir zīmīga formula, ar ko sākas nevien VEt. priekšvārds, bet arī Valdemāra II 15. septembra 1240. g. raksts²³ par Rēveles bīskapijas dibināšanu.

VEt. priekšvārds:

De edele Waldemer, van Godes genaden koning der denen und der wende, mit der hulpe Godes... dat lant Este betwank to deme Cristen gelouen van der heyden-schaf...

15. 9. 1240. g. raksts:

Waldemarum, Dei gratia Danorum Slavorumque rex... quod, cum nos terram Esthoniae de infidelitatis devio, abiectis idolis, cum Dei auxilio ad cultum convertimus nominis Jesu Christi...

Ja šis VEt. priekšvārda ievads nav rakstīts Valdemāra II laikā, bet vēlāk, tad vismaz rakstītājs ir izlietojis kādu minētā karaļa pirmrakstu, no kā aizguvis šo ievada formulu. Otrkārt, karaliene Margrieta, 1273. g. apstiprinādama Rēvelei un ār-zemju tirgotājiem Valdemāra II dotās Lībekas tiesības un citas brīvības, saka, ka tās bijušas Igaunijā spēkā „de dominis in dominos”²⁴; tā tad tiesību vecuma un viņu spēka ilguma raksturošanai 1273 g. lieto to pašu formulu, ko VEt. priekšvārds.²⁵ Treškārt, jau pirms 1315. g., kādā pāvesta Bonifacija VIII rakstā no 7. dec. 1301. g.²⁶, lietota VEt. tipiskā formula par Livonijas apdraudēto stāvokli „pagānu, leišu, krievu un kareļu vidū” (Art. 1, § 2).

Vēl lielāka vērība piegriežama VEt. terminam „koninges man”, karaļa vīrs (Art. 10, 11, 41, 48, 52), kam Rīmju chronikā atbilst „kuniges man”²⁷, Indriķa chronikā „vir regis”²⁸, bet Igaunijas latīņu pirmrakstos — „homines regis”.²⁹ Pēdējo nosaukumu Dānijas karaļa kanceleja parasti lieto blakus vārdiem „vasalli domini regis”³⁰, kas liecina, ka tie pēc sava tiesiskā stā-

²³ UB., I. 416.

²⁴ UB., I. 436.

²⁵ „dat recht beholden is von koningen tho koningen.”

²⁶ UB., I. 611: „per Ruthenos, Carelos, Ingeros, Warthenos et Lethuinos, qui sunt in locis circumpositae regionis.”

²⁷ Rīmju chronika. 2081, 2113, 2141, 2369, 6737, 7823, 7853 u. t. t.

²⁸ Indriķa chr.: XXIII. 2, 10; XXVI. 2.

²⁹ UB., I. 239.

³⁰ UB., I. 469: „omnibus hominibus et vasallis domini regis.” UB., I. 475: „homines nostri et vasalli.”

vokļa bij gan līdzīgi, bet ne vienlīdzīgi ļaudis. Ko tad dāņu tiesības sauc par „kunga vīriem“ (herremänn, homines dominorum)? — Tā bij 12.—13. g. s. izveidojusies jauna kārta, kas vismaz pa daļai izcēlās no karaļa kara draudzes, ieguva lielu politisku iespaidu un lika pamatu vēlākai dāņu muižniecībai.³¹ Turpretim Livonijas avoti runā nevis par „kunga“, bet gan par „karaļa“ vīriem. K. Širrens domā³², ka Rīmju chronikas termins „kuniges man“ nozīmējis Dānijas karaļa vasali, tāpat kā „huses man“ bij ordeņa un „stiftes man“ bīskapa vasaļa tehniskais nosaukums. Bet ar to jautājums nav atrisināts, jo zinām, ka Dānijai Igaunijā bij divējādi lēņa vīri pēc dāņu un vācu lēņa tiesībām. Lai gan no Rīmju chronikas kā dzejas darba nevar prasīt juridisku precizitāti, tomēr dažreiz tā piemin karaļa „dienestniekus“³³ parasto karaļa „vīru“ vietā: abos gadījumos domāti karaļa bruņnieki un puisi, kas ar kara gaitām „atkalpo savas lēņa tiesības“.³⁴ Tas nenozīmē, ka „kuniges man“ bij vācu vīralēņa valdītāja (vasaļa) tehniskais nosaukums, kā to bez kādiem pierādījumiem apgalvo K. Šillings.³⁵ Kā „dienstman“ tā „kuniges man“ Rīmju chronikā iztulkojami tikai vārda vispārīgā nozīmē: tie bij Dānijas karaļa vīri, kam piešķirtā valsts zeme bij jāatkalpo ar kara dienestu vai valsts amatu.

Ja gribam izprast šo terminu juridisko nozīmi, tad jāmeklē nevis Livonijas dzejas darbi, bet Dānijas tiesību avoti. Tā kā valsts kanceleja līdz pat 1281. g. atšķīra „homines“ no „vasalli“, tad acimredzot tas tika darīts ar nolūku. Dāņu „karaļa vīru“ (konungs maen) tiesiskais stāvoklis bij analogs vācu ministeriaļu (Dienstleute) stāvoklim: vārda istā nozīmē viņi valdīja zemi nevis pēc lēņa, bet pēc dienesta tiesībām (Dienstrecht). Pēc K. Širrena un Fr. G. Bunes domām³⁶ Igaunijas avotos minētie

³¹ Hoops, Reallexikon, II. 139, § 25.

³² C. Schirren, Der Verfasser d. livl. Reimchronik, 44 (Mitteilungen a. d. Geschichte, VIII. 1857).

³³ Rīmju chr., 6131: „an des koniges dienstman.“

³⁴ Turpat, 2141—44, 6735—37.

³⁵ C. Schilling, Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen, 83.

³⁶ C. Schirren, Beitrag zum Verständniss des Liber census Daniae, 66—70. Bunge, Das Herzogthum Ebstland unter den Königen von Dänemark, 121—124.

„homines regis“ bij Dānijas karaļa kalpotāji („vīri“), kas algas vietā dabūja karaliskās muižas pēc dāņu „lēņa“ tiesībām, t. i. kā amata vai dienesta zemes, no kuŗu ienākumiem viņi varēja paturēt tikai savu algas tiesu (Amtslehen auf Abrechnung). Šādi amata lēņi parasti nebij mantojami, un tie izbeidzās kā karaļa tā viņa vīra nāves gadījumā.³⁷ Tikai 13. g. s. vācu lēņa tiesības sāk iespiesties Skandināvijā un vispirms Dānijā. Igaunijā tas pa daļai notika 1252. g., kad karalis Kristaps I uzlaboja Rēvelē un Vēzenbergā augstāko „karaļa vīru“ lēntiesisko stāvokli, piešķirdams viņu muižas, tāpat kā tās valdija vācu tautības vasaļi, par dzimtu — iure hereditario³⁸. Turpretim zemākie „karaļa vīri“ joprojām, līdz pat 1281. g., resp. 1298 tiek atšķirti no īstiem vasaļiem vācu lēņa tiesību nozīmē. Bet tad nozūd arī šī atšķirība, no kā jāsecina, ka „homines regis“ saplūst kopā ar vasaļu kārtu. Tā kā „homines regis“ latīņu tekstos izzūd 1281. g., bet vācu tekstos attiecīgais vārds (kuniges man) 13. g. s. sastopams, izņemot VEt., tikai Rīmju chronikā³⁹, kas sacerēta ap 1280.—90. g., tad ir diezgan pamata pieņemt, ka arī VEt. uzrakstītas jau 13. g. s., laikam gan pirms 1281. g.

Ka VEt. bij uzrakstītas pirms 1315. g., to nepārprotami pierāda pirmās nodaļas redakcija:⁴⁰

To dem ersten § 1. Wen ein konink stervet [und ein ander na eme komet und bestediget wert], so were ein jewelik lenman plichtich, over to varen, sin gut to entvangen, binnen jar unde dage. § 2 a. [Und] wente de lande vor den heiden, Littowen, Russen und Carelen, varliken liggen, ok inwendich van den lantluden unseker sint (§ 2 b.), dorch dat begnadet de konink sine manne mit sodanem rechte, dat se binnen dren jaren schollen overvaren: ein deel in einem jare, ein deel in dem andern, de latesten in dem drüdden jare, also dat binnen den dren jaren nen man sik sumen moge und dat dat lant sunder hoede nicht en blive.

Iztirzājot šo tekstu, redzam, ka tas nosaka divus dažādus

³⁷ K. Lehmann, Lehnswesen, 143—45. (Hoops Reallexikon, III.)

³⁸ UB., I. 239.

³⁹ Šai sakarībā interesanti atzīmēt, ka VEt. priekšvārdā lietotais ordeņa valsts nosaukums Brāļu zeme („Bröder Land“) sastopams arī Rīmju chronikā (6145. rinda).

⁴⁰ Bunge, Altlivlands Rechtsbücher, 56.

termiņus lēņa investituras atjaunošanai karaļa nāves gadījumā: 1. pantā gadu un dienu, 2. pantā 3 gadus. Turpretim vasala nāves gadījumā dots tikai viens termiņš — gads un diena (VĒt., 4). Ja VĒt. būtu uzrakstītas vienā paņēmienā, tad, protams, autors vai likumdevējs investituras atjaunošanai būtu noteicis tikai vienu termiņu: vai nu vācu tiesībās parasto gadu un dienu, vai arī tikai privileģēto — 3 gadus. Turpretim tagadējā veidā pirmās nodaļas 1. pants saista lēņa vīru ar pienākumu atjaunot lēni gada un dienas laikā, bet 2. pants šo pašu pienākumu atļauj izpildīt 3 gadu laikā; citiem vārdiem, 2. pants atceļ 1. panta noteikumu. Tas savukārt liecina, ka 1. panta teksts ir vecāks nekā 2. panta. Ja nu tā, tad līdz ar to jāsecina, ka 1. pants bij uzrakstīts agrāk nekā otrais, jo grūti iedomāties tādu juristu, kas, sastādot tiesību vai likumu grāmatu, vispirms kodificētu spēkā neesošas normas — pie tam nevis stāstošā, bet pavēlošā izteiksmē —, lai tūlīt tai pašā nodaļā šo normu atvietotu ar citu, kas bij spēkā VĒt. uzrakstīšanas laikā. Bet šīs pretrunas var viegli izskaidrot, ja pieņemam, ka VĒt. bij vismaz divi autori, kas tās sastādīja divos dažādos laikmetos, pie kam vēlākais autors tikai papildināja agrākā darbu, iestarpinādams senākā tekstā vēlāk izdarītos likuma grozījumus.

Ka tas tiešām tā bijis, to pabalsta VĒt. pirmās nodaļas 2. panta teksts, kas satur ziņā iedalāms divās patstāvīgās daļās: 2a. un 2b. Ka šīs daļas var uzskatīt par patstāvīgām, to redzam no Sbt., kur VĒt. 2a. pants nepareizi nokļuvis Sbt. trešās nodaļas 1. panta sākumā, lai gan 2a. pantā izteiktā motivācija pavisam neieder Sbt. kontekstā. 2a. pants satur likumdevēja motivāciju 2b. pantam, proti: „Tā kā šīs zemes ir pagānu, leišu, krievu un kareļu apdraudētas, un arī iekšzemē nevar palauties uz zemniekiem, tad...” 2b. pants satur dāņu karaļa žēlastību, kas piešķirta viņa vasaliem 2a. pantā motivēto apstākļu dēļ. Karaļa žēlastība ir šāda: „ar šo karalis apveltī savus vīrus ar sekošo tiesību: viņiem jāierodas (pāri jūrai Dānijā) triju gadu laikā — vienai daļai pirmā gadā, otrai daļai otrā, pēdējai daļai trešā gadā, lai tādā kārtā trijos gados ne-

viens nenokavētu (atjaunot lēni) un lai šī zeme nepaliktu bez aizsardzības." Tā tad VĒt. pirmās nodaļas 2. pants ir kāda Dānijas karaļa privilēģija Igaunijas hercogistes vasaliem, kas tika dota pēc VĒt kodeka sastādīšanas un iestarpināta jau uzrakstītā tekstā tūlī, aiz tā panta, kuŗa lēptiesiskās normas karalis ar šo privilēģiju gribēja atcelt vai vismaz apturēt savā valdīšanas laikā. Kā personiskas žēlastības un labvēlības akts tas tika motivēts ar hercogistes ārējās un iekšējās politikas apstākļiem pretēji kodeka pārējām tiesiskām normām, kam nekāda politiska motivācija nebij vajadzīga.

Šim secinājumam runā par labu arī citi fakti. Saskaņā ar toreizējiem ieradumiem valdnieks deva pavalstniekiem jaunas brīvības un žēlastības grāmatas tikai pret zināmiem maksājumiem. Tas pats sakāms par karali Eriku VI Menvedu un viņa dotām VĒt. Daži gadījuma avoti⁴¹ (16. 9. 1310. g. un 11. 6. 1325. g.) liecina, ka Harijas un Virijas vasali bij par dažām tūkstots mārķām nopirkuši no Erika VI viņa žēlastību VĒt. veidā, pie kam parāda atlikumu vasali samaksāja vēl tikai 1327. g. Erika pēctecim Kristapam II.⁴² Kādā citā kvītē, kas izdota tai pašā dienā (9. 8. 1327. g.) teikts⁴³, ka Igaunijas vasali savā laikā jau samaksājuši Erikam VI 1060 sudraba mārķas. Tā kā Erika VI laikā visa solītā suma nebij samaksāta, tad viņš 1318. g. uzstādīja Igaunijas vasaliem jaunas prasības, piedraudēdams atņemt viņu „brīvību”⁴⁴. Jāpiekrīt K. Šillingam, ka šai aktā minētā „brīvība” ir tā pati 1315. g. dotā Erika privilēģija, ar ko VĒt. ieguva likumu grāmatas spēku.⁴⁵ Bet VĒt. pirmās nodaļas 2. pantā paredzētais 3 gadu termiņš lēņa atjaunošanai bij spēkā tikai 6 gadus (1315—21), jo Kristaps II to neatzina un 9. jūnijā 1321. g., apstiprinādams Igaunijas bruņniecības privilēģijas, ieveda atkal parasto 1 gada termiņu lēptiesiskās investituras saņemšanai.⁴⁶ Tāpat, kāpdams uz troņa, Kristaps II ne-

⁴¹ UB., II. 633 un 713.

⁴² UB., II. 730.

⁴³ UB., II. 731. Sal.: Bunge, Das Herzogthum Estland. 56—57.

⁴⁴ UB., VI. Reg. 768-d.

⁴⁵ C. Schilling, Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen, 11—12.

⁴⁶ UB., II. 680.

apstiprināja visā pilnībā pārējos VEt. noteikumus, jo tie dažā ziņā stipri ierobežoja lēņa kunga tiesības. Tikai vēlāk, politisku un militaru apstākļu spiests,⁴⁷ viņš piekāpās Igaunijas vasaļu priekšā un 21. septembrī 1329. g. deva viņiem karaliskas žēlastības veidā (*ex gratia speciali*) svarīgas koncesijas ģimenes un mantojuma tiesībās kā arī tiesu iekārtā,⁴⁸ kas jau atrodamas VEt., bet ko jaunais karalis acīmredzot līdz šim bij liecīgs atzīt. Tas liecina, ka Dānijas karaļi atzina VEt. tikai no gadījuma uz gadījumu, un ka šai likumu grāmatā bij uzņemtas arī tādas normas, kas bij spēkā tikai viena karaļa valdības laikā.

29. aug. 1346. g. Valdemārs III. pārdeva Hariju un Viriju Vācu ordeņa virsmestram, kura uzdevumā Livonijas mestrs G. fon Gerike 4. nov. 1346. g. solīja Igaunijas bruņniekiem un vasaļiem apstiprināt „visas tās Dānijas karaļu piešķirtās tiesības, žēlastības un brīvības“, ko viņi varēs uzrādīt un kas saskanēs ar prāta un taisnības prasībām.^{48a} Tas nozīmēja, ka Vācu ordenis bij nolēmis pārbaudīt Igaunijas vasaļu privilēģijas nevien no izcelšanās leģitimitātes, bet arī no materialā satura pielaižamības^{48b} viedokļa. Protams, ka šāda privilēģiju pārbaudīšana nebij patikama minētiem vasaļiem, un tāpēc viņi 1347. g. pavasarī sūtīja zemes padomniekus uz Marienburgu pie virsmestra un ģeneralkapitula. Bet virsmestrs 3. jūnijā 1347. g. viņiem apstiprināja tikai to pašu un ar tām pašām klauzulām, ko bij solījis 4. nov. 1436. g.;^{48c} citiem vārdiem, ordenis joprojām paturēja tiesības pārbaudīt Igaunijas vasaļu un pārējo kārtu privilēģijas kā no likumības, tā no lietderības viedokļa. Tikai savā otrā aktā (arī 3. 6. 1347) virsmestrs ratificē Dānijas karaļa Kristapa II. 21. sept. 1329 g. dotās koncesijas vasaļiem.^{48d} Tai pašā dienā virsmestrs ar ģeneralkapitula piekrišanu apstiprināja Rēveles pilsētas uzrādītās privilēģijas — to starpā arī Lībekas pilsētas tie-

⁴⁷ Bunge, *Das Herzogthum Estland*, 50—51, F. Dahlmann, *Geschichte von Dänemark*, I. 468—70, Hamburg, 1840.

⁴⁸ UB., II. 737.

^{48a} UB., II. 859: „... omnia iura, gratias et libertates... quae probabiliter et manifeste ostendere possunt, fore rationabilia et iusta... ratificare eis debet“.

^{48b} O. Stavenhagen *Akten und Recesse*, I. S. 34. Riga 1907.

^{48c} UB., II. 875.

^{48d} UB., II. 874.

sību kodeku, kas bij spēkā Rēvelē. Turpretim nav nekādu liecību, ka virsmestrs būtu jebkad apstiprinājis Harijas un Virijas svarīgāko lēntiesisko avotu — VEt. Acīmredzot, tāpat kā savā laikā Kristaps II. atteicās pilnīgā veidā ratificēt šo kodeku, tā ari Marienburgas ģeneralkapituls 1347. g. VEt. vietā apstiprināja tikai Kristapa II. 1329. g. privileģiju, jo pārbaudot VEt. lēntiesiskās normas pēc satura ordeņa augstākie organi droši vien nāca pie slēdziena, ka būtu nelietderīgi piešķirt saviem vasaļiem Igaunijā lielākas tiesības nekā tās, kuras ordeņa lēņa vīri baudīja Latvijā un Prūsijā.^{48c}

Ja diezgan skaidra ir Erika VI loma VEt. kodifikācijas gaitā, tad to itnebūt nevar teikt par Valdemāru II. — Fr. Menijs 1633. g. šai lietā izsakās šādi:⁴⁹ „1238. g. Valdemārs II muižniekiem piešķīra dažas privileģijas un lēņa tiesības. Tās nebij īpaši uzrakstītas vai apzīmogotas, bet tikai praksē pie tām turējās kā pie ieradumu tiesībām (in practicabili consuetudine et observantia), līdz beidzot 1251. g. Eriks bij pierunājams likt tās uzrakstīt un atkal lietot. Šim Livonijas bruņnieku tiesībām ir 49 nodaļas“. VEt. rokraksts 49 nodaļās, ko piemin Fr. Menijs, pieder pie tās pašas rokrakstu saimes, ko 1845. g. Dr. K. J. A. Paukers lika par pamatu savai edīcijai.⁵⁰ Tā kā VEt. ievadā nav tuvāk apzīmēts karaļa valdības laiks, tad Mēnijs Erika VI (1274—1319) vietā pieņēma Eriku IV (1216—1250) par likumdevēju un tāpēc izlaboja sava rokraksta nepareizo gada skaitli 1215 uz 1251, kas protams bij pilnīgi patvaļīgs labojums.⁵¹ Bez tam tas nesasniedza savu mērķi, jo Eriku IV nogalināja jau 1250. g., un 1251. g. valdīja Kristaps. Turpretim Valdemāra II lomu Fr. Menijs izpratis pareizi: minētā karaļa dotās lēņa tiesības nav bijušas „īpaši“ uzrakstītas, ne ari apzīmogotas (versiegelt), ar ko autors acīmredzot gribējis pasvītrot, ka Valdemāra II laikā VEt. vēl nebij oficiāli izdota likumu grāmata tai veidā, kādā to 1315. g. apstiprināja Dānijas reichstāgs, bet la-

^{48c} O. Stavenhagen, turpat, 36 lp.

⁴⁹ Fr. Menius, *Historischer Prodromus des Liefpländischen Rechtens und Regiments*, 8.

⁵⁰ C. J. A. Pauker, *Die Quellen der Ritter-, Lehn- und Land-Rechte Ehst- und Livlands*, I. 100 un 102.

⁵¹ Pauker, turpat, 95. Piez. c.

bākā gadījumā bij tikai privāta tiesību grāmata, ko tiesu praksē lietoja kā spēkā esošu ieradumu krājumu.

Diezgan plaši šo jautājumu apskatīja arī Joh. Chr. Švarcs 1794. g. Viņš raksta: „1315. g. dokuments satur likumus, ko karalis Valdemārs bij devis Igaunijas bruņniecībai, kā arī šo likumu apstiprinājumu no Erika puses.”⁵² ... „Valdemārs II nevien iekarotās zemes izdeva lēnos muižniekiem, bruņniekiem un puīšiem, kas līdz ar karali bij ieradušies Igaunijā un palīdzējuši to uzvarēt, bet, būdams gudrs zemes tēvs, rūpējās, lai viņu starpā valdītu kārtība, miers un taisnība, kāpēc viņiem atļāva un arī deva norādījumu rīkoties pēc zināmiem lēņa likumiem. Šķiet, ka nebij nepieciešamas vajadzības izteikt šos likumus rakstītā sacerējuma veidā — un, varbūt, pat savā dzimtā zemē tie nebij vēl likti rakstos, — jo ļoti ticams, ka tie bij spēkā viņu tēvijā un tā tad viņiem pazīstami likumi. Tos lietoja uz ieraduma pamata. Pastāvot tuviem sakariem starp Igauniju un Livoniju, par to drīz vien dabūja zināt arī pēdējā. Livonijas bīskaps Alberts uzskatīja šos nerakstītos lēņa noteikumus un likumus par labiem un Livonijai tikpat piemērotiem kā Igaunijai, kāpēc viņš lika tos ievest savā bīskapijā, nerakstītā veidā, līdzīgi Igaunijai. Igaunijā notika tas pats, kas citās zemēs notiek dažreiz pat ar rakstītiem, bet gandrīz neizbēgami ar nerakstītiem likumiem: šad un tad nepareizi iztulkoja likumu nozīmi, dažus pat nemaz neievēroja ... Ar laiku Livonijā šiem likumiem bij tāds pats liktenis kā Igaunijā: tiesu spriedumi bij pretrunīgi, likumi nenoteikti un neskaidri ... Tāpēc līdz šim nerakstītās, bet Igaunijā spēkā bijušās un tagad (1315. g.) rakstos liktās Dānijas Igaunijas bruņnieku tiesības, lika arī šē (Livonijā) uzrakstīt, izdarot nepieciešamos grozījumus; pie tam vai nu jau toreiz, vai tikai vēlāk tām pievienoja vēl dažus citus likumus, kas varbūt jau sen pirms tam — pa daļai Alberta, pa daļai viņa pēcteču laikā — varēja būt stājušies spēkā nerakstītā veidā pēc katreizējas vajadzības vai kā tiesas lēmumi atsevišķā lietā.”⁵³ Atstājot pagaidām neiztirzātus Švarca uzsk-

⁵² J. Ch. Schwartz, Versuch einer Geschichte, 44.

⁵³ Schwartz, turpat, 45—48.

tus par VEt. un Sbt. attiecībām, pietiek citēt viņa paša slēdzienu par Valdemāru II kā VEt. likumdevēju: „Daudz nešauboties un nedomājot drīkst pieņemt, ka karalis Valdemārs II bij tas vīrs, kas Igaunijai deva vai pavēlēja lietot minētās bruņnieku tiesības“.⁵⁴ Pamatodamies uz VEt. ievadu, Švarcs vairākkārt uzsver, ka Valdemāra II laikā šie „likumi“ bijuši nerakstītas ieradumu tiesības, un tā tas palicis līdz pat 1315. g.⁵⁵

Piekrīzdams Švarca pamattezei,⁵⁶ Fr. G. Bunge tomēr centās pēc iespējas mazināt Valdemāra II likumdevēja nozīmi. 1831. g. viņš izteica domas, ka „VEt. uzskatāmas par vācu dienesta tiesībām (Dienstrecht), kas nodibinātas ar līgumu starp Valdemāru II un viņa vācu vasaļiem, un līdzīgi daudzām citām dienesta tiesībām uzrakstītas nevis tūlīn, bet gan vēlāk — Erika VI laikā“.⁵⁷ 1849. g. Bunge savos slēdzienos iet vēl tālāk: „Pieņemums par Valdemāra II legīslatīvo darbību ir tikpat maz attaisnojams kā no tā atvedinātais secinājums, itkā VEt. esot dibinātas uz dāņu tiesību principiem... Tā kā tās izplatījās tikai mutes vārdiem, tad kļuva nenoteiktas un nedrošas, kāpēc 1315. g. uz karaļa Erika VI Menveda pamudinājumu tika uzrakstītas, no kā arī cēlies nosaukums VEt.“⁵⁸ Tai pašā vietā, polemizējams ar Švarcu un Paukeru, kas centās chronoloģiski datēt VEt. izcelšanos, Bunge mēģina tuvāk pamatot sava uzskata pareizību šādiem vārdiem: „Kā vispār var noteikt datumu, kad dotas nerakstītas tiesības? Un tālāk, kā var runāt par nerakstītu tiesību došanu (Ertheilung)? Vislabākā gadījumā, ja pavisam negrib atteikties no Valdemāra likumdevēja darbības, var teikt, ka Valdemārs II, izdalīdams vasaļiem lēna muižas, katram atsevišķam lēna vīram noteicis tos pamatlikumus, pēc kuriem viņš varēs valdīt savu lēni, kas protams varēja notikt ļoti dažādos laikos. Bet tādā gadījumā būtu grūti izskaidrot, kāpēc VEt. sastopam tik maz — vai pat itnemas — dāņu tiesību elementu, ko taču Valdemārs bez šaubām būtu ņēmis par savas „likumdošanas“ pamatu. Ka še tomēr,

⁵⁴ Schwartz, 61.

⁵⁵ Turpat, 65.

⁵⁶ Bunge, Über den Sachsenspiegel, 8 (1827).

⁵⁷ Bunge, Beiträge zur Kunde der Rechtsquellen, 14.

⁵⁸ Bunge, Einleitung in die Rechtsgeschichte, 97—98.

kā vispār tais laikos, nevar runāt par likumdošanu, un pavisam jau ne par nerakstītu likumdošanu, par to nedrīkstētu šaubīties neviens, kas pazīst ģermāņu tiesību attīstību viduslaikos.⁵⁹ Ari pēc VEt. ievadā lietotā izteiciena, ka Valdemārs II esot savus lēņa vīrus „apžēlojis“ (begnadede) ar minētām tiesībām, it nebūt neesot vajadzīgs pieņemt kādu karaļa leģislatīvu aktu.⁶⁰ Tāpat karalim Erikam nevarot piedēvēt tiešu līdzdalību VEt. rakstos likšanā. „Jo nevien ievads, bet visa tiesību korpusa ārējā forma, kas nekādā ziņā nav dokumentariska, par daudz runā pretim pieņemumam, itkā VEt. būtu paša karaļa vai viņa vārdā izgatavotas“.⁶¹ Ari vēlākos darbos Bunge joprojām uzsver, ka „līdz 1315. g. Igaunijā lēptiesiskās normas nav bijušas uzrakstītas“, un ka pat tad nevar runāt par Erika VI likumdošanas aktu.⁶² „Jau no tā vien, ka 1315. g. uzrakstītās VEt. attēlo tiesības, kas jau bij spēkā gandrīz veselu gadu simteni, jāsecina, ka tās nav uzskatāmas par Erika likumdošanas produktu. Tādā nevarētu vis, kā to dara ievads, par šķietamo likumdevēju runāt trešā personā, un vispār nedrīkstētu trūkt dokumenta formas. Turpretim kā formā, tā saturā VEt. patiesībā ir tiesību grāmata, kaut arī tās sacerēšanu varētu būt ierosinājis un pavēlējis Igaunijas labā daudz darijušais karalis Eriks Menveds; kaut arī šīs grāmatas sacerēšanā varētu būt piedalījušies oficiāli organi.“⁶³

Tā kā Bunes pētījumi par Livonijas tiesību grāmatām ir augstākais sasniegums, ko Baltijas vācu jūrisprudence devusi šai jautājumā, tad viņa domām piegriežama vislielākā vērība. Lai saprastu Bunes uzskatus, jāatgādina, ka viņš dzīvoja (1802—97) laikmetā, kad vācu jūrisprudence un filoloģijā valdīja tā sauktā vēsturiskā skola, kuras spožākie priekšstāvji bij Fr. K. fon Saviņi (1779—1861) un Jākobs Grimms (1785—1863). Prefēji dabisko tiesību skolai vēsturiskā skola visas tiesības galu galā uzskata par ieradumu tiesībām, un tā tad — ieradu-

⁵⁹ Bunge, turpat, 96, Piez. c.

⁶⁰ Turpat, 98, Piez. i.

⁶¹ Turpat, 98, Piez. k.

⁶² Bunge, Das Herzogthum Estland, 4, Piez. 9.

⁶³ Bunge, Atlivlands Rechtsbücher, 2 (1879).

mus par tiesību pamatavotu,⁶⁴ līdz ar to izceldama ekstralegālo un ekstrasistematisko tiesību nozīmi un bieži vien dzēsdama robežu starp normatīvu ieradumu un faktisku parašu. To zīmīgi formulēja Fr. K. fon Saviņi jau 1815. g. savā programmas rakstā⁶⁵ šādiem vārdiem: „Visas tiesības izceļas kā ieradumu tiesības, t. i. tās vispirms rada parašas un tautas ticējumi, un tikai tad jurisprudenci; tā tad klusi iekšēji spēki, nevis kāda likumdevēja patvaļā.” Citiem vārdiem, tiesības netaisa, bet tām ir organisks sakars ar tautu, kuras kopējā apziņā tās rodas, attīstās un līdzīgi valodai iet bojā, kad pati tauta zaudē savu īpatnību.⁶⁶ J. Grimms 1828. g. vēl vairāk pasvītvoja tiesību un folkloras analogiju. „Vācu tautas tiesības pēc savas būtības un satura pilnīgi pielīdzināmas parastai tautas valodai un tautas dziesmām... Nav šaubu, ka tās bij parastas jau pirms viduslaikiem; ka tās bij jo vecākas jo tīrākas un skaidrākas, un toreiz uzglabājās tikai tautas mutē (bloss lebendig überliefert), reti kad uzrakstītas.”⁶⁷

Vēsturiskai skolai bij lieli nopelni cīņā pret dabiskās skolas pārspīlēto racionalismu. Bet, psiholoģiski viegli saprotami, šie racionalistu apkarotāji nokļuva otrā galējībā, noliedzdami viduslaikiem jebkuru leģislatīvu darbību un visas pozitīvās tiesības atvasinādami no nerakstītām ieradumu tiesībām. Pēc manām domām šī valdošās doktrīnas ietekme pietiekoši izskaidro, kāpēc Fr. G. Bunge centās VEt. noliegt likumu grāmatas raksturu un pierādīt, ka Valdemārs II un Eriks VI bijuši tikai šķietami likumdevēji; citiem vārdiem, VEt. par spīti oficiālai sākotnei un oficiālu organu līdzdalībai bijušas un palikušas tikai tiesību grāmata. Žēl, ka Bunge nemanīja, ka šādā formulējumā strīds nemaz vairs nevar interesēt tiesību vēsturnieku, jo lieta grozās ap tukšiem vārdiem, ap tīri jēdzienisku jurisprudenci. Šai ziņā jāseko Saviņi, kas jau agrāk citētā rakstā saka: „Sengermāņu tiesību vēsturē ir bieži gadījumi,

⁶⁴ A. Ross, *Theorie der Rechtsquellen*, 153—57, 305—306 (1929).

⁶⁵ Fr. C. von Savigny, *Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, 3. izd., 13—14. Heidelberg 1840.

⁶⁶ Turpat, 11.

⁶⁷ J. Grimm, *Deutsche Rechtsaltertümer*, I⁴, S. IX—X. Leipzig 1922.

kad atsevišķs jurists sastāda kodeku bez valsts uzaicinājuma un apstiprinājuma. Mums vajadzētu daudz pūļu, ja gribēsim saviem senčiem noskaidrot starpību starp tiesību grāmatu kā privatu darbu un īstu likumu grāmatu — starpību, ko mēs uzskatām par tik dabisku un svarīgu⁶⁸.

Bet neatzīstot Eriku VI par likumdevēju un VEt. par likumu grāmatu, ar loģisku nepieciešamību ir jāsecina, ka nav nekāda pamata pieņemt par pareizu VEt. ievada apgalvojumu, ka Eriks VI pamudinājis vai pat pavēlējis uzrakstīt, tā tad kodificēt Igaunijas bruņnieku lēntiesiskos ieradumus. Pirmkārt, Erika VI aktivitāte šai lietā būtu pilnīgi nesaprotama, jo galu galā kodifikācijas mērķis bij legalizēt tādas bruņnieku priekšrocības, kas stipri vien ierobežoja karaļa kā lēņa kunga tiesības. Otrkārt, ja Igaunijas lēņa tiesību sistematizācija (tiesību vai likumu) grāmatas veidā būtu notikusi uno actu, proti 1315. g., tad taču neviens jurists sava kodeka pirmo nodaļu nesāktu tā rakstīt, kā to redzam VEt., kur nostatītas blakus divas viena otru noliedzošas normas, ko sīkāk iztirzāju jau agrāk. Pavisam otrādi, Erika VI politiskais stāvoklis bij tik grūts, ka Igaunijas vasaļi pret zināmām kompensācijām nevien panāca sava jau agrāk tiesību grāmatas veidā uzrakstītā kodeka legalizēšanu, bet arī īpašu karaļa personīgās labvēlības apliecinājumu lēņa investituras termiņa pagarinājumā no 1 uz 3 gadiem. Attiecībā uz šo, VEt. pirmā nodaļā 1315. g. iestarpināto noteikumu Eriks VI, bez šaubām, bij likumdevējs; turpretim attiecībā uz kodeka lielāko vai pat visu pārējo daļu VEt. ievada vārdi (gegeven unde beschreven unde bestediget) iztulkojami tai nozīmē, ka karalis, apzīmogodams viņam iesniegto VEt. eksemplaru, sazinā ar Dānijas reichstāgu, piešķīra tām formālu likuma spēku. Maz ticams, ka līdz tam VEt. nebūtu bijušas uzrakstītas karaļa vietnieka vai Igaunijas zemes pado-
mes vajadzībām. Pēdējā taču jau vismaz no 1282. g. bij augstākā pārvaldes un tiesas kolēģija Harijā un Virijā, un grūti iedomāties, ka šī apellācijas tiesa būtu izšķīrusi prāvnieku lietas

⁶⁸ Fr. C. v. Savigny, Vom Beruf unsrer Zeit, 19.

pārsūdzības kārtībā vienīgi uz atmiņā paglabātu ieradumu un precedentu pamata.

Pārspīlētas nozīmes piedēvēšana nerakstītiem tiesību avotiem ir cieši saistīta ar vēsturiskās skolas mācību par pilnīgu analogiju folkloras un tiesību attīstībā. Bet tautas pasaku, teiku, dziesmu un citu tīri filoloģisku gara mantu izcelšanās un izplatīšanās it nebūt nenotiek līdzteku ar ieradumu tiesībām, par ko starp citu liecina arī latviešu juridiskās folkloras lielā nabadzība, salīdzinot ar daiņu un pasaku krājumiem. Bez tam tiesību vēsturē burtniecības laikmets daudz ātrāk ieaug grāmatniecības posmā nekā literatūras vēsturē, kas arī viegli izskaidrojams, ievērojot tiesību svarīgo nozīmi un normatīvo raksturu. Protams, ka grāmatu tiesības vislētāk ieviesās zemnieku tiesās, kur bij jāizspriež samērā vienkāršas un tipiskas lietas, un kur paši tiesneši neprata ne lasīt, ne rakstīt. Bet to nekādā ziņā nevar attiecināt uz namnieku un bruņnieku tiesām, kurās vai nu priekšsēdētājs vai rakstvedis vai pat abi bij grāmatnieki. Bez tam visiem ir zināms, ka jau 13. g. s. Livonijas jaunā valsts vara un tās organi slēdza latīņu valodā rakstiskus līgumus ar šejienes cilšu kungiem un zemes vecajiem, kas taču nesaprata pat šo līgumu tekstu. Arī lejasvācu valodā sastādītās un galvenokārt fogtu lietošanai domātās Livonijas zemnieku, resp. zemes tiesības uzrakstītas jau 13. g. s. Tas pats sakāms par pilsētās tiesībām.

Ja nu tā, tad nepārliecina valdošā mācība, itkā vienīgi Livonijas bruņnieku tiesības būtu palikušas veselu gadu simteni tikai tiesnešu galvās; citiem vārdiem, stiprā vasaļu kārtā tiesību kodifikācijas ziņā ieņemtu pašu pēdējo vietu. Vēl 1849. g. Bunge uzskatīja VEt. par „īstām dienesta tiesībām, kas nodibinātas ar līgumu (vertragsweise zu Stande gekommenes, wahres Dienstrecht) starp Valdemāru II un viņa vācu tautības vasaļiem.“ Tā kā arī dažas citas Livonijas kodifikācijas ir nodibinātas ar līgumu starp zemeskungu un „zemi“, t. i. kārtām, tad pret šo Bunges mācības daļu nav ko iebilst. No šejienes to arī aizguvis K. fon Amira.⁶⁹ Bet pat pielaižot, ka līgums starp

⁶⁹ K. v. Amira, Grundriss des germanischen Rechts, 3. izd., 67. Strassburg 1913.

Voldemāru II un Igaunijas vasaļu kārtu tika slēgts mutes vārdiem, ir pamats jautāt, kād tas ir noticis. To arī dara gandrīz visi vēsturnieki, izņemot Bungi, kam šai ziņā ir pavisam dīvaini uzskati: tā kā vispār nevarot datēt nerakstītu tiesību izcelšanās momentu, tad labākā gadījumā varot teikt, ka Valdemārs II esot katram atsevišķam vasaļim īpaši paziņojis pamatnoteikumus, pēc kuriem valdāmi un lietojami lēņi. Bet šī teorija tik ļoti runā pretim lēņtiesiskai praksei, ka pat būtu lieki to sīkāk iztirzāt. Harijā un Virijā 13. g. s. bij tikai divas lēņa tiesību sistēmas — dāņu un vācu. Nevar būt šaubu, ka vācu tautības vasaļi Igaunijā jau pašā sākumā saņēma Dānijas karaļa lēņus pēc vācu tiesībām. Acīmredzot, tā bij *conditio sine qua non*, un šai pamatjautājumā karalim bij jāpiekāpjas vācu bruņnieku priekšā, ja viņš vispār gribēja tos līgt Igaunijas iekarošanai. Tikai uz to var attiekties VĒt. ievada vārdi, ka karalis Valdemārs II „atgriezis igauņu zemi no pagānības uz kristīgo ticību un to (zemi) izlēņojis bruņniekiem un pušiem un apžēlojis viņus ar tādām tiesībām, kādas vēl šodien ir viņa lēņa vīriem šai zemē.“

Tāpat kā zinām, kuņģā gadā (1252. g.) dāņu karaļa vīriem īpašas žēlastības veidā piešķīra līdzšinējo dāņu dienesta tiesību vietā vācu lēņa tiesības, tā jāmēģina uzzināt, kad Valdemārs II pirmoreiz savā provincē Igaunijā ievada šīs svešās tiesības. Tā kā tā bij sveša tiesību sistēma, tad jādomā, ka tai pašā laikā abas puses vienojās arī par tās pamatprincipiem. Jāpielaiž, ka šo sarunu iznākumu Valdemārs II apliecināja īpašas privilēģijas veidā, kas diemžēl nav uzglabājusies, tāpat kā pazudušas viņa, vācu vasaļiem dotās, lēņa grāmatas. Lai gan Valdemārs II bij arī liels likumdevējs,⁷⁰ tomēr nav pierādījumu, ka, ievēzdams Igaunijā vācu lēņa tiesības, viņš tai pašā laikā būtu arī tās kodificējis. Vairāk ticama varbūtība, ka viņš kādā privilēģijā vienīgi sīkāk noteica lēņa mantojamību, līdzīgi tam, kā to darīja Rīgas bīskaps Nikolajs⁷¹ (1231. g. ?) un Vācu ordeņa virsmestrs Jungingens⁷² (1397. g.). Taisni šai institūtā bij tik būtiska star-

⁷⁰ Sk. 113. lp.

⁷¹ UB., I. 111.

⁷² UB., IV. 1456.

pība starp dāņu un vācu lēņa tiesībām, ka dāņu avoti pēdējās dēvē vienkārši par mantojuma tiesībām.⁷³ Uz šiem karaļa atzītiem pamatprincipiem drīz vien varēja notikt vācu lēņa tiesību kodifikacija Igaunijā, pie kam uz šo darbu vācu vasaļus droši vien pamudināja viņu dzimtenes tradīcija, kur dienesta tiesības lielāko tiesu bij uzrakstītas jau 11. un 12. g. s.⁷⁴

Ja Valdemāru II atzīstam par istu likumdevēju tai nozīmē, ka viņš privilēģijas veidā piešķīra saviem vācu tautības vasaļiem Igaunijā tiesību valdīt karaļa dotos lēņus pēc vācu lēņa tiesību noteikumiem, tad rodas jautājums, kad tas noticis. Protams, tas varēja notikt tikai tais Valdemāra valdības gados, kad Igaunija tiešām faktiski vai juridiski piederēja Dānijai: 1219—27. g. un 1238—41. g. Šo iemeslu dēļ jāatmet dažos VĒt. rokrakstos nepareizi minētais 1215. g., jo tad Dānija vēl nemaz nebij okupējusi Igauniju. Turpretim Fr. Menija pieņemtais 1238. g. ir gan iespējams, bet maz ticams, jo vācu vasaļiem Valdemāra II privilēģija bij tikpat vajadzīga kā 1219. g. tā 1238. g. Nav nekāda vēsturiska pamata dot šim pēdējam gadam priekšroku. Pavisam otrādi: var diezgan droši apgalvot, ka Valdemāra II. privilēģija dota, karalim personīgi esot Igaunijā, kas noticis 1219., 1220. un 1222. g.⁷⁵ No pēdējiem trim savukārt izšķīroša nozīme ir vienīgi 1219. g., kas izskaidrojams ar toreizējiem politiskiem un militāriem apstākļiem.

Lieta tā, ka flotes desants, ko 1219. g. vasarā Valdemārs II izcēla Rēveles krastā, sastāvēja no dāņiem, slaviem un vāciem. Uzcēlis pili, karalis atstāja tur garnīzону, bīskapu un karaļa vīrus (viri regis), bet pats ar pārējo karaspēku un floti atgriezās Dānijā. Līdz ar karali Igauniju atstāja arī viņa vasaļa, slavu firsta Venceslava, karavīri; tā tad jaunā kolonijā palika dāņi un vāci. Agrākie bēdīgie piedzīvojumi Sāmsalā (1206) un Prūsijā (1210) bij pārliecinājuši karali, ka dāņu karaspēks nav piemērots pagānu zemju iekarošanai un kolonizēšanai, kāpēc Valdemārs II lielā skaitā līga svešus karavīrus gan savās vācu provincēs.

⁷³ UB., I. 239.

⁷⁴ R. Schröder-E. v. Künsberg. Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, 6 izd., 758. Leipzig 1919.

⁷⁵ F. C. Dahmann, Geschichte von Dänemark. I. 371—72.

gan citur.⁷⁶ Dāņi ļoti neieredzēja vāciešus, kāpēc karalim gribot negribot tie bij jāatstāj Igaunijā, lai Dānijā neatkārtotos 1218. g. nemieri. Bet šie svešie algoņņi tikai uz labiem noteikumiem bij ar mieru palikt tikko iekarotā Rēveles novadā, lai tur izturētu sīvu un ilgu cīņu ar pagāņiem. Nevar būt šaubu, ka jau 1219. g. rudenī, taisoties mājup uz Dāniju, Valdemāram II bij īpašas privilēģijas veidā jānodrošina vācu algoņņiem viņu materialais un tiesiskais stāvoklis, ja karalis negribēja visam šim pasākumam atnest vienkārši ar roku. Citiem vārdiem, jau pirms aizceļošanas 1219. g. rudenī Valdemāram II bij iekarotie novadi jāizdod lēņos. Kā to pareizi iztulkojis jau Joh. Chr. Švarcs,⁷⁷ VEt. ievads šo 1219. g. iesāktā Igaunijas izlēņošanu un vācu lēņa tiesību piešķiršanu jaunā kolonijā atstātiem vācu bruņniekiem apraksta itkā notikušu vienā laikā, pret ko grūti ko iebilst. Ja nu tā, tad jāpiekrit valdošai mācībai, ka Valdemārs II vācu lēņa tiesības, resp. VEt. devis⁷⁸ ne agrāk par 1219. g., bet arī ne vēlāk par 1222. g., pie kam lielākas ticamības ziņā 1219. g. dodama priekšroka. Tāpēc par spīti Fr. G. Bunes kritikai⁷⁹ vēl šodien visumā jāatzīst par nepagāztām Dr. K. J. A. Paukera 1845. g. izteiktās domas⁸⁰ par Valdemāra II lomu VEt. kodifikācijas gaitā: „Nav zināms, kad Valdemārs piešķīris saviem vasaļiem šīs lēņa jeb dienesta tiesības, bet ir patīcams, ka tas noticis jau pirmos gados pēc nobeigtās iekarošanas, kad viņš kā atlīdzību par izdarītiem pakalpojumiem viņiem izlēņoja iekarotās zemes lielāko daļu, atskaitot tikai dažus karaliskus īpašumus, un ka tai pašā laikā viņš bez šaubām arī pamatvilcienos noteica tiesības, pēc kurām bij jārikojas karaļa vīriem. Šī nepieciešamība kļuva jo lielāka, jo lielāks atstatums šķīra tos no viņu dzimtenes un karaļa, un jo vairāk Igaunijā ieceltais karaļa vietnieks sajuta vajadzību pēc šādām tiesību normām, lai izšķirtu strīdus lēņa

⁷⁶ Bunge, Das Herzogthum Estland, 11—12, 15—17.

⁷⁷ Schwartz, Versuch einer Geschichte, 62—63.

⁷⁸ Schwartz, Versuch, 63. Dahlmann, Geschichte von Dänemark, I. 371. K. v. Amira, Grundriss des germanischen Rechts, 67.

⁷⁹ Bunge, Einleitung in die Rechtsgeschichte, 96, Piez. e (1849).

⁸⁰ C. J. A. Pauker, Die Quellen der Ritter- Lehn- und Land-Rechte Est- und Livlands, I. 94, Piez. 1.

vīru starpā. Tāpēc arī varam pieņemt, ka jau 1219. g. ir likts pamats nevien VEt., bet arī pārējām bruņnieku tiesībām, kas protams nekavē pielaist, ka karalis Valdemārs līdz pat 1240. g. šīs lēņa tiesības būs vairākkārt papildinājis un pārlabojis, un ka šo to vēl piemetināja arī viņa pēcnācēji.“

Lai gan VEt. rokrakstu ir visai maz, tomēr pat tie liecina, ka šīs likumu grāmatas teksts nav radies uzreiz, bet pamazām. Ar to izskaidrojami vairāki atkārtojumi,⁸¹ izlaidumi⁸², papildinājumi⁸³ un grozījumi VEt. tekstā, pie kam svarīgi konstatēt, ka dažreiz tie izdarīti, turot priekšā Sbt. tekstu. Citiem vārdiem, VEt. teksts dažos rokrakstos grozīts, izlietojot Sbt. kā avotu; tāpēc var apgalvot, ka vismaz attiecībā uz dažu pantu redakciju notika abu kodeku savstarpīgā ietekme, kas ārkārtīgi apgrūtinā Livonijas bruņnieku tiesību avotu kritiku. Tā, piem., pēc Sbt. 1. nodaļas 1. panta parauga⁸⁴ Vīnes kodekā un citos VEt. rokrakstos⁸⁵ atrodam piemetinājumu, ka vecā karaļa nāves gadījumā vasaļiem lēņa investitura jāatjauno gada un dienas laikā pēc jaunā karaļa kronēšanas un (reichstāga?) apstiprināšanas. Acīmredzot šādu likuma tekstu nekad nebūtu promulgējis Eriks VI, jo tas pavisam maz saskan ar toreizējo Dānijas troņa mantošanas kārtību; bez tam juridiski ir pilnīgi aplam runāt par kādu apstiprināšanu pēc karaļa kronēšanas. Nevar būt šaubu, ka ar minēto VEt. teksta grozījumu kāds kodeka pārakstītājs ir nemākulīgi attiecinājis uz Dānijas karalisti to kārtību, kāda pastāvēja Livonijas bīskapijās, kur domkapitula ievēlētam kandidātam katrā ziņā bij jādabū pāvesta apstiprinājums, bez kā viņu neviens neatzina par bīskapu un zemeskungu. Šī VEt. Vīnes kodeka tapinājuma avots varēja būt vienīgi Sbt.

⁸¹ Piem., VEt. 24 § 4 un 42 § 4; VEt. 28 § 3 un 31 § 3.

⁸² Piem., VEt. 48 § 3 un Sbt. 40 § 3.

⁸³ Piem., VEt. 37, 49, 53.

⁸⁴ „Kad bīskaps ir ievēlēts un apstiprināts“...

⁸⁵ VEt. 1 § 1: „Wen ein konink stervet [und ein ander na eme komet (arī: gekronet) und bestediget wert“].

9. Alberta-Folkvīna tiesības.

Kā jau vairākkārt aizrādīts, pirmās ziņas par Sbt. sniedza Igaunijas bruņniecības sekretars (1593 līdz 1603) Morics Brandiss savā ap 1600. g. sarakstītā Livonijas vēsturē (Lief-ländische Geschichte), kas 6 grāmatās tēlo laikmetu no 1160(!) līdz 1238. g. un iespiesta 1842. g. Dr. K. J. A. Paukera izdevumā.¹ Vēstures sestā grāmatā M. Brandiss deva arī pašu Sbt. tekstu, lai gan tikai augšvācu tulkojumā², pie tam ar šādu titulu: „Das erste und älteste Lief-ländische Land-Recht³, wie solches von Bischoff Albrecht dem ersten zu Riga, mit Rathe Meister Volquins und seines Ordens, auch Bewilligung seines Adels und anderer zugezogenen gesetzt, aufgesetzt und publicirt worden ist ums Jahr nach Christi Geburth 1228.“ Bez tam M. Brandisa vēstures piektā grāmatā, atstāstot 1229. g. notikumus, starp citu teikts: „Pa tam bīskaps un mestrs apspriedās ar saviem pavalstniekiem, bruņniekiem un muižniekiem, jo šīm iekarotām zemēm uzplaukuma un labklājības ziņā nekas nevarēja būt derīgāki, kā nodibināt labu kārtību, policiju un jo sevišķi rakstītas tiesības, ar ko, zināms, visi bij mierā, un tāpēc līdz ar bīskapu izraudzīja dažus no muižniekiem, kas Dievam par godu un zemei par labu izlika uz papīra kādas bruņnieku un zemes tiesības, un pēc tam tās publicēja; tagad tās pievienotas šīs daļas beigām.“⁴ Kāds šiem tekstiem ir vēsturisks sakars, to redzēsīm vēlāk.

Pirms kritiski pārbaudām minēto faktu bijumu, vismaz dažiem vārdiem jāraksturo M. Brandiss kā vēsturnieks un jurists. Viņš bij tā gadu simteņa bērns, kad nekautrējās vēstures faktu trūkumu aizpildīt ar mācītiem izgudrojumiem un viltojumiem. Arī M. Brandiss bez sirdsapziņas pārmetumiem un bez cienības pret vēstures avotiem bieži vien ir sagrozījis pagātnes lie-

¹ Monumenta Livoniae Antiquae, III. 1—134.

² Turpat, 146—188.

³ Dažos norakstos „Ritter- und Landrecht“ vai tikai „Ritterrecht“.

⁴ Monumenta, III. 118.

cības.⁵ Bet tai pašā laikā viņš bez šaubām ir izlietojis arī labus un drošus avotus. Kamēr nav vēl uzrakstīta Brandisa „Livonijas vēstures“ avotu kritika, grūti pareizi spriest, kur tur ikreizes beidzas patiesība un sākas izdoma. Bez tam, peļot Brandisu kā vēsturnieku, nedrīkst aizmirst viņu kā juristu — un šai ziņā viņam tiešām ir lieli nopelni. M. Brandisa 14.—16. g. s. dokumentu norakstu krājumā⁶ (Collectanea) atrodas arī viņa sastādītā tiesību grāmata⁷ ar nosaukumu „Ritter-Rechte des Fürstenthums Ehsten“, kas 2 grāmatās un 59 titulos cenšas sistematizēt Harijas un Virijas spēkā esošās tiesības. Lai gan šī kompilācija nekad neieguva likumu grāmatas spēku, tomēr tā liecina, ar kādu rūpību autors savācis dažādos tiesību avotus, citēdams nevien likumus un tiesas spriedumus, bet arī līgumus, privilēģijas un kārtas iestāžu lēmumus. Tas pierāda, ka M. Brandiss, būdams zemes virstiesas sekretars, jūt cienību un godbijību pret pozitīvām tiesībām: viņš vārdiski atkārtoto likuma tekstu, citē atsevišķus pantus, precīzi uzdod sprieduma numuru vai datumu vai protokola lapaspusi. Protams, citēdams šos avotus, Brandiss kā kurš katrs tiesnesis varēja arī kļūdoties, bet grūti iedomāties, ka viņš būtu ar nolūku viltojis likuma vai sprieduma tekstu vai patvaļīgi datējis dokumentus, kuŗu datums viņam nebij zināms. Bez tam ir nesaprotami dzeņuli, kas būtu viņu pamudinājuši viltot vecus juridiskus tekstus. Cita lieta bij chronika, kur daudz kas bij atļauts, jo vēsture toreiz vēl nebij zinātne, bet puslēgendara, puspatiesa stāstāma viela. Turpretim tiesības uzskatīja par dievības atklāsmi un tiesību grāmatām bij tik liela iekšēja autoritate, ka centās tās vārdiski norakstīt. Šo tīri psiholoģisko iemeslu vien jau pietiek, lai bez kritikas nesekotu 19. g. s. nodibinātai valdošai mācībai, kas neatšķir Brandisu vēsturnieku no Brandisa jurista un

⁵ L. Arbusow, Die handschriftliche Überlieferung des Chronicon Livoniae, 318. L. U. raksti, XV, 1926.

⁶ Monumenta Livoniae Antiquae, III. 1—342.

⁷ Turpat, 91—222.

apgalvo, ka viņš mala fide nepareizi datējis juridiskus tekstus, proti Sbt.

No augstāk citētā Sbt. titula redzam, ka tas par Sbt. likumdevējiem uzdod Rīgas bīskapu Albertu (1199—1229) un Zobenbrāļu ordeņa mestru Folkvīnu (1209—36), kas vēsturiski ir iespējams, jo abi valdnieki bij laika biedri. Abi kopā parakstījuši dažus aktus: 1210. g. līgumu par Lības un Latvijas sadalīšanu starp bīskapu un ordeni;⁸ 1221. g. izlīgumu par Juglas ezera lietošanu;⁹ 1227. g. solījumu neslēgt mieru ar Dānijas karali¹⁰ u. t. t. Bez tam kāds cits Livonijas kodeks (Rīgas virsbīskapijas zemes tiesības) arī titulā min par saviem likumdevējiem Livonijas bīskapu un Dieva bruņniekus, t. i. Zobenbrāļu ordeni. Tā kā pēdējais gāja bojā Saules kaujā 1236. g., tad turoties pie šīs tradīcijas par vienu no minēto zemes tiesību autoriem jāuzskata tas pats Folkvīns, ko Sbt. Brandisa teksts uzdod arī par Sbt. likumdevēju. Vai tiešām abas tradīcijas būtu izdomātas un cēlušās no viena viltojuma? Tam runā pretim pāvesta legāta, Modenas Vilhelma 20. aprīļa 1226. g. lēmums,¹¹ kas skaidriem vārdiem nosaka, ka joprojām paliek spēkā bīskapa un mestra starpā noslēgtā rakstiskā noruna (concordia scripta) par lēņu mantošanas kārtību (de successione feudorum) Doles salā. Lai gan šai dokumentā minētās normas izcelšanās laiks nav zināms un nav skaidra arī tajā paredzētā lēņu mantošanas kārtība,¹² tomēr jāpiekrīt Fr. K. Gadebušam,¹³ ka tur ir runa par vecākām lēņa tiesībām, ko devis bīskaps Alberts kopā ar mestru Folkvīnu.

Pret šādu 20. aprīļa 1226. g. akta iztulkojumu jau 1794. g.

⁸ UB., I. 16 un 17.

⁹ UB., I. 53.

¹⁰ UB., I. 98.

¹¹ UB., I. 84.

¹² UB., I. 84: ... „hoc inter eos convento, quod magister uxorem Joannis de Dolen, filios illius, mulieres (?) non posset inquietare occasione concordiae scriptae inter episcopum et magistrum de successione feudorum, quae sunt in insula Dunae, quae dicitur insula Regis.“

¹³ Gadebusch, Livländische Jahrbücher, I. I, 200 (1780).

cēļa vairākas ierunas J. Ch. Švarcs. Pirmkārt, citētā vieta pieminot tikai bīskapa un mestra līgumu par Doles salā piešķirto lēņa muižu mantošanas kārtību, bet itnebūt nerunājot par kādām vispārējām Livonijas lēņa tiesībām. Otrkārt, par likumiem, kas būtu saistoši visai zemei, nevarējuši vienoties tikai zemes kungi vien, bet katrā ziņā šai lietā bijis jāpieaicina arī zemes kārtas, līdzpavēlnieki, kapituls, bruņniecība u. t. t.¹⁴ Bet šos iebildumus var viegli noraidīt. Tā kā bīskapa un ordeņa līgums (pirms 1226. g. aprīļa) nav uzglabājies, bet tikai pieminēts kādā vēlākā dokumentā, tad nav nekāda pamata J. Ch. Švarca apgalvojumam, itkā šo līgumu slēguši zemes kungi vien, un tāpēc tas nav bijis saistošs zemes kārtām. Pavisam otrādi: pilnīgs pamats pieņemt, ka minētā līguma slēgšanā piedalījušās arī kārtas, cik vispār zemes kungi toreiz tās respektēja. Tas secināms no kāda cita, arī Modenas Vilhelma izdota akta 1225. g.¹⁵ Tur legats Vilhelms liek mestram Folkvīnam runāt par līgumu (concordiam), kas 23. jūlijā 1224. g. slēgts starp viņu un Leales (t. i. Tērbatas) bīskapu. Bet no šī līguma oriģināla redzam,¹⁶ ka uzklusējis nevien Rīgas bīskapa un viņa baznīcas (domkapitula), bet arī peregrīnu un Rīgas namnieku „padoms“, tā tad līgums slēgts, piedaloties zemes kārtām.

Iztīrējot otru Švarca iebildumu, jāievēro, ka Modenas Vilhelma 20. aprīļa 1226. g. aktā citētais bīskapa un mestra līgums pieminēts sakarā ar bruņnieku Doles Jāni (Joannes de Dolen), kas līdz 23. maijam 1226. g. bij Rīgas baznīcas vasalis. Ari Tērbatas bīskaps Hermanis 1224. g. viņam deva lēņos veselu Igaunijas draudzi (kilegundu) ar pienākumu aizsargāt bīskapa pili Odenpāh.¹⁷ Bet sekodami Virījas igauņu aicinājumam, 1225. g. rudenī Odenpāh bruņnieki, un viņu vidū arī Doles Jānis, devās uz Viriju un padzina turienes dāņus.¹⁸ Da-

¹⁴ Schwartz. Versuch einer Geschichte. 35.

¹⁵ UB., I. 74.

¹⁶ UB., I. 62.

¹⁷ Indriķa chronika, XXVIII. 8.

¹⁸ Turpat, XXIX. 6.

būjis to zināt, Modenas Vilhelms aicināja šīs dēkas vadoņus pie sevis un, draudēdams ar baznīcas sodiem, piespieda viņus atdot iekarotos novadus un pili, lai šo kildas priekšmetu izsludinātu par pāvesta buferu valsti, kas novērstu jaunas sadursmes starp vāciem un dāņiem. Domādams, ka pāvesta legats jau aizceļojis,¹⁹ Doles Jānis 1226. g. pavasarī no jauna ieņēma kādu Virijas pili, kāpēc Modenas Vilhelms viņu kā „zvērasta lauzēju un laupītāju“ (praedo periurus) vispirms ekskomunicēja, bet 23. maijā 1226. g. atņēma viņam lēnos piešķirto Doles pili līdz ar novadu un nodeva to Rīgas pilsētai mūžīgā valdījumā.²⁰ Virsbīskapam Albertam 1255.—59. g. izdevās Doles salu atpirkt no Rīgas pilsētas un atkal pievienot virsbīskapijai;²¹ beidzot 1288. g. Doles salu un Doles Jāņa lēni iegūst Rīgas domkapituls.²²

Redzam, ka pāvesta legats dažādi izturējās pret bruņnieku Doles Jāni: 20. aprīlī 1226. g. viņš aizliedz ordenim traucēt šī vasaļa sievu un dēlus lēņa valdījumā, bet mēnesi vēlāk (23. maijā 1226. g.) pats šo lēni nodod Rīgas pilsētai. Acīmredzot šai laikā bij noticis Doles Jāņa otrais iebrukums Virijā pretēji legata aizliegumam, kāpēc Modenas Vilhelms, zaudējis katru cerību uz nodevīgā vasaļa labošanu, par sodu nevien viņu, bet arī viņa mantiniekus izslēdz no baznīcas un lēņa tiesībām, jo ekskommunicētiem nebij lēņa spējas.

Ja pēc šī nepieciešamā ekskursa atgriežamies pie Modenas Vilhelma 20. aprīļa 1226. g. akta, tad jāsecina, ka jau pirms 1226. g. starp bīskapu Albertu un mestru Folkvīnu pastāvēja rakstiska vienošanās par lēņu mantošanas kārtību Livonijā. Bet tā kā mantojuma tiesības ir pats galvenais un svarīgākais lēņa tiesību „gabals“, tad var apgalvot, ka jau šai laikā bij uzrakstīti un no abiem zemes kungiem par saistošiem atzīti vismaz daži no tiem lēntiesiskiem noteikumiem, ko vēlāk sastopam Sbt. Lai

¹⁹ G. A. Donner, Kardinal Wilhelm v. Sabina, 105, 106, 131, 132, Helsingfors 1929.

²⁰ UB., I. 88; GU., I. 11.

²¹ UB., I. 282; GU., I. 26. Sal.: H. v. Bruiningk, Livländische Güterurkunden, I. S. 21. Anm. 2.

²² GU. I. 41.

gan 20. aprīļa 1226. g. aktā pāvesta legata minētā concordia scripta ir ļoti neskaidri formulēta, tomēr tas nedod nekāda pamata pieņemt par pareizu J. Ch. Švarca ieteikto iztulkojumu. Pirmkārt, grūti ticēt, ka Livonijā 13. g. s. sākumā bīskaps būtu katram novadam (piem., Doles salai) vai vasalim (piem., Doles Jānim) noteicis savu īpašu lēņu mantošanas kārtību un to neatkarīgi no lēņa grāmatas nodrošinājis vēl ar īpašu rakstītu līgumu. Otrkārt, ja arī pieņemtum šo Švarca hipotezi, tad pilnīgi nesaprotama klūtu ordeņa mestra līdzdalība šai lietā, jo Doles Jānis taču bij Rīgas un Tērbatas bīskapu vasalis un tāpēc gar viņa mantojuma tiesībām mestram nebij nekādas daļas. Šāds līgums starp diviem zemes kungiem varēja attiekties tikai uz abu teritoriju vasalim vispār; citiem vārdiem, šāda līguma mērķis bij nodibināt Rīgas bīskapijā un Zobenbrāļu ordeņa valstī vienas un pie tam vispārējas lēņa tiesības.

Pret šādu varbūtību Švarcs ceļ vēl trešo iebildumu:²³ „Ari pašā likumā (Sbt.), ja pēc lietas apstākļiem jāmin likumdevējs vai zemes kungs, nekur nav runas par ordeņa mestru, bet visur tiek nosaukts tikai bīskaps. Tāpat nevienā no visiem šiem pantiem nav pieminētas ne ordeņa zemes, komturejas vai fogtejas, ne arī komturi, fogti, ordeņa brāļi vai ordeņa lēņa vīri; visur likums runā tikai par bīskapiju un bīskapijas vīriem... Ja bīskaps un ordeņa mestrs būtu bijuši kopīgi likumdevēji, un tā tad šie likumi sākumā būtu bijuši doti visai zemei, t. i. tikpat bīskapa kā ordeņa mestra leimaņu un pavalstnieku ievērošanai un sekošanai, kā gan tad ordeņa mestrs būtu pieļāvis, ka tikai bīskaps šais likumos izrādās un arī tiek saukts par likumdevēju, un ka tādā kārtā bīskaps nevien saviem, bet arī ordeņa mestra un ordeņa leimaņiem un pavalstniekiem dod likumus un priekšrakstus. Vai viņš būtu to pieļāvis un vispār drikstētu to darīt, ka viņa un viņa līdzpavēlnieku leimaņiem būtu aizrādīts saņemt savus lēņus no bīskapa un tam arī dot lēņa zvērastu; ka vienīgi bīskaps, bet ne arī mestrs un ordenis likuma noteiktos gadījumos izlieto savas pirmtiesības uz lēņa muižām? Ka vakantie vai pazaudētie

²³ J. Ch. Schwartz, Versuch, 31—32.

lēņi piekrit tikai bīskapam, bet ne arī mestram un ordenim?... Ja kāds pret to gribētu iebilst, ka bīskapam šīs tiesības un pilnvarojumi ir piešķirti tikai savā bīskapijā pār saviem leimajiem un bīskapiju vīriem, tad tas ar šo pielaidumu tikai apstiprinātu mūsu apgalvojumu, proti, ka ordeņa mestrs un ordenis nebij šī likumdošanas akta dalībnieki.“

Ja līdz ar M. Brandisu pieņemam, ka Sbt. bij Alberta-Folkvīna tiesības, tad līdz ar to jāsecina, ka tās radušās pirms 1237. g., tā tad Zobenbrāļu ordeņa laikā. Bet runājot par šo laikmetu visa augšā minētā Švarca argumentācija ir pilnīgi nepamatota. Pirmkārt, lēņa tiesību mērķis bij radīt kaujas spējīgu kavaleriju vasaļu karaspēka veidā. Tāpēc arī Livonijas bīskapijas drīz vien izveidojās par tipiskām lēņa valstīm pretstatā Zobenbrāļu un Vācu ordenim, kam vasaļi un līdz ar to lēņa tiesības bij pavisam maz vajadzīgas, jo šiem garīgiem bruņnieku ordeniem bij pašiem sava kavalerija: tāpēc arī viņu iekarotā un pārvaldītā teritorija Livonijā un Prūsijā tika politiski, saimnieciski un militari organizēta centralizētās ierēdņu valsts veidā. Ar šo bruņnieku ordeniem raksturīgo negatīvo attieksmi pret vasaļu kārtu var starp citu izskaidrot, kāpēc abi ordeņi 13. g. s. Livonijā tik maz no savas teritorijas izdevuši lēņos. Lai gan bez šaubām ordeņa lēņu bij daudz vairāk nekā uzglabāto lēņa grāmatu, tomēr uz zināmiem secinājumiem vedina tas raksturīgais fakts, ka Vidzemē un Latgalē par 13. g. s. (1207.—1300. g.) līdz šim ir pierādīts tikai viens ordeņa vasaļs — un tas pats bij nevācu tautības Manegints.²⁴ Šķiet, ka tikai pēc neveiksmīgās Durbes kaujas 13. jūlijā 1260. g. Vācu ordenis bij tiktāl noasiņojis, ka viņam tiešām bij jādoma par stipras ordeņa vasaļu kārtas radīšanu, kādos nolūkos vicemestrs 27. aprīlī 1261. g. piesolīja Lībekas novada vācu bruņniekiem un namniekiem Kursā ļoti izdevīgus lēņtiesiskus noteikumus.²⁵ Tomēr jādoma, ka šis aicinājums palika bez vajadzīgās atbalss, jo uzglabāto ordeņa lēņa grāmatu skaits Kurzemē 13. g. s. ir tikpat niecīgs

²⁴ GU. I. 1. un 46.

²⁵ UB., I. 362.

kā Vidzemē: 1288. g. minēts Helmvardeshūzena²⁶ un 1292. g. Talsu Alberta lēnis.²⁷ Bet kādā šaubīgā 1280. g. lēņa grāmatā ir runa par nebrunnieku kārtas ordeņa kara vīriem (hovelude, militia equestris)²⁸. Višu šo iemeslu dēļ kļūst saprotams, kāpēc Zobenbrāļu ordenim nebij lielas praktiskas vajadzības pēc lēņa tiesību kodeka.

Otrkārt, Švares apspriež Sbt. no tāda publiski tiesiska viedokļa, itkā tās būtu kodificētas 15. vai 16. g. s., līdz ar to pārprazdams Livonijas satversmi 13. g. s. Lai gan Alberts formāli bij tikai misijas bīskaps, tomēr jau 1210. g. Innocents III. viņam piešķir pāvesta vietnieka stāvokli Livonijā²⁹ ar tiesībām celt katedrales, izvēlēties un iesvaidīt jaunus bīskapus un abatus. Tāpēc chronists Indriķis³⁰ sauc Albertu par vice-archibīskapu, kas protams juridiski nav pareizi, jo Alberts neieguva metropolita tiesības ne Innocenta III. (1198—1216), ne Honorija III. (1216—27) laikā. Tomēr faktiski pārējie Livonijas eksemtie bīskapi uzskatīja Albertu par jaunās baznīcas galvu, jo viņš taču bij šīs bīskapijas radijs (1211. g. Leales, 1218. g. Zemgales) un par viņu bīskapiem izraudzījis sev uzticīgos Daugavgrīvas klostera abatus — Lealei Teodorichu (1211—19), Zemgalei Bernhardu (1218—24). Bez tam otrais Leales (Tērbatas) bīskaps bij Alberta brālis Hermanis (1219—47). Tikai 1225.—26. g. Alberta izcilo politisko stāvokli apēno pāvesta legats Modenas Vilhelms, kas 1225. g. vasarā ierodas Rīgā un rīkojas ar tik plašām pilnvarām, itkā būtu Livonijas pagaīdu valdnieks, kura uzdevums nodibināt šē pāvesta misijas brīvvalstis.³¹ Ja jau pārējo Livonijas prelatu starpā Rīgas bīskaps Alberts bij pratis ieņemt pirmo vietu, tad tas vēl vairāk sa-

²⁶ UB., I. 526.

²⁷ UB., VI. 2759.

²⁸ A. Lübben, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch, 150. Leipzig 1888. UB., I. 466.

²⁹ Indriķa chr., XV. 4. UB., I. 40. Sal.: A. Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, IV. 662, Anm. 9.

³⁰ Indriķa chr., XV. 4.

³¹ G. A. Donner, Kardinal W. v. Modena, 75—142. A. Hauck, Kirchengeschichte, IV. 664. F. Blanke, Die Entscheidungsjahre der Preussenmission, 18—41 (Ztschr. für Kirchengeschichte, N. F., 1928).

kāms par viņa attiecībām pret episkopalo Zobenbrāļu ordeni. Lai gan Alberts kopā ar Folkvīnu ierodas pie pāvesta³² un Dānijas karaļa Valdemāra II.³³, tomēr Folkvīns itnebūt nebij Albertam līdzīgs Vācijas imperijas firsts un zemes kungs, bet gan ne viņa atkarīgs kā garīgās, tā laicīgās lietās. Tā kā 1207. g. līgums (concordia) starp Zobenbrāļu ordeni un Rīgas bīskapu nav uzglabājies, bet tikai atreferēts Indriķa *chronikā* (XI. 3), tad jāturas pie šī līguma apstiprinājuma 20. oktobrī 1210. g., kas atrodams divās pāvesta Innocenta III. bullās.³⁴ Pēc šī līguma mestram jāsolās būt Rīgas bīskapam paklausīgam un jāmaksā viņam ceturtdaļa daļa no ordeņa zemnieku dotās desmitās tiesas par zīmi, ka ordenis atzīst savu atkarību no bīskapa (ad obedientiae recognitionem). Lai gan 1210. g. aktā nav skaidriem vārdiem teikts, ka Zobenbrāļu ordeņa zemes Lībā un Latgalē ir Rīgas bīskapa dots lēnis, tomēr no Indriķa *chronikas* zinām, ka jau pirms 1207. g. zobenbrāļi bij no bīskapa saņēmuši lēnos (dudum in beneficio) veselas provinces un novadus.³⁵ Ari Modenas Vilhelms, 1225. g. iztulkodams Gotlandes tiesības, saka, ka mestrs valda bīskapa piešķirtos novadus kā lēni (ab episcopo feudum tenet).³⁶ Tas pats legats tai pašā gadā, iztulkodams 1207. g. līgumu par Lības un Latvijas sadalīšanu, nolemj, ka mestram jāatbild Rīgas bīskapa tiesas priekšā, un ka pat ordeņa brāļi un pavalstnieki var pārsūdzēt mestra tiesas spriedumu pie bīskapa.³⁷ No tā izriet, ka Zobenbrāļu ordenis un viņa mestrs bij Rīgas bīskapa vasalis, ko Folkvīns atzina jau 1226. g.³⁸, un kas vēlākos gadu simteņos kļuva par pāvestu sankcionētu lēntiesisku dogmu. Tikai 26. jūlijā 1530. g. Augsburgas reichstāgā Vācijas ķeizars pārrāva šo Livonijas ordeņa vasalitātes saiti, ieceldams mestru Pletenbergu imperijas firsta kārtā; tā tad ordenis Livonijā tikai pēc 323 gadiem ieguva to tiesisko stāvokli, ko jau 1207. g.

³² Indriķa *chr.* XV. 2.

³³ Turpat, XXVI. 2.

³⁴ UB., I. 16 un 17.

³⁵ Indriķa *chr.* XI. 3.

³⁶ UB., I. 75. A. Švābe, *Latvju kultūras vēsture*, II. 171—175.

³⁷ UB., III. 73-b; 74. UB., I. 74.

³⁸ UB., VI. 2717: „magister et fratres sui in omni veritate boni sint et fideles episcopo Rigensi.”

Vācijas karalis Filips piešķīra Rīgas bīskapam Albertam. Stingri juridiski ņemot, visus šos 300 gadus Livonijas mestrs bij nevien Livonijas prelātu vasalis, bet arī ordeņa valsts novadi bij Livonijas baznīcas lēņi un Vācijas ķeizārvalsts apakšlēņi. Ja nu tā, tad Švarca domas, itkā Alberta-Folkvīna lēņa tiesībās vajadzējis kā lēņa un zemes kungu minēt arī Zobenbrāļu ordeni un viņa mestru, nav vēsturiski pamatojamas, jo juridiski ordenis taču bij tikai viens — kaut arī lielākais — no bīskapa vasaļiem. 13. g. s. sākumā par ordeni ievērojamāks bij kāds cits Rīgas bīskapa vasalis — Jersikas karalis Visvaldis. Protams, katrs no šiem vasaļiem savā lēņa novadā varēja savukārt nodibināt apakšlēņus (Sbt., 27,38) un līdz ar to kļūt par lēņa kungu attiecībā pret savu (apakš)vasali. Tas no juridiskās tehnikas viedokļa pietiekoši izskaidro, kāpēc Rīgas bīskapa izdotā kodekā par lēņa kungu nosaukts tikai bīskaps, bet ne viņa varenie vasaļi — ordenis vai karalis.

Treškārt, Švarcs pārāk modernizē Sbt. kodifikācijas vēsturi, nosaukdam šo kodeku par likumu grāmatu un tās autorus par likumdevējiem. Tagad neviens vairs nešaubās, ka Sbt. ir rediģētas kā privāta tiesību grāmata (Sbt., 53), bet nevis kā likumdošanas akts; tāpēc arī formāli ņemot nav likumdevēja šī vārda tagadējā nozīmē. Viduslaiku teritoriālo valsti (un tāda bij arī Livonija) raksturo valsts varas dualisms starp zemes kungu (*dominus terrae*) no vienas un pašu zemi (*terra*), resp. tās iedzīvotājiem no otras puses. Šai ziņā ir svarīgs Vācijas imperijas 1. maija 1231. g. lēmums, ka „zemes kungi nevar ievest konstitūcijas vai jaunas tiesības, pirms nav dabūta zemes labaju un vecaju piekrišana.”³⁹ Nevien Indriķa *chronika* bieži piemin Livonijas pirmtautu *meliores et maiores terrae*, bet arī Livonijas garīgie firsti turējās pie 1231. g. atzinuma, ka zemes kungu leģislatīvā griba ir saistīta ar zemes kārtu (t. i., vecāko un labāko ļaužu) lemjošo balsi, kas skaidriem vārdiem izteikts kā Rīgas virsbīskapijas tā Kurzemes zemes tiesību ievadā.⁴⁰

³⁹ F. Keutgen, *Der deutsche Staat des Mittelalters*, 122: „nisi meliorum et maiorum terre consensus primitus habeatur.”

⁴⁰ L. Arbusow, *Die altlivländischen Bauerrechte*, 32–33 (*Mitteilungen*, XXIII): „Das gemeine land-recht, was die alten bewilliget und in Lieff-, Cuhrland und Semmgallen im üblichen brauch gewesen.”

Bez tam garīgo firstu gribas brīvību likumdošanas un administratīvos aktos saistīja nevien valsts tiesības, bet arī kanoniskās normas, kas jo sevišķi sakāms par bīskapa atkarību no domkapitula un par mestra atkarību no ordeņa kapitula un padomes. Tā kā dažos gadījumos garīgam firstam bij jālūdz tikai padoms (*consilium capituli*), bet citos bij vajadzīga pašā aktā apliecināta formāla piekrišana (*consensus capituli*)⁴¹, tad valdnieka gribas saistīgumu un atkarību no zemes kārtām parasti izteica ar formulu „mit rade unde vulbort“ (VEt., Sbt. ievads), kam savu kārt atbilst latīņu avotu izteiciens „cum consilio et consensu“. Tāpēc arī Sbt. Brandisa teksta apgalvojums, ka šīs tiesības devis Rīgas bīskaps Alberts I. ar mestra Folkvīna un viņa ordeņa padomu (mit Rathe) un ar savu muižnieku atļauju (Be-willigung), saskan ar 13. g. s. Vācijas valsts tiesību noteikumiem. Tā kā Sbt. bij lēna tiesības, tad protams lēna kungs varēja likt tās kodificēt tikai ar savu vasaļu „padomu un atļauju“: ka lēna grāmata bij līgums starp lēna kungu un atsevišķu, vārdā nosauktu lēna vīru, tā lēna tiesību grāmata (Sbt.) bij līgums starp valdnieku un viņa vasaļu kārtu. Pa daļai ar to izskaidrojams, kāpēc šādā ceļā spēkā stājušās lēntiesiskās normas parasti zaudēja savu likuma spēku līdz ar valdnieka maiņu: bieži vien no viņa pēcnācēja žēlastības atkarājās, vai priekšteča privilēģija vasaļiem tika atjaunota vai ne, ko jau iepriekšējā nodaļā noskaidrojām attiecībā uz VEt. Tam nerunā pretim arī M. Brandisa Livonijas vēstures vēstījums par Sbt. kodifikācijas gaitu: vispirms bīskaps un mestrs apspriedās ar saviem vasaļiem, pēc tam „līdz ar bīskapu izraudzīja dažus no muižniekiem, kas... izlika uz papīra bruņnieku un zemes tiesības.“⁴² Protams, tā nebija likumdošanas komisija šī vārda tagadējā nozīmē; tie bij lēna kunga un viņa vīru delegāti, kas vienojās par zināmām lēntiesiskām normām un uzdeva tās formulēt un rediģēt („izlikt uz papīra“) kādam rakstītīratējam, kas varēja būt bīskapa kanclers vai kāds tiesas sekretars.

⁴¹ Sal.: A. Švābe, Latvju kultūras vēsture, II. 127.

⁴² Monumenta, III. 118.: „und wurden nebst dem Herrn Bischoff etliche von Adel niedergesetzt, die --- ein Ritter- und Landrecht auf's Papier brachten.“

Beidzot, Švarcs saka,⁴³ ka Sbt. Brandisa teksta titulam nevarot ticēt arī tāpēc, ka pret to liecinot Sbt. ievads, kas nepieminot ne mestru, ne ordeni, ne arī kādu vārdā nosauktu bīskapu. Švarcs tikai piemirst, ka Sbt. ievadu nevar izlietot kā pierādījumu pret Sbt. titulu, jo ievads ir jaunāks nekā tiesību grāmatas teksts un — pats galvenais — sastādīts pēc VEt. ievada parauga. — Taisnība ir Švarcam, ka Sbt. Brandisa teksta tituls ir *radies vēlāk nekā pats teksts*,⁴⁴ kas gan vēl nepierāda, ka titula autors nav zinājis, ko raksta, jo viņš savu zināšanu varēja smelt no tādiem pirmavotiem, kas vairs nav uzglabājušies. Bet līdz ar Švarcu jāsaprot, ka Sbt. sacerētāji nebūtu varējuši nosaukt tās par „*pirmām un vecākām Livonijas tiesībām*“. Šādu nosaukumu Sbt. acīmredzot nav devis arī kāds bīskapa Alberta un mestra Folkvīna laika biedrs, bet tas varēja gan rasties jau Vbt. izdošanas laikā, tā tad ne agrāk par 15. g. s. Zināms, tas nepierāda, ka tiešām 15. g. s. sastādīts Sbt. Brandisa teksta tituls, jo arī titulā var būt uzglabātas vecākas tradīcijas blakus jaunākā laika interpolācijām. Tāpēc vēlāki iestarpinājumi — pat tad, ja tie satur kļūdas vai viltojumus — nav izmantojami kā argumenti pret pārējā teksta pareizību.

Jāpiekrīt Švarcam, ka bīskapa Alberta laikā viņu neviens nesauca par Albertu Pirmo, kā to nepareizi dēvē Sbt. tituls. Lai gan 12. un 13. g. s. valdnieku vārdiem parasti pielika attiecīgo kārtības skaitli,⁴⁵ tomēr nosaukums Alberts I. varēja izcelties ne agrāk par 13. g. s. otro pusi, jo tikai valdot virsbīskapam Albertam (1253—73) varēja rasties vajadzība atšķirt viņu no agrākā bīskapa Alberta (1199—29), ko panāca nosaucot to par Pirmo. Tomēr tālāk jāuzsver, ka virsbīskaps Alberts nekad sevi netitulēja par Albertu Otro, kāpēc ir neloģiski domāt, ka 13. g. s. bīskaps Alberts būtu jebkad saukts par Albertu I. Turpretim jānoraida Švarca aizrādījums, itkā Sbt. titulā Alberts nepareizi nosaukts par Rīgas bīskapu, jo parasti viņš saucies

⁴³ J. Ch. Schwartz, *Versuch einer Geschichte*, 23—24.

⁴⁴ J. Ch. Schwartz, *Versuch einer Geschichte*, 22.

⁴⁵ R. Thommen, *Urkundenlehre*, I. 26. Leipzig 1913.

par Livonijas bīskapu: pēc Rīgas dibināšanas Alberts sevi titulē tikai par episcopus Rigensis.⁴⁶

Salīdzinot VEt. ievada un Sbt. Brandisa teksta titula hronoloģisko datējumu, redzam, ka abiem šai ziņā ir daži diplomatikas trūkumi. VEt. ievada formulu „pēc Dieva dzimšanas 1315. gadā”⁴⁷ Livonijas vācu avotos sastopam pirmo reizi 1338. g.⁴⁸ agrāko formulu („tā Kunga gadā”⁴⁹), „pēc mūsu Kunga dzimšanas”⁵⁰) vietā vai pamišus ar tām; tā tad tikai 23 g. vēlāk. Turpretim Sbt. Brandisa teksta formula „nach Christi Geburth” avotos sastopama sākot ar 15. g. s., kas lieku reizi pierāda, ka Sbt. tituls ir daudz jaunāks nekā teksts. Tāpēc arī šai formulai galā arābu cipariem piemērinātais gada skaitlis „1228” jāuzņem ar lielām šaubām. Man šķiet, ka šis piemērinājums ir kāda Livonijas vēsturnieka darbs, kas pazina kā Sbt., tā arī Indriķa hroniku. Tā kā pēdējā beidzas ar 1227. g. un tur nekas nav teikts par Livonijas bruņnieku tiesībām, tad šis vēsturnieks varēja secināt, ka Sbt. kodificēšana notikusi pēc Indriķa hronikā aprakstītiem notikumiem un, protams, pirms bīskapa Alberta nāves, ja viņu uzskata par vienu no kodifikatoriem. Alberts mira 17. janvārī 1229. g., kāpēc par Sbt. kodifikācijas gadu atlika pieņemt vienīgi 1228. g.

Vai šis vēsturnieks bij M. Brandiss, to mēs nezinām, bet neiespējams tas nav. Ir taču pierādīts, ka viņš savai Livonijas vēsturei izlietojis bez citiem avotiem arī Indriķa hroniku.⁵¹ Cik līdz šim zināms, Brandiss ir arī vecākais autors, kas savā vēsturē piemin Sbt. Diemžēl, nav noskaidrots šis Brandisa zināšanas avots. Bet Švarcs jau 1794. g. norādīja,⁵² ka starp Sbt. titulu un Brandisa vēstījumu pastāv tik liela līdzība, ka jāsecina: „vai nu Brandiss šo titulu veidojis pēc savas vēstures vēstījuma vai arī pēdējo aizguvis no pirmā, kāpēc vēsture un

⁴⁶ UB., I. 15, 16, 18 etc.

⁴⁷ „... na Gades gebort dusent dre hundred in dem vifteinden jare.”

⁴⁸ UB., II. 781, 783. Sal. GU., I. 67 (1345. g.).

⁴⁹ UB., II. 665, 680.

⁵⁰ UB., II. 694, 771.

⁵¹ L. Arhusow, Die handschriftliche Überlieferung des „Chronicon Livoniae“, L. U. raksti, XV. 318—319.

⁵² Schwartz, Versuch einer Geschichte, 23.

tituls nevar atbalstīt viens otru.“ Esmu pārliecināts, ka Sbt. tituls ir senāks avots nekā tā Brandisa Livonijas vēstures vieta,⁵³ kas vēstī par bīskapu Albertu un mestru Folkvīnu kā par Sbt. likumdevējiem. Citiem vārdiem, gribu vēlreiz uzsvērt, ka pēc manām domām jau pirms M. Brandisa Livonijā apgrozījās rokraksti ar minēto Sbt. titulu; tāpat kā viņa roku darbs nebij Rīgas virsbīskapijas zemes tiesību tituls, kas līdzīgā kārtā par saviem likumdevējiem piemin Livonijas (resp. Rīgas) pirmos bīskapus un Zobenbrāļu ordeni.⁵⁴ Ja jau Brandisam vispār grib piedēvēt kādus teksta viltojumus,⁵⁵ tad es hipotezes veidā gribētu pielaist varbūtību, ka viņa spalvai pieder piemētiņājums par Sbt. kodificēšanu 1228. g., pie kam šī viltojuma iemesls varēja būt cenšanās saskaņot Indriķa *chronikas* noklusējumu ar pastāvošo vēstures tradīciju, kas attiecībā uz Sbt. izcelšanos nebij laužta pat vēl 1851. g. par spīti Švarca, Helmersena, Bunges un Paukera kritiskiem iebildumiem. Šai gadā K. H. fon Buse raksta šādi: „Vai nebūtu pareizāk VEt. saukt par Alberta-Folkvīna tiesībām, uz ko pavedina kā veci virsraksti un saturs, tā izcelšanās vēsture? Par spīti Švarca aizstāvētām domām, mēs pieņemam, pamatojamies uz pietiekošu paticamību, ka 1228. g. Vidzemē radušās bruņnieku tiesības tuvakos gados ieviesās arī starp dāņu Igaunijas vācu iedzīvotājiem, kas tās uzskatīja par savām tiesībām. Viņi šīs tiesības spēja tiktāl aizstāvēt Valdemāra II. priekšā, ka viņš klusējot atļāva tās lietot. Tā kā šīs tiesības ar dokumentu netika apstiprinātas, tad sauca tās par „nerakstītām“. Par „rakstītām“ tās sāka dēvēt tikai tad, kad 1315. g. karalis Ēriks piešķīra dokumentarisku apstiprinājumu šo tiesību norakstam, kas bij piemērots (dāņu Igaunijas) zemes apstākļiem. Šāds pieņēmums ļauj izskaidrot VEt. un Alberta-Folkvīna tiesību saskaņu, un lielā bīskapa staru vainags spoži spīd arī pār šo vecāko tiesību pieminēkli.“⁵⁶

⁵³ Sk. šīs nodaļas sākumu.

⁵⁴ L. Arbusow, Die altlivländischen Bauerrechte, 32. Mitteilungen, XXIII.

⁵⁵ L. Arbusow, Die handschriftliche Überlieferung, 318: „M. Brandis, der im übrigen zu den gewissenlosesten Skribenten und den heillossten Quellenverwirrern gehört.“

⁵⁶ K. H. v. Busse, Die Burg Odenpäh und ihre frühere Bedeutung, 332. Anm. 13. Mitteilungen, VI. Riga 1852.

Mums nav no svara pārbaudīt K. H. fon Buses uzskatus, bet pietiek konstatēt, cik dziļas saknes pat 19. g. s. vidū bij tradīcijai par Zobenbrāļu ordeņa un viņa dibinātāja bīskapa Alberta svarīgo lomu Livonijas kodifikācijas vēsturē. Kas šo tradīciju atzīst par vēsturiski nepareizu, tam jāpierāda tās nepareizība. Kas domā, ka šo tradīciju vēl tikai ap 1600. g. nodibinājis „nedzirdēti lielais avotu jaucējs“ M. Brandiss, tam jāpieļauj, ka viņš ir izdomājis arī Rīgas virsbīskapijas zemes tiesību titulu. Un beidzot, kas vispār uzskata par apokrifiem tiesību grāmatu titulus, prologus un epilogus, tam arī šai ziņā jābūt pilnīgi konsekventam, un tas līdz ar Bungi nedrīkst patvaļīgi atņemt dažus avota izcelšanās ziņojumus, lai ortodoksali ticētu citiem. Tā, piem., Bunge visu savu mācību⁵⁷ par Sbt. kodificēšanu pēc 1315. un pirms 1324. g. pamato uz Sbt. Sāmsalas redakcijas virsraksta,⁵⁸ kas apgalvo, ka šo tiesību grāmatu esot apstiprinājis bīskaps Hartungs (1310—21. nevis līdz 1324, kā to nepareizi pieņēma Bunge). Bet sestā nodaļā redzējām, cik kļūdainais un sakropļots ir Sbt. Sāmsalas redakcijas teksts; tāpēc ticot šāda teksta virsrakstam būtu jātic arī Sbt. Brandisa titulam, ko Bunge, diemžēl, nedara un līdz ar to apliecina savu metodoloģisko divkosību. Tas pats sakāms par VĒt. ievadu. Lai gan tiesību vēsturnieki šī avota izcelšanās ziņojumam piešķir vislielāko patīcamību, tomēr šim ievadam ir lieli diplomātikas trūkumi: viņa stilistiskās formulas ir nevien vecākas, bet arī jaunākas par 1315. g. (piem., formulu „pēc Dieva dzimšanas“ sastopam vēl tikai pēc 23 g.). Tāpat VĒt. ievads satur Harijas un Virijas brūniecībai raksturīgu vēsturisku fikciju⁵⁹ par Dānijas karaļu pārspīlēto lomu Livonijas iekarošanā, pie kam šai vēstures tradīcijai, kas bij izplatīta vēl 15. un 16. g. s., bez šaubām bij arī sava daļa vēsturiskas patiesības.

Ja nu tiesību vēsturnieki tic VĒt. ievada un Sbt. Sāmsalas redakcijas virsraksta ziņojumiem, tad vismaz zināma patīca-

⁵⁷ Fr. G. v. Bunge, Beiträge zur Kunde der Rechtsquellen, 17.

⁵⁸ J. Ph. G. Ewers, Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Land-Rechte, 152: „Das fünfte Buch, von Bischoff Hertingh des Stichtes Oesell and der Wick bestetigt.“

⁵⁹ L. Arbusow, Die handschriftliche Überlieferung, 292.

mība jāpiešķir arī Sbt. Brandisa teksta titulā un epilogā (resp., pirmā prologā⁶⁰) izteiktai vēstures tradīcijai, kurai acīmredzot pats Brandiss ir ticējis kā Livonijas tiesību dogmai. Bez tam ir svarīgi, ka starp šo Sbt. titulu un epilogu nav nekādu būtisku pretrunu: epilogs tikai loģiski papildina, vēsturiski paplašina un juridiski precizē titulā izteikto Sbt. izcelšanās ziņojumu. Sbt. Brandisa teksta epilogs skan šādi⁶¹: „Dieses Ritter- und Landrecht ist das allerältiste und erste in Liefland gewesen, dessen man sich in dem Stifft Riga, auch den andern Stifften Dörpt, Oesel, Churland, ingleichen des Ritterlichen Schwerdt-Brüder-Ordens-Landes gebrauchet hat. Die aber in Harrien und Wierland haben ihr eigen Recht gehabt, welches Recht von König Wollmarn, dem andern, in Dännemarck, ihnen gegeben worden...“ Tā tad šai epilogā, kas — spriežot pēc bīskapiju nosaukšanas kārtības — laikam, veidots VEt. ievada ietekmē,⁶² tiek no jauna uzsvērts, ka Sbt. bij pirmās un vecākās Livonijas tiesības. Bet titula ziņojums ir arī paplašināts ar ļoti svarīgiem apgalvojumiem attiecībā uz Sbt. un VEt. spēku laikā un vietā. Par abām tiesību grāmatām epilogs runā kā par bijušām, t. i. spēkā vairs neesošām. Bet arī toreiz, kad tās vēl bij spēkā, katrai bij savs tiesību novads: VEt. lietoja Harijā un Virijā, Sbt. visā pārējā Livonijā kā bīskapijās, tā Zobenbrāļu ordeņa valstī. Tā kā VEt. spēkā esamību dāņu Igaunijā neviens neapšaubā, un tā kā bez Sbt. neviena cita tik pat veca tiesību grāmata nav zināma, tad jāsecina, ka ir pareizs epiloga apgalvojums par Sbt. piemērošanu visā pārējā Livonijā, jo pretējā gadījumā jāpielaiž, ka līdz 1315. g. ne bīskapijās, ne ordeņa valstī nav bijis neviena bruņnieku tiesību kodeka. Ja tituls par Sbt. kodifikatoru uzdod tikai Rīgas bīskapu, tad tas nerunā pretim epiloga ziņojumam par Sbt. spēkā esamību arī pārējās bīskapijās, jo Alberta laikā Rīgas bīskaps faktiski, bet sākot ar 1255. g. arī juridiski bij pārējās Livonijas metropolits. Kāpēc

⁶⁰ C. J. A. Paucker, Die Quellen der Ritter-, Lehn- und Land-Rechte, I. 95 un 97. Dorpat 1845.

⁶¹ Monumenta Livoniae Antiquae, III. 188.

⁶² VEt. ievadā: „to Rige, to Darpte, to Ozele unde in der bröder lande.“

Sbt. varēja ieviesties Zobenbrāļu teritorijā, tas jau apskatīts agrāk, iztīrājot Švarca iebildumus pret Sbt. virsrakstu.

10. Sbt. izcelšanās un avoti.

Atliek noskaidrot, vai nav kādas citas, no Sbt. Brandisa teksta pilnīgi neatkarīgas liecības, kas tieši vai netieši atbalsta tradīciju par Sbt. kā par Alberta-Folkvīna tiesībām un attaisno K. H. fon Buses patetisko izteicienu, ka „lielā bīskapa staru vainags spoži spīd arī pār Livonijas vecāko tiesību pieminekli.“ Šāds netiešu pierādījumu ceļš būtu, ja mums izdotos nodibināt faktu, ka jau Zobenbrāļu ordeņa laikā (līdz 1237. g.) un varbūt pat pirms bīskapa Alberta nāves (1229. g.) tika kodificētas un uzrakstītas visas pārējās Livonijas tiesības, izņemot bruņnieku. Tādā gadījumā būtu jānoskaidro apstākļi, kas aizkavēja bruņnieku tiesību kodifikāciju jaundibinātā valstī un līdz ar to nostādīja bruņniecību tiesiski nedrošākā stāvoklī nekā pārējās kārtas.

Vispirms īsumā apskatīsim Livonijas zemes tiesību izcelšanos. No Indriķa chronikas zinām, ka Alberts jau 1206. g. iecēla savus fogtus laicīgu lietu izspriešanai Līvā, Latvijā, Idumā un Igaunijā.⁶³ Sākumā Idumā par fogtu bij Alberta brālis Dirīķis, bet 1212.—14. g. viņa sievas tēvs, Pliskavas karalis Valdemārs.⁶⁴ No tā redzam, ka fogti tiesāja pēc dažādām tiesībām (piem., Valdemārs varēja būt pazīstams vienīgi ar krievu soda likumiem). Sekas bij tās, ka dažādi fogti līdzīgas lietas izsprieda dažādi, kas deva iemeslu nevien jaun kristītiem, bet pat vācu priesteriem sūdzēties par fogtu nelikumībām un prasīt viņu atcelšanu no amata.⁶⁵ Pamatodamies uz šīm sūdzībām, Honorijs III. 1222. g. ar divām bullām ierobežo Livonijas fogtu jurisdikciju un groza dažus kriminalprocesa noteikumus, aizliedzams lietot dzelzs pārbaudījumu. Savas pirmās legācijas laikā 1225—26. g. Modenas Vilhelms saņēma pāvesta priekš-

⁶³ Indriķa chr., X. 15, XI. 4: „ad procurandum officium Advocatie in iure seculari.“

⁶⁴ Turpat, XVI. 7.

⁶⁵ Turpat, XVIII. 2.

rakstu atcelt netaisnus fogtus un kļuva Rīgā kā tiesnesis tik populārs, ka pie viņa ar savām sūdzībām un pārsūdzībām ieradās nevien vācieši, bet arī lībieši un latvieši.⁶⁶ Ja ne pilnīgi novērst, tad vismaz jūtami ierobežot fogtu patvaļu tiesas spriešanā pāvesta legats varēja tikai ar tādu soda likumu izdošanu, kur sankcijas bij absolūti noteiktas, un tāpēc fogta varā nebija tās ne palielināt, ne pamazināt. Likumu dispozitīvā daļa bija rediģējama kazuistiski, lai tipiskie noziegumu sastāvi viegli iespiestos atmiņā, kad tos dažreiz gadā nolasīja priekšā draudzes locekļiem, lai neviens nevarētu aizbildināties ar likuma nezināšanu.⁶⁷

Tiešām, visas šīs īpašības piemīt Livonijas zemes tiesībām, kas sākumā bija domātas katras cilts teritorijas („zemes“) fogtu kriminalās jurisdikcijas unificēšanai, bet kuŗas vēlākos gadu simteņos, nodibinoties dzimtbūšanai, vācu vēsturnieki un juristi sāka nepareizi saukt par zemnieku tiesībām. Vai tās ir izdotas ar Modenas Vilhelma līdzdalību, par to nav nekādu liecību, izņemot Fr. Menija (1633. g.) aizrādījumu pēc nezināmiem avotiem, itkā minētais pāvesta legats esot Livonijai devis 21 pantu lielu konstitūciju.⁶⁸ Tiešām, apmēram tik daudz pantos var iedalīt Rīgas virsbīskapijas zemes tiesības. Bet iztīrējot šo tiesību materiālās un procesuālās normas, neatvairāmi jāsecina, ka vismaz dažas Livonijas zemes tiesību normas pieņemtas vai nu uz Modenas Vilhelma ierosinājumu, vai pat viņa aktīvilīdzdarbojoties. Šai nolūkā ir svarīgi aizrādīt uz Lībiešu zemes tiesību §§ 32 un 33, kas ķecerī soda tāpat kā burvi — ar nāvi uz sārta. Lieta tā, ka pirmais vācu likums (Treuga Heinrici), kas ķecerī pielīdzina burvim un abiem piedraud ar uguns sodu, izdots

⁶⁶ Indriķa chronika, XXIX. 4. G. A. Donner, Kardinal W. von Sabina, 97—98. Helsingfors 1929.

⁶⁷ Sal.: Sāmsalas 1284. g. līguma noteikumus UB., I. 490.

⁶⁸ Fr. Menii Historischer Prodromus des Liefpländischen Rechts und Regiments, 5: „Hat der Bapst Innocentius III einen Legaten Wilhelm Ao 1206 ins Land geschicket, dieser hat auch eine Constitution von 21 Articulis gegeben, darnach sich biß auff weitere Verordnung beide, die auf dem Lande und in der Stadt zu richten hätten.“

1224. g.⁶⁹ Ari ķeizari Frīdrichs I. un II. izdeva pret ķeceriem vērstus ediktus, kas sākumā bij spēkā tikai Italijā, bet vēlāk visā Romas imperijā. Frīdrichs II. 1220. g. likumā ķecerību izsludina par noziegumu pret Dieva un ķeizara majestāti,⁷⁰ kāpēc ķeceris sodāms kā valsts noziedznieks — izraidot viņu un konfiscējot mantu, bet sākot ar 1232. g. sodot ar nāvēs sodu un saskaņā ar 1238. g. likumu sadedzinot uz sārta. Daži domā, ka Frīdricha II. 1224. g. marta edikts, kas Italijā ķeceriem piedraud ar nāves sodu, esot izdots uz Modenas Vilhelma ierosinājuma.⁷¹ Bet pat atmetot šo varbūtību, ir ļoti svarīgi aizrādīt, ka ar 4. maija 1224. g. bullu pāvests Honorijs III. iecēla Modenas Vilhelmu par ķeceru tiesnesi Lombardijā, kādā amatā viņš bij līdz 9. janvarim 1225. g., lai gan jau 31. decembrī 1224. g. notika viņa iecelšana par pāvesta legātu. Ķeceru lielā skaita dēļ Modenas Vilhelma cīņa pret tiem bij pavisam nesekmīga, tomēr vēsturnieki piešķir viņam dedzīga ķeceru mednieka slavu.⁷²

Ja bij saprotama katoļu baznīcas cīņa pret „viltus mācītājiem“ Italijā, kur kristīgā ticība bij valsts reliģija jau gandrīz veselu gadu tūkstoši, tad nevien no baznīcas interešu, bet arī no tiesību politikas viedokļa bij neprātīgi uzņemt soda likumos tādus noziegumus, kurus Livonijā nevarēja izdarīt. Zemes tiesības taču bij domātas galveno kārt lībjiem, latvjiem un igauņiem, kas 13. g. s. vai nu pilnīgi vai pa daļai vēl bij pagāni; tā tad starp viņiem nemaz nevarēja būt ķeceru. Acīmredzot, ne bīskaps Alberts, ne kāds cits no viņa pēctečiem, kas pazina katoļu misijas realpolitiskos uzdevumus Livonijā, nebūtu Lībju tiesībās licis uzņemt ķecerības sodāmību, kas nav paredzēta arī nevienā no Livonijas 13. g. s. miera līgumiem⁷³ un ko „šai kristietības viņā galā“ neprasīja arī pāvests. Šai ziņā ir svarīgi, ka arī Sbt. nepiemin ķecerību kā sodāmu noziegumu, lai gan būtu dabīgi cīņu pret atkritējiem no katoļu baznīcas dogmām

⁶⁹ R. His, *Geschichte des deutschen Strafrechts bis zur Karolina*, 111 (1928); S. Hellmann, *Das Mittelalter bis zum Ausgange der Kreuzzüge*, 318 (1920).

⁷⁰ His, 109. E. Kantorowicz, *Kaiser Friedrich der Zweite*, 242 (1931).

⁷¹ G. A. Donner, *Kardinal W. von Sabina*, 40—42.

⁷² G. A. Donner, *Kardinal W. von Sabina*, 40, 42—46.

⁷³ Sal.: Sāmsalas 1241. g. līguma noteikumus, UB., I, 169.

uzsākt vispirms starp Livonijas vācu kolonistiem. Tikai Vbt. aizgūst no Sakšu spoguļa doktrīnu par „neticīgo kristīgo” sodīšanu ar sārta.⁷⁴ Tiesu praksē šādi sodi Livonijā, cik zināms, lietoti vēl tikai 16. g. s. pirmā pusē un arī tad ne pret keceriem, bet pret burvjiem un raganām. No tā jāsecina, ka nevis Livonijas garīgie firsti, kas bij spiesti būt realpolitīķi, bet gan kāds Livonijas realai dzīvei svešs doktrinārs un dogmatīķis ir prasījis uzņemt Lībju zemes tiesībās noteikumu par keceru sodīšanu uz sārta. Spriežot pēc notikumu sakarības, šī persona varēja būt vienīgi Modenas Vilhelms, kas keceŗa tiesneŗa amatu Lombardijā apmainīja pret pāvesta legāta amatu Z. Eiropā un it dabīgi uz daudzām parādībām Livonijā skatījās ar kultūras ziņā izsmalcināta itālieŗa acīm. Protams, ka viņam jau amata pēc bij zināms vācu karaļa Indriķa VII. 1224. g. izdotsis Virzburgas „zemes miers” (Treuga Heinrici), kas starp citu keceri pielīdzināja burvīm un abiem piedraudēja ar sārta.⁷⁵ Citiem vārdiem, 1224. g. zemes miera noteikumus par keceriem uz Livoniju, kā uz Vācijas novādu, attiecināja legāts Modenas Vilhelms tāpēc, ka viņam keceru sodāmība bij sirds lieta. Ar to saskani arī Indriķa hronikas ziņa,⁷⁶ ka Modenas Vilhelms 1226. g. martā sasaucis Rīgas dombaznīcā pirmo Livonijas baznīcas provinces sinodi, kurā viņš acīmredzot nolasījis dažas Innocenta III. dekretaliķas, kas 1215. g. bij pieņemtas IV. Laterāna koncilā. Daķi domā, ka Modenas Vilhelms 1226. g. Rīgas sinodē starp citu nolasījis arī pret keceriem vērsto dekretaliķu un sakarā ar to dažus kecerībā apvainotos vācieŗus sodījis ar ekskommunikāķiju.⁷⁷ Tā tad arī Livonijā pāvesta legāts ir mēģinājis darboties kā keceru tiesnesis. Visu šo notikumu un faktu sakarība ir tik neatvairāma, ka iespējams ir tikai viens loģisks secināķums: Lībju zemes tiesības ir kodificētas Modenas Vilhelma pirmās legācijas laikā 1225.—26. g.

⁷⁴ Vbt. 152: „Ja kristīts cilvēks kļūst neticīķs... tad dedzināms uz sārta.”

⁷⁵ Schröder-Künnsberg, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, I⁶. 714, 721 (1919).

⁷⁶ Indriķa hronika, XXIX. 8.

⁷⁷ G. A. Donner, Kardinal W. von Sabina, 119.

Nevien materialo, bet arī procesualo Livonijas zemes tiesību analīze atbalsta šo pieņēmumu. Pēc Vbt. (§ 131), Rīgas virsbīskapijas (§ 16) un Kurzemes zemes tiesībām (§ 15) zādzības iztiesāšanas kārtība galu galā pamatojās uz dzelzs pārbaudījuma, kamēr Lībju zemes tiesības šādās lietās kā pierādījuma līdzekli prasa tikai zvērastu (§ 10). Ja nu dzelzs pārbaudījumu atļauj lietot pat bruņnieku tiesības (Sbt., Vbt.), tad Lībju zemes tiesību klusēšana šai procesuali svarīgā jautājumā ir vairāk kā divaina jo sevišķi tāpēc, ka līdz 1428. g. arī Lības tiesu praksē dzelzs pārbaudījums bij spēkā.⁷⁸ No tā jāsecina, ka dzelzs pārbaudījums tika izmests no Lībju zemes tiesībām aiz tīri doktrināriem iemesliem, kamēr šo pašu iemeslu dēļ tur uzņēma pantus par burvju un ķeceru sodāmību. Pēc manām domām arī dzelzs pārbaudījuma lietā Modenas Vilhelms ir bijis tikpat aktīvs kā ķeceru jautājumā. 1225. g., iztulkodams Rīgai piešķirtās Gotlandes tiesības, viņš nolēmj, ka Rīgas namnieki ir brīvi no dzelzs pārbaudījuma.⁷⁹ Un tā kā Honorijs III. jau 1222. g. aizliedza Livonijas fogtiem prasīt no jaunkristītiem šo toreizējā vācu kriminalprocesā tik iemīļoto pierādījuma līdzekli, tad legatam Modenas Vilhelmam, kas 3 gadus vēlāk šē darbojās kā augstākais tiesnesis un likumdevējs, bij jārespektē minētā pāvesta aizliegums. Tikai ar to es varu izskaidrot dzelzs pārbaudījuma trūkumu Lībju zemes tiesībās, kas savukārt pierāda, ka šie soda likumi izdoti Modenas Vilhelma legācijas laikā 1225.—26. g. un ka viņu kodificēšanā piedalījies arī Rīgas bīskaps Alberts. Ar to saskan arī Rīgas pilsētas tiesību kodifikācijas vēsture: vecākās Rīgas tiesības latīņu valodā lielāko tiesu sastādītas jau pirms 1226. g., bet galīgā veidā Rēveles vajadzībām rediģētas 1227.—28. g., tā tad vēl pirms bīskapa Alberta nāves.⁸¹ Arī šo Rīgas-Rēveles pilsētas tiesību

⁷⁸ Sal.: L. Arbusow, Die altlivländischen Bauerrechte, 27. Mitteilungen, XXIII.

⁷⁹ UB., I. 75: „cives vero liberi sint... a ferro.“

⁸⁰ UB., I. 54.

⁸¹ J. G. L. Napierky, Die Quellen des rigischen Stadtrechts bis zum J. 1675, S. XXI und XIV. Riga 1876. W. Schlüter, Zwei Bruchstücke einer mittelniederdeutschen Fassung des Wisbyschen Stadtrechts (Mitteilungen, Bd. 18, S. 487—552).

ievadā pieminēts bīskaps Alberts⁸² līdzīgi tam, kā uz viņa līdzdalību bruņnieku tiesību kodifikācijā norāda Sbt. Brandisa teksta tituls. Tā kā Rīgas pilsētas tiesībās atsaukšanās uz bīskapu Albertu kā likumdevēju ir vēsturiski pareiza, tad vismaz nav nekāda pamata nepieņemt to pašu arī attiecībā uz Sbt. Bez tam jau devītā nodaļā redzējām, ka šo secinājumu atbalsta 20. aprīļa 1226. g. aktā minētā „concordia scripta inter Episcopum et Magistrum de successione feudorum“, kuras likuma spēku atzīst arī Modenas Vilhelms, kas kā Modenas bīskaps bij daudz prāvojis ar saviem vasaļiem, viņiem agrāk piešķirto lēņu dēļ, un tāpēc labi pazina lēņa tiesības.⁸³

Ar šo pierādījumu un secinājumu rindu saskan novērojumi par Sbt. lietotiem juridiskiem terminiem. Jau K. Šillings pareizi aizrādīja,⁸⁴ ka Sākšu spoguļa jēdzienu „man von ridders art“ (1. 20. § 1) Vbt. atvieto ar terminu „stichtes man“ (Cap. 16), kas savukārt tiek lietots VEt. „koninges man“ (Art. 52, 54, 57) vietā.⁸⁵ Turpretim Pbt. (1. 29) atmet sava avota Vbt. (Cap. 64) terminoloģiju, kas bij domāta Livonijas bīskapijām, un līdz ar to „stichtes manne“ vietā saka vienkārši „geschworene manne“. Metodoloģiskā ziņā ir ļoti svarīgi noteikt, kad Livonijas avoti pēc Sbt. un Vbt. parauga sāk vasaļus dēvēt par „bīskapijas vīriem“ (stichtes man), kāds nosaukums tik zīmīgi raksturo lēņa vīra stāvokli bīskapijās. Rīgas virsbīskapijā šo Sbt. specifisko terminu sastopam pirmo reizi vēl tikai 1397. g.,⁸⁶ pie kam blakus izteicienam „des stichts zu Riga manne“⁸⁷ sastopam līdzīgā nozīmē lietotas formulas „manne der hilgen kerken to Rige“⁸⁸ un „kerken manne“⁸⁹ pretstatā

⁸² Napiersky, 5: „iura ciualia, que ciues Rigenses obtinuerunt et scripto commendauerunt, concedente domino Alberto, Rigensi episcopo, ab inicio conuersionis liuonice.”

⁸³ G. A. Donner, Kardinal W. v. Sabina, 31–32.

⁸⁴ C. Schilling, Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen des W.-E. Rechts, 78.

⁸⁵ A. v. Transehe-Roseneck, Zur Geschichte des Lehnswesens in Livland, 246.

⁸⁶ GU., I. 145: „mannen, de ud unsem stichte endweken sind ... alle vry knechte des stichtes to Rige.” I. 148.

⁸⁷ GU., I. 298.

⁸⁸ GU., I. 146.

⁸⁹ GU., I. 149.

ordeņa vasaļu nosaukumam „ordens manne“⁹⁰. No tā varētu slēgt, ka Sbt. sastādītas tikai 14. g. s. beigās, ja nebūtu vēl kāds cits un pie tam daudz vecāks avots. Proti: Indriķa chronika 1219. g. piemin VEt. lietotā vasaļa nosaukuma „koninges man“ latīnisko formu „vir regis“⁹¹, bet 1221.—23. g. arī Sbt. sastopamā „stichtes man“ latīniskos sinonimus „vir episcopi“ un „vir ecclesiae“⁹². Nevar būt šaubu, ka Indriķa chronikas autors ļoti labi zināja, kā bīskapa Alberta laikā Livonijā sauca dažādu lēņa kungu vasaļus. Ja nu tā, tad lēņa vīra vienāda specialais nosaukums Indriķa chronikā un Sbt. tikai pastiprina mūsu pieņēmumu, ka ir pilnīgs vēsturisks pamats runāt par Sbt. kodificēšanu pirms 1229. g.

Protams, ar to negribu apgalvot, ka Sbt. jau Alberta laikā kā uzrakstītas tādā pašā un tikpat plašā redakcijā, kādā šī tiesību grāmata uzglabājusies Stokholmas kodekā. Bet, ka šī kodeka „kodols“ radies jau 13. g. s., to var mēģināt noliegt tikai tas, kas ortodoksāli tic VEt. ievadā atstāstītām vēstures fikcijām. Šai ziņā ir zīmīgi, ka A. fon Tranzē-Rozeneks, kas visumā aizstāv valdošo mācību, spiests no tās vismaz pa daļai atkāpties, sakot: „VEt., varbūt, radušās jau 13. g. s., un šī tiesību grāmata satur lēņa tiesības, kas 13. g. s. bij spēkā visā Livonijā“. Bet attiecībā uz Sbt. minētais autors saka tālāk: „Otrā vietā jāmin Sbt., kas ir VEt. apstrādājums bīskapijām un, varbūt, arī ordeņa valstij no 14. g. s.“⁹³ Turpretim kādā citā vietā viņš arī Sbt. uzskata par 13. g. s. ieradumu tiesībām: „Ir nevien iespējams, bet pat ļoti patīcams, ka spēkā esošo Livonijas lēņa tiesību kopojums VEt. un Sbt. veidā uzņēma veselu rindu ieradumu tiesību normu, kas bij izcēlušās 13. g. s.“⁹⁴

Lai gan VEt. un Sbt. rokrakstu mazais skaits neļauj vēl pagaidām noteikt šo tekstu ciltskoku, tomēr darba hipotezes veidā varam jau tagad apgalvot, ka minēto tiesību grāmatu

⁹⁰ GU., I. 148.

⁹¹ Indriķa chr., XXIII. 2.

⁹² Turpat, XXV. 1, XXVI. 15.

⁹³ A. v. Transche-Roseneck. Zur Geschichte des Lehnswesens in Livland. 16.

⁹⁴ Turpat, 256.

kodificēšana nenotika vis vienā, bet vairākos paņēmienos, ko atdalīja ilgāks laika sprādis. Principā šādu Sbt. kodifikācijas gaitu atzina arī Fr. G. Bunge, bet tā kā viņš akli ticēja VEt. ievadam, tad šo principu bij spiests ierobežot un attiecināt vienīgi uz tiem Sbt. pantiem, kurū nav VEt. 1831. g. Bunge rakstīja: „Sbt. papildinājumi (Art. 4, 5, 31, 32, 33, 52—67) šķiet ņemti no toreizējā Livonijas ieradumu tiesībām... un bez šaubām ir pievienoti ne uzreiz, bet pamazām, varbūt pat no dažādiem autoriem“.⁹⁵ Ja nu „papildinājumi“ ir pievienoti vairākos paņēmienos, kāds pamats ir domāt, ka šādā ceļā nav radies viss Sbt. kodeks, resp. viņa galvenais avots VEt. Uz šādu secinājumu vedina paša Bunges hipotēze par Sbt. Sāmsalas redakcijas izcelšanos Sāmsalas bīskapa Hartunga laikā 1315.—21. g.⁹⁶ Bet tā kā daži Sbt. panti (Art. 12, 22, 23) savukārt bij Livonijas spoguļa (1. 21, 17, 19) avoti, tad Sbt. jābūt vecākām par pēdējo. Cik līdz šim var spriest, Livonijas spogulis radies vismaz jau nākošā Sāmsalas bīskapa Jēkaba laikā 1322.—37. g.⁹⁷; tā tad pēc Bunges hipotēzes Sbt. kodificēšana pilnīgā (t. i. Stokholmas teksta) veidā pabeigta ne vēlāk par 1337. g. Ar to es gribu uzsvērt, ka Fr. G. Bunge Sbt. kodifikācijas gaitu iedomājās šādu: pirmā periodā 1200.—1315. g. Sbt. nemaz nav, otrā periodā 1315.—21. g. izceļas Sbt. Sāmsalas redakcija un, beidzot, trešā periodā 1322.—37. g. izveidojas arī Sbt. Stokholmas teksts. Tiesa, par šo pēdējo periodu Bunge izteicās ļoti nenoteikti,⁹⁸ bet tagad, kad ir zināms Livonijas spoguļa izcelšanās laiks, šāda precizēšana ir tikai loģiskas sekas no paša Bunges dotām premisām. Šī Bunges schema ir vēsturiski neticama tāpēc, ka tā Livonijas bruņnieku tiesību kodifikācijas vēsturi nevis periodizē, bet šķēļ divās heterogenās daļās, pie kam pir-

⁹⁵ Fr. G. v. Bunge, Beiträge zur Kunde der Rechtsquellen, 16.

⁹⁶ Fr. G. v. Bunge, Einleitung in die Rechtsgeschichte, 105.

⁹⁷ L. Leesment, Über das Alter des Livländischen Rechtsspiegels, 176. Ztschr. der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abt., Bd. 50 (1930).

⁹⁸ F. G. v. Bunge, Altlivlands Rechtsbücher, 3: „Eine jüngere Recension scheint im Bisthum Dorpat, vermuthlich auch schon im vierzehnten Jahrhundert, entstanden zu sein.“ Sal. viņa Einleitung in die Rechtsgeschichte, 104—5.

mā — vairāk nekā simts gadu garā laikmetā — tiek prezumēts juridiskā ziņā sterils tukšums, kur piepēži 1315. g. sākās un ilgst kādus 20 gadus (1315.—37. g.) straujš juridiskās radīšanas darbs, kuŗa rezultātā rodas Sbt. vecākā recenzija Sāmsalas bīskapijas vajadzībām un Sbt. vidējā recenzija (Stokholmas teksts) Tērbatas bīskapijai. No šī tēlojuma redzam, ka Rīgas virsbīskapija arī pēc 1337. g. tiek atstāta bez sava lēņa tiesību kodeka, lai gan tāds pastāvēja jau nevien Harijā un Virijā, bet pat mazās Sāmsalas un Tērbatas bīskapijās.

Tēlojums kļūst pavisam neticams, ja Fr. G. Bunge, sekojams Fr. K. Gadebušam un R. fon Helmersenam,⁹⁹ saka: „Sbt. beigu pantos (61—67) atsevišķi noteikumi bez šaubām pārņemti no dažiem pāvesta legata, Modenas Vilhelma rīkojumiem“ 15. martā 1226. g.¹⁰⁰ Atstājot neizšķirtu jautājumu, vai tiešām Modenas Vilhelma lēmums, kā izspriežamas kildas Rīgas pilsētas robežu dēļ, licis pamatu Livonijas ciema tiesībām (Sbt., 61—67; Vbt., 89—95), jānoraida minēto autoru nevēsturiskā konstrukcija, itkā Sbt. kodifikators tikai pēc 100 gadiem atradis kādā archivā Modenas Vilhelma 15. marta 1226. g. lēmumu un — par spīti tam, ka tas attiecas uz Rīgas robežām — izmantojis šo precedentu Tērbatas bīskapijas ciema robežu prāvām. Protams, Modenas Vilhelmam kā katoļu augstākā likumdevēja, pāvesta, vietniekam Livonijā bij dota legislatīva vara sasaukt sinodes un izdot statutu grāmatas ar likuma spēku;¹ zinām arī, ka viņš šādus statutus tiesām ir devis — un pie tam rakstītā veidā. Diemžēl, pavisam maz kas ir uzglabājies no šiem legislatīviem aktiem; pareizāk: zuduši pierādījumi un liecības par Modenas Vilhelma līdzdalību Livonijas tiesību un statutu grāmatu sastādīšanā. Lai nu kā, bet tas nedod ne mazāko iemeslu apgalvot, ka Modenas Vilhelma 15. marta 1226. g. rakstītais lēmums Rīgas robežu lietā

⁹⁹ R. v. Helmersen, *Geschichte des Livländischen Adelsrechts*, S. 77, Anm. 23. Dorpat, 1856.

¹⁰⁰ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 17; Bunge, *Geschichte des Gerichtswesens und Gerichtsverfahrens*, § 50, S. 131—32; Bunge, *Einleitung in die Rechtsgeschichte*, S. 105.

¹ K. Ruess, *Die rechtliche Stellung der päpstlichen Legaten bis Bonifaz VIII*, S. 142—50. Paderborn, 1912. L. Arbusow, *Akten und Rezesse* I. 262 Anm. 2. Rīga 1926.

radījis Tērbatas bīskapijā plašas nerakstītas ciema tiesības, ko 1315.—37. kodificējis kāds no Sbt. Stokholmas teksta autoriem.

Ar ko R. Šēlers,² kam seko arī Fr. G. Bunge, pamato savu mācību, ka Sbt. Stokholmas teksts ir izcēlies Tērbatas bīskapijā? Pirmkārt: K. Širrena 1860. g. atrastā kodekā³ (Codex Dorpatensis Oxenstjern) Sbt. 16. g. s. rokrakstam ir šāds virsraksts: „De priuilegia, begnadigung und dat riddersrecht von olders im stift Dorbt gebrucklich“. Uz šī pamata R. Šēlers spriež, ka tā esot droša noteikta liecība par minētās tiesību grāmatas likuma spēka novadu: varot apgalvot, ka Sbt. savās līdz šim pazīstamās redakcijās esot sarakstītas Tērbatas bīskapijai. Bet Šēlers aizmirst, ka Codex Oxenstierna satur arī Rīgas pilsētas un virsbīskapijas dokumentu norakstus un, ka — piešķirot Sbt. virsrakstam pilnīgu ticamību — Tērbatas bīskapijā spēkā bijusi tiesību grāmata varēja izcelties pavisam citā bīskapijā. Kāda tiesību avota atrašanās un izcelšanās vietai itnebūt nav jābūt vienai un tai pašai.

Otrkārt, Sbt. Stokholmas teksts, izņemot mūža uzturu, nepazīstot nekādas bruņnieku meitas mantojuma tiesības, kamēr Rīgas bīskaps Nikolajs (1231—53) šādas tiesības piešķīris jau 100 gadus pirms dāņu karaļa Kristapa II. žēlastības 21. sept. 1329. g. Bet nav nekādu pierādījumu,⁴ ka bīskapa Nikolaja „žēlastība“ jebkad bijusi spēkā; tāpēc līdz 1457. g. (t. i. Silvestra privileģijai) Rīgas virsbīskapijā bij tās pašas stingrās mantojuma tiesības, kas Tērbatas bīskapijā. Tā tad pretēji R. Šēlera domām Sbt. tikpat labi bij piemērotas virsbīskapijas kā Tērbatas bīskapijas apstākļiem.

Treškārt, R. Šēlers neseismīgi cenšas izmantot savas hipotezes labā Sbt. 39. nodaļas teksta dažādības dažādās recenzijās. 39. nodaļa pārņemta no VĒt. 48. nodaļas un nosaka pro-

² R. Schöler, über das Verhältnis des ältesten livl. Ritterrechts zum W.-E. Lehnrecht, 160—165. Ztschr. für Rechtswissenschaft, V. Dorpat 1874. Sal.: Fr. G. Bunge, Altlivlands Rechtsbücher, 5.

³ C. Schirren, Verzeichniss livl. Geschichtsquellen in schwedischen Archiven und Bibliotheken, S. 171, Nr. 2061. Dorpat 1861—68.

⁴ A. v. Transehe-Roseneck, Zur Geschichte des Lehnswesens in Livland. 247—258.

cesualos terminus lēna prāvām. Ja karaļa vietnieka apsūdzēts, vasalis atsaucās uz pašu karali, tad tiesai bij viņam jāpagarina parastie termiņi līdz 1 gadam un 1 dienai, ceļojumam uz Dāniju,⁵ kur atradās Igaunijas vasaļu lēna kurijs. Šo privilēģēto termiņu un līdz ar to klauzulu par jūras ceļojumu nepazīst ne Sāmsalas, ne Stokholmas teksts, no kā Šēlers nepareizi secina, itkā Sbt. sacerētas „vienīgai Livonijas bezjūras, t. i. Tērbatas bīskapijai.” Tā kā lēna kungs bīskaps parasti dzīvoja savā bīskapijā un prezidēja vasaļu tiesā (mantāgā), tad nekāds apsūdzētā ceļojums pāri jūrai nebij vajadzīgs, lai lēna kūrījā meklētu pierādījumus savām tiesībām uz apstrīdēto lēna objektu. Ja tomēr dažos Sbt. rokrakstos šī VĒt. raksturīgā klauzula ir sastopama, tad šai gadījumā tai bij pavisam cita procesuala nozīme.

Toties ievēribu pelna ceturtais R. Šēlera arguments. Viņš aizrāda, ka komendācijas un investituras secība Tērbatas bīskapijā bij citāda nekā Rīgas virsbīskapijā: te vasalim vispirms bij jādod uzticības zvērasts un tikai pēc tam lēna kungs investēja viņu lēna tiesībās. Turpretim Tērbatas bīskapijā (un arī pēc Sbt.) ievēroja taisni pretēju kārtību: vispirms lēna kungam bij jāizdara investitura (jādod lēnis) un tikai pēc tam lēna virs viņam zvērēja uzticību. No tā Šēlers savukārt secina, ka Sbt. bij spēkā Tērbatas bīskapijā. Turpretim pēc manas pārlicības jautājums ir daudz sarežģītāks. Langobardu lēna tiesības Libri feudorum (II. 4. un 7) nosaka⁶, ka izlēnošanai jānotiek pirms zvērasta: investituram debere praecedere fidelitatem. Vācu klasiskās lēna tiesības šo jautājumu noklusē, bet no 14. g. s. procesa tiesību grāmatas „Richtsteig Lehnrechts”⁷ (Cap. 22. § 5) var secināt,⁸ ka saskaņā ar lēna sistēmas pirmatnējo nozīmi Vācijā 13.—14. g. s. vispirms prasīja vasaļa zvērastu un tikai pēc tam viņam piešķīra lēni. Tagad var uzskatīt par pierādītu, ka Itālijā investitura notika pirms

⁵ Fr. G. v. Bunge, Das Herzogthum Estland, 358.

⁶ H. Ch. v. Senckenberg, Corpus iuris feudalis Germanici, p. 519, 521: „Investitura vero facta, et fidelitate subsecuta”.

⁷ C. G. Homeyer, Des Sachsenspiegels II Theil, I. 483—84. Berlin, 1842.

⁸ C. G. Homeyer, Des Sachsenspiegels II Theil, II. 324. Berlin, 1844.

kommendācijas, bet Vācijā parasti otrādi.⁹ Jādomā, ka Vācijas kārtība bij senatnīgāka nekā Itālijas, jo kommendācija bij pirmais akts arī ģermaņu kara draudzes ligumā.¹⁰ Pretēji Libri feudorum 18. g. s. Austrijā un Vācijā visbiežāk investitura sekoja kommendācijai.¹¹

Livonijā stāvoklis bij šāds: visas tiesību un statutu grāmatas¹² tieši vai netieši nosaka vienu izlēņošanas kārtību, un proti to pašu, kas bij paredzēta langobardu lēņa tiesībās un sākumā bij spēkā tikai Itālijā. Turpretim pēc Livonijas lēņa grāmatām aina ir daudz neskaidrāka, uz ko savā laikā aizrādīja K. Šillings¹³: „Tiesiskā ziņā ir vienaldzīgi, vai zvērasts seko izlēņošanai vai otrādi; šķiet, ka pat atsevišķā lēņa kurijā šai ziņā nebij spēkā viens pastāvīgi ievērots ieradums.“ Piemēra dēļ salīdzināsim izlēņošanas kārtību Rīgas un Tērbatas bīskapu kurijās. Rīgas virsbīskapijā tāpat kā Vācijā pirmais akts bij lēņa vīra zvērasts, kam kā otrs akts sekoja lēņa kunga izdarītā investitura¹⁴ saskaņā ar formulu: „recepto ab ipso iuramento fidelitatis, ipsum investimus.“ Bet no kāda Rīgas mantāga protokola 1385. g. redzam,¹⁵ ka investitura varēja notikt arī starp diviem kommendācijas akta momentiem — pēc atdošanās vasalībā un pirms uzticības zvērēšanas.¹⁶ Līdzīga kārtība Rīgas virsbīskapijā pastāvēja arī 1446. g.¹⁷ Turpretim 16. g. s. lēņa grāmatu liecības ir neskaidras; drīzāk jāpielaiž,

⁹ Schröder-Künssberg, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, I. 433. Leipzig, 1919.

¹⁰ Brunner-v. Schwerin, Deutsche Rechtsgeschichte, II. 363—66. München 1928.

¹¹ Erklärung des allgemeinen teutschen Lehenrechts nach Böhmers Principiis, S. 171. Wien 1793.

¹² VEt., Art. 2—3 § I; Sbt. Stokholmas teksts, Art. 2 § 2; Sbt. Sāmsalas redakcija Cap. I: Vbt., Cap I; Brandisa Ritter-Recht des Fürstenthums Ehsten, Art. 35 Lex 4. pēc Artikel vom Lehngut und Lehnrecht (Tit. II. 7.) parauga.

¹³ C. Schilling, Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen, 157.

¹⁴ GU., I, 2, 1209. g.; I. 47, 1302. g.; I. 48, 1306. g., I. 76, 1350. g.; I. 84, 1359. g.; I. 85, 1360. g.; I. 89, 1361. g.

¹⁵ GU., I. 116.

¹⁶ Sal.: A. v. Transehe-Roseneck, Zur Geschichte des Lehnswesens in Livland, 30.

¹⁷ UB., X. n. 628, S. 468.

ka šai laikmetā investitura notika jau pirms zvēresta.¹⁸ Turpretim par Tērbatas bīskapijas lēņiem līdz pat 16. g. s. ziņas ir ļoti trūcīgas. Spriežot pēc kādas 1482. g. lēņa grāmatas paliek iespaids, ka arī Tērbatas bīskaps vispirms prasīja uzticības zvērstu un tikai tad izdarīja investituru.¹⁹ Bet jau 16. g. s. Tērbatas bīskapijā, tāpat kā Rīgas virsbīskapijā, izlēņošana notiek pirms zvēresta.²⁰ Šo izlēņošanas kārtības maiņu vislabāk var izskaidrot ar langobardu lēņa tiesību recepciju Livonijā. Vai arī Livonijas tiesību un statutu grāmatās uzņemtais noteikums par investituru pirms komendācijas, kas, kā redzējam, sākumā nemaz nebij spēkā — radies Libri feudorum ietekmē, tas paliek atklāts jautājums. Lai nu kā, R. Šēlera arguments, ka Sbt. otrās nodaļas noteikumi neatbilst Rīgas virsbīskapijas izlēņošanas praksei, nevar pierādīt šīs nodaļas likuma spēku Tērbatas bīskapijā, jo acīmredzot prakse abās bīskapijās bij vienāda.

Iztirzājuši Šēlera-Bunges hipotēzi par Sbt. Stokholmas teksta sacerēšanu Tērbatas bīskapijai, apskatīsim visus pierādījumus par un pret Sbt. varbūtējo likuma spēku Rīgas virsbīskapijā. — J. Ch. Švarcam 1794. g. bij grūti izskaidrot, kāpēc Sbt. nekur nepiemin virsbīskapu, jo viņam taču bij nesatricināma pārliecība, ka Sbt. kodificētas tikai 14. g. s., kamēr Rīgas bīskapija jau 13. g. s. vidū tika pārvērsta par virsbīskapiju.²¹ Šīs nesaskaņas novēršanai viņš lika priekšā pieņēmumu, ka Sbt. bij domātas visām Livonijas bīskapijām un tāpēc bij pieklājīgāki lietot vispārējo bīskapa nosaukumu, jo ar to varēja saprast arī virsbīskapu. Ar to saskan arī pašas Rīgas virsbīskapijas kancelejas stils, kur tā parasti tiek saukta nevis par Erzstift, bet vienkārši par Stift. Piem., virsbīskapa Jāņa V. lēņa grāmatā teikts „in unsem stichte.”²² Daudz grūtāk ir atrast pozitīvus pierādījumus, ka

¹⁸ GU., II. 32, 1504. g.; II. 390, 1523. g.; II. 506, 1530. g.; II. 719, 1537. g.; II. 1049, 1544. g.

¹⁹ GU., I. 550.

²⁰ GU., II. 727, 1538. g.; II. 751, S. 472, 1538. g.; II. 925, S. 597, 1543. g.

²¹ Schwartz, Versuch einer Geschichte, S. 69: „Nichtsbedeutend oder bodenlos ist dieser Einwurf nicht; auch muss ich mein Unvermögen offenerzig bekennen...”

²² GU., I. 157, 1403. g. Sal.: I. 145, 198, 238.

Sbt. uzrakstītas galvenokārt Rīgas bīskapijas vajadzībām un tā tad kodifikators centies vairāk vai mazāk pareizi attēlot šīs bīskapijas tiesisko kārtību. Šīs tezes pierādīšanu apgrūtina divi ļoti svarīgi apstākļi: pirmkārt, tiesību grāmatu autori pārāk vārdiski turas pie saviem rakstītiem paraugiem un tāpēc kodificē arī spēkā neesošas grāmatu tiesību normas un pat veselus svešus institutus; otrkārt, ja citi tieši vai netieši avoti nedod iespēju pārbaudīt, ciktāl tiesību grāmata saskan ar tās valsts un tā laikmeta pozitīvām vai spēkā esošām ieradumu tiesībām, kuŗas apraksta šāds privāts jurista darbs, tad bieži vien nevaram zināt, kur beidzas juridiskā īstenība un kur sākas vēstures fikcija. Abu minēto apstākļu kumulāciju ik uz soļa sastopam Livonijas tiesību vēsturē.

Par labu Rīgas virsbīskapijai liecina Sbt. 44. nodaļa, uz ko jau 1802. g. aizrādīja G. J. fon Budenbroks.²³ No Sbt. 44. un Vbt. 71.—72. nodaļām redzams, ka mantāgā klāt neesošu vassali, ko bīskaps apvairoja kādā lietā, tiesnesis (manrichters) trīsreiz uzaicināja ierasties tiesā, pie kam viņam nosūtīja uz muižu kādu „zīmi“ (teken, VEt., 53), resp. pavēsti (warteken, Sbt., 44; Vbt., 72.). Bet no D. Fabri Formulare procuratorum (V. § 5) zinām, ka taisni Rīgas virsbīskapijā bij parasts tiesas pavēsti apliecināt ar tiesneša spiedogu vaskā (vulmechtinge des wasteken to dōnde); tāpēc vārdi „spiest vaskā“ un „aicināt uz tiesu“ tika lietoti kopā vienā tautoloģiskā formulā.²⁴ No tā jāsecina, ka Livonijas tiesību grāmatās, kuŗu tiešais vai netiešais avots bijis Sbt., klūdainā Wahrzeichen (warteken) vietā jābūt Wachszeichen (vasteken).²⁵ Tā kā šāds tiesas citācijas apliecinājuma veids bij raksturīgs virsbīskapijai, tad tas pierāda Sbt. izcelšanos šai tiesību novadā. Zīmīgi, ka Sbt. 44. nodaļas noteikumi saskan nevis ar VEt. Sarkanās grāmatas, bet VEt. Vīnes kodeka tekstu (53. nod.). Šo svarīgo faktu,

²³ G. J. v. Buddenbrock, Sammlung der Gesetze, I. S. 101. Mitau 1802.

²⁴ GU., I. 474, 29. aprīlī - 1471. g.: „bewastekent unde vorgeladen nach stichtescheme rechte.“ GU., I. 493, S. 446; 576, S. 536.

²⁵ Sal.: Fr. G. v. Bunge, Geschichte des Gerichtswesens und Gerichtsverfahrens, 40. Piez. 170; 42. Piez. 180. Rīga 1874. H. v. Bruiningk, Zur Quellenkritik der Fabrischen Processordnung, S. 155 (Ztschr. für Rechtswissenschaft, VI. Dorpat 1878).

ka viens VEt. rokraksts (Vīnes kodeks) formalā un materialā ziņā ir tuvāks svešam kodekam (Sbt. Stokholmas tekstam) nekā sava kodeka otram (VEt. Sarkanās grāmatas) rokrakstam, visvienkāršāk un ticamāk var izskaidrot mana darba hipoteze, proti: „VEt. teksts dažos rokrakstos grozīts, izlietojot Sbt. kā avotu.“²⁶ Citiem vārdiem, esmu pārliecināts, ka VEt. Vīnes kodeka 53. nodaļas avots varēja būt vienīgi Sbt. 44. nodaļa.

Sbt. izcelšanās vietas noteikšanai noder arī noteikumi par lēņa kunga pirmpirkuma un pirmkilas tiesībām. Harijā un Virijā saskaņā ar VEt. (Art. 32) vašalim, kam nebija mantinieku, bija aizliegts bez lēņa kunga atļaujas, pārdodot vai iekļājot, atsavināt savu muižu.²⁷ Turpretim šāda atļauja nebija vajadzīga vašalim, kam bija mantinieki: viņš savu lēni varēja pārdot parastā kārtībā vašaļu tiesneša, resp. Rēveles komtura priekšā.²⁸ Turpretim saskaņā ar kanoniskām tiesībām un pāvesta legāta Jāņa statutu 1287. g. katram lēņa vīram — vienalga, vai viņam bija mantinieki vai ne — lēņa muižas pārdošanas gadījumā vienmēr bija jādabū bīskapa atļauja.²⁹ Tikai 28. dec. 1523. g. ar īpašu privilēģiju Rīgas virsbīskaps Jaspars (Linde) atteicās no savām konsensa tiesībām.³⁰ To apstiprina daudzas lēņa grāmatas: lēņa muižas nodošana ieguvējam kā Rīgas virsbīskapijā tā Tērbatas bīskapijā notiek vai nu tikai bīskapa, vai arī domkapitula priekšā.³¹ Ja nu tā, tad bīskapijās recipējot VEt. 32. nodaļu bija jāizmet no tās nevajadzīgā klauzula „kam nav mantinieku“, ko diemžēl izdarījis vienīgi Sbt. Brandisa teksta autors (Art. 26), kamēr Sbt. Stokholmas recenzija un Vbt. (Cap. 60) tīri mechaniski pārņēma VEt. 32. nodaļu, kas tādā veidā nevarēja būt spēkā bīskapijās. Bet jāpiekrīt O. Šmitam, ka Sbt. kompilatori zināja, kāda ir

²⁶ Sk. 152. lpp.

²⁷ Schilling, Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen, 25—27.

²⁸ O. Schmidt, Abwehr der neuesten Angriffe gegen die livl. Rechtbücher, 9. Ztschr. für Rechtswissenschaft, X. I.

²⁹ Schilling, 24. Schmidt, 10.

³⁰ Fr. G. v. Bunge, Geschichte des liv-, est- und curländischen Privatrechts, § 36 (1862).

³¹ H. v. Bruiningk und N. Busch, Livl. Güterurkunden, I. S. 760, s. v. Auftragung.

starpība lēņa atsavināšanas kārtībā starp Hariju un Viriju no vienas puses un bīskapijām no otras puses.³² Tāpēc viņi, pārstrādājot VEt., iesprauda starp šīs tiesību grāmatas 37. un 38. nodaļu 3 jaunas (31, 32, 33) Sbt. nodaļas, lai gan tai pašā laikā aizmirsa izmest nevajadzīgo un lieko VEt. 32.nodaļu. — Sbt. iestarpinātās nodaļas prasa no lēņa vīra, lai viņš lēņa pārdošanas gadījumā vispirms to piesola bīskapam, kam pieder pirmpirkuma tiesības (Sbt. 31). No tā jāsecina, ka katram lēņa vīram bīskapijās bij pienākums dabūt bīskapa atļauju, ja viņš savu lēni gribēja pārdot.³³

Attiecībā uz lēņa vīra ķīlas un lēņa kunga pirmķīlas tiesībām pastāv svarīgs Limbažu mantāga lēmums 19. febr. 1392. g., ko visu vasaļu uzdevumā uz Vācu ordeņa pieprasījumu formulēja Rīgas, Tērbatas un Sāmsalas baznīcu vasalis Bērtulis fon Tizenhūzens: visā Livonijā, bet jo sevišķi Rīgas diēcezē, pastāv ar ieradumiem nodibināta un par likumīgu atzīta vasaļu tiesība nabadzības vai smagu parādu gadījumā patvarīgi (cum auctoritate propria) iekļāt savas lēņa muižas katram sev līdzīgam (sibi simili), kas dzīvo Rīgas diēcezē, neprasot sava kunga vai kāda cita gribu vai atļauju (sine requisitione licentia domini sui). Bet ja kāds grib savas lēņa muižas iekļāt ārpus diēcezes, tad viņam vispirms tās jāpiesola par to pašu naudu savam lēņa kungam; ja pēdējais atsakās ņemt tās ķīlā, tad lēņa vīram ir tiesība tās iekļāt, kam patīk, iekšpus vai ārpus diēcezes, neprasot sava lēņa kunga piekrišanu (sine consensu et requisitione domini sui).³⁴ Šim lēmumam ir sava aizvēsture. Galīgā nabadzībā nonācis Rīgas virsbīskapijas bruņnieks Hermanis, atsaukdamies uz nestundu (echte Not), 1388. g. piesolīja ķīlā savu līkšķiles pili un muižu vispirms virsbīskapam, bet pēc tam — lēņa kungam atsakoties izlietot savas pirmķīlas tiesības — iekļāja šo pili Vācu ordenim.³⁵ Virsbīskaps protestēja pie pāvesta, kurš 10. novembrī 1390. g. pasludināja jaunus baznīcas

³² Schmidt, Abwehr der neuesten Angriffe, 10.

³³ Sk. šī darba 67.—68. lp.

³⁴ UB., III. 1509, Reg. 1570; GU., I. 158, 159, 140.

³⁵ Briefflade, I, 1. 70—71; GU., I. 125, 126, 128.

sodus pret ordeni, bet ar 10. maija 1391. g. bullu aizliedza Rīgas virsbīskapijas vasaliem atsavināt lēņus bez virsbīskapa atļaujas tādām fiziskām vai juridiskām personām, kas nebij pakļautas Rīgas baznīcas laicīgai varai.³⁶ Tā kā virsbīskaps līdz ar dažiem domkungiem bij aizbēdzis uz ārzemēm, tad Vācu ordenis okupēja viņa pils un saziņā ar virsbīskapa vasaliem sasauca minēto Limbažu mantāgu, lai tas ja ne formāli, tad faktiski ar saviem lēmumiem atceltu pāvesta Bonifacija IX. 10. maija 1391. g. bullu. No šīs ķildas dabūjam zināt, ka uzbrūkot nestundai³⁷ bīskapijas vīrs var savu muižu iekļāt jebkuram tā paša lēņa kunga vasalim, neprasot viņa atļauju. Bet iekļājot lēni ārpus savas bīskapijas, lēņa kungam bij pirmķīlas, ne atļaujas tiesības. Lai gan pēc Limbažu mantāga atzinuma šāds stāvoklis esot visās bīskapijās, tomēr — kā jau citā vietā minēts³⁸ — šīs vasaļu neierobežotās ķīlas tiesības nestundas gadījumā laikiem gan būs vispirms atzītas Rīgas virsbīskapijā. Ja tas ir tā, tad arī Sbt. Stokholmas teksta 32. un 33. nodaļa, kas visumā saskan ar Limbažu mantāga 1392. g. atzinumu, liecina, ka šī tiesību grāmata ir pārstrādāta no VEt. galvenokārt virsbīskapijas vajadzībām.

Ir mēģināts noteikt Sbt. izcelšanās vietu sakarā ar kareļu jautājumu. Kareļi jau 12. g. s. pa daļai bij pieņēmuši kristīgo ticību no Novgorodas krieviem. 1227. g. daļa kareļu vārda pēc kļuva katoļi. Bet kareļu problema palika akuta tikai 1240. g., kad dāņi un vāci no Igaunijas, bet zviedri un somi no Somijas uzsāka kopēju krusta karu pret Novgorodu un tās dzīvības nervu Nevas upi, lai piespiestu šos pareizticīgos somu-ūgru un krievu apgabalus pāriet katoļu ticībā.³⁹ Pāvests Gregorijs IX. ar 14. dec. 1240. g. bullu sludināja šo krusta karu pret kristītās Igaunijas kaimiņu barbariem.⁴⁰ Līdz izšķirošai kaujai uz Peipus ezera 5. aprīlī 1242. g. Vācu ordeņa un dāņu kara gājiens bij sekmīgs: viņi ieņēma nevien Izborsku un

³⁶ AR., I. 156, S. 94, Anm. I; UB., III. 1295, Reg. 1547; GU., I. 131, 135.

³⁷ T. i. nabadzībai, gūstam, maksātnespējai, Sbt. 34.

³⁸ Sk. šī darba 99. lp.

³⁹ G. A. Donner, Kardinal W. v. Sabina, 222—28.

⁴⁰ UB., I. 167.

Pliskavu, bet arī somu-ūgru cilšu — votu, ingru, kareļu — zemes Somu jūras līča dienvidos un austrumos. Ordenis bij tā pārliecināts par savu uzvaru, ka 1241. g. sākumā lūdza pāvestu atļaut Sāmsalas un Vikas bīskapam pievienot savai diēcezei zemes starp Igauniju un Krieviju, proti: Votlandi, Ņevu, Ingriju un Kareliju, jo esot cerība piegriezt tās katoļu ticībai.⁴¹ Lai gan šoreiz vācu un dāņu pasākums beidzās neveiksmīgi, tomēr šie nodomi netika atmesti, jo Rīgas virsbīskaps Alberts 3. augustā 1255. g. dabūja pāvesta Aleksandra IV. atļauju iecelt īpašu Karelijas bīskapu, par kādu līdz 1268. g. bij vēlākais Tērbatas bīskaps Frīdrihs (fon Hāzeldorfis).⁴² Acīmredzot šo Vācu ordeņa, Livonijas prelatu un dāņu karaļa Valdemāra II. 1240. g. kopīgi uzsāktā kara gājienu pret krieviem, votiem, ingriem un kareļiem atspoguļo VEt. pirmās nodaļas 2. pants: „Tā kā šīs zemes ir pagānu, leišu, krievu un kareļu apdraudētas, un arī iekšzemē nevar palauties uz zemniekiem...”⁴³ Maz pazīstamais kareļu vārds vēlākiem VEt. pārrakstītājiem sagādāja grūtības, kāpēc šo nosaukumu parasti sakroploja: VEt. Vīnes kodekā par „krelen“, Karaļauču kodekā par „keylen“ un tml. Šādas mazas somu cilts minēšana Livonijas tiesību grāmatā izskaidrojama vienīgi tad, ja pieņemam, ka VEt. kodifikācijas laikā šī cilts spēlēja ievērojamu lomu Livonijas ārējā politikā. Tiešām, 1240. g. krusta kara gala mērķis bij iekarot Kareliju, jo līdz ar to Vācu ordenis būtu ieguvis visu Ņevas baseinu un aizcirtis Krievijai durvis uz Baltijas jūru. Bez tam jau agrāk aizrādīju,⁴⁴ ka Rēveles bīskapijas dibināšanas aktā 15. sept. 1240. g. Valdemārs II. lieto to pašu formulu, ar ko sākas VEt. ievads. Tā tad divas dažādas liecības aizrāda, ka vismaz kāda VEt. daļa, resp. priekšpakāpe tika kodificēta jau ap 1240. g. Tai pašā sakarībā svarīgi atzīmēt, ka šo VEt. formulu par cīņu ar leišiem, krieviem un kareļiem nemaz nepazīst Ri-

⁴¹ UB., III. 169-a, S. 33. Donner, 228—29.

⁴² Fr. Schonebohm, Die Besetzung der livl. Bistümer bis zum Anfang des 14. Jh., 338. Mitteilungen, XX.

⁴³ Varbūt pēdējie vārdi attiecas uz lielajiem igauņu nemieriem 1222.—23. g. Sal.: Indriķa chr., XXVI. 8—XXVII.

⁴⁴ Sk. 116. lp. un UB., I. 416.

gas virsbīskapijai domātās Vbt. (Cap. 2), ne arī tas Sbt. teksts, ko Vbt. autors izlietoja kā savu avotu. Tāpat šīs formulas nav Sbt. Brandisa recenzijai (Art. 3), bet to gan sastopam Sbt. Stokholmas un Sāmsalas redakcijā kā arī Pbt. (1. 2. § 1). No tā var secināt, ka jau pirms Vbt. pastāvēja tādas Sbt. recenzijas, kas bij vairāk vai mazāk neatkarīgas no VEt. un acīmredzot bij rediģētas Livonijas bīskapiju vajadzībām, ja ne tieši Rīgas (virs) bīskapijai.

Runājot par Sbt. avotiem, jāsaka, ka šai ziņā jo-projām pastāv tā pati neskaidrība, kas Fr. G. Bunes laikā. Minētais autors, kā zināms, turējās pie šādas shēmas: Sbt. Stokholmas recenzijas galvenais avots bijis VEt. pārstrādājums Sbt. Sāmsalas redakcijas veidā, kam vēlāk pievienotas divas svešas juridiskas masas — soda (Art. 52—60) un ciema tiesības (Art. 61—67). Šo tiesību avotu neviens nezina, bet Bunge ar vieglu roku atvairā šīs grūtības, apgalvodams, ka Sbt. kriminaltiesisko normu avots esot Livonijas vācu ieradumu tiesības, bet Sbt. ciema tiesības pa daļai aizgūtas no Modenas Vilhelma rīkojumiem.⁴⁵ Jau sestā nodaļā aizrādīju, ka uzskatu par nepierādītu Bunes pamathipotezi, itkā Sbt. Stokholmas recenzijas priekšpakāpe bijusi Sbt. Sāmsalas redakcija. Līdz ar to apstrīdu Bunes domas, itkā Sbt. Stokholmas recenzijas kompilators nebūtu tieši izmantojis VEt., bet turējis sev priekšā tikai Sbt. Sāmsalas redakcijas tekstu, ko tad papildinājis ar ieradumu tiesību normām. Toties uzskatu par pierādītu, ka Sbt. autors izlietojis kādu VEt. Vīnes kodekam tuvu rokrakstu.

Sbt. Stokholmas recenzijā nav uzņemtas visas VEt. nodaļas, jo trūkst: 1. § 26, 4. § 1, 31. § 3, 42—47, 48. § 2—3 (daļa), 50. (daļa). VEt. savukārt trūkst nevien Sbt. soda un ciema tiesības, bet arī dažas lēntiesiskas normas, kas atrodamas Sbt. 4.—5. un 31.—33. nodaļā. Bez tam salīdzinot abas tiesību grāmatas atrodam te vienā, te otrā tekstā nepareizības, kļūdas un pārpratumus. Piem., VEt. prasa lēņa atjaunošanu kā lēņa kunga (Herrenfall), tā vīra nāves gadījumā (Mannfall). Tur-

⁴⁵ Bunge, *Altlivlands Rechtsbücher*, 17.

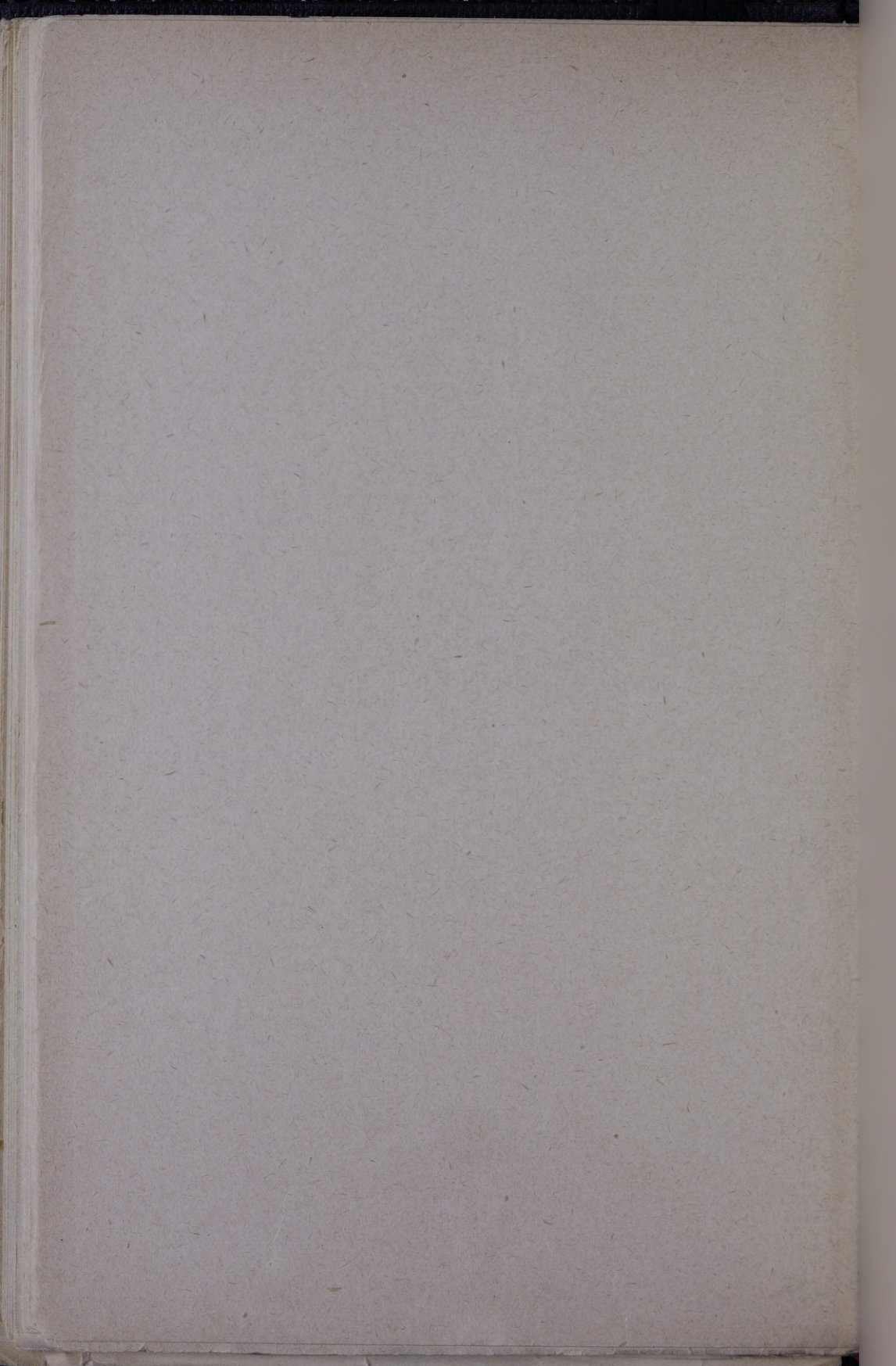
pretim Sbt. autors izlaidis VEt. 4. nodaļas pirmo pantu, bet otro pantu iestrādājis VEt. 5. nodaļas otrā pantā un līdz ar to dabūjis Sbt. 6. nodaļu, nepareizi saistīdams Mannfall'a gadījumus tikai ar koprokas lēņiem. Sekas bij tās, ka Sbt. 6. nodaļas beigu vārdi („als darvan geschreven steit“) noraida adresātu nevis uz sava kodeka iepriekšējo nodaļu (t. i. uz Sbt. 5), bet uz sveša kodeka, resp. sava avota VEt. 4. nodaļu. Turpretim citos gadījumos Sbt. (Art. 20. § 2) ir pareizāks teksts nekā VEt. Sarkanās grāmatas norakstam, bet šī pareizība izskaidrojama ar Sbt. turēšanos pie labāka parauga — VEt. Vīnes kodeka (Art. 26. § 2—3).⁴⁶ Beidzot, dažreiz Sbt. Stokholmas recenzijas autors sakropļo savu tekstu (Art. 22. § 1) tāpēc, ka viņa parauga VEt. Vīnes kodeka teksts (Art. 22. § 1) jau bijis stipri sakropļots, salīdzinot ar VEt. Sarkanās grāmatas tekstu. Rezultatā Sbt. Stokholmas teksta autors iestarpināja nevajadzīgu teikuma daļu („sin ridepert mit dem sadel“), bet Vbt. kompilatora izlietotais Sbt. teksts (Vbt. 21) pārvērta ērzeli („somer“) par iemauktiem („tömen“).⁴⁷ Viss tas liecina, ka pilnīgi būs iespējams noskaidrot nevien Sbt., bet arī pārējo Livonijas tiesību grāmatu izcelšanos un avotus tikai tad, ja izdosies vēl atrast jaunus, līdz šim nepazīstamus rokrakstus, lai pēc tam varētu uzstādīt šo rokrakstu ciltskoku un līdz ar to nodibināt Livonijas tiesību avotu filiāciju.

⁴⁶ C. Schilling, Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen des W.-E-en Rechts, 422.

⁴⁷ Schilling, Die lehn- und erbrechtlichen Satzungen, 34; O. Schmidt. Abwehr der neuesten Angriffe gegen die livl. Rechtsbücher, 4—5. Zeitschrift für Rechtswissenschaft, X. I (1889).

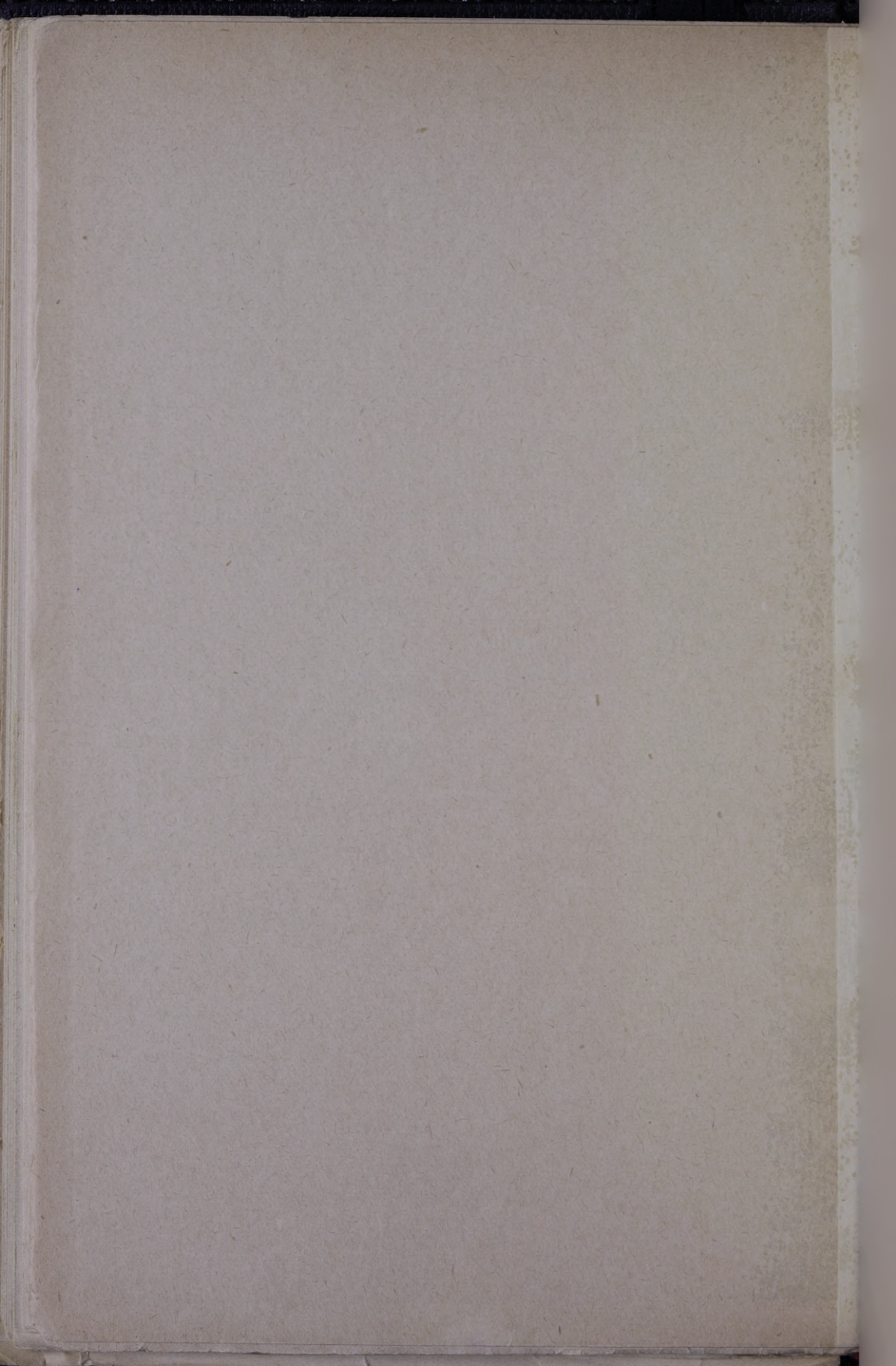
Saīsinājumi.

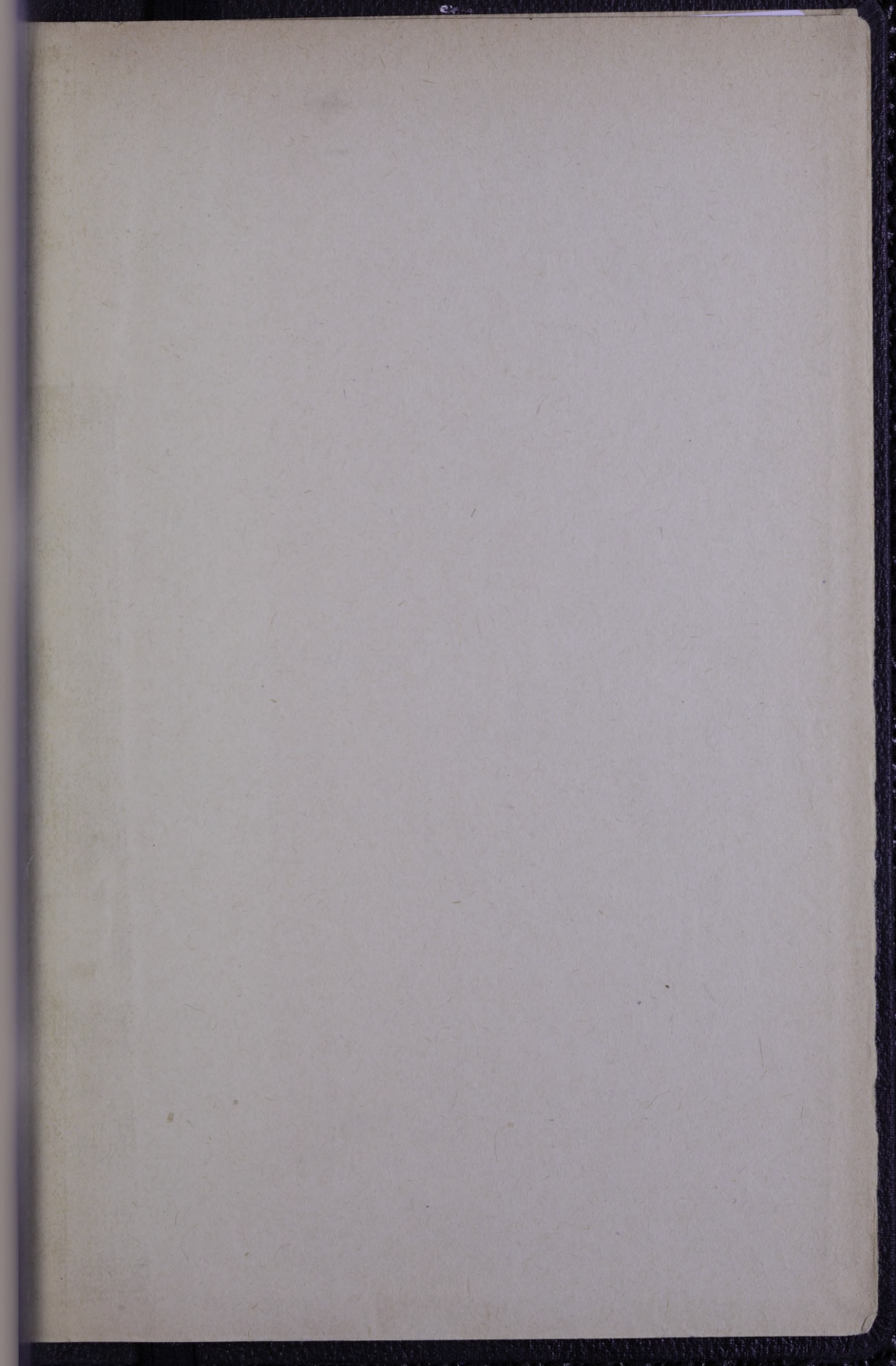
- Pbt.**, Pārstrādātās bruņnieku tiesības.
- Sbt.**, Senākās bruņnieku tiesības.
- Vet.**, Valdemāra un Erika lēņa tiesības.
- Vbt.**, Vidējās bruņnieku tiesības.
- VSt.**, Vikas un Sāmsalas lēņa tiesības.
- AR.** — L. Arbusow, Akten und Rezesse der livländischen Ständetage. B. III. Riga 1910.
- Bfl.** — F. v. Bunge und R. v. Toll, Esth- und Livländische Brieflade, I. Reval 1856.
- GU.** — N. Busch u. H. v. Bruiningk, Livländische Güterurkunden, I—II. Riga 1908—22.
- SB.** — Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertums-kunde der Ostseeprovinzen Russlands.
- UB.** — Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch, Erste Abteilung. I—XII. Reval, Riga 1853—1910. Zweite Abteilung I—III. Riga 1900—1914.

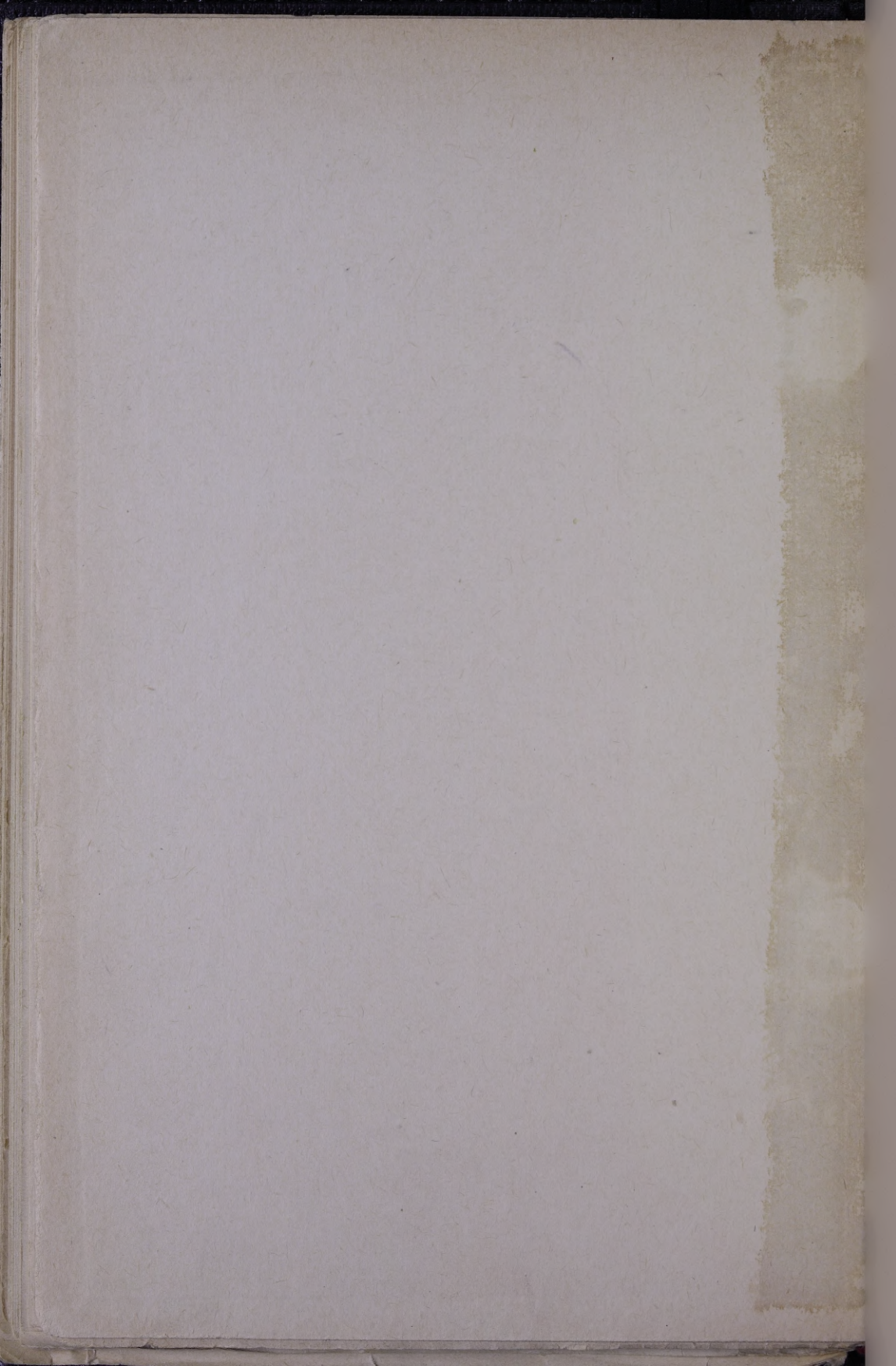

Satura.

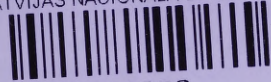
	Lpp.
I. Teksts	5
II. Avotu kritika	34
1. Viduslaiku kodifikaciju raksturs	34
2. Virsbīskapa Ambundi likumi 1422. g.	40
3. Doktrina par Pbt. likuma spēku Rīgas virsbīskapijā	46
4. Vbt. un Pbt. vecuma starpība	57
5. Sbt. kā Vbt. un Pbt. avots	70
6. Sbt. recenzijas	84
7. Sbt. un VEt. attiecības	100
8. VEt. kodifikācijas gaita	111
9. Alberta-Folkvīna tiesības	135
10. Sbt. izcelšanās un avoti	149

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308041352

